

**MUZEUL JUDEȚEAN
BISTRIȚA-NĂSĂUD**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ETNOCULTURALE**

Volumul III

**BISTRIȚA
1997**

MUZEUL JUDEȚEAN BISTRIȚA-NĂSĂUD

Studii și cercetări etnoculturale

vol. III

**Bistrița
1997**

Colegiul de redacție:

- Mircea PRAHASE
- Ioan SENI
- Andrei MOLDOVAN
- Virgil URECHE

Orice corespondență referitoare la această publicație se va adresa Muzeului județean Bistrița-Năsăud, str. Grigore Bălan nr. 19, tel./fax 063/211063, 4400 Bistrița.

ISBN 973-97325-8-5

CUPRINS

I. SEVER POP - 95 de ani de la naștere (1901-1961)

Prof. Florica CORUȚIU - Poiana Ilvei	
Sever Pop - Familia, copilăria, prima învățătură	5
Înv. pens. Maria CANDALE (n.Pop) - Poiana Ilvei	
Amintiri despre fratele meu	13
Prof. Maria RUȘTI - Măgura Ilvei	
Sever Pop - viața și activitatea	17
Prof. Gheorghe Pleș - Năsăud	
Profesorii lui Sever Pop	21
Prof. univ. dr. Ionim MARȚIAN - Cluj-Napoca	
Activitatea lui Sever Pop la Năsăud și Cluj	27
Prof. Eugene Van ITTERBEEK - Sibiu	
Sever Pop - profesorul și omul	33
Cercetător dr. Elena COMȘULEA - Cluj-Napoca	
Sever Pop - culegător și interpret al lexicului popular	37
Prof. Sever URSA - Maieru	
Graul ilvean - substratul operei lui Sever Pop	41
Prof. Ioanela Alis SENI - Năsăud	
Activitatea lingvistului Sever Pop în Louvain - Belgia	45
Prof. univ. Ana și Al. O. CRISTUREAN - Cluj-Napoca	
Sever Pop, profesor și îndrumător științific	51
Virgil URECHE și Octavian BORA - Măgura Ilvei	
Atlasul lingvistic român- un monument încă nefinalizat	55
Prof. Grigore GĂZDAC - Năsăud	
Sever Pop - autoportret într-o scrisoare	61
Drd. Nicolae TRIFOIU - Cluj-Napoca	
Scrisorile lui Sever Pop trimise din străinătate mamei sale la Poiana Ilvei	65
Virgil URECHE - Poiana Ilvei	
Reînțoarcerea operelor lui Sever Pop în satul copilăriei	71
Prof. univ. dr. doc. Gavril ISTRATE - Iași	
Un mare dialectolog: Sever Pop	75
Prof. univ. dr. Alexandru Husar - Iași	
Sever Pop - academician	77
Prof. dr. ing. Barbu BĂLAN - Cluj-Napoca	
Zilele ilvene	79

II. GRIGORE SILAȘI - 100 de ani de la moarte (1836-1877)

Prof. Andrei MOLDOVAN - Beclean	
Tabel cronologic	83

Prof. univ. dr. Octavian ȘCHIAU - Cluj-Napoca	
Erudiția profesorului Grigore Silași	89
Cercet. șt. dr. Gabriel VASILIU - Cluj-Napoca	
Lingvistul	93
Prof. univ. dr. Dumitru POP - Cluj-Napoca	
Grigore Silași și literaturile limbilor neolatine	97
Prof. dr. Ioan BUZAȘI -Blaj	
Grigore Silași în corespondență cu George Bariț	103
Doina CETEA - Asociația scriitorilor - Cluj-Napoca	
Profesor și patriot	107
Preot prof. univ. dr. Ioan BOTA - Cluj-Napoca	
Dr. Grigore Silași - reprezentant de seamă al culturii naționale	111
Cercet. șt. dr. Gabriel VASILIU - Cluj-Napoca	
O paralelă între activitatea lui Gr. Silași și cea a lui Gh. Moldovan, profesori de limba română la universitatea din Cluj (1872-1919)	115
Prof. Andrei MOLDOVAN - Beclean	
Două ipostaze esențiale	119
Prof. dr. Ironim MĂRȚIAN - Cluj-Napoca; Prof. Ioan SENI - Năsăud	
Grigore Silași și ASTRA	127

III. VARIA

Prof. Constantin CATALANO - muzeograf - Coșbuc	
Constanța unui mit	133
Prof. Mircea PRAHASE - Bistrița	
Porecle din subzona Năsăud	139
Prof. Liviu PĂIUȘ - Rodna	
Activitatea lui Ion Pop Reteganul la Rodna	157
Ing. Dan PRAHASE - muzeograf - Năsăud	
Empatia - posibilitate superioară de sesizare a mesajului unei piese muzeale	171
Prof. Ioan Radu NISTOR - Năsăud	
Opinii privind arhitectura populară din județul Bistrița-Năsăud	177
Prof. Traian PAVELEA - Năsăud	
O scrisoare inedită a lui Aron Pumnul	183

SEVER POP
1901-1961
95 DE ANI DE LA NAȘTERE

SEVER POP -Familia, Copilăria, Prima învățătură

Prof. Coruțiu Florica, Poiana Ilvei

Strămoși, părinți, frați și surori

Satul Poiana Ilvei este așezat în partea nordică a țării noastre, la poalele de nord ale Munților Bârgăului, sub culmea Carpaților Orientali.

Râul Ilva, când calm, când dezlănțuit, curge într-o vale adâncă, mărginită de dealuri semețe, continuându-și drumul până la Ilva Mică, unde se varsă în Someșul Mare. La orizont strălucește Ineul, cel mai înalt pisc din Munții Rodnei, sursă de legende și peisaje fabuloase.

Satul pare „o adevărată căldare“, cu pereții formați din dealurile ce-l străjuiesc: Dealul Robului, Secături, Coasta Satului, Dealul Poienii. Aici s-au așezat încă înaintea secolului al XVIII-lea, familiile venite din comuna Maieru, așa cum prezintă preotul Ștefan Buzilă în lucrarea „Monografia comunei Sîniosif sau Poiana“, „teritoriul ce-l ocupă azi Sîniosiful și hotarul întreg până la jumătatea a doua a secolului al XVIII-lea, s-a ținut de comuna Maieru, sub denumirea de Poiana („En Pojana“), pentru că era o poiană în mijlocul pădurilor.“

Oamenii din Maieru, care aveau mai mult pământ aici, la Poiana, și-au construit și case, dar până la înființarea graniței nu a fost comună cu o administrație independentă.

Locuințele lor, deși erau multe și aveau chiar și biserică și doi preoți, totuși erau considerate ca numai locuințe de câmp, ale proprietarilor din comuna Maieru.

Comună independentă, cu administrație proprie, s-a constituit după militarizarea ținutului, în 1773, prin decret dat de Comandantul Regimentului II grăniceresc de la Năsăud, care avea compania a VI-a la Sângeorz.

Îndată ce s-a decretat înființarea graniței, a început strămutarea locuitorilor, conform noilor ordine. Toți proprietarii caselor din sat trebuiau să se adune la un loc, deoarece până atunci au fost răsfirați pe culmile dealurilor.

La alegerea acestui loc au fost mari neînțelegeri. Sătenii au vrut să-l așeze pe malul drept al râului Ilva, unde locul era mult mai înșorit, dar „domnii“ (autoritățile timpului) l-au așezat pe malul stâng, deoarece era un șes mai întins, cu un zăvoi mare, plin de răchiți.

Înființarea comunei, strămutarea locuințelor, a fost o muncă foarte dificilă. După lăzuirea locului, în fața superiorilor militari, s-a tras ușița principală a comunei, dinspre est, de la Porcăreș, spre vest, până la podul de peste apa Ilvei.

Pe lângă oamenii care aveau deja case pe hotarul Poienii, s-a hotărât să se mai așeze aici și alții din Maieru și din alte părți. Familiile așezate înaintea înființării comunei au fost: Ureche, Titieni, Strugaru, Coșulea, Mușină, Buta, etc.

Strămoșii lui Sever Pop au venit, după înființarea comunei, din Maieru. Bunicul lui Sever Pop dinspre tată, provenea din familia Urșă, iar bunica din familia Sucea.

Petre Pop (Urșă), bunicul lui Sever, a fost fiul Gacei, născută în 1803. Ea a fost fiica lui Toader Urșă. Gacea se căsătorește, în 1822, cu Roman Larion Pop, care, venit la ea pe moșie, a luat numele de Urșă. De aici, spune preotul Buzilă, în monografia citată, pag. 79: „că

la descendenții acestuia, (Larion) până astăzi le zic și Pop și Ursa“.

Gacea cu Larion Pop au avut 5 copii. Singurul Petre a fost purtat și la alte școli. A studiat în sat patru ani, trei la Sângeorz, apoi a urmat Școala Normală din Năsăud. Ascultă cursul preparandial, în 1854, de șase luni, a lui Panga. Apoi devine învățător la Salva (1855-1856), în Hordou (1857-1858), Rodna (1859-), după care a servit în Măgura și Poiana. A fost și primar (1871-1872, 1881-1883); după pensionare, servește ca făt bisericesc. A dat un mare ajutor preotului Ștefan Buzilă, pentru alcătuirea „Monografiei ... “.

El se căsătorește în 1859 cu Ludovica, născută în 1838, fiica învățătorului George Sucea, fiul lui Constantin, născut în 1799, și al Ceciliei, fiica directorului de școală, Ioan Hamerl.

După moartea soțului ei, George Sucea, Cecilia se stabilește în Poiana, cu cei doi copii, Carol și Ludovica, (bunica lui Sever). Carol, unchiul lui Sever, s-a născut în 1829. A fost locotenent în armata austriacă, a murit în 1866, la Custozza, aproape de Verona, în bătălia dintre italieni și austrieci.

Carol Leon, tatăl lui Sever Pop, s-a născut în 1869, din Petre Pop (Ursa) și Ludovica Sucea. El a văzut lumina zilei la doi ani după adoptarea de către Austro-Ungaria a regimului dualist.

Începând din 1870, jandarmii unguri apăreau tot mai fracvent în satele românești. Ei intrau pe neașteptate în casele preoților, ale învățătorilor, pentru a descoperi fapte care dovedeau legături cu frații de dincolo de Carpați. Dar frontiera politică a Carpaților nu a împiedicat niciodată contactele dintre frați; nici transportul clandestin al cărților românești. Confiscările abuzive pe care le făceau autoritățile maghiare nu au dezarmat niciodată populația românească din Transilvania.

În această atmosferă a crescut micul Carol. Pe de o parte, opresiunea străină, pe de altă parte rezistența românilor, conștienți din ce în ce mai mult de originea și apartenența lor la o altă civilizație. Tatăl său i-a fost învățător, iar educația religioasă i-a făcut-o mama sa, Ludovica, o femeie instruită și foarte pioasă.

La terminarea claselor primare, tatăl său, fiind învățător, legat de satul natal, preocupat de viitorul sumbru rezervat românilor, se întreabă: „unde și în ce fel fiul său ar putea fi mai fericit?“. Logic ar fi trebuit să-și continue studiile, urmând tradiția familiei. După o mare suferință morală, el alesese satul, întrerupând chemarea spre învățământ a fiului său, dar care chemare va fi preluată de către nepoții și strănepoții săi.

Astfel, fiul său Carol, a rămas în sat, stăpân pe domeniul său familial, cu sufletul pustiit, fiindcă nu a putut să-și continue studiile începute. El își manifesta deseori această durere, atunci când își incuraja copiii să învețe bine, pentru a urma studiile superioare.

Carol avea o inteligență rară, era bun și cinstit, „Era de statură înaltă, robust, calm, cu mers domol, ca și vorba care îi era dulce. Își exprima totdeauna părerea fără să-și impună voința. Privirea sa scruta tot ce-l înconjura, apoi medita, dând impresia că era absent.“

A fost 34 de ani casier al primăriei. Frumoasa sa scriere se poate vedea și azi în dosarele aranjate într-o ordine perfectă. El a fost de un mare ajutor pentru mulți neștiutori de carte ai timpului.

Își procura cărți din Năsăud sau Sângeorz, pe care le citea oamenilor din sat, apoi le ardea pentru a nu fi găsite de către jandarmii unguri.

În 1894 se căsătorește cu Agripina, fiica lui George Bodiu, din Rebrîșoara, născută în 1877. Mătușa și unchiul ei, Paraschiva și Iacob Dănilă, din Poiana Ilvei, fiind înstăriți și neavând copii, au luat-o de mică, pe moșie, lăsându-i toată averea.

Agripina, mama lui Sever Pop, era o femeie de talie mijlocie, temperament vioi, ochii săi ageri reflectau inteligența, iar caracterul ei voluntar, arăta o fire foarte comunicativă. Toată

viața ei a scris poezii populare, care, unele dintre ele, i-au fost trimise lui Sever, pe când se afla la Louvain, în Belgia.

Fiindu-mi bunică dinspre tată, mi-a rămas vie în minte, deși eu eram la vârsta celor 11 ani; mi-o imaginez într-o discuție purtată cu ea, înainte cu câteva luni de a muri. Era o iarnă geroasă și mă opriseam la casa bunicii, fiindcă părinții mei locuiau la doi kilometri de școală. Era singură. Stătea pe o laviță, lângă geam, avea în mână o scrisoare cu o poză. M-a chemat lângă ea și cu o voce tremurândă mi-a spus: „Draga bunicii, eu n-am să trăiesc mult că sunt bătrână, iar dorul de Sever îmi curmă firul vieții. Privește această poză și nu uita că aici se află unchiul tău, Sever Pop, care este un om mare, fiind apreciat de toți. Văd că și cei din străinătate îl respectă mult. Poate tu vei ajunge zilele să-l vezi și să-i spui că am murit cu gândul la el. “ Ochii îi erau plini de lacrimi. N-a mai rostit nici un cuvânt. Eu priveam poza, citeam din scrisoarea aceea, nu înțelegeam prea multe.

Anii s-au scurs, iar acum încerc să-mi explic acel mister al bunicii și să-l dezleg de taine.

Părinții lui Sever Pop au avut 12 copii. Numai 6 dintre ei au ajuns la vârsta maturității, ceilalți murind de timpuriu. Primul lor copil a fost Emil, născut în 1895. A urmat numai școala pimară din sat. Emil a avut două căsătorii. Pe prima soție a chemat-o Ioana Ureche, care moare în naștere de tânără, lăsându-l pe Emil văduv, cu 2 copii, Ileana și Sever. La câțiva ani se recăsătorește cu Iftimia Huci, după care au mai avut încă patru copii: Leon, Ioana, Rafila și Reghina.

Emil a fost concentrat timp de 7 ani, pe front, în primul război mondial. Toma, Iacob și Ioan au murit de tineri.

În 1901 vede lumina zilei Sever Pop, renumitul lingvist și dialectolog. Ieronim a fost al șaselea copil al lui Carol și Agripinei. S-a născut la 16 octombrie 1903 în Poiana Ilvei. De la tatăl meu, Ieronim, am aflat multe despre viața lui Sever Pop, despre istoricul acestei familii și despre satul natal.

În 1927 el se căsătorește cu Lucreția Olar. Au avut 6 copii: Leon, Grigore, Nicolae, Leonida, Sever și Florica. Toți fiii săi au urmat cursurile primare și elementare în satul natal. Patru dintre fii, Nicolae, Leonida, Sever și Florica su continuat cursurile medii și superioare, acestea cu mari eforturi și sacrificii din partea părinților. Leon și Grigore au rămas gospodari în sat. Leon locuiește în casa părintească, pe vechea grădină a lui Iacob Dănila, care a înfiat-o pe Agripina (Rafila), mama lingvistului Sever Pop.

Leonida, fost profesor de geografie și director de școală peste 20 de ani, Sever și Florica, profesori de limba și literatura română, s-au dedicat modelării generațiilor de copii, insuflându-le dragostea nemărginită pentru glia strămoșească, unde au sălășuit străbunii și părinții noștri, care și-au păstrat conștiința trează, a originii și continuității sufletului românesc pe aceste meleaguri.

Destinul a făcut ca Leonida și Florica să rămână profesori în satul natal, ducând în timp tradiția acestei familii aici. Nicolae, fiind atras de mic de murmurul cristalin al izvoarelor și foșnetul pădurilor, se dedică agriculturii, ca inginer. Reghina, una dintre surorile lui Sever Pop, s-a născut în 1908, având un destin aparte. La 46 de ani a rămas văduvă cu 4 copii: Ana, Livia, Ioana și Vasile. Cu inima frântă de durere, pentru soarta pe care a avut-o de înfruntat, a compus multe poezii „populare“, prin care a încercat să-și aline durerea pentru cei plecați pe drumul fără întoarcere: soțul, fiica, mama și fratele ei Sever.

Mângâierea și-a regăsit-o, se pare, în ultimii ani ai vieții, la cele două fiice, Livia și Ioana. Livia a fost învățătoare, azi este pensionară și locuiește la Iași, iar Ioana, tot pensionară, locuiește la Poiana Brașov.

Leonida a fost un alt frate a lui Sever. S-a născut la 3 noiembrie 1910 la Poiana Ilvei.

Era de statură potrivită, cu ochii mici și pătrunzători, ca și cei ai mamei sale. Era plin de umor. Iubea muzica. Avea un suflet generos, fiind bun prieten cu toți pe care îi întâlnea. După terminarea liceului din Năsăud, a urmat cursurile Facultății de Geografie de la Universitatea din Cluj (1928-1932), iar după absolvire și plecarea la catedră, se ridică primele semne de întrebare, hotărâtoare în viață.

Pe baza rezultatelor bune la învățătură, a fost numit profesor în București, fiind apoi solicitat de către minister și trimis ca profesor la liceul românesc din Ianina, Grecia. Câțiva ani a lucrat cu râvnă și conștiința lui exemplară, pentru a fixa spiritualitatea de neam în sufletul discipolilor săi. Scrie și câteva articole: „Apostolat la catedră și altar“, în Rev. *Vatra*, Năsăud, 1935, „Tineretul, o forță de organizare a statului“, „Zestrea noastră și destinul demiurgic grăniceresc“. Ultimul articol este o critică la adresa urmașilor, spunând că: „... ne-am obișnuit a ne refugia nostalgic și minor la poala mării unui trecut care nu este pentru noi ceea ce ar trebui să fie: o prezență vie, o forță creatoare prin îndemnul ei, de acte majore și eroice“.

Mai publică și în ziarul „Năzuința“ din Bistrița, articolele: „Bardul redeșteptării noastre“, „Civilizația Balcanilor“. El a fost colaborator și la ziarul „Viața“, al lui L. Rebreanu. Dar în toamna anului 1940 n-a rămas în Grecia să-și continue activitatea la catedră, ci s-a reântors în capiatala țării. La scurt timp, a fost concentrat în război, mărturisindu-și sincer crezul său: „Eu nu fug din țara mea când este în pericol“.

Cu gradul de locotenent în rezervă, regimentul 84 infanterie transilvan, a urmat supus toate marșurile, de la o frontieră la alta. A stat între soldații ardeleni, neclintit, până în ultimul ceas al vieții, când a fost ucis de gloanțele unui atac aerian. Într-un articol dintr-un ziar al verii, a rămas scris: „În ziua de 6 oct. 1942, într-o viroagă nisipoasă, din stepa calmucă, din apropierea cursului inferior al Volgăi, bombele blestimate ale unui avion bolșevic au rupt dintre noi pe blândul și distinsul profesor și ziarist, locot. Pop C. Leonida, aflat în plină activitate a misiunii sale de ajutor comandant de companie și comandant al plutonului special, însărcinat cu facerea legăturilor telefonice interioare ale comandamentului diviziei (...) Profesorul și ziaristul Pop C. Leonida face parte dintr-o veche și distinsă familie românească din Năsăudul lui Coșbuc. Cu sufletul frânt în două, și-a lăsat mama acolo, în pridvorul casei ardeleni, s-a refugiat în Țara mumă, pentru ca, în armata nădejdiilor noastre să lupte pe front.(...) Ostaș trecător de pe Volga, dacă te vor duce pașii prin comuna Pladovitoje, în curtea unei biserici de lemn, din cimitirul german și român, te va ruga: Du-te și spune unei mame bătrâne, fratelui Sever Pop, profesor universitar la Academia Română din Roma, de la care primise de curând o duioasă scrisoare, sorei, profesorilor, cunoscuților și elevilor din Ianina - Grecia, să nu mai aștepte pe Leonida lor, că el s-a înfrățit cu îngerii cerului, să vegheze alături de ei, la destinele Neamului!“

George Sbârcea scrie astfel despre el: „Dacă soarta ar fi fost de partea lui, Leonida Pop rămânea lângă călimară și catedră, închinându-și viața aceea de virtute și osteneli neamului. Era un înțelept că nu și-a înfruntat destinul, ci l-a acceptat stoic, supus și înțeleghător“.

Maria este singura soră a profesorului Sever Pop, care trăiește azi. S-a născut la 25 august 1916. Urmează școala primară în satul natal, în final termină cursurile Școlii Normale din Gherla (1936), după care devine învățătoare în diverse localități din țară. Din 15 ianuarie 1959, revine ca învățătoare în satul natal, unde se pensionează în 1971. Se căsătorește cu învățătorul Petru Candale. N-au avut copii, dar în schimb au fost părinți spirituali adevărați pentru multe generații pe care le-au educat, cu multă dăruire sufletească.

În anul 1967, d-na înv. Candale Maria, obține gradul didactic II, iar în 1968, gradul didactic I, deși le-a obținut înainte de 1947, dar nu au fost recunoscute. În 1965, i se acordă distincția de „învățătoare fruntașă“, pentru rezultatele excelente obținute în învățământ.

Titus a fost ultimul copil al lui Carol și al Rafilei. S-a născut în 1919, când Sever Pop termina liceul din Năsăud. A rămas orfan de tatăl său, la o vârstă timpurie, având grijă de mama sa până la adânci bătrâneți. A fost mulți ani contabil și casier la primăria din Măgura, a moștenit de la tatăl său același dar născut al inteligenței! A murit în 1978, la vârsta de 57 de ani.

Nașterea, copilăria, întâia învățătură

Sever Pop se naște la 27 iulie 1901, fiind al cincilea copil al lui Carol și al Rafilei (Agripina). A fost cel mai dotat dintre toți frații și cu o fire aparte. Își petrecea copilăria mai mult în preajma mamei sale, care a avut pentru el o afecțiune aparte, constatată mai târziu chiar de Sever.

Copilăria i-a fost hrănită de poemele (poeziile) pe care i le spune mama sa și de povestirile despre vânătoare ale bunicului său. Vara se scălda în râul Ilva, împreună cu alți copii, întrecându-se în prinsul peștelui cu mâna, rămânându-i o amintire vie a copilăriei sale. Acasă auzea adeseori vorbindu-se despre Ineu, unde părinții săi mergeau la stână. Numeroasele întâmplări din viața ciobanilor, precum și istorisirile imaginare ale copiilor din sat îi încălzeau inima atât de mult, încât el nu visa decât să meargă și el pe vârful acestui munte semeț.

Imaginea Ineului îi va rămâne veșnic în minte, relatând-o astfel: „Îmi amintesc ca și acum zilele de vară, razele soarelui și cerul albastru care făceau să strălucească vârful ce mi-a încântat copilăria. Rămâneam ore în șir în grădină, la umbra unui măr, ca să-l privesc. În mintea mea de copil îmi imagiam acolo, sus, o casă ce voi construi-o, când voi fi mare, pentru a trăi toată viața.”

A sosit timpul să meargă la școală. La intrarea în școală știa deja să citească, să scrie și recita la nesfârșit „poeme” pe care mama sa îl învăța. Primul său dascăl a fost Carol Henciu, descris de preotul Șt. Buzilă, în „Monografia ...”, p.233: „Carol Henciu, învățător, ales de senat, la 31 august 1908, în postul prim, a fost numit învățător în Poiana, care a obținut și aprobarea ordiariatului”

Urmând numai dascăli calificați, aceștia au dat încă de pe atunci generații de copii care au urmat școli superioare, formându-se un adevărat cult pentru școală, pentru studiu, care s-a păstrat până astăzi. Din acest sătuc de munte s-au ridicat, în cursul timpului, mulți intelectuali, fașă de toate celelalte localități din jur.

Dascălul Carol Henciu a avut ocazia, de nenumărate ori, să remarce inteligența micuțului Sever. În clasă, zilnic, se confruntă cu un elev excepțional - cum spunea el - și repe-ta că toată viața lui de dascăl nu a întâlnit un copil așa de dotat și atât de cuminte. În pauze nu alerga, nu se juca cu alți copii, rămânea de-c parte și citea.

Părinții, dându-și seama de caracterul său blând, timid, dar inteligent, s-au hotărât să-l timită la Năsăud, pentru terminarea cursurilor elementare. Mama sa dorea să-l facă preot, fiind un copil pios. La vârsta de opt ani, în vacanța de vară, tatăl îi îndeplini visul, ducându-l pe muntele Ineu, la stâna atât de dorită. Această călătorie i-a rămas vie în amintire tot timpul vieții sale: „Până la poalele muntelui am mers cu căruța, apoi pe cal. În mijlocul naturii impresionante și maiestoase, tatăl meu îmi dezvăluie misterele și legea munților. Calmul naturii, freacățul brazilor, ciripitul păsărelelor, murmurul izvoarelor, plantele, pădurea și sufletul dulce al vântului, cu mireasma pământului umed, mă tulburară și mă încântară în același timp, căci în mijlocul acestei naturi visam să trăiesc toată viața. Aproape de un izvor,

tata a oprit calul să se odihnească; iar noi am mâncat câte ceva și ne-am potolit setea cu apă proaspătă de izvor. M-am întins pe iarbă, am închis ochii cum făceam sub mărul din grădina casei, când visam la casa pe care o voi construi-o pe lneu. Doream să compar ceea ce vedeam în realitate cu ceea ce îmi imaginaam de obicei.

Tata se ridică și îmi spune că trebuie să plecăm, pentru că ploaia a început să cadă cu stropi mari. După o bucată de drum, am observat un luminiș și am auzit în depărtări câinii lătrând. Ne-am apropiat de stână. Ciobanii ne-au primit cu bucurie. Emoționat și obosit, am respirat aerul proaspăt și am privit bolta senină. Seara, cerul s-a acoperit din nou cu nori cenușii, iar eu am adormit obosit de aerul puternic al muntelui, după ce am mâncat „balmoș“ și afine, ale căror gust mi s-a părut a fi cel mai bun din lume, considerându-le de atunci cele mai gustoase fructe din lume.

În dimineața zilei următoare, ploaia a continuat cu burniță și ceață atât de deasă, încât abia se vedea la câțiva pași. O ploaie de vară și o ceață la vârful muntelui ne-au reținut două zile la stână. Astfel am avut ocazia să cunosc și un alt aspect al lneului, pe care-l crezusem tot timpul strălucitor, sub razele soarelui, detașându-se pe un cer albastru“.

În toamna anului 1910 intră la Gimnaziul grăniceresc de la Năsăud. Acela zi de 1 septembrie i-a rămas toată viața întipărită în minte, zi pe care o va evoca deseori: „era o dimineață friguroasă și eu m-am sculat fără a fi dormit toată noaptea. Gata de plecare, trist, o îmbrățișez pe mama, o dată și încă o dată. Tata dă bici cailor, în timp ce mama mă însoțește până la podul cel mare, repetând pentru a nu știu câta oară aceleași sfaturi: Să muncești bine, să ne scrii des și să ai grijă de îmbrăcăminte.

La ieșirea din sat, la „casa din jos“, ne-am oprit la bunicii după mamă ca să-mi iau rămas bun; am primit câteva coroane, date de bunicul meu. Era o ultimă privire către lneu și Ilva, râu al cărui curs se întindea de-a lungul drumului spre Ilva Mică“.

În 1910 Năsăudul se găsea sub dominația austro-ungară, la fel ca întregul Ardeal.

Deși era stăpânit de o mare bucurie la ideea efectuării studiilor la Năsăud, când s-a văzut singur, a fost copleșit de o mare tristețe. Gimnaziul n-avea internat, iar elevii trebuiau să locuiască în gazdă, la care plăteau în natură și își aduceau alimente de acasă, o dată pe săptămână, joia, când părinții veneau la târg, în Năsăud.

Sever Pop locuia cu alți cinci elevi. Ei își pregăteau mâncarea, iar cei mai mici și noii veniți trebuiau să curețe camera și cizmele celor mari. Pentru a economisi lemnele și petrolul, iarna ei studiau toți într-o cămăruță, în liniște, la o masă, în jurul unei lămpi de petrol. Dar învățătura era un lucru sfânt și pentru asta toate necazurile erau îndurate. Ei știau că la Năsăud o asemenea viață de școlar înduraseră și generațiile precedente, care dăduseră oameni iluștri: Coșbuc, Drăganu, etc.

Atunci când tatăl lui îi aducea alimente, întâlnirea era plină de afecțiune bărbătească, începută în discuțiile lor pe lneu. Când venea mama, întâlnirea era cu totul altfel. Bucuria revederii era scăldată în lacrimi. Dragostea mamei și a fiului nu putea fi exprimată în cuvinte.

În primii doi ani a avut calificativul „bine“, depășit doar de un singur elev, dar începând din anul al III-lea își spunea că trebuie să fie la înălțimea sacrificiului părinților, pe care-i vedea obosiți, pe timp de ploaie sau frig. Termină anul III cu calificativul „excellent“. A avut și un premiu special la desen și la conduită morală, pe care le va păstra până la sfârșitul studiilor sale secundare.

Deși alți colegi preferau din când în când să se mai distreze, el prefera să citească, în speranța că va patrece vacanța acasă, unde se simțea fericit.

În anul IV a avut mențiunea „excellent“. Din acest an va începe adolescența plină de privațiuni, deoarece în 1914 izbucnea primul război mondial, iar în 1916 intra și România în

acest război.

Satul Poiana, prin poziția sa geografică, făcea parte din zona războiului. Părinții lui erau puși la grele încercări. Casa lor fiind mare, servi un timp adăpost pentru armată; caii și căruța au fost confiscate, oile au servit ca hrană pentru soldați, posibilitatea de comerț se întrerupsese, târgurile erau închise, banii se făceau greu.

La Năsăud, liceanul Sever Pop începea să simtă aceste privațiuni, dar voința sa deveni de neclintit, menținându-se primul în clasă.

Abia întors în vacanță, el se întreba ce are mai urgent de făcut. La țară, majoritatea bărbaților erau pe front. Dacă întâlnea în drum un bătrân, îl ajuta să-și ducă povara, iar dacă întâlnea o mamă, plângându-și plecarea pe front a copiilor ei, se oprea să o consoleze, să o încurajeze. Mergea să viziteze bătrânii satului, urându-le sănătate, întărindu-i în speranța Marii Uniri.

În ultimii doi ani de studii cunoscuse privațiuni penibile: „De câte ori nu am mers la școală, dimineața, după ce am mâncat numai o bucată de mămăligă rece. Deseori, trebuia să sparg gheața din puțină (bărbântă) pentru a lua un pahar cu lapte acru pe care-l mâncam cu mămăligă rece. Apoi mergeam la școală pe un ger de minus 20-25 de grade. De câte ori n-a trebuit să merg 14 kilometri prin zăpadă, cu desagii în spate, cu ceva merinde rece, pentru a putea să-mi termin studiile“.

Chiar dacă mânca o dată pe zi, el învăța și mai bine, cunoscând și limba maghiară, deși nimeni nu o vorbea în sat și familie!

Suferința lui cea mai mare a fost în ultimul an. Pe străduța unde locuia, „la Prădănoaia“, chiria era foarte mare. Părinții lui veneau în fiecare săptămână, pe jos, pentru a-i aduce ceea ce puteau, iar el le promitea că niciodată nu va uita să-i răsplătească.

Cu voința ce-l caracteriza, Sever studia zi și noapte. Ceilalți elevi îl admirau, profesorii întrevădeau în el pe viitorul erudit. Îi dădeau să citească opere literare, mai ales din cele interzise, pe care nu trebuia să le aducă niciodată la liceu. Putea să le împrumute și altor colegi serioși, dar lui îi revenea sarcina să le ascundă. Cunoștea pe de rost „Istoria României“ de Tocilescu, precum și „Istoria limbii și literaturii române“, curs de doi ani, litografiat.

În 1918 se sfârșea primul război mondial, iar la 1 Decembrie 1918, la Alba Iulia, peste 100.000 de suflete, într-un singur glas, au proclamat unirea Transilvaniei cu Patria mamă.

Liceul, frigul, privațiunile au fost uitate și de Sever. Împreună cu alți colegi cântau: „Ardeal, Ardeal, să cântăm cu mic cu mare, visul nostru s-a împlinit“. În această explozie de bucurie, el își termină liceul din Năsăud. După cei opt ani de studiu, aducea părinților săi rezultatul promis și le spunea că vrea să studieze limba română și să se consacre carierei de profesor.

Tatăl lui, care de obicei își exprima de unul singur părerile, acum considera această alegere cea mai potrivită. Un unchi de-al său, după mamă, profesor de latină, îl încurajează și îi oferă un ceas de aur și un lănișor, ca recompensă pentru succesele sale deosebite la învățătură. Mama sa, în ciuda caracterului său comunicativ, nu spunea nimic. Era mândră de fiul ei, acum tânăr puțin slăbuț, dar frumos. Ea totuși se gândea: „Dacă el ar fi medic la Sângeorz, n-ar avea decât să treacă dealul pentru a sosi acasă“.

Tot ceea ce mama lui i-a cerut, a făcut-o cu venerație, dar nu s-a gândit niciodată la cariera de medic. Ceea ce simțea cu pasiune era studiul limbii române.

BIBLIOGRAFIE

1. Balacciu, I., Dicționar de lingviști și filologi români Ed. Albatros, București, 1978;
2. Buzilă Șt., Monografia comunei Sânosif sau Poiana Tip. Matheiu, Bistrița, 1910;
3. Pop, Alexandra. Sever Pop, sa vie et moments de l'historique de l'Atlas Lingvistique Roumain Ed. J. Duculat, Louvain, Belgique, 1980.
4. Tanco, T., Virtus Romana Rediviva. vol.II, Bistrița, 1974.
5. Scrisori, alte documente inedite.

AMINTIRI DESPRE FRATELE MEU

Înv. pens. Maria Candale (n. Pop)

Mulțumesc bunului Dumnezeu, că la cei 80 de ani împliniți, trăiesc cea mai frumoasă zi din viața mea, când am fericirea să aduc, din adâncul sufletului meu, cele mai calde mulțumiri, distinșilor oaspeți din țară și străinătate, cât și tuturor celor prezenți pentru participarea la aniversarea 35 de ani de la moartea și 95 ani de la naștere, a scumpului meu frate, Sever.

Voi încerca să prezint câteva amintiri pentru a se cunoaște personalitatea lui morală, dragostea fiebinte pentru țară, sat și familie.

Era în primăvara anului 1935. Eu eram elevă la Școala Normală din Gherla. El e trimis de Universitatea din Cluj la dezvelirea bustului lui Petru Maior. Pe mine nu m-a vizitat. M-am supărat. Vara, întâlnindu-mă, mi-a spus: „Nu te-am vizitat, pentru că tu trebuie să înțelegi și să știi pentru totdeauna că tu nu trebuie să trăiești la umbră și protecția mea, tu trebuie să muncești și să ai curajul să înfrunți toate greutățile singură, fără ajutorul meu; ia exemplul meu, pentru că eu „băietul Ielii Rafila“, prin muncă și curaj, am ajuns conferențiar la Universitatea din Cluj, la vârsta de 31 de ani“.

În 1936 mi-am luat diploma de învățătoare. Între anii 1936-1940 i-am ajutat lui la clasificarea fișelor dialectale pentru Atlasul Lingvistic Român. Într-o noapte, târziu, după multe ore de muncă, mi-a spus: „Când vei merge acasă, să le spui poienarilor că eu le-am făcut un mare bine, ei erau obligați să-și mute casele pe lângă șesul de lângă vale, deoarece prin mijlocul satului trebuia să fie linia ferată, Ilva-Mică - Vatra Dornei. După multe intervenții, am obținut de la Rege, mutarea traseului (fixat înainte de la stânca din jos până la turul). În felul acesta am salvat și grădina pe care ne-au dat-o părinții noștri dintre cei 12 frați, fie, lui Leonida și mie, pentru că să ne facem o casă și să petrecem împreună, toți trei, în vacanțe“. În acest loc își avea casa bunicul nostru, pe la 1890, când era învățător. Acestea sunt curvintele lui. Eu vă spun acum că pe acest loc, astăzi, se află școala „Sever Pop“.

Tot în perioada anilor 1936-1940, la Cluj, îmi leagă de suflet, o mare, foarte mare rugămintă, parcă și acum îi aud glasul lui blând și dornic: „Tu ești mai mică cu 15 ani și eu prevăd că nu voi mai avea încă multe zile, pentru că prea mult am răbdat de frig, foame și sete, în cei șapte ani străbătuți în cele 300 de sate din țară și din afară, acolo unde se aflau Români, pentru că să descopăr frumusețea limbii noastre și să o fac cunoscută în lumea întreagă, și dacă cineva, undeva, și-ar aduce aminte de mine, tu să le spui așa: cei care slujesc, cu adevărat, idealuri nobile, trebuie să creadă, fără șovăire, în misiunea lor, să fie gata să se sacrifice, ori când și ori unde, pentru neamul lor din care fac parte, să fie la un loc de cinste printre celelalte neamuri ale lumii, care prețuiesc mai mult valoarea spiritului, decât orice valori materiale. În aceste valori materiale am crezut, pentru că nici un alt mijloc de uniune, de coeziune, de încheiere, decât limba română, cu ajutorul ei am reușit să ne dăm seama că reprezentăm un grup unic, comun, care se deosebește de celelalte neamuri și, tot cu ajutorul ei, ne-am păstrat ființa națională și mândria de-a fi români, de veacuri, căci, „limba noastră-i limă sfântă, limba vechiilor cazonii, care-o plâng și care-o cântă, pe la vatra lor țărani“.

În 1940, profesor universitar la Cluj, este transferat la Universitatea din București. În 1941 este numit director al Academiei din Roma. Eu eram atunci la București. Pe scările

avionului el mi-a spus cu lacrimi în ochi: „Eu plec pe un drum lung și greu, și nu se știe dacă voi mai avea fericirea să-mi văd țara, satul și pe voi. Tu să fii o dascălă harnică, cuminte și demnă. Să ai grijă de mama!” Tata murise în 1936. Eu, din 1941, nu l-am mai văzut pe fratele meu, niciodată. În 1942, fratele meu, Leonida, profesor de geografie, moare pe front la Stalingrad, în vârstă de 32 de ani.

Urmează „fericirea” comunistă. E de prisos să amintesc aici chinul meu sufleteșc pentru pierderea fratelui meu și teroarea comunistă suferită de toți cei care au avut parte de ea, prin anchete, teroare ca fiind sora unui proscris, a unui „trădător de țară” și amenințarea zilnică de-a mă da afară din învățământ.

Între anii 1948-1958 am predat la clasele V-VII, până când, într-o zi, mi se spune: „Te mai tolerăm în învățământ pentru că avem nevoie de tine, ai dat elevi bine pregătiți la examenele de admitere în liceu”.

Aș vrea să aduc o lămurire în legătură cu mama mea și afirmația că ar fi fost anal-fabetă. Mama mea a fost o femeie cultă, cu cărți citite (era abonată la ziarele vremii și dorea să afle din conținutul lor, că „băiatul lelii Rafila va veni și o va mângâia”).

Ea compunea pentru toate femeile din sat versuri, care se mai cunosc și astăzi. Țin minte cum se ruga dânsa pentru copiii ei:

Măicuță Sfântă Fecioară
Gândul meu la tine zboară,
Ruga mea la tine pleacă,
Să le fii-o îndurată Maică,
Cererile le-împlinești,
De rele să îi ferești,
Îi ferește de dușmani,
Că tu ești al lor liman.
Când vor fi-n călătorie,
Maică, să le fii soție.

Faptul că eu răspundeam la scrisorile fratelui meu, se complica prin imposibilitatea mamei de a scrie, din cauza vederii slabe, la vârsta de peste 82 de ani.

Mai sunt obligată să afirm că eu n-am primit, pe adresa mea, nici o scrisoare a lui, fiind încondeiată cu sigiliul unui „trădător de țară”.

Ca încheiere prezint câteva rânduri trimise de la Paris, în 1928, când eu aveam 12 ani.

„Iubită surioară, scrisoarea ta mi-a făcut o mare bucurie, era scrisă de mâna ta și era scrisă bine. M-am bucurat când am văzut că ești mai deșteaptă și mai bună, cum îmi place mie să fii. Învăță bine, asta-i tot ce-ți zice fratele tău, care-i așa departe de tine, cum tu bine știi. Învățătura te duce să vezi multă lume și să cunoști multe popoare. Dacă vouă, la toți, vă e dor de mine și laolaltă vă mai mângâiați, cântând, eu singur mă mângâi mai greu.. Dimineața, mai ales, când vin scrisorile cum zici tu :

„Ține Doamne poștile, să ne-aducă cărțile”.

Așa zic și eu.

Aici e un oraș mare, cum tu greu îți poți închipui, ai să vezi când vei fi mai mare. Dacă ai să fii bună și eu am să mă întorc sănătos, vei merge mai departe. Poate vei vedea și tu ceea ce văd eu acum. Să fii bună și să înveți. Scrie frumos și citește cărțile din biblioteca voastră. Mulțumindu-ți pentru scrisoarea ta, te îmbrățișează și te sărută fratele tău, Sever.”

O CRUX, AVE

SPES UNICA

Madame Alexandra Pop, *son épouse* ;
 Mademoiselle Rodica Doina Pop, *sa fille* ;
 Madame Vally Zamfirescu-Schweizer, *sa nièce* ;
 Monsieur Bernhard Schweizer, *son neveu* ;

ont la grande douleur de vous faire part de la mort, après une pénible maladie,
 de leur cher

MONSIEUR

SEVER POP

Professor à la Faculté de Philosophie et lettres, de l'Université Catholique de Louvain,
 Fondateur et Directeur du Centre International de Dialectologie,
 près l'Université Catholique de Louvain,
 Membre du Comité International des Sciences Onomastiques
 Membre de la Société de Linguistique de Paris,
 Membre de la Société de Linguistique de Genève,
 Secrétaire de la Commission d'enquête linguistique
 (sous-division du Comité International Permanent des Linguistes),
 Membre correspondant de la Real Academie de Buenas Letras de Barcelona,
 Membre correspondant de l'Accademia delle Crusca,
 Membre d'honneur de l'Académie Hongroise Catholique des Sciences, Lettres et Arts, etc.,
 Chevalier de la Couronne de Roumanie,
 Chevalier de l'Etoile de Roumanie,
 Commandeur de l'Ordre Alphonse X le Sage, avec Plaque d'Espagne,
 Croix de Chevalier dans l'Ordre des Palmes Académiques de France,
 Commandeur de l'Ordre de la Couronne de Belgique.

né à Poiana Ilvei Năsăud-Roumanie le 27 juillet 1901 et décédé le 17 février 1961
 après une courte mais pénible maladie, muni des Saints Sacrements et réconforté de
 la bénédiction du Très Saint Père.

Les funérailles seront célébrées en l'église de Saint Joseph à Louvain le mardi 21 février
 à 10 h.

L'inhumation aura lieu au cimetière de l'Abbaye du Park à Héverlé.

Louvain, le 17 février 1961.
 173, avenue des Alliés.

Ni fleurs ni couronnes

Pompes funèbres D. Sempels. Herent Tel. 231.97

Necrologul profesorului Sever Pop

SEVER POP - VIAȚA ȘI ACTIVITATEA

Prof. Maria Ruști, Măgura Ilvei

Scriitorul Alexandru Vlahuță scria în „Gânduri”: „îi trebuie neamului acestuia o generație care să se jertfească ... În toate timpurile au fost căutați oamenii de treabă, dar nicio dată n-am avut nevoie mai mare ca acum de luptători hotărâți, de oameni vrednici și de caracter, pe care să nu-i abată nimic din drumul lor, să nu-i ademenească nici strălucirile deșarte, de puteri, nici pofta de un trai mai îndestulat, nici slava cea ieftină și trecătoare, pe care-o vântură de colo-colo huietul mulțimii“.

Iar renumitul lingvist Sever Pop, ilustrează prin întreaga sa viață și activitate, forța, care i-a trebuit să aducă în fața lumii că „românca a fost cea care a păstrat cel mai prețios tezaur pe care-l are omul: limba, pentru că prin ea se pot împărtăși semenilor durerile, precum și bucuriile“.

Sever Pop s-a născut la 27 iulie 1901 în Poiana Ilvei, întreaga viață dedicându-și-o investigației asupra limbii materne, studiului geografiei lingvistice, a dialectelor, folclorului, bogăției de imagini și toponimiei, raportului limbii române cu celelalte limbi.

Studiile și le-a început în satul în care s-a născut și le-a continuat la Liceul Grăniceresc din Năsăud, absolvindu-l cu diplomă de bacalaureat ce avea mențiunea „eminent“.

În 1923 își finalizează studiile la Facultatea de Filosofie și Litere a Universității „Regele Ferdinand“ din Cluj, fiind licențiat în „Filologia moderna“ cu mențiunea „magna cum laude“, aceeași mențiune obținând-o și în urma susținerii examenului de doctorat în 1925, cu teza „Lingua et Literatura Romanorum ut principali, in Linguistica et in Philologia romanica ut subsicivis“.

În timpul studiilor universitare a lucrat cu profesorii Sextil Pușcariu, Theodor Capidan și Nicolae Drăganu, iar rodul acestei colaborări nu se poate ilustra mai bine decât citind un fragment dintr-o conferință, ținută de Sever Pop în 27 martie 1942, în limba italiană la Institutul Atlasului Lingvistic Italian din Torino:

„Dacă în două milenii insula latinității orientale n-a putut fi acoperită de spumoasele valuri ale slavonismului care o inconjoară, credem că ea va putea rezista multor furtuni sociale, politice, etnice, care sunt îmbrăcate în negura de nepătruns a viitorului, căci un popor poate fi dezbrăcat de orice bunuri afară de limba pe care o vorbește. În limba noastră noi spunem: din vultur, vultur naște, din stejar, stejar răsare!“

Între anii 1923-1925 a urmat și cursurile Academiei Comerciale din Cluj, dând examene din opt materii printre care limba română, franceză, germană.

Între anii 1925-1927 îl găsim membru al Școalei române din Franța, sub conducerea prof. Nicolae Iorga, lucrând cu Jules Gilliéron, Antoine Meillet, Mario Roques, J. Vendryes, Meunier și alții; iar în 1926 este elev titular la „Ecole des Hautes Études“ din Paris.

Între anii 1919-1928 ocupă diferite funcții care-i asigurau existența, ani în care-și desăvârșea și bogatul său bagaj de cunoștințe. Astfel, a fost pe rând numit, în 1919, „ajutor“ la Muzeul Limbii Române din Cluj. În 1921, secretar - bibliotecar al acestei instituții, iar în 1923 a suplinit la catedra de limbă română de la „Seminarul pedagogic universitar“ și „Școala normală“, din Cluj; în 1923 este numit asistent suplinitor, iar în urma examenului de capaci-

tate, în 1928, asistent cu titlu provizoriu, ca în 1929 să predea ca lector la Dialectologie.

În 1931, la Facultatea de Filologie a Universității din Cluj, obține titlul de „conferențiar suplinitor în Dialectologie” iar în urma examenului dat, în 1937, obține titlul de conferențiar de dialectologie, definitiv.

Până la plecarea sa din țară, pe care el nu mai reușește apoi să o vadă niciodată, după numirea sa ca director adjunct la Academia Română din Roma, între anii 1941-1946, Sever Pop desfășoară o vastă activitate în domeniul lingvistic, publicând diferite lucrări și articole în reviste științifice românești și străine, ținând conferințe în România și la diferite universități din străinătate, având ca temă: LIMBA ROMÂNĂ, ROMANITATE, ROMÂNISM.

Comunicările susținute în cadrul ședințelor Muzeului Limbii Române din Cluj vor fi publicate în „Dacoromania”, buletinul institutului.

Pentru a avea o privire complexă asupra activității acestui lingvist, iată pe unde l-au purtat pașii, susținând că: „orice popor are o istorie, o literatură, arte, politică, etc., dar mai înainte de toate acestea el are limba ce nu se poate ignora, mai ales în ce privește Țara noastră, căci limba a fost cea care ne-a păstrat existența etnică de două mii de ani între Nistru și Tisa”.

Aceste conferințe ale sale, un autentic travaliu de inteligență savantă, de la o universitate la alta, cuprind, între altele: Nisa (1937), Torino, Milano, Roma (1938), Zurich (1939), Berna (1942), Geneva (1942), Gand (1950), La Haye (1952), Strasbourg (1952) și Paris (1953-1955), au fost foarte apreciate.

Timp de șapte ani, între anii 1930-1937, Sever Pop face anchetele lingvistice pe teren în 301 de comune, culegând materialul pentru „Atlasul Lingvistic Român”, iar în 1937 începe publicarea acestei mari opere ce va rămâne, încununând prima fază a activității sale științifice.

În raportul din 14 februarie 1937, pentru definitivarea sa la conferința de dialectologie, Sextil Pușcariu scria: „Dar opera sa principală, care îi va face nepieritor numele în istoria lingvisticii române, este Atlasul Lingvistic Român, care a început să o tipărească tocmai anul acesta. Materialul ce l-a cules cu o precizie și o exactitate exemplară e de o extraordinară bogăție și utilitate. O temeinică pregătire de specialist în geografia lingvistică și rara sa putere de muncă sunt garanțiile cele mai sigure că partea a doua a muncii sale, cartografierea și comentarea materialului adunat, va fi tot așa de folositoare ca și cea dintâi, anchetele pe teren”.

Dar, din păcate, din această operă nu s-a pulicat, decât două volume: Partea I (ALR I) și două volume din Micul Atlas, Partea I (ALRM, I) în patru culori.

Între anii 1939-1940 îl găsim ca profesor titular la catedra de Limba română a Universității din Cernăuți, post obținut prin concurs și la Universitatea din București, unde este încadrat provizoriu.

După război, Sever Pop ia drumul exilului, începând a doua fază a vieții și operei ilustrului lingvist. În 1948 este destituit din învățământul românesc de către autoritățile din acea vreme, toate bunurile sale fiind confiscate. Din același an îl găsim „visiting profesor” la Universitatea Catolică din Louvain Belgia, ca din 1952 să obțină titlul de „professeur extraordinaire”. În anul 1954 conferențiază ca „visiting profesor” la Universitatea din Michigan, S.U.A și la Casa Rai Barbarosa din Rio de Janeiro.

Din 1952 și până la moartea sa este Fondator - director al Centrului Internațional de Dialectologie Generală pe lângă Universitatea Catolică Louvain, iar un an mai târziu fundează și redactează revista acestui centru numită „Orbis”. În 1960 organizează și realizează Primul Congres Internațional de Dialectologie Generală din 21-25 august, la Louvain și 26-27 august la Bruxelles.

Activitatea științifică în exil începe cu publicarea „Grammaire roumaine”, Berna

1948 și „La Dialectologie“, 1950, Louvain, lucrare monumentală, socotită „Livre de chevet“ și indispensabilă dialectologilor.

În deschiderea centrului de la Louvain, prof. A.K. Saareste spunea: „La Rome des dialectologues, sinon, grâce a la revue Orbis, la Rome de la linvistique générale“, toate acestea datorându-se lui Sever Pop, aceste lucrări rămânând un fapt în istoria dialectologiei generale și în memoria participanților.

Sever Pop a fost membru al multor societăți lingvistice din țară: Cluj, București, ASTRA, dar și din străinătate precum: Paris, Geneva, Roma; este membru corespondent al Academiei della Crusca din Florența, al Real Academia de Buenas Letras din Barcelona, membru de onoare al Academia Catholica Hungarica din Roma și este premiat cu Premiul „Prințul Bibescu“ în 1940, de Societatea Lingvistică din Paris pentru realizarea Atlasului Lingvistic Român.

A fost decorat cu Coroana României în grad de cavaler; Comandor al Order Civil de Alfonso x el Sabio, con Placa, Madrid; cu Croix de Chevalier dans l'Order des Palmes Académiques de France; Comadeur de l'Order de la Couronne de Belgique.

Atât în țară, dar mai ales în străinătate, a ținut numeroase conferințe: în țară, în cadrul „Astra“, la „Tinerimea Română“, la „Gând românesc“.

Lucrările sale fundamentale încep chiar cu lucrarea de doctorat publicată în „Dacoromania“, 1928 și intitulată „Câteva capitole din terminologia calului“.

În 1927 apare la Paris „Buts et methodes des enquetes dialectales“ unde autorul a arătat metodele cercetării dialectale, fixând principiile după care s-a condus în anchetele pentru „Atlasul Lingvistic Român“ (ARL I), fiind recomandate ca metode de cercetări dialectale.

Atlasul Lingvistic Român a apărut la Cluj în 1938 și publicat sub înaltul patronaj al M.S. Regelui Carol II, sub conducerea lui Sextil Pușcariu - Partea I, vol. I: Părțile corpului omenesc și boalele lui - fiind redactat de Sever Pop. În acest volum a redactat și publicat, de asemenea, 150 de hărți lingvistice, o hartă a configurației geografice a ținutului studiat (în culori), o hartă transparentă și o listă a transcrierii și observațiilor pe care le-a întrebuițat.

Micul Atlas Lingvistic Român, publicat sub înaltul patronaj al M.S. regelui Carol II, sub conducerea lui Sextil Pușcariu - Partea I (ALRM I), vol. I conține: „Părțile corpului și boalele lui“ și este redactat de Sever Pop, publicând de asemenea în introducere o metodă, o hartă colorată a teritoriului studiat, o hartă transparentă și 208 hărți redactate în patru culori.

Atlasul Lingvistic Român, publicat sub înaltul patronaj al M.S. regelui Mihai I, Sibiu, 1942, Partea I, vol. II: „Familia, Nașterea, Botezul, Copilăria, Nunta, Moartea“, redactată de Sever Pop.

În 1948 apare la Berna „Grammaire roumaie“ iar în 1950, la Louvain, apare „La Dialectologie. Aperçu historique et methodes d'enquêtes linvistiques“ în două părți, ca în 1954-1955 să apară: „Encyclopédie de la Philologie Romana: Langues et dialectes de la Romania“.

Multe din lucrările și conferințele ținute în diverse țări și pe diferite teme au apărut în volumele „Recueil posthume de lingvistique et dialectologie“, Gembloux, 1966; „Limba română. Romanitate. Românism.“, 1969, din ale căror teme se desprinde tenacitatea cu care a demonstrat originea noastră latină și locul limbii române între limbile romanice, desprinzându-se de altfel și nostalgia pentru țara sa, pe care, o presimțire, îl facea să creadă că nu o va mai vedea.

În 1960, când era în spital internat, declară: „eu sunt legat de pământ, de pământul celor 300 de sate românești pe care le-am studiat. Am văzut multe și am învățat multe de la poporul nostru. Numai după ce am studiat graiul din Banat, mi-am dat seama ce înseamnă

cântecul „Patru boi cu lanț în coarne“.

De altfel el își încheie participarea la o activitate românească, în 1957, cu o alocuțiune intitulată: „1 Decembrie 1918“ ținută la Bruxelles

Reflecțiile sale privind exilul la care a fost supus au căpătat nuanțe originale în toate clipele vieții, dar totdeauna gândul l-a dus la locul nașterii sale, Poiana Ilvei.

Cu puține zile înainte de trecerea sa spre viața veșnică, care s-a petrecut la 17 februarie 1961, departe de țară, Sever Pop consemna: „mulți n-au înțeles munca mea, mulți m-au înțeles greșit, dar eu am mers pe cărarea mea și mi-am văzut de lucru ... , faptele oamenilor se judecă în lumea aceasta numai după ce lasă în urma lor ..., da, am muncit mult, mult, că sunt Român și străin în țara aceasta și am vrut să fiu demn“.

PROFESORII LUI SEVER POP

prof. Gheorghe Pleș, Năsăud

La mijlocul lunii septembrie 1910, ca mai toți anii de două secole încoace, Năsăudul primea semnalul tineresc al începutului de an școlar. Peste 200 de „ștudenți“, cei mai mulți din comunele foste grănicerești, invadau orașul școlilor. Printre ei se numărau și bobocii primei clase de liceu (a V-a de astăzi) dar și aspiranții la această calitate, nevoiți să parcurgă mai întâi cursurile clasei a IV-a a Școlii Normale Capitale. Scopul acestui stadiu școlar era în principal de „aducere la numitor comun“ a nivelului de pregătire de bază a viitorilor liceeni, de depistare a copiilor cu potențial intelectual corespunzător și de ridicare a nivelului de pregătire a acestora. Pe băncile acestei școli au trecut sute de viitori elevi valoroși ai liceului, George Coșbuc fiind unul dintre exemplele cele mai concludente.

Școala avea deja o vechime de peste 140 de ani și înregistrase printre profesorii și cateheții săi nume de rezonanță ale spiritualității năsăudene: Ioan Para, Ioan Marian, Mecedon Pop, Anchidim Pop - vicari foranei ai Rodnei -, Moise Panga, Florian Porcius, Vasile Nașcu, Vasile Petri, Cosma Anca, Maxim Pop și Ignațiu Seni. La începuturi - imediat după 1770 - purta numele de Normal-Hauptschule, de unde derivă prin traducere denumirea de Școala Normală Capitală. I se mai spunea și școala latino-germană datorită specificului planurilor sale de învățământ, și avea la început 2 clase; din 1784, după cuplarea cu Institutul Militar de 3 ani, iar după 1823 se trece la 4 clase. Din 1864 predarea se făcea numai în limba română iar după 1886, datorită presiunii guvernării maghiare, toate obiectele de învățământ se predau aproape paralel în limbile română și maghiară.

„Trebuie să accentuăm însă că de atunci încoace Școala Normală din Năsăud a fost totdeauna privită ca o școală mai aleasă și mai bine organizată ca celelalte școli populare, la ceea ce a contribuit mai ales faptul, că în tot timpul proprietarii și reprezentanții fondurilor susținătoare la acel mare institut au pus mare pond și au fost foarte scrupuloși la alegerea puterilor didactice, cea mai însemnată condiție pentru progresul și înflorirea școlilor. Și cu toate că în urma legii școlilor din 1868, dar mai ales în urma dispozițiilor comisariatului lui Bánffy din 1885 școala noastră normală a primit numele de școală *poporală*, și pierdându-și caracterul confesional, s-a declarat școală *fundamentală* elementară cu caracter comunal, ea este și astăzi petru noi o școală de model, recunoscută chiar de străini și de organele ei superioare“. (B3, p.31)

În catalogul clasei a IV-a a acestei școli învățător - Clement Grivase - se înscria la începutul lui septembrie 1910 numele lui Sever Pop. Rezultatele deosebite la învățătură au permis accesul copilului la Carol și Rafiei Pop din Poiana Ilvei în clasa I (an școlar 1911/1912) a Gimnaziului Superior Fundamental din Năsăud. „Clădită și susținută nu din fondurile statului, și nici din fondurile confesionale, ci, caz unic poare în istoria școlilor noastre, prin hotărârea și obolul celor mulți și săraci locuitori ai acestui străvechi pământ românesc, această instituție școlară a trăit, atât prin elevii, cât și prin profesorii săi, în neîntreruptă osmoză cu populația Văii Someșului superior, dovedind, nu numai azi, ci și în timpul îndelungatei asuprii naționale și sociale, că este o școală democratică, ridicată de popor și pentru

popor“.(B8, p.7).

Acomodarea nu a fost ușoară; în clasă erau peste 40 de elevi, zece dintre ei fiind fii de preoți, învățători și funcționari care beneficiau de condiții materiale mai bune și de sprijin în pregătire. Pentru tenacele și harnicul școlar Sever Pop trei ani au fost suficienți pentru a se instala alături de alți cinci colegi în fruntea ierarhiei clasei, pentru că, începând din clasa aV-a (a IX-a de astăzi) să se claseze sigur și singur pe prima poziție.

„Cei mai mulți dintre elevii gimnaziului nostru au fost totdeauna fii de plugari, de învățători, preoți și notari sătești ori alți funcționari mai mici, care erau avizați la hrana adusă de acasă în „dăsagi“, o dată pe săptămână, de obicei joia, când e târg de săptămână, sau „mărturie“, numire care vine de-acolo, că tot atunci era și zi de judecată și oameii își puteau spune „auzitorului“ sau judeului „plânsorile“ cu gura. Puțini puteau să plătească și mâncarea, afară de cvartir, pe care-l aveau de obicei la țărani din Năsăud. Coducătorii grănicerilor, spre cinstea lor fie spus, au băgat de seamă, că, dacă nu le vor întinde mână de ajutor, gimnaziul nostru nu va putea să dea contingentul de cărțurari așteptat de la el“. (B1 p.17)

Deși mijloacele erau restrânse, sprijinirea elevilor nevoiași se realiza prin forme deja tradiționale în învățământul năsăudean: scutiri de taxe, bani de cărți, premii, mese gratuite, uneori burse. Un astfel de premiu este menționat în anuarul liceului din 1918, unde elevul Sever Pop este nominalizat pentru rezultatele foarte bune obținute la clasă și în cadrul Societății de lectură a elevilor „Virtus Romana Rediviva“. În 1917 a fost ales în colectivul de conducere al acesteia iar în anul școlar 1918/1919 a fost președintele acestui veritabil laborator de inițiere și cercetare și creație, urmându-le peste timp, celor ce aveau să ridice pe culmi gloria școlilor năsăudene: poetul genial George Coșbuc (președinte în 1883/1884) și mitropolitul Miron Cristea - întemeietorul Patriarhiei Române, prim-ministru al României între anii 1938-1939, doctor în filologie cu tema „Eminescu. Viața și opera. Studii asupra unor creații mai noi din literatura română“ - prima analiză critică a creației eminesciene, - președinte al V.R.R. în 1886/1887.

Modelele de personalități de anvergură națională oferite lui Sever Pop și colegilor săi de generație dintre elevii de altădată și profesorii liceului au fost numeroase. De pe aceste trepte mereu mai avântate spre elita spiritualității românești se pregătea rampa de lansare spre nivelul internațional, atins peste ani de câțiva dintre cei mai valoroși absolvenți. Integrarea Năsăudului, odată cu Transilvania, în România Mare (1918) a înălțat opreliștile de care se izbiseră valorile românești din Transilvania de până atunci. Numismatul Constantin C. Moisil, geograful Tiberiu Morariu, botanistul Iuliu Prodan și fiziologul Leon Daniello - toți absolvenți ai liceului și membrii ai Academiei Române - se afirmă pe plan internațional. Publicarea de către acești titani ai gândirii și creației a fiecărui studiu, articol sau carte, se dovedea ocazia de reîntoarcere, pe aripile gândului, la izvoarele proprii lor inițieri și formări.

În galeria celor mai de seamă oameni de cultură și știință care au învățat carte și omenie, dragoste de neam și limbă în auriul templu năsăudean al Minervei din Dacia Veche, și-a câștigat un loc de cinste lingvistul Sever Pop. „Iar am pus plugul în brazdă, ca să arăt lumii întregi că aici bate o inimă pentru noi românii și ca ei să fie cunoscuți peste tot“. (B5, p.304)

Mesajul trimis din Louvain-ul universitar și adresat celor dragi din Poiană anunța apariția unui nou studiu lingvistic de valoare mondială. Profesor al celebrelor universități din Louvain, Michingan, Rio de Janeiro, membru al societăților lingvistice din Paris și Geneva, al Academiei Barcelona, Sever Pop a reprezentat, la nivelul cel mai înalt, valoarea școlii românești de dialectologie și lingvistică. Studiile universitare le-a început în chiar anul înființării Universității românești din Cluj, fiind unul dintre cei mai apreciați studenți și colabo-

ratori ai lui Sextil Pușcariu. Intrarea în elita filologică clujeană i-a fost facilitată de prezența în corpul didactic universitar a profesorului său de limba greacă și maghiară de la liceul năsăudean - dr. Nicolae Drăganu, principalul animator, alături de Virgil Șotropa, al spiritului cărturăresc năsăudean.

Absolvent de marcă al liceului din Năsăud în promoția 1902, dr. în filologie al Universității din Budapesta, Nicolae Drăganu a revenit ca profesor în Năsăud în 1906. A îndrumat ani în șir V.R., a publicat studii de lingvistică, cu deosebire gramatică și sintaxă în Anuarul liceului, în revistele Transilvania, Luceafărul și Nyelvtudomány. Sever Pop a studiat desigur toate publicațiile profesorului său, un loc aparte revenind *Istoriei Școalelor Năsăudene* scrisă în colaborare cu eminentul pedagog, cercetător și publicist, viitorul academician Virgil Șotropa, cu prilejul semicentenarului liceului. Această prețioasă monografie a învățământului năsăudean a oferit tuturor cititorilor o sinteză admirabilă, o documentare de excepție, un model de cercetare istoriografică și pedagogică dar și o lecție de înflăcărat patriotism. Figurile lui Virgil Șotropa, care și-a cerut pensionarea în acel an, revenind cu hotărâre la catedră după instalarea administrației românești, și Nicolae Drăganu - ambii viitori membri ai Academiei Române - au polarizat atenția tuturor, spre bucuria și mândria elevilor lor.

Sever Pop a avut șansa de a fi, încă din primul său an de liceu, elevul unor tineri profesori deja afirmați pe plan național. Alături de Nicolae Drăganu (27 de ani în 1911) vom prezenta mai întâi pe profesorul de religie, catehetul greco-catolic Alexandru Ciplea, care venise în Năsăud în 1910 la vârsta de 25 de ani. Originar din localitatea maramureșeană Biserica Albă, Alexandru Ciplea a urmat destinul unei familii cărturărești ridicate de pe plaiurile aceleiași comune și implantate în mediul spiritual năsăudean pe care le-a înălțat la cote academice - moisiilenii. Figurile vicarului foraneu al Rodnei, Grigore Moisil, primul director al liceului, întemeietorul Fondurilor școlare grănicerești și ziditorul splendidului edificiu al liceului, academicianul Iuliu Moisil, fondator al Muzeului și Arhivelor Năsăudene și redactor al revistei "Arhiva Someșană", dr. în filosofie al Universității din Graz și profesor de limbi clasice Costanin G Moisil și fiul său, numismatul Costantin C. Moisil absolvent al liceului și viitor academician i-au constituit modele de înaltă ținută.

La numai 21 de ani, Alexandru Ciplea publică la București o foarte apreciată culegere de *Poezii populare din Maramureș* recenzată de însuși Nicolae Iorga. „Ne vine, în Analele puțin citite ale Academiei, o culegere de poezii populare din Maramureș, înveșmântate științific, pe care o datorăm unui necunoscut, maramureșan el însuși, d. Alexandru Ciplea ... Maramureșul începe abia cu darurile sale, așa de nouă. Fiii țerii să rezbată în văile lui pentru a ne aduce și altele din țara Voievozilor bătrâni, începători de domnie, din țara de stoarcere și păcate de astăzi. Măcar cântecele să nu ni se piardă.” (B7, p.259-260)

Teza sa de doctorat tratează tema *Vechile episcopii ale Maramureșului*. Drumurile lui Sever Pop se vor reintersecta cu ale lui Alexandru Ciplea în Clujul anilor '30, când, după un stagiu de 7 ani la Seminarul greco-catolic din Gherla (1924-1931), acesta se mută, odată cu institutul la Cluj, Ciplea devenind încă unul din universitarii pe care Năsăudul i-a furnizat cu generozitate diferitelor centre universitare din țară.

Un traseu asemănător au urmat relațiile lui Sever Pop cu profesorul său de muzică Augustin Bena. La numai 31 de ani în momentul admiterii lui Sever Pop la liceu, Augustin Bena era deja o personalitate cunoscută a lumii muzicale românești. El l-a avut ca formator la liceul din Blaj pe fostul profesor de muzică al lui George Coșbuc, compozitorul Iacob Mureșianu, la sugestia căruia urmează clasa a VIII-a și își obține bacalauratul la liceul năsăudean. După studii universitare la Teologisa Andreiană din Sibiu și studii muzicale la Berlin și București este încadrat ca profesor mai întâi la Sibiu (1906-1909) și din 1909 la

Năsăud, unde din 1911 devine și paroh.

Geniul muzical al lui Augustin Bena se manifestase pregnant prin creația sa corală (peste 20 de piese compuse până în 1913 printre care: *La fântână*, *Somnoroase păsărele*, *Foaie verde lămâișă*), liturgică (*Ave Maria*, *Împărate ceresc*, *pricesne*), instrumentală (*Serenadă*, *Uvertura Națională*). A compus romanțe și piese pentru cor mixt sau soliști și orchestră. Cu prilejul jubileului de 50 de ani ai liceului a dedicat tabloul muzical pentru cor mixt și orchestră „Furtună pe mare”. A publicat tot în perioada năsăudeană o culegere de doine.

Odată cu crearea, începând cu 1919, a institutelor de învățământ superior la Cluj, Augustin Bena este invitat prin Decizia Consiliului Dirigent pentru a pune bazele Conservatorului clujean (al cărui rector va fi între anii 1925-1941) și a școlii de muzică interpretativă clujene. „În 1962 când se stingea din viață la Cluj, însemna această dispariție o datorie împlinită și prin elevii săi de prestigiu prin care a dat noi valențe culturii muzicale românești și prestigiu școlii clujene, descoperind, formând și promovând cântăreți, dirijori ori compozitori: Stela Simonetti, Nicolae Avrigeanu, Ion Dacian, Lia Hubic, Constantin Ursulescu, Suzana Coman Botica, Augustin Almășan, Mihai Almășan, Livia Liseanu, Leontin Anca, Tudor Jarda, Celestin Cherebețiu, Teofil Coste, Marius Cuteanu, Mircea Popa ...” (B6, p.232)

Printre profesorii din clasa I ai lui Sever Pop s-au mai numărat Ștefan Scridon - primul său profesor de limba latină și diriginte al clasei, Emil Domide la matematică și Teodor Simon la desen. Începând cu clasa a IV-a Sever Pop îl va avea ca profesor de limba germană pe Ioan Pecurariu, un cadru didactic de excepție și în același timp un cercetător pasionat în domeniul esteticii.

Absolvent al promoției 1889 a liceului năsăudean obține titlul de profesor de limba română, latină și istorie și este încadrat la liceul din Năsăud în 1895. Ion Pecurariu își fascina elevii prin calitatea lecțiilor sale pline de momente de intensă vibrație patriotică, prin cercetările materializate în studiile: *Despre efectul artei*, *Despre frumos*, *Elemente de estetică* (publicate în anuare și broșuri) și prin modul în care sprijinea activitatea Societății elevilor, inițiindu-i în activitatea de cercetare și creație.

Dintre profesorii pe care Sever Pop i-a întâlnit în clasele superioare, o contribuție determinantă la formarea personalității sale a avut-o Vasile Bichigean, catalogat de Teodor Tanco drept un „erudit clasicist de rară comparație” (B4, p.246). Recunoscut pentru amplitudinea cunoștințelor sale lingvistice (vorbea 12 limbi) și pentru traducerile sale din limba greacă (*Statul* lui Platon) latină (*Poemele* lui Cossimelli) și germană, Vasile Bichigean a oferit elevilor săi modelul de cercetător profund, perfecționist și de mare amplitudine. Studiile sale despre Dante Alighieri, alături de traducerile lui George Coșbuc din *Divina Comedie*, i-au deschis lui Sever Pop o fereastră largă spre cultura italiană pe care a aprofundat-o în cei 7 ani petrecuți la Roma. Destinul a vrut ca profesorul Vasile Bichigean să fie inițiatorul lui Sever Pop în limba și literatura franceză, în cadrul cursului facultativ ținut în liceu. În colaborare cu dr. Alexandru Pteancu, Vasile Bichigean scrie *Gramatica latină* și manualul de latină pentru clasa I-a și a II-a.

„Dar capitala și devoratoarea foame de cunoaștere au rămas pentru modestul om, retras în taina cărților, tot textele clasicilor greci și latini. Adâncise și își însușise cultura fundametală până la ultima limită, după care nu mai rămâne decât delectarea și încântarea singuratică și egoistă. Poate și pe acestea le savurase. A fost prea învățat, dar prea strâmt cadrul în care să se desfășoare plenar. O catedră universitară, singura care, i-ar fi onorat pregătirea și i-ar fi solicitat erudiția. Dar, n-a avut-o.” (Ibid. p.247-248).

Cu astfel de profesori elevii năsăudeni aveau deosebita șansă de a-și astâmpăra setea de cunoaștere, de a încerca să urmeze, iar cei mai valoroși și mai ambițioși - printre care și

Sever Pop - să depășească performanțele dascălilor. Liceul crea condiții în acei ani de formare la înalt nivel calitativ a generațiilor de elevi.

Soarta nefericită a promoțiilor acelor ani a făcut ca perioada claselor de curs superior a seriei lui Sever Pop să fie bulversată de evenimentele zbuciumate generate de prima conflagrație mondială. Din anul școlar 1913/1914, condițiile de școlarizare au devenit tot mai grele. Începerea războiului în care Austria și provinciile supuse au intrat din start a dus la multe privațiuni și sacrificii pentru familiile ale căror copii învățau la liceul născădean. Profesorii mai tineri erau trimiși pe rând pe front. O parte din elevii claselor mai mari erau nevoiți să se retragă de la studii din motive materiale după care erau încorporați. Așa s-a făcut că numai 18 elevi au reușit să obțină alături de Sever Pop diploma de bacalaureat în iunie 1919, în prima sesiune a bacalaureatului organizată de Ministerul Învățământului din România. Președintele comisiei, viitorul academician Virgil Șotropa, avea să-l consemneze ca șef de promoție pe Sever Pop.

Pașii săi se vor îndrepta firesc spre Facultatea de filologie a Universității din Cluj, unde, în urmă cu 35 de ani, catedra de literatură română fusese inaugurată de fostul elev al Școlii normale Capitale, mai târziu membru al Academiei Române, profesorul martir pe altarul românismului, Grigore Silași. Anii de studenție, parcursi cu rezultate deosebite, i-au permis lui Sever Pop să evoce deseori întâlnirile cu colegii săi născădeni (printre care și Iustin Ilieșiu, viitorul poet al refugiei) și cu fostii săi profesori deveniți personalități de prim rang ale Clujului universitar, amintirile pline de nostalgie și vibrație ale anilor de liceu, un util antrenament pentru zbuciumul care-l va marca peste 20 de ani în diasporă. Dorul de Năsăud, de unduirile râurilor noastre de munte, de potecile și pășunile Rodnei și Năsăudului, care i-a rechemat mereu pe cei plecați departe, și-a pus puternic amprenta și asupra firii sensibile a lui Sever Pop.

În peregrinările lui pe toate meridianele, în activitățile profesionale la Paris (1925-1927), la Cernăuți și la București (1940-1941), la Roma, ca director adjunct al Școlii Române (1941-1961), în țările și marile universități unde participa la congrese și unde conferența ochiul sufletului vibra mereu spre cei dragi de departe. Dedică țării sale dragi („*à mon cher pays*”) prima sa carte tipărită printre străini - *La grammaire roumaine*, 454 de pagini, Berna, 1947. Adresează scrisori patetice celor de acasă, corespundează cu discreția impusă de dificultățile în care ar fi putut să-l pună pe directorul din anii 1947-1961 al liceului din Năsăud, profesorul emerit Grigore Găzdac. Caută să-și apropie, în ultimele clipe, mesajul cald, plin de balsam al colindelor românești pe care nu le-a uitat nicicând.

Acționează insistent, pasionat, pentru a afirma adevărata mentalitate a românilor, scrierile de geniu ale celor mai străluciți dintre ei, încrederea că noaptea roșie și lungă care îi bloca drumul spre Năsăud și Poiană se va sfârși curând.

Puternicul sentiment al legăturii sale cu valorile afective ale strămoșilor săi grâniceri a fost rodul educației în familie, în școala și comunitatea locală din Poiana Ilvei și în universul unic, generator de valori emblematic ale spiritualității românești - Liceul din Năsăud, ridicat la poziția de prim rang prin valoarea, strădania și dragostea de neam a generațiilor sale de profesori. Aceștia au știut să clădească la Năsăud o școală performantă și apreciată pe plan național și remarcată la nivel internațional prin marile valori care i-au fost ambasadori; printre ei lingvistul Sever Pop plasându-se, negreșit, în vârful piramidei.

BIBLIOGRAFIE

B1. Nicolae Drăganu. *Jubileul de 50 de ani de existență a gimnaziului (1863-1913)*, publicat în rapor-

tul al II-lea despre Gimnaziul superior Fundațional din Năsăud pentru anul școlar 1913-1914, Năsăud, 1914.

B2. Dumitru Protase. *Nicolae Drăganu* în: "Studii și cercetări etnoculturale", Muzeul Județean Bistrița-Năsăud, vol. II, Bistrița, 1996.

B3. Virgil Șotropa și Nicolae Drăganu. *Istoria școalelor năsăudene*. Năsăud, 1913,

B4. Teodor Tanco. *Clasicistul Vasile Bichigean*. în „Virtus Romana Rediviva”, vol. I, Bistrița, 1973.

B5. Teodor Tanco. Sever Pop - Ni fleurs, ni coronnes, în: "Virtus Romana Rediviva", vol. II, Bistrița, 1974.

B6. Teodor Tanco. *Deceniul năsăudean al lui Augustin Bena*. în: "Virtus Romana Rediviva", vol. III, Bistrița, 1977.

B7. Teodor Tanco. *Alexandru Ciplea - istoric, folclorist și ziarist*. în: "Virtus Romana Rediviva", vol. V, Bistrița, 1984.

B8. * * * - Liceul „George Coșbuc” din Năsăud (1863-1988), Micromonografie, Năsăud, 1988.

•

ACTIVITATEA LUI SEVER POP LA NĂSĂUD ȘI CLUJ

prof. univ. dr. **Ironim Marțian**, Cluj-Napoca

În galeria filologilor și lingviștilor ridicați de pe maleagurile năsăudene și bistrițene (Nicolae Drăganu, Grigore Silași, Romulus Ionașcu, Vasile Scurtu, Gavril Istrate, completată recent și cu Viorel Văsăieșiu), Sever Pop deține un loc aparte prin studiile sale de dialectologie română și universală, de geografie lingvistică, fiind la noi, în fapte, adevăratul fondator al acestei metode de cercetare pe teren a dialectelor și graiurilor¹.

Născut în Poiana Ilvei la 27 iulie 1901, într-o familie numeroasă (10 băieți și 2 fete), parcurge primele trei clase de instrucție școlară aici și a IV-a la „normala” din Năsăud, după care trece pe băncile Gimnaziului superior Fundațional grăniceresc (1911-1919), unde-i are ca profesori, printre alții, pe Ion Pecurariu (diriginte în tot cursul superior - lb. română), Nicolae Drăganu (lb. greacă), Vasile Bichigean (lb. franceză), Ștefan Scridon (lb. latina), Olimpiu Ghița, Cornel Sânjoanu și Emil Precup (lb. germană și lb. maghiară), Emil Domide (matematică), Victor Motogna (Istoria românilor), Alexandru Ciplea (religie gr. cat.). Sub președenția „profesorului în retragere” Virgil Șotropa în calitate de comisar al Consiliului Dirigent la Resortul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Sever Pop își va promova examenul de maturitate cu calificativul „matur cu eminență”, cum eminent fusese în toate clasele (același calificativ îl obține și eleva particulară” Lucia Pletosu, fiica vestitului profesor Grigore Pletosu, dascălul lui George Coșbuc în ale esteticii literare)². Să mai adăugăm că în cursul inferior a fost coleg de clasă cu al său consătean Ieronim Candale, iar până în clasa a VI-a (1916/17) cu Iustin Ilieșiu, al cărui „progres în studiu” nu ni-l prea recomandă pe tânărul poet din Maieru, autor al volumului „Munții noștri aur poartă”, Budapesta 1917.

Oricine, cât de cât avizat, poate să presupună că prestigioasa pleiadă a profesorilor de la liceul năsăudean și-a lăsat adânc amprenta asupra destinului lui Sever Pop. Așa este, căci și-a însușit cu sânguință vastele cunoștințe transmise, obținând un bagaj cultural remarcabil, stărnindu-i-se dorința de pătrundere a disponibilităților poporului român și de a-l face cunoscut în concertul popoarelor lumii. Însă dragostea nemărginită pentru categoria socială căreia îi aparțineau părinții, aceea de „mici proprietari” - cum era menționat în anuare, a izvorât, totuși, din cunoașterea realităților localității natale. Mama sa îl îndrumase spre medicină, dar nu trebuie eludat faptul că avea în Poiana Ilvei un prețios exemplu de urmat, care s-a dovedit a fi un real sprijin și inspirat îndemn. L-am numit pe vrednicul preot Ștefan Buzilă (1865-1944), viitorul vicar foraneu al Rodnei și paroh al Năsăudului (1934-1941), preocupat în permanență de problemele limbii și ale literaturii române, de folclor și datini populare. Astfel, colaborează cu lingvistul și filologul Bogdan P. Hașdeu la alcătuirea monumentalei lucrări „Etymologicum Magnum Romaniae” (Dicționarul limbii istorice și poporane a românilor), apărută în patru volume (1887-1898), aducându-și o valoroasă contribuție răspunzând la „ancheta dialectală prin corespondență” cu descrierea graiului de pe Valea Superioară a Someșului Mare. Acest dicționar, continuat de Alexandru Philippide, este preluat, din însărcinarea Academiei Române, de către Sextil Pușcariu. În „laboratorul” Muzeului Limbii Române al Universității Daciei Superioare din Cluj, înființat în anul 1920, primul ei

rector va conduce redactarea „Dicționarului limbii române” (literele C-L, până la cuvântul „lojniță”, Tom. 1-2, București 1927-1933-1940, 640+955 pag.), travaliu în care preotul Ștefan Buzilă este angajat de această dată cu ample definiții la chestionarele „calul”, „casa” și „firul”³, asupra lor zăbovind în mod deosebit atât Sextil Pușcariu⁴, cât și Sever Pop. Apoi, să nu-i uităm valoroasa lucrare cu caracter istorico-demografic „Monografia comunei Sâmbosif sau Poiana”, Tip. „G. Matheiu”, Bistrița 1910, unică în peisajul cultural al ținutului și mult apreciată în întregul spațiu românesc, desigur cunoscută și gimnazistului Sever Pop.

Așadar, sunt acestea suficiente motive să nu ne surprindă dacă, la sugestia lui Ștefan Buzilă⁵, Sever Pop urmează cursurile Facultății de Litere și Filosofie la Universitatea Daciei Superioare Cluj, inaugurată după Marea Unire de la 1 Decembrie 1918, făcând parte din prima serie de studenți (1919-1923). Are prilejul acum să-i audieze pe celebrii profesori cu care s-a deschis universitatea: la Limba și literatura română - Sextil Pușcariu (rector) și Nicolae Drăganu (prorector), la Istoria literaturii române moderne - Gh. Bogdan-Duică (decan), la Filologia clasică (latină și elină) - Vasile Bogrea, respectiv Ștefan Bezdechi, la Filologia romanică - Gheorghe Giuglea, la Dialecte române transdanubiene - Theodor Capidan, la Bizantinologie - Nicolae Bănescu (prodecan), la Slavistică - Iosif Popovici, la Estetică literară - Ioan Paul, posibil la Istoria romanismului pe Vasile Pârvan, căci la Arheologie îl avusese pe Dimitrie M. Teodorescu.

La Năsăud îl identificase Nicolae Drăganu, iar aici se făcuse remarcat de către Sextil Pușcariu, încât din primul an de studenție este atras în activitatea de cercetare demarată la Muzeul Limbii Române (director - Sextil Pușcariu, secretar - Nicolae Bănescu), în cadrul căruia vor fi efectuate investigații lexicografice, lingvistice, filologice și literare, în scopul propășirii limbii și literaturii române, a culturii noastre în general⁶. Îi va fi fost de un bun augur și proaspătului student mesajul Universității Catolice din Louvain (Belgia), unde Sever Pop va deveni profesor în perioada 1948-1961, adresat tinerei universități clujene: „Exprimăm simpatia față de poporul transilvănean eliberat de sub jugul odios și transmitem calde urări de prosperitate noii Universități a Daciei Superioare”⁷, dar mai ales inițierea sa în aceste probleme la liceul năsăudean, dacă ar fi să amintim numai că la examenul de maturitate proba scrisă la Limba și literatura română a constat din tratarea temei „Bogdan P. Hașdeu, schiță istorico-literară”, iar în clasa a VII-a (1917/18) avusese de susținut 8 lucrări cu tematică semnificativă, dintre care menționăm doar 4 titluri: „Însemnătatea literaturii naționale”, „Factorii care promovează cultura unui popor”, „Originea poporului român la cronicari” și „Analiza unui text dialectal”⁸.

După terminarea licenței în Filologie modernă, este reținut ca asistent la Muzeul Limbii Române; în 23 mai 1925 promovându-și pe malurile Senei, „magna cum laude”, doctoratul cu lucrarea *Lingua et Literatura Romenarum*⁹, devine membru al Școlii Române din Paris (1925-1927), unde se va specializa sub îndrumarea unor somități în materie, ca Antoine Meillet, consacrat lingvisticii generale și istorice, dialectolog și comparatist al limbilor indoeuropene, Jules Gilliéron, creatorul geografiei lingvistice, unul dintre coautorii „Atlasului lingvistic al Franței” (1902-1910) și Mario Roques, lingvist și filolog, prieten apropiat al românilor, conducătorul revistei „Romania” și fondatorul „Institutului de filologie român” din Paris, care, în anul 1924/25 ținuse la Universitatea Daciei Superioare cursuri de „Geografie lingvistică”. Sever Pop are aici prilejul să aprecieze valoarea graiurilor populare și să se inițieze în metoda de lucru și organizarea anchetelor în teren, întreprinse în Franța, Spania și Italia¹⁰. Deși în articolul 3 al Statutului de funcționare era prevăzut dreptul „să delege, pentru studii științifice în bibliotecile, arhivele, muzeele sau colecțiile din țară și străinătate-

cercetători pregătiți, cărora le dă mijloacele materiale pentru aceste cercetări¹¹, Muzeul Limbii Române nu-i acordă subvențiile necesare unor astfel de investigații, tânărul cercetător recurgând la ajutorul băncii „Aurora” din Năsăud, prin mijlocirea lui Nicolae Drăganu. Poate să fi fost vorbade scepticismul specialiștilor români față de ideea încolțită în mintea lui Sever Pop, cu totul inedită, de a se elabora și un atlas lingvistic al limbii noastre naționale, în care scop va și efectua, pe baza experienței dobândite în Franța, anchete dialectale în răstimpul 1930-1938. Obiectivul propus și metoda de cercetare ce urma să fie utilizată în geografia lingvistică, precum și rezultatele preliminare obținute vor fi publicate în buletinul Muzeului Limbii Române, revista „Dacoromaia”, de asemenea în alte reviste de specialitate românești sau străine. Numărul lor se ridică la 20¹²: 1. *Diferite etimologii*, „Dacoromania”, Vol. IV, Part. I, Cluj 1924-1926, pag.1557-1558; 2. *Buts et méthodes des enquetes dialectales*, „Mélanges d'École Roumaine en France”, 2, Paris 1926, pag.5-216; 3. *Casa. Chestionarul II al Muzeului Limbii Române*, Tip. „Dacia Traiana”, Sibiu 1926, 24 pag. (în colab. cu Sextil Pușcariu); 4. *Câteva capitole din terminologia călului*, „Dacoromania”, Vol. V, Cluj 1927-1928, pag.51-271; 5. *Firul. Chestionarul III (Pentru un Atlas lingvistic al limbii române)*, Tip. „Ardealul”, Cluj 1929, 16 pag. (în colab. cu Sextil Pușcariu); 6. *Contribuții la rotacism. I. În Munții Apuseni*, „Dacoromania”, Vol. VII, Cluj 1931-1933, pag.181-184; 7. *Din Atlasul lingvistic al României. Considerații asupra metodei. Cum dispar termenii vechi administrativi și cum se încetățenesc cei noi. Fărămă, frământă, soage și alte sinonime*, „Dacoromania”, Vol. VII, Cluj 1931-1933, pag.55-95; 8. *Din Atlasul lingvistic al României. „Mâna” cu pluralul*, „Dacoromania”, Vol. VII, Cluj 1931-1933, pag.96-102 (în colab. cu Emil Petrovici); 9. *Bibliografia lucrărilor de geografie lingvistică din România*, în vol. „Joseph Schrijnen, Essai de la bibliographie de géographie linguistique générale”, Nimeque (Olanda) 1932; 10. *L'Atlas linguistique de la Roumanie*, „Revue de Linguistique Romane”, An IX, Nr.33-34, Paris 1933, pag.86-120; 11. *O hartă a graiului*, „Țara Bârsei”, An V, Nr.3, Brașov 1933, pag.258-266 (în colab. cu Emil Petrovici); 12. *Cu prilejul Buletinului Atlasului Lingvistic Italian*, „Dacoromania”, Vol. VIII, Cluj 1934-1935, pag.163-174; 13. *Le Musée de la langue roumaine*, „Revue de Transylvanie”, An I, Nr.4, Cluj 1935, pag. 516-519; 14. *Sextil Pușcariu. Cu prilejul sărbătoririi sale (la 60 de ani)*, „Țara Bârsei”, An IX, Nr.2, Brașov 1937, pag. 102-108; 15. *L'Atlas et dictionnaire des parlers méditerranéens*, „Vox Romanica”, An III, Nr.2, (Zürich, Leipzig) 1938, pag.315-320. 16. *Idem, Ibid.* în lb. italiană: *La Atlante e dizionario etimologica delle voci miditerranee*; 17. *L'Atlas linguistique de la Roumanie*, „Balcania”, 1, București 1938, pag.70-82; 18. *Problemes de géographie linguistique: quelques termes de la vie pastorale, d'apres l'Atlas linguistique roumain*, „Revue des Études Indo-Européennes”, An. I, Nr.1, București 1938, pag.61-84; 19. *Sinonimele cuvântului „târg” în limina geografiei lingvistice*, „Revista Geografică Română”, An I, Nr.1, București 1938, pag.45-61; 20. *Le piu importanti feste presso i Romeni*, „Revue des Études Indo-Européennes”, An II, București 1939, 38 pag.+17 hărți¹³.

Din anul 1926, Sever Pop ajunge în fruntea Lectoratului de Dialectologie creat pe lângă catedra de filologie modernă a Universității clujene; în anul universitar 1933/34¹⁴ va fi numit conferențiar provizoriu, iar în anul universitar 1938/39 este încadrat conferențiar definitiv la Facultatea de Litere și Filosofie¹⁵. Fusese prezent în anul universitar 1932/33 la Congresul de lingvistică de la Roma, în 1937/38 este invitat să țină conferințe la universitățile din Torino, Florența, Roma, Zurich și Zagreb, după ce, la 3 decembrie 1936, participase la grandioasele manifestări organizate de universitatea clujeană cu prilejul vizitei parlamentarelor Miciei Antante (Cehoslovacia, Iugoslavia și România), veniți în București pentru a oma-

gia ziua de 1 Decembrie 1918¹⁶. În anul 1927 este ales membru al Societății lingvistice din Paris, din 1924 și al celei din Geneva.

Surprinde transferul lui Sever Pop la Universitatea din București cu data de 13 martie 1940, apoi numirea prin chemarea lui Alexe Procopovici de la Universitatea din Cernăuți ca profesor titular la Catedra de limba română și dialectele ci a Universității din Cluj, de la 1 octombrie 1938¹⁷, pentru ca, în aprilie 1940, fostul colaborator apropiat al lui Sextil Pușcariu să dea un strălucit concurs pe aceeași catedră vacantă cu Alexe Procopovici la Universitatea din Cernăuți. De ce oare această rocadă inutilă, nu cumva Sextil Pușcariu era cutremurat acum de probitatea științifică a lui Sever Pop? Poate că și nota ultimativă din 26 iunie 1940, prin care Basarabia și Bucovina de Nord intrau samavolnic în componența fostei U.R.S.S., l-a determinat să primească funcția de director adjunct al Școlii Române din Roma (1941-1947), condusă de Emil Panaitescu, profesor de istorie antică și epigrafie la Universitatea din Cluj.

Se cuvine să stăruim puțin asupra *Atlasului Lingvistic Român*, lucrare fundamentală a lui Sever Pop privind cunoașterea dialectelor și graiurilor românești și a limbii române în general, adevărată operă monumentală unanim apreciată în țară și străinătate, care a deschis „un capitol nou, nu numai în lingvistica română, ci și în cea internațională”¹⁸. Ion Coteanu îl socotea „pe drept cuvânt, ca unul dintre atlasele cele mai bune din lingvistica romanică dacă nu chiar cel mai bun până în momentul de față”¹⁹. Prin descrierea complexă pe care o realizează (lexicală, morfologică, fonetică), el interesează nu numai dialectologia și celelalte discipline lingvistice, ci și toate disciplinele ce au ca obiect de cercetare cultura materială și spirituală a poporului, evidențiind unitatea și divesitatea limbii române, vie mărturie a continuității noastre în spațiul genezei. *Atlasul Lingvistic Român* (ALR), încercare inedită și temerară în același timp, a fost utilizat la alcătuirea *Dicționarului Limbii Române*, tot atât de necesar fiind și la elaborarea unei istorii a limbii române din perspectiva geografiei lingvistice descriptive și explicative.

La baza alcătuirii lui au stat două chestionare cu ajutorul cărora, în perioada 1930-1938, au fost efectuate: 310 anchete dialectale de către Sever Pop cu Chestionarul I și 88 anchete dialectale ce către Emil Petrovici cu Chestionarul II, iar pentru cele trei graiuri reprezentând dialectele sud-dunărene, (istroromân, aromân și meglenoromân) de către Theodor Capidan și Ștefan Pașca. Aceste chestionare, instrumente de lucru pe teren, editate recent de Institutul de Lingvistică și Istorie Literară din Cluj-Napoca (I-1989, II-1988), cuprind o primă parte introductivă, comună, conținând 60 de întrebări generale, urmate de textul propriu-zis al chestionarului. Chestionarul I utilizat de Sever Pop se compune din 2160 de propoziții, și nu întrebări, căci numărul întrebărilor (directe, indirecte sau prin gest) este mai mare: „Sub o chestiune se urmărește, la substantive, și forma singularului și cea a pluralului (deci sunt două întrebări), iar la un timp verbal (care figurează în chestionar iarăși ca o singură întrebare) se urmăresc de obicei șase forme de conjugare (indicativ, conjunctiv, condițional-optativ, imperativ, infinitiv și gerunziu, *n.n.*)”²⁰. Fiecare propoziție este însoțită de indicații în ceea ce privește titlul hărții, volumul în care a fost redactat răspunsul la problema sub care apare informația și numărul hărții. De exemplu, Poziția 492 (trecută pe hartă între paranteze drepte) „soț, soață”, titlul hărții „Soție”, II/271 (ALR I/II); II/379 (ALRM I/II), ceea ce înseamnă că răspunsul a fost inclus în Partea I, Volumul II, hărțile cu numărul 271 și, respectiv, 179). Menționăm că răspunsurile la Chestionarul I au fost editate în 4 volume astfel: *Atlasul lingvistic român*. Publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Partea I, Vol.1-2 de Sever Pop (LAR I), Cluj, Sibiu-Leipzig 1938-1942 (16 pag.+294 Hărți) și *Micul atlas lingvistic român*. Publicat de Muzeul Limbii Române

din Cluj sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Introducere. Partea I, Vol.1-2 de Sever Pop (ALRM I), Cluj, Sibiu-Leipzig 1938-1942 (51 pag.+208 hărți; 8 pag.+209-424 hărți, hărțile fiind colorate).

Următoarea parte a chestionarului conține indicele problemelor anchetate și cuprinde toate aspectele lingvistice programate pentru o documentare interogativă, inventariate alfabetic, urmate de cifre care trimit la poziția din chestionar. De exemplu, „nevastă (=femeie măritată de curând)” 493. În sfârșit, cele trei anexe se referă la indicele denumirilor latinești din textul chestionarului, indicele hărților fonetice și morfologice interpretative și sumarul chestionarului²¹.

La elaborarea ALR I au colaborat Yves Auger, profesor de limba și literatura franceză la Universitatea din Cluj, bun prieten cu marii iubitori ai naturii românești Mihail Sadoveanu și Ionel Pop, fiul altei personalități marcante din Poiana Ilvei, vicarul Ioan Pop, apoi Romulus Todoran, Liviu Onu și Iosif Pervain, iar la ALRM I Romulus Todoran, Iosif Pervain și Ioan Pătruș, alți aproape 1000 de corespondenți, dintre care dr. Vasile Scurtu (1906-1968), cu probleme privind graiul din Satu Mare, continuator pe baza ALR al cercetărilor în domeniu (Vezi lucrarea „Termenii de înrudire în limba română”, Edit. RSR, București 1966).

Prima anchetă definitivă de teren realizată de Sever Pop a avut loc la 10-14 aprilie 1930, în localitatea Petrova (Jud. Maramureș), punctul cartografic 348. Pe teritoriul actualului județ Bistrița-Năsăud, cercetările au fost întreprinse în următoarele puncte cartografice: 215-Șanț (25-26 iunie 1930; 1-4 ianuarie 1931), 217-Poiana Ilvei (5-8 august 1930), 218-Mureșenii Bărgăului (2-5 august 1930), 223-Șieuf (8-11 august 1930), 259-Corvinești (1 și 4 mai 1930), 266-Ciceu-Giurgești (11-14 februarie 1931), 268-Năsăud (24-28 aprilie 1930), 269-Târlisua (8-11 mai 1930) și 360-Romuli (4-7 ianuarie 1931).

Dar, există un dar! De ce Sever Pop n-a fost suficient de apreciat în România Mare, ci a trebuit să se consacre și să fie apreciat aiurea? Oricâte titluri onorifice i se vor fi conferit pe plan mondial, totuși, ar fi trebuit să fie prețuit mai întâi în țară, la Universitatea din Cluj, căci aproape nimeni nu consideră că a făcut parte din școala lingvistică inițiată în jurul Muzeului Limbii Române, doar fusese ambasadorul științei românești dincolo de granițele noastre spirituale, trudind, după propria-i mărturisire, ca acest neam „să aibe o carte în rând cu alte neamuri luminate din lume”²².

S-a stins din viață la 17 februarie 1961, fără să fi avut pretenția de a i se aduce, departe de pământul românesc, flori sau coroane.

NOTE BIBLIOGRAFICE ȘI COMENTARII

1. Precursor se poate considera romanistul Gustav Weigand de la Institutul de Limba română de pe lângă Universitatea din Leipzig, ajutat la adunarea de material dialectal românesc de către studentul, pe atunci, Sextil Pușcariu (1895-1899). Vezi lucrările sale elaborate între anii 1892 și 1902 la Vasile Scurtu, *Termenii de înrudire în limba română*, Edit. Academiei RSR, București 1966, p. 359.
2. Vezi: *Anuarul Liceului român grăniceresc din Năsăud. Anul școlar 1918/19*, publicat de Emil Domide (dir. substituit), Tip. Națională „G. Matheiu”, Bistrița 1919, p. 46-47. Lucia Pletosu (1897-1924), mezină protopopului ortodox al Bistriței, își încercase talentul în pictură și literatură. A decedat la New York, unde emigrase pentru a se perfecționa în pictură. Cf. Teodor Tanco, *Virtus Romana Rediviva*, Vol. VII, Cluj-Napoca 1993, p. 301-305.
3. Cf. Ironim Marțian, *Vicarul Ștefan Buzilă (1865-1944), fiu al Rebrîșoarei*, în: „Răsunetul” (Bistrița), An VI, Nr. 1953/12 februarie 1994, p. 3; Nr. 1059/22 februarie 1994, p.3.
4. Sextil Pușcariu. *Calul. Chestionar I pentru Atlasul Lingvistic al Limbii Române*, Tip. „Ardealul”, Cluj

1922, 24 pag.

5. A se vedea *Autobiografia* lui Ștefan Buzilă în două volume, scrisă la Poiana Ilvei începând cu data de 22 decembrie 1931 (manuscris).
6. Vezi Mircea Vaida. *Sextil Pușcariu - critic și istoric literar*. Edit. Dacia, Cluj 1972, p. 15.
7. Apud Stelian Neagoe. *Viața universitară clujeană interbelică*, Vol. I, Edit. Dacia, Cluj-Napoca 1980, p. 149.
8. Vezi *Raportul al IV-lea despre Gimnaziul superior fondațional din Năsăud pentru anul școlar 1917/18*, publicat de Direcțiunea gimnazială, Tip. „G. Matheiu”, Bistrița 1918, pag. 18.
9. Cf. Teodor Tanco. *Virtus Romana Rediviva*. Vol. II, Bistrița 1974, p. 302-304; Nicolae Trifoiu, *Profilul intelectual și moral al unui savant mondial de renume mondial: Sever Pop (1901-1961)*, „Adevărul de Cluj”, An VII, Nr. 1764/5 septembrie 1996, p. 5.
10. Vezi Gavril Istrate. *Studiul limbii române în concepția unor învățători năsăudeni*, „Studii și cercetări etnoculturale”, Anuarul Muzeului județean Bistrița-Năsăud, Vol. I, Edit. Carpatica, Cluj-Napoca 1966, p. 250.
11. Mircea Vaida, *Op. cit.*, p. 74.
12. Cf. Sub redacția acad. Ștefan Pascu. *Activitatea științifică a Universității din Cluj-Napoca (1919-1973)*, Vol. IV, Limbă și literatură. Arte, Cluj-Napoca 1974, p. 225-227.
13. Opera sa științifică se întindește prin lucrări elaborate după plecarea de la Cluj, cum sunt: *Die Toponymie Siebenbürgens. Sonderabdruck aus „Siebenbürgen“*, București 1943; *Grammaire roumaine*, Berna 1947; *Les problèmes de la toponymie et de l'anthroponymie roumains*, Louvain 1949; *La dialectologie. Aperçu historique et méthodes d'enquêtes linguistiques. Partie 1 (Dialectologie romane); Partie 2 (Dialectologie non romane)*, Louvain 1950; *Encyclopédie linguistique*, Louvain 1952; *Atlas linguistique sonore de la Belgique et de régions limitrophes*, Louvain 1956; *Recueil posthume de la linguistique et dialectologie*, Roma 1966 (apărută postum) etc. Numit profesor și profesor extraordinar la universitatea Catolică din Louvain (Belgia), în perioadele 1948-1952-1961, unde a predat cursuri de Enciclopedie a filologiei romane; Limbile și dialectele României, fondează acolo Centrul Internațional de Dialectologie Generală (1951) și editează revista de specialitate „Orbis” (1952), organizează primul Congres Mondial de Dialectologie Generală (Louvain-Bruxelles, 1960), la care prezintă comunicarea *Atlas linguistique roumain sine ira et studio*, Louvain 1980. Cu Alexandra n. Chirtop din Abrud, pe care o cunoscuse la Paris, Sever Pop s-a căsătorit în anul 1928, având pe Rodica-Doina unicul lor copil.
14. În vara aceluiași an, un alt ilvean, prof. dr. Titus Slăvoacă (n. 28 ianuarie 1889), renumit epidemiolog al Facultății de Medicină din Cluj, ridicat din Ilva Mare, fratele Letiției Slăvoacă-Miron și prieten al lui Liviu Rebreanu, trecea în lumea umbrelor (6 august 1934).
15. Cf. Stelian Neagoe, *Viața universitară clujeană interbelică*, Vol. II, Edit. Dacia, Cluj-Napoca 1980, p. 52, 135.
16. *Ibid.*, p. 48, 117, 205.
17. *Ibid.*, p. 105, 307.
18. Apud Doina Grecu, Ion Mării (coordonator), Rodica Orza, Sabin Vlad, *Chestionarul lingvistic român I* elaborat, în cadrul Muzeului Limbii Române, sub conducerea lui Sextil Pușcariu și editat în cadrul Institutului de Lingvistică și Istorie Literară, Cluj-Napoca 1989, p. III.
19. Ion Coteanu. *Elemente de dialectologie a limbii române*. București 1961, p. 37.
20. Sever Pop. *Din atlasul lingvistic al României. I. Considerații asupra metodei*, în: „Dacoromania”, Vol. VII, Cluj 1931-1933, p. 55.
21. Doina Grecu, Ion Mării, Rodica Orza, Sabin Vlad, *Op. Cit.*, p. IV-XXI.
22. Cf. Grigore Găzdac, Sever Pop - *Mărturii din scrisori*, în: „Tribuna Ideilor”, Periodic editat de Fundația „George Coșbuc”, An I, Nr. 3, Năsăud 1993, p. 1-2; Idem, *Ibid.*, *In memoriam Sever Pop - Viața sa*, An II, Nr. 5, 1994, p. 1, 8.

SEVER POP - PROFESORUL ȘI OMUL

Prof. Eugène Van Itterbeek - Sibiu

(traducere: prof. Maria Ruști)

În anii '50 orașul Louvain, abia renăscut din cenușa celui de-al doilea război mondial, și-a deschis porțile celor doi importanți români care căutau aici un refugiu: poetul Mihai Steriade și lingvistul Sever Pop.

Mihai Steriade a avut un mic restaurant, situat în strada Saint-Martin, aproape de cazarma artileriștilor, astăzi demolată și înlocuită de un complex de construcții, unde el s-a retras pentru a-și trăi ultimii ani. Steriade avea mâncăruri românești, citea poeme, cânta la pian, cânta și difuza „Jurnalul” său românesc. Sever Pop trăia nu departe de aici, într-o locuință construită după război, în apropierea gării, în Strada Aliaților. Din acest apartament spațios el conducea și redacta revista „Orbis”.

Universitatea nu dispunea în acea epocă de localuri pentru acest gen de activități științifice. Ea nu avea de asemenea bani să plătească salariile sau comisioanele redactorilor. Cercetarea științifică era o activitate de pionerat. Sever Pop era unul dintre aceștia.

La universitate exista un curs de dialectologie generală și un curs facultativ de limba română. Domnul Honoré Van Waeyenbergh, atunci rectorul Universității, a fost cel care l-a primit pe Sever Pop în instituția sa. Fără îndoială, rectorul cunoștea marile merite științifice ale lui Sever Pop. În plus, Universitatea vroia să ofere un refugiu victimelor comunismului din țările de est. Astfel, ea nu a ezitat să creeze o „casă maghiară” pentru a-i primi aici, după revoluția ungară, pe refugiații politici, cea mai mare parte fiind studenți.

Așa că prin anii 1955-1957, fiind student în filologia romanică, eu am urmat cursurile profesorului Pop. 80% dintre studenții romaniști erau francofoni, originari din partea franceză a Belgiei. Studenții flamanzi urmau cursurile de limbi și literaturi cu colegii lor de limba franceză. Pentru flamanzi studiul filologiei romanice era considerat ca unul dintre cele mai grele dintre științele umaniste. Alături de franceză, trebuiau să studieze italiana și spaniola. Romaniștii trebuiau să urmeze și alte cursuri latine. Româna era a cincea limbă străină. În ciuda acestor dificultăți, existau studenți flamanzi care frecventau cursurile lui Sever Pop.

Personal, eu vroiam să beneficiaz de această șansă unică de a putea să-mi completez cunoștințele de limbi romanice prin limba română. Portugheza nu se studia. Se înțelege că noi eram doar doi sau trei care urmam cursurile de română. La cursul de dialectologie eram mai numeroși. Acolo trebuia să cunoști mai multe limbi.

Iată de ce, pentru dialectologie, studenții se recrutau, în principal, dintre romaniștii flamanzi. În plus, noi aveam sentimentul că Sever Pop a colaborat înainte cu colegii săi de la secția germanică unde exista o secție puternică de dialectologie condusă de profesorii H. Van de Wijer, specialist în toponimie și H. Draye.

Dialectologia este mult studiată și practică în Flandra prin faptul că populația flamandă continuă să vorbească în dialecte. Aceste dialecte constituiau substratul popular și istoric al limbii flamande, acum limba olandeză, care fusese implantată practic pe teritoriul flamand ca limbă oficială și culturală de mai mult de două secole din cauza francizării țării.

Dialectele formau o specie de materie primă, întotdeauna vie, pentru savanții flamanzi. De asemenea, trebuie spus că la Universitatea din Grand dialectologia era bine reprezentată. Chiar universitățile francofone, situate în Walonia, dispun încă de foarte viguroase centre de dialectologie. Dar la Louvain, în filologia romană, Sever Pop era singurul.

Aproape flamand, el era foarte bun prieten cu foneticianul Louis Grootaers, care predă fonetica experimentală. El era autorul dicționarului francez-olandez/olandez-francez. Fiul său este celebrul sinolog Willem Grootaers, misionar catolic în China, care va deveni un foarte strâns colaborator al lui Sever Pop. Iată o schiță incompletă a mediului științific unde Sever Pop lucra.

Pentru mine, Sever Pop mi-a fost de un mare folos în studiul gramaticii istorice, și mai ales, al foneticii istorice la care eu aveam multe dificultăți. Regulile foneticii istorice erau prezentate ca niște dogme, ca un sistem la care subiecții vorbitori se conformau unor reguli asemănătoare celor juriidice. Eu, care vorbeam dialectul din Louvain, aveam multe probleme cu această știință care îmi rănea comportamentul meu lingvistic. În plus, cursul era ținut de către un specialist în Evul Mediu, prof. Omer Jadogne. Trebuia să se aprofundeze Catehismul de Bourciez.

La cursurile lui Sever Pop puteam să mă împac cu limba, cu el noi eram în mijlocul vieții. Mai târziu, citindu-l pe Saussure, am înțeles perfect problema mea. Sever Pop nu separa limba și cuvântul. „Gramatica română” furnizează o vie ilustrație sau demonstrație la acest subiect. În plus, cursul de gramatică istorică nu-mi ajuta cu nimic ca să-mi ameliores cunoașterea limbii franceze.

Pe de lată parte, profesorul Josef Hanse, care ne predă gramatica normativă, ne făcea să iubim gramatica, pentru că el făcea tot timpul distincție între normă și întrebuințare. Aproape un secol după De Saussure, mulți profesori de lingvistică repetau totdeauna greșeala predecesorilor lor care predau în epocă gramatică istorică. Sever Pop n-a căzut niciodată în această grașeală.

Răzuirea era clară. Profesorul Pop era un îndrăgostit de limbă. El a dedicat „Gramatica sa românească”, așa cum scria: „țării mele dragi”. „Limba este însăși viața oamenilor”, „totdeauna dragostea și gândul meu se îndreaptă către țara mea”, se confesa el în prefața cărții.

Dialectologia este cea care a ilustrat că prin cuvinte omul desemnează anumite părți ale corpului și bolile, cuvintele sunt cele care spun ce este important în viață: „Familia, nașterea, botezul, copilăria, nunta, moartea” (*Micul Atlas Lingvistic Român*, Sibiu, 1942). Ce lecție pentru profesorii de limbă!

Să-mi fie permis să mai citez încă o frază din prefața „Gramaticii românești”. Iată, el zicea: „Să-mi fie permis de a vă încredința că eu am scris-o cu pasiune pentru țara mea, a cărei imagine se găsește mereu în fața ochilor mei”.

Să trasăm acum puțin portretul dascălului, chiar și al omului.

Trăind în România, eu pricep sensul tragic al declarației de dragoste a lui Sever Pop către țara și limba sa. Pasiunea sa avea efecte pedagogice extraordinare. Acest om al terenului desfășura tot timpul în fața ochilor studenților hărțile atlaselor lingvistice. El era singurul care o făcea, legând astfel limba, viața, țara. N-avea nici un sentiment naționalist ci, doar vederea largă, experiența unui om de știință, care știa despre ce vorbea.

Un alt mare avantaj al cursului său este acela că el avea o cunoaștere teoretică și practică profundă despre toate limbile romanice, inclusiv despre dialecte. În plus, era foarte familiarizat cu limba germană.

Câteodată, îmi amintesc, ne surprindea prin viziunile poetice asupra limbii, de

exemplu când ne convingea, prin etimologie, că mărul arborelui cunoașterii binelui și răului în paradisul terestru nu era mărul din țările nordice, ci portocala, simbol, prin rotundimea sa, al perfecțiunii.

Pe scurt, Sever Pop se distingea ca un om fără frontiere, bine ancorat în țara sa, un european de mare clasă, strălucit în domeniul francez. Atunci când ne vorbea de colegii săi și de prietenii lingviști străini ca Walter von Wartburg, Iacob Jud, Georges Straka, Gerhard Rohlfe sau mulții alții fără infatuare, ne vorbea deschis într-o manieră naturală ca despre membrii de familie, făcându-ne să simțim știința mai umană, mai accesibilă. Eu alergam la librăria științifică a Universității pentru a-mi procura câteva cărți de-ale lor pe care continuu încă să le consult. Într-un cuvânt, Sever Pop ne stimula.

Mărturisesc cu onestitate, că el m-a făcut să ezit în a continua să studiez literele. Printr-un concurs de circumstanță, pentru a-l satisface pe tatăl meu, urmam paralel cu studiile mele de filologie romanică și pe cele de drept. Trecând de la o facultate la alta, eram sesizat foarte adesea de contrastul psihologic între aceste discipline, în care una, dreptul, se ocupa de problemele reale ale vieții, iar cealaltă, filologia, plana în ceruri.

Singurul care scăpa de această impresie, a fost Sever Pop. S-ar datora acestea originilor sale rurale?

Ca să conjug cele două studii, eu mă interesam mult, din punct de vedere istoric, de terminologia juridică a epocii românești a evului mediu până în zilele noastre. Atunci când, în 1957, am urmat cursurile de Litere la Universitatea Leyde din Țările de Jos, unde Sever Pop avea un foarte bun renume, m-am gândit să mă specializez în domeniul terminologiei juridice. Pe lângă cursurile de literatură și estetică urmam și un curs opțional, acela de istoria dreptului, ținut de profesorul Fisher, mare cunoscător al dreptului salic. Era poetul care dormita în mine cel care m-a deturnat de la drept dar la care eu am avut șansa de a urma cursurile până la capăt.

Sever Pop avea un suflet de poet. El ne învăța româna prin lectura din poeți precum Eminescu, Bacovia, totdeauna preocupat de a nu tăia cordonul ombilical între limbă și viață. Cursul său de limbă nu era sistematic. Fără îndoială, Sever Pop, care trăia în exil, știa foarte bine că cei câțiva studenți ai cursului său n-ar avea niciodată șansa de a vizita țara lui și de a vorbi limba română. Și atunci el ne comunica, pentru rațiuni practice, dragostea de limba și cultura românească. Eu mi-am procurat cartea sa „Gramatica românească“, editată la Francke, la Berna în 1948, adică acum aproape o jumătate de secol. Eu am studiat mereu limba română, de aici. Este o carte ușor de citit. Cursul lui Sever Pop era în primul rând un curs de cultură lingvistică.

Într-adevăr, omul nu se putea separa de lingvist. Din timp în timp, el ne comunica, precum un frate mai mare, experiența sa de viață, marcată câteodată, la acest om atât de amabil, printr-o oarecare amărăciune, de care voia să ne apere.

Îmi amintesc puternic momentul când el vroia să ne înarmeze pentru viață. Ignorând lumea în care noi trăiam, mai ales cea din așa-zisele țări comuniste, nouă ne era greu să înțelegem toate aluziile subtile, pe care Sever Pop ni le lansa. Era puțin comunicativ din acest punct de vedere. Dar într-o zi el m-a impresionat printr-o mărturisire care avea sensul unei morale. El povestea istoria unui arbore, a unui stejar, care împiedica prin densitatea frunzișului său și grosimea taliei sale, tinerele ramuri ieșite din sămburii de ghindă la picioarele sale, să respire și sfârșea prin a le sufoca. Acest exemplu m-a fascinat întotdeauna, chiar m-a neliniștit, precum că, naiv fiind, mă simțeam acest germen. Aceasta este o imagine analoagă cu cea a rinocerilor lui Eugen Ionescu. La Sever Pop ea emana dintr-un om al pădurii, posedând un sens profund al naturii.

Acum, la sfârșit, eu știu că aceasta era vocea chiar a acestei Europe grave care se găsea în regiunea Carpaților.

Sever Pop era, în plus, neobosit muncitor, ce-i da un aer de geniu! Poate faptul că trăia în străinătate îi furniza această inepuizabilă energie, ca și cum ar fi vrut să recupereze tot ceea ce pierduse la cl?

Fără Sever Pop, eu n-aș fi trăit niciodată în România. Datorită lui eu știam, în zilele care au urmat revoluției, că imaginile pe care agențiile de presă le proiectau pe ecranele noastre de televizor, nu reflectau deloc adevărata față a țării. Aveam multă greutate să conving anturajul meu din Belgia. Dar ce vreți dumneavoastră, noi eram doar doi sau trei care urmărisem cursul profesorului nostru venerat! Oricum el este cel care mi-a dat dorința, ca după 1989, să fac, cât mai repede posibil, cunoștință cu acest imens teritoriu al Europei de sud-est, de care noi eram despărțiți de Cortina de fier. Și n-am fost decepționat. Din contra, datorită lui Mihai Steriade și lui Sever Pop, cele două mărturii atât de diferite prin stilul lor și prin savoarea lor, dar atât de fascinante, am fericirea de a putea să ghicesc prin știință și dragoste, un teritoriu, o țară atât de frumoasă și puternică, și de a trăi la Sibiu, chiar în orașul unde, în 1942, Sever Pop a putut să scoată „Micul Atlas Lingvistic“.

NOTĂ

Eugene Van Itterbeek, poet și critic literar belgian, s-a născut la Kessel-Lo (Leuven), Belgia. A urmat cursuri de drept, filosofie și literatură (filologie romanică) la Universitatea din Leuven. A primit titlul de doctor la Universitatea din Leyda/Țările de Jos.

După ce a predat limba franceză în Belgia, s-a stabilit, din 1994, în România unde este profesor de literatura franceză la Universitatea „Lucian Blaga“ din Sibiu.

SEVER POP, CULEGĂTOR ȘI INTERPRET AL LEXICULUI POPULAR

dr. **Elena Comșulea** - cercet. pr. I - Institutul de Lingvistică
și Istoria Literaturii „S. Pușcariu” Cluj-Napoca

Prețuind „frumusețea și bogăția sufletului românesc și a limbii în care el se oglindește”, Sextil Pușcariu stabilea ca „cea mai de căpetenie țință” pentru Muzeul Limbii Române, abia înființat (1919), să cunoască bine „comoara de cuvinte, de expresii și de împărecheri fericite de vorbe, pe care strămoșii noștri ne-au lăsat-o și pe care părinții noștri au desăvârșit-o, în toate regiunile locuite de români”.

Intensificarea cercetărilor lingvistice se impunea cu precădere în epoca imediat următoare primului război mondial, când, o dată cu întregirea țării, limba trecea și ea prin transformări cu totul deosebite, care trebuiau surprinse „în toiul desfășurării” lor, iar regionalismele culese înainte de a se pierde.

Culegerea materialului dialectal se poate face prin două metode: 1) *ancheta directă*, constând din deplasarea specialistului lingvist pe teren și ascultarea unor informatori pentru a cunoaște și înregistra cuvintele; 2) *ancheta indirectă numită și prin corespondenți*, constând din trimiterea chestionarelor cu întrebări pentru anumite subiecte unor persoane care urmează a răspunde în scris.

La Muzeul Limbii Române din Cluj s-au folosit ambele metode pentru culegerea bogăției lexicale populare. Un rol cu totul deosebit l-a avut Sever Pop, în cazul anchetei directe fiind unul dintre culegătorii și autorii *Atlasului Lingvistic Român I*, iar în cazul anchetei indirecte fiind întâiul comentator.

Sever Pop face parte, alături de Emil Petrovici și Ștefan Pașca, din prima generație de lingviști clujeni de după Unire, formată sub îndrumarea iluștrilor profesori ai Universității române din Cluj, Facultatea de Litere ai acestei universități urmând-o între anii 1919-1923.

Îndrumat către dialectologie încă din perioada studiilor, Sever Pop își va lua doctoratul în 1925 cu teza *Câteva capitole din terminologia calului*, reprezentând un comentariu semantic, etimologic și sub raportul răspândirii geografice a termenilor înregistrați ca răspuns la zece întrebări dintr-un chestionar al Muzeului, vizând creșterea calului, cărăușeria, întrebuințarea, negustoria de cai și diverse numiri ale calului.

Este o primă experiență pe care și-o va îmbogăți în timpul studiilor din Franța, unde îl trimite bursier Sextil Pușcariu, dascălul preocupat de inițierea în problemele de geografie lingvistică și, în general, de pregătirea celui desemnat să devină unul dintre cei doi autori ai atlasului românesc.

Cunoștințele teoretice și practice acumulate de Sever Pop se reflectă în studiul preliminar *Buts et méthodes des enquêtes dialectales* (Paris, 1927), ideile fiind preluate și amplificate în *La dialectologie* (Louvain, 1950), despre care prof. R. Todoran spunea: „unică în felul ei, prin proporțiile sale, prin întinsa arie cercetată și prin perioadele pe care le străbate, până la mijlocul secolului nostru, cu marea ei bogăție de informații, este de prim ordin

pentru documentare în studiul dialectelor“ (Romulus Teodoran, în CL, 1979, nr. 1, p. 12-13).

Sever Pop a fost și un excepțional organizator și animator al activității lingvistice, el fondând în străinătate Centrul Internațional de Dialectologie Generală, o grupare științifică cu proiecte valoroase, între care și elaborarea unei *Enciclopedii lingvistice*, în parte realizată. Revista Centrului, „Orbis“, din care sub redacția lui Sever Pop au apărut 9 numere (1952-1960), impresionează prin varietatea problemelor tratate.

Prestigiul de care s-a bucurat Sever Pop, precum și capacitatea sa managerială i-au permis organizarea primului Congres internațional de dialectologie generală, la Louvain și Bruxelles, 21-27 aug. 1960.

Pentru Sever Pop, preocuparea esențială, care i-a jalonat întreaga activitate, a fost culegerea materialului dialectal, apreciind importanța acestuia pentru studiul limbii și deopotrivă pentru teoria limbii. În căutarea celei mai adecvate metode necesare împlinirii dezideratului ales, în lucrările teoretice amintite, Sever Pop face o sinteză a cercetărilor în domeniu, supunând unui examen critic riguros principiile aplicate în anchetele desfășurate în diferite părți ale lumii, mai ales romanice.

Studiul comparativ al celor două tipuri de anchetă, directă și indirectă, de care vorbeam la început, demonstrează superioritatea primului tip, cel preferat și de către lingvistul clujean. Această idee se concretizează în opera sa fundamentală, *Atlasul Lingvistic Român I*, pentru care, timp de șapte ani, a cules material din 301 localități, cu un chestionar cuprinzând 21670 de întrebări. Sextil Pușcariu, în raportul prezentat cu ocazia confirmării sale în postul de profesor la Universitatea din Cluj (14 febr. 1937), consideră această lucrare ca „extraordinar de bogată și utilă“.

În ceea ce privește acheta lingvistică prin corespondenți, lacunele ei erau și sunt bine cunoscute, dar cine altul putea mai bine să le expună decât Sever Pop, el fiind primul interpret al materialului astfel obținut. Scăderile privesc: corespondenții - competența lor inegală; localitățile anchetate - răspunsurile sunt lipsite de unitate sub raportul răspândirii lor geografice; transcrierea fonetică - greu de aplicat de nespecialiști; definirea cuvintelor comunicate - nu totdeauna precisă. M.L. Gauchat constată și un avantaj al metodei: corespondenții nefiind supuși unui interogatoriu direct, care să-l oblige a răspunde prompt, poate reflecta asupra întrebărilor, poate consulta alți vorbitori, își poate aminti cuvinte și sensuri rare, expresii, proverbe.

Această modalitate de culegere a materialului dialectal a fost utilizată în Europa la sfârșitul sec. al 19-lea și începutul celui de al 20-lea, România fiind printre primele țări care au recurs la ea.

Bogdan Petriceicu Hașdeu, în 1884, a inițiat o asemenea anchetă, punând, în general, o singură întrebare pentru fiecare domeniu de activitate și lăsând astfel libertate totală corespondenților. Câțiva ani mai târziu (1893-94, 1895-96), o nouă acțiune similară întreprinde Nicolae Densușianu, cu scopul înregistrării credințelor și obiceiurilor populare.

La Muzeul Limbii Române, întrebările detaliate au fost formulate în bună parte de Ștefan Pașca, cu remarcabilă competență, și au fost difuzate mai ales prin intermediul inspectoratelor (=revizoratelor) școlare și al episcopiiilor, deci au răspuns în special învățători și preoți, „inteligența“. Cele opt chestionare sunt: I *Calul*, II *Casa*, III *Firul*, IV *Nume de loc și nume de persoană*, V *Stâna, păstoritul și prepararea laptelui*, VI *Stupăritul*, VII *Instrumente muzicale*, VIII *Mâncări și băuturi*.

Printre localitățile de unde s-au primit răspunsuri se află și Poiana Ilvei, datorită protopopului Ștefan Buzilă (n. 1865), care, cu sârg și dăruire, dar și cu pricepere, a dat explicațiile vizate în primele trei chestionare - calul, casa, firul - trimițând trei caiete valoroase și

care, alături de Monografia comunei Sâniosif, (1910), constituie contribuții prețioase pentru lingvistica și cultura românească.

Trebuie să remarcăm și importanța așa-numitei foi cu indicații tehnice în care se dădeau informații cu privire la localitate - numele vechi era Sâniosif, școala data din 1830, erau 145 de elevi în 1923 - relații cu privire la informatori - „Zamfira Pop econoamă, lucrătoare mare de țesut, de 25 de ani, fată“.

Cu titlu de exemplu, dau câteva cuvinte înregistrate de protopopul Ștefan Buzilă și care sunt specifice comunei Poiana Ilvei și în general nordului Transilvaniei și Maramureșului. În legătură cu cânepa: *strujincă, fâlcele* și *tălpălauă* la *meliță, hrebeni, foșalăi* - lână se *fușăluiește*, *urzoaie* cu *fus*, *cruci*, *amnare*, *raze*, *miezurile* (rostit *mnie-*) sau *butucei* „ceea ce rămâne sub *ragilă*“, *cănurele* și *păr* la lână, *găină* „fuioarele răgilate aranjate într-o anumită ordine“, *numărățuri* (3 fire), *jărebii* (rostir -*bgii*; 10 numărături) etc.

Materialul lingvistic și etnografic astfel cules este important nu atât pentru dialectologie, pentru aceasta având doar o valoare informativă, ci pentru lexicografie, fapt apreciat și de Sever Pop, care spunea: „Chestionarele au marele merit de a completa materialul lexical cunoscut din dicționare“.

Caietele de răspuns la Chestionarele Muzeului Limbii Române, aflate în biblioteca acestui institut din Cluj, sunt documente prețioase, despre care, dacă le privești mai îngăduitor și mai atent, poți gândi asemenea lui B.P. Hașdeu: „vro câteva adevărat prețioase, unele foarte bune, multe bunicile, aproape nici unul din care să nu se tragă o brumă de folos“.

În memoria savantului Sever Pop, a preotului Ștefan Buzilă, remarcabili fii ai acestei așezări, ca și în fața tuturor acelor care, cu dragoste pentru limbă, port, obiceiuri, vegheză la păstrarea lor, să ne înclinăm cu recunoștință.

GRAIUL ILVEAN- SUBSTRATUL OPEREI LUI SEVER POP

Prof. Sever Ursa, Maieru

Iată a sosit și vremea sorocului să-l aniversăm și să-l comemorăm la el acasă pe unul dintre cei mai iluștrii fii ai Poienii și ai ținutului nostru. Celui căruia un Nicolae Iorga îi apreciază atât de înalt contribuția la cultura românească: „Opera lui Sever Pop este un monument ridicat graiului matern al mulțimilor anonime“. Astăzi, după buna cuviință, i se înalță lui însuși un monument de recunoștință. Poate poienarii fac chiar mai mult decât să-și amintească și să-și comemoreze pe marele lor consătean - îi prăznuiesc nemurirea.

A fost un pelerin transilvănean, dar oriunde l-ar fi purtat pașii, sufletul său a fost mereu către casa lui din Poiana, întocmai ca și Liviu Rebreanu. Aici era „Cuibul visurilor“ feciorului Rafiei ... Și despre asemenea similitudini dintre viețile și operele marelui lingvist și ale marelui romancier, vom mai aminti.

Un indestructibil legământ de fidelitate exultă această frază: „Nu pot renunța la țara mea, unde am văzut lumina zilei, unde odihnesc țărani mei, al căror sânge îl port în venele mele“... Ca într-o altă variantă a „Laudei țărânului român“, discursul cu care autorul lui „Jon“ intra sub cupola nemuritorilor, Sever Pop, fiul Poienii, era atât de mândru de obârșia lui țărănească... Avea o plăcere vecină cu voluptatea în a se îmbrăca țărănește, în a vorbi ca acasă, în rostirea și în sintaxa neaoșă, cum ar fi spus marele Eminescu.

În privința marelui său optimism și a cultului pentru datina străbună, păstrăm un text memorabil al poetului Iustin Ilieșiu din Maieru, fost coleg de liceu nășăudean și de facultate clujeană. În lucrarea inedită, în manuscris „Amintire din anii de școală“ păstrată în biblioteca documentară a Muzeului din Maieru, poetul notează:

„Aici l-am văzut dansând într-un picior și strigând pe colegul său Sever Pop, care locuia pe ulița din dos, cu Anchidim Bob, la BOGOAIA, o fată bătrână, rămasă necăsătorită din cauza urâteniei și care avea în gazdă mulți copii de școală. Cine și-ar fi închipuit atunci că unul dintre acești copii, Sever Pop din Poiana, va ajunge doctor în filologie, conferențiar și profesor universitar la București, Cluj, că el va avea partea leului la redactarea Atlasului Limbii Române și că, până la urmă, plecat în străinătate, va ajunge la Universitatea din Louvain (Belgia). El mi-a fost coleg de clasă și mi se plângea că ceilalți elevi consăteni îi furau „pita și slănină“ adusă din Poiana ... Clasa noastră, a V-a, a înființat o modestă societate de lectură, clandestină, firește, unde se citeau și se criticau „micile noastre încercări poetice“ - noi încă nu aveam acces, cu octovani și septimani, în vestita societate „Virtus Romana Rediviva“.

Micul dicționar enciclopedic; 1972, la pagina 1508, îi consacră doar câteva rânduri, strivite parcă sub proza trufașă a unui mare potentat al vremii: Dumitru Popescu, care ocupă de 3-4 ori mai mult spațiu. Încurajat însă de apariția, în 1974, a portretului savantului - făcut de dl. Teodor Tanco, am pregătit o comunicare pentru festivitatea împlinirii a 150 de ani ai școlii din Poiana (22-23 nov. 1980). O dedicam lui Sever Pop, deși mi s-a interzis susținerea ei de către unul-doi dintre ispravnicii de la județ... Am insistat. Până la urmă mi s-a cerut

lucrarea și mi s-a tăiat numele lui Sever Pop rămânând: „Graiul ilvenilor“ ... Delegații județeni - pentru orice eventualitate, și-au luat măsuri de prevenire: când mi-a venit rândul să vorbesc, ultimul, au ieșit afară din sală și au ascultat la ușă, să nu cumva să aibă de răspuns „în eventualitatea unor cercetări posibile ...“ Asta m-a ambiționat și mai mult. Îmi amintesc că, la urmă, m-au îmbrățișat doi domni ai Poienii, fostul meu învățător Tiberiu Istrate (din Nepos) și dr. Bodiș, care în stilul lui nuanțat, de poienar, mi-a zis: „Măi Severe amu, în Poiana, sunt câte trei Severi pe cap de vacă furajată“. Iar Doamna Măriuca mi-a mulțumit zicând: „ceilalți nu și-au bătut cuie-n cap cu Sever Pop“. Pentru mine a fost o răsplată și așteptam să mă mute disciplinar.

Abia cu o lună înainte (5 oct. 1980) ne vizitase la Maieru, fostul meu profesor de lingvistică, regretatul prof. univ. Romulus Todoran, care la rândul-i, fusese studentul eminent al lui Sever Pop.

Cei șapte ani de acasă, apoi revenirea în vacanță, de câte ori a putut până în anul 1939, sunt perioadele de contact fizic ale lui Sever Pop cu vatra natală. Provenit dintr-o casă cu 12 copii, ca și Rebreanu dintr-una cu 14, până la urmă se întorcea mereu la ai săi, își însușea graiul, expresiile, rostirea curată.

Să-i dăm dreptate latinului Horațiu care spunea în una din operele sale că *vasul mai poartă multe vreme mirosul licorii de care s-a îmbibat prima dată*.

Scrisorile către mamele lor eroine, ale lui Rebreanu și Sever Pop - la fel de răscoli-toare - rămân pecețile acestui adevăr insurmontabil: dorul, nostalgia plaiurilor dintre începuturi i-a însoțit pretutindeni în asprul lor suuș către înălțimi de piscuri.

Marii mei dascăli universitari clujeni, în anii unui întunecat deceniu, ne pronunțau mai mult în șoaptă numele lui Sever Pop, atenți la microfonul între pereții cabinetelor lor. Dar o făceau, se înțelege, cu o mare admirație. Lingviștii foloseau, firește, în exemplificările lor - rezultatele acelor admirabile chestionare dialectale ale lui Sever Pop - care era în viață în Belgia ...

Muzeul Limbii Române, întemeiat în 1919, a însemnat pentru Sever Pop - laboratorul care l-a pregătit, rampa de lansare înspre o carieră servită exemplar. Doctor în materie la numai 24 de ani, găsește aici un climat propice, o adevărată școală lingvistică. Același grai ca acasă - fusese prima variantă - aspră și bolovănoasă atât pentru Liviu Rebreanu, cât și pentru Sever Pop pe care-i despărțea doar un deal, dar îi unea un pisc: Ineu!

Aceste încercări de apropiere a operei și destinului celor doi - n-ar trebui să se considere ceva forțat, sau niște simple spectaculozități de amator. Buni cunoscători ai psihologiei țărânului - au scris fiecare un fel sau câte o „Lauda țărânului român“.

După metoda învățată la Gillieron, lucra cu un singur informator - în cazul Poienii - cinci ar fi putut fi altul decât Carol Pop, tatăl său, colectarul, casariul - care umblase 34 de ani de atâtea ori din casă în casă în sâtuclul care avea pe atunci aproximativ 900 de locuitori și 210 case.

Mapa Poienii lucrată între 5-8 august 1930, începe cu numele oficial al comunei: Poiana Ilvei, nume popular; Poiana, numele oficial înainte, Sântu Iosif, numele de bațjocură; Găinari; numire străină: Sent Josef. Cum își zic locuitorii: poienari; numele colectiv al locuitorilor din acea regiune; de pie apa Ilvei). nr.217/19; cu peste 70 de denumiri topice. Ilva, apa cu afluenți (vezi fișa în volumul transcrierea fonetică p.21).

Simpla rostire a acestor toponime te trimite departe, la împrejurarea care le-a dat nume, la locuitorii dintâi, la proveniența latină a termenilor, oglindită în ocupații străvechi.

Sever Pop îmbina în anchetele sale metodologia clasică - pe baza chestionarului și metodologia geografiei lingvistice, care consta în observarea directă și parcurgerea pas cu pas a localității cu ajutorul informatorilor.

Scopul urmărit : în ce măsură s-a păstrat elementul românesc de continuitate, cum

au pătruns diferite influențe și care sunt noile tendințe.

Un adevăr constatat de marele dialectolog: cu cât înaintăm de-a lungul văilor spre înălțimi, cu atât elementele de toponimie și antroponimie au șansa de a se conserva mai bine și de a fi mai aproape de forma lor primară. Rare sunt numele mai noi. Ca particularități fonetice predomină: palatalizarea consoanelor labiale și dentale, cât și păstrarea formei vechi de pronunțare. Aria toponimică a Ilvelor este încadrată în subdialectul moldovenesc întrucât partea de răsărit a Transilvaniei, unde se situează aceste localități se circumscriu acestuia.

Datele dialectologice îi ofereau precizări asupra vechimii și continuității locuitorilor a populației. - Puterea de a fi și de a rămâne noi înșine!...

.... Atlasul e o operă monumentală, ca și „ION“ al lui Liviu Rebreanu - o monografie a satului românesc ... Fără datele acestui atlas nu se poate scrie o istorie științifică a limbii române.

Îl preocupau zicătorile, satirele, lucrările de genialitate ale locuțiunilor noastre ilvene, ca și frânturile de rugă la ceas de durere și de împăcare. Acestea alcătuiau un adevărat cod moral dintr-o milenară distilare a prețului cuvântului, o adevărată „filosofie“ a poporului, precum a spus Barițiu. Aceasta este averea noastră, „graiul neamului“ - pâinea și sarea cu care ieșim în întâmpinarea celor ce vor să vină aici să ne asculte colindul, orațiile de nuntă, baladele și legendele fără pereche sau bocetele.

Pentru amândoi, Sever Pop și Liviu Rebreanu, metaforele din satele zorilor vieții - le-au fost până la sfârșitul zilelor călimările primare în care și-au muiat peana talentului. Amândoi răsfoiau matricolele de stare civilă de la Măgura, Maieru, Poiana - ca să culeagă nume pe care apoi să le veșnicească fiecare în felul său.

ACTIVITATEA LUI SEVER POP ÎN LOUVAIN-BELGIA

prof. Ioanela Alis Seni, Năsăud

Prima carte tipărită printre străini de Sever Pop a fost *Grammaire roumaine*, Berne, 1948; 458 pagini în prestigioasa „Biblioteca romanică” îngrijită de W.V. Wartburg, cu o dedicație: „A mon cher pays”.

Gramatica română a lui Sever Pop are merite incontestabile, care i-au fost recunoscute: prezentarea independentă și personală a unui material lingvistic bogat, regândit de autor, furnizarea unor informații utile și noi, adaptarea unui plan echilibrat, în care sintaxa își are locul cuvenit, cu referiri la faptele dialectale și istorice pentru elucidarea unor probleme de limbă română contemporană. Fiind redactată într-o limbă de circulație internațională, această lucrare a contribuit la lărgirea ariei interesului pentru limba română și totodată pentru poporul român..

Romaniștii străini au avut la îndemână un instrument de cunoaștere a limbii române când asemenea lucrări nu se găseau, care le-a facilitat utilizarea materialului lingvistic românesc în studiile de romanistică. Introducerea familiarizează pe cititor cu câteva noțiuni generale privind istoria poporului român și a limbii române prin lucrarea sa: *Limba română, romanitate, romanism* (publicată postum de Alexandra Sever Pop) Edition J. Duculot, S.A. Gembloux 1969. Mai întâi aceste conferințe sunt adresate unui public exclusiv românesc în exil, apoi tineretului silit să părăsească țara înainte de completarea studiilor. Din ele se desprinde tenacitatea cu care totdeauna a demonstrat originea noastră latină și locul limbii române între limbile romanice.

O componentă de primă importanță a activității lingvistice a lui S. Pop o constituie lucrările de metodologie a cercetărilor dialectale care sunt, în același timp, și valoroase contribuții la istoria dialectologiei.

El și-a câștigat notorietatea încă de tânăr, prin lucrarea de larg interes *Buts et methodes enquetes dialectales*, Paris 1927 elaborată în timpul studiilor. Această lucrare cuprinde o expunere asupra anchetelor lingvistice prin corespondenți și la fața locului, întreprinse la sfârșitul secolului trecut, cu deosebire în domeniul romanic. Întreaga lucrare este o pledoarie pentru anchetele directe, pe teren, organizate după principiile metodologice riguroase, fără a fi respinse integral cele indirecte. S. Pop insistă asupra modalităților de aplicare a metodelor și a eficacității lor, făcând numeroase observații personale. Concluziile desprinse în final, condensează principiile metodologice ale anchetelor dialectale, privind chestionarul, anchetatorul, localitățile anchetate, subiecții (informatorii) totodată drumul de urmat pentru viitoarele anchete.

Pentru lingvistica românească „Buts et methodes ..” au o importanță marcantă. În ea găsim, pentru prima oară, analizată ancheta prin corespondenți, întreprinsă de B.P. Hașdeu, în 1884, cu scopul principal de a spori lexicul dialectal din Dicționarul academic „Etymologicum Magnum Romaniae”. Această operă constituie punctul de plecare al genezei Atlasului Limbii Române. Încurajat de succesul obținut prin această lucrare, S. Pop nutrește gândul de a relua și a o extinde, în urma stabilirii la Louvain ca profesor.

Încrezător în forțele sale, cu o voință și o tenacitate rar întâlnite, într-un timp scurt, S. Pop a adunat o imensitate de informații științifice, din izvoare scrise din diverse limbi pe care le-a prelucrat în cunoscuta sa lucrare: *La dialectologie. Aperçue historique et methodes d'enquetes linguistiques* (Première partie: Dialectologie roumaine, Seconde partie: Dialectologie non-roumaine, Louvain, 1960). Cuprinzând 1389 (LV+1334) pagini, prin întin-sa arie cercetată și prin perioadele pe care le străbate până la mijlocul secolului nostru, prin marea ei bogăție de informații, lucrarea este de prim ordin pentru documentarea în studiul dialectelor. La baza lucrării se găsește convingerea lingvistului că „un progres al teoriilor lingvistice nu este realizabil decât printr-un examen mai amănunțit al faptelor dialectale și printr-o metodă mai rafinată în anchetele lingvistice”. (La Dialectologie I. p.11) Această convingere justifică necesitatea de-a studia și cunoaște amănunțit metodologia cercetărilor dialectale. El acordă metodei cea mai mare importanță, considerând-o obiectul principal al lucrărilor sale.

Prezentarea istorică a metodelor de cercetare a dialectelor din diferite limbi se pare autorului esențială, nu numai fiindcă o asemenea prezentare evidențiază „fazele cele mai caracteristice din dezvoltarea dialectologiei”, dar și pentru că „permite a recunoaște mai bine evoluția și răspândirea ideilor care au determinat marile opere dialectologice, considerate ca modele pentru anchetele dialectale”.

Având în centrul atenției metodele de cercetare, autorul se ocupă pe larg de atlasele lingvistice, dând posibilitatea de a cunoaște, până în amănunte, începuturile și dezvoltarea geografiei lingvistice, cu perfecționarea principiilor metodologice aplicate în diverse domenii lingvistice, mai cu seamă în cel romanic. În această lucrare S. Pop acordă o atenție cuvenită și limbii române. În plus față de lucrarea precedentă, aici găsim o schiță a istoriei cercetărilor dialectale românești și o amplă expunere asupra „Atlasului Lingvistic Român”, cu o privire specială asupra metodologiei după care s-a realizat.

Tot aici, în *La Dialectologie I*. pag.11, Louvain 1950, el afirmă punctul de vedere în legătură cu repartizarea dialectală în dacoromană, distingând cinci „graiuri” care se caracterizează prin particularități lingvistice specifice, în raport cu limba comună și limba literară, și anume, muntean, moldovean, bănățean, crișan și maramureșan.

Autorul face uz de numeroase citate pentru a pune la dispoziția cercetătorului texte semnificative din diverse probleme date fiind dificultățile din documentarea științifică. Totodată, el a urmărit ca, din citatele date, adesea contradictorii, cititorul însuși să desprindă ceea ce este valabil, pozitiv, ceea ce este eronat, negativ. Lingvistul S. Pop evită de a impune una sau alta dintre metodele discutate, deoarece oricare dintre ele posedă avantaje și dezavantaje.

Domeniului romanic îi acordă un spațiu mai întins, pe de o parte, fiindcă lucrarea se adresează înainte de toate romaniștilor, iar pe de altă parte, realizările din acest domeniu au influențat cercetările dialectale din alte limbi. Servind drept capitol introductiv, autorul adaugă lucrării sale o succintă privire istorică asupra dezvoltării dialectologiei ca ramură lingvistică.

La Dialectologie este o lucrare fundamentală în metodologia lingvistică, un instrument de lucru indispensabil cercetătorilor. De aceea a fost apreciată în „Orbis”, nr.1, 1961, de către Pierre Gardette ca „un fel de manual pentru dialectologii de azi” iar de G. Straka ca „o veritabilă enciclopedie a istoriei dialectologiei și a metodelor sale”. A. Sommerfelt, tot în revista „Orbis”, X, 1961, nr.1, pag.11, o consideră „pentru mult timp, modelul clasic de inițiere în geografia lingvistică”. Stăbătând un important sector din cercetarea lingvistică, de-a lungul timpului și în diverse regiuni, lucrarea în discuție constituie o valoroasă contribuție

românească la istoria lingvisticii în general.

Problemele de metodă au fost prezentate de către lingvist în mai multe articole de-a lungul anilor, înainte și după apariția lucrării menționate. În unele din ele se ocupă de principiile metodologice după care s-a alcătuit „Atlasul Lingvistic Român,,”, făcând precizări în legătură cu istoria elaborării acestei opere, punând în circulație observații și constatări interesante, desprinse din bogata sa experiență de anchetator. Ea a fost prezentată în „Recueil ...“ p.23-28, cât și în „L'Atlas Linguistique Roumain“, în rev. „Portuguesa de Filologia“ vol.I, 1947, p.275 și „Atlas Linguistique Romain“, „Methode, publication et interpretation de cartes“, în „Orbis“ 1958, vol. VII nr.1 p.15-39, apoi republicată în „Recueil ...“ p.353-385.

De aceeași natură sunt preocupările sale în legătură cu chestionarele lingvistice apărute în lucrarea „Methode et principoux types et de questionnaires linguistique“. Pentru a împlini imaginea de ansamblu asupra activității lingvistice a lui S. Pop, este necesar să amintim conferințele pe care le-a ținut în diverse centre universitare din Europa.

La Conferința din Centrul Universitar Mediteranean de la Nisa, din 4 aprilie 1937, intitulată „L'Atlas Linguistique Roumain“ prezintă metodele de alcătuire ale acestui atlas și importanța lui pentru studiul limbii române. El termină această conferință cu următoarele cuvinte: „România, prin originea și limba sa, reprezintă spiritul latin la porțile Europei răsăritene. Mândri de originea noastră, mândri de limba noastră, vom sta treji mai mult ca niciodată pentru a menține unitatea noastră politică și cu toată puterea noastră vom aduce întreaga contribuție spirituală la progresul Umanității“. A mai ținut conferințe la Roma (1942, 1943, 1946) arătând raportul limbii române cu graiurile italiene. A urmat conferința de la Grand (1950) și cea de la Strasbourg (1952), publicate în „Recueil postume ...“ Roma 1966 (p.429-631).

Tipărite postum, le putem aprecia ca materiale care au vehiculat în țări și centre romanice cunoștințe despre limba română și poporul român. În aceste conferințe S. Pop dovedește, în cele mai multe cazuri, cu un material lingvistic furnizat de propriile sale cercetări pe teren, romanitatea limbii române, raportul cu alte limbi romanice, unitatea ei, neconcordanța ariilor lingvistice cu granițele politice de odinioară, evidențiind legăturile permanente ale românilor de dincoace și de dincolo de Carpați și continuitatea românilor pe teritoriul vechii Dacii. Demne de reținut sunt și hărțile toponimice alcătuite și publicate de autor (pentru Chiceră, Cuică (Cioacă), Curmătură, Gorgan, Grui, Bou, Timbru, Văratec, Tomnatec, Runc, Plai, Muncel) care atestă intenția lingvistului de-a introduce și utiliza metodele geografiei lingvistice și în studiile de toponimie.

Activitatea lui S. Pop s-a remarcat și în organizarea activității lingvistice, fiind un remarcabil animator. După apariția voluminoasei sale lucrări „La Dialectologie“ cu sprijinul Universității din Louvain, el are posibilitatea să-și dovedească din plin spiritul activ pentru desfășurarea talentului său organizatoric.

În scurtă vreme, prin ceea ce a realizat a dovedit o înaltă cunoaștere a problemelor lingvistice, dobândind o largă apreciere în cercul lingviștilor din diverse țări, aducând glorie universității belgiene, care i-a oferit posibilitatea de a-și desfășura activitatea. Cu prestigiul pe care i-l acordau lucrările sale, o primă preocupare a lui S. Pop a fost să creeze cadrul organizatoric necesar: un institut și o publicație periodică. Astfel, la sfârșitul anului 1951, fondează Centrul Internațional de Dialectologie Generală al cărui buletin era revista „Orbis“. Necesitatea creării unui centru internațional de dialectologie era formulată în 1950 și era motivată pe de o parte de nevoia colaborării între cercetătorii care studiază același fenomen lingvistic, iar pe de altă parte între cei ce cercetează domenii învecinate. „Se știe astăzi că progresul într-un domeniu științific - spunea S. Pop - este în raport direct cu sprijinul de

colaborare care animă pe cercetători. Fără schimburi de idei, fără cunoașterea aprofundată a tot ce se petrece cu alte domenii lingvistice, vecine sau mai îndepărtate, progresul studiilor dialectologice este de acum înainte imposibil“ (La Dialectologie, I, p.15).

La înființarea lui, el preciza mai bine rosturile Institutului: stabilirea unei colaborări strânse și fructuoase între lingviști, între centrele dialectologice sau lingvistice din diverse țări. Centrul este „comun tuturor celor care se interesează de stadiul limbajului uman și în special graiurile populare“ (Orbis, I 1952).

Cercetătorii din domeniile învecinate (fonetică, onomastică, etnografie, folclor, istorie, etc.) își găsesc locul în cadrul centrului, deoarece contribuțiile lor, de multe ori, pot să arate „drumul cel mai bun“ în cercetările lingvistice.

La început, întemeietorul centrului își programa ca obiective: efectuarea unor anchete pe scară mondială privind anumite probleme speciale (ca de exemplu limbajul femeilor, frontierele lingvistice, etc.), limbi mai puțin exploatate, prezentarea celor mai remarcabile rezultate științifice în analiza limbajului uman, înfățișarea activității unor lingviști (inclusiv dialectologi) care prin lucrările lor au adus contribuții la progresul științei, redactarea unei enciclopedii lingvistice și realizarea unor hărți lingvistice privind concepte caracteristice vieții spirituale a mai multor popoare (Orbis, I1952, p.312).

Acest centru era ca o grupare științifică. El are membri care au aderat la programul Institutului și colaborează la lucrările colective sau la buletinul acestuia. În cadrul lui se țineau comunicări științifice sau conferințe.

Centrul Internațional de Dialectologie se aseamăna în multe privințe cu modul de organizare a Muzeului Limbii Române, instituit întemeiat de Sextil Pușcariu pe lângă Universitatea din Cluj, instituit la care și-a început activitatea și s-a format S. Pop. Acest centru internațional apărea într-un moment favorabil, când se simțea nevoia cooperării internaționale în domeniul lingvisticii. Cea mai elocventă dovadă a necesității și oportunității organizării cooperării lingvistice internaționale de către S. Pop o găsim în interesul cu care lingviștii din diverse părți ale lumii au privit inițiativele lui și rezultatele activității sale, primind să colaboreze sub diverse forme cu acesta. Deoarece promova cooperarea internațională în domeniul științei limbii, activitatea desfășurată în cadrul Centrului de Sever Pop și colaboratorii săi a fost sprijinită de UNESCO și de Comitetul internațional permanent al lingviștilor.

Inițiativa lingvistului de a fonda acest institut internațional de lingvistică și bogata sa activitate desfășurată în cadrul lui au fost apreciate de către lingviștii de seamă: Alf Sommerfelt releva admirația celor care au vizitat centrul pentru „activitatea neobosită“ a lui S. Pop și pentru talentul său organizatoric iar Antonio Griera consideră crearea centrului și a revistei „Orbis“ drept o „idee genială“. Pentru Willem A. Grootaers, lingvistul român este „animatorul și organizatorul genial“ al dialectologiei internaționale. Romanistul german Hans Rheinfelder scria în revista „Orbis“ nr.10, 1961 următoarele: „Sever Pop avu ideea, într-adevăr genială, de a crea un centru de dialectologie generală și, cu elanul extraordinar al însușirilor sale organizatorice, cu ajutorul instituțiilor, al personalităților deschise spre necesități viitoare, el a știut să realizeze acest proiect la Louvain“.

În activitatea de documentare lingvistică, inițiată, organizată și impulsionată de Sever Pop în cadrul Centrului, locul cel mai important îl ocupă *Enciclopedia lingvistică*. „Enciclopedia lingvistică“ urma să cuprindă lingviștii din toată lumea indiferent de domeniul specialității lor, cu menționarea principalelor date bibliografice și a celor mai importante lucrări, precum și a inițiativelor științifice, a volumelor omagiale, etc. Această lucrare trebuia să includă periodice lingvistice, cu toate datele bibliografice necesare. În Enciclopedie ar fi

intrat și institutele și societățile de lingvistică, institutele de fonetică și arhivele fonogramice, limbile și dialectele vorbite pe glob. Tot în ea s-ar fi semnalat cele mai importante studii și monografii asupra terminologiei agricole, a creșterii animalelor, a pescuitului, a termenilor privind înrudirea, bolile, etc.

În câțiva ani, la Centrul Internațional de Dialectologie Generală s-a adunat un imens material ca răspuns la chestionarele trimise de S. Pop în toată lumea. A început redactarea Enciclopediei sub directa îndrumare a lingvistului român, în 1953.

Aflându-se în fața unui bogat material informativ, la care nu se aștepta și pe care nu-l putea prelucra într-un timp scurt cu colaboratorii săi, s-a gândit să redacteze mai întâi o „Mică enciclopedie lingvistică” cu înfățișarea mai sumară a datelor, urmând ca Enciclopedia lingvistică propriu-zisă să cuprindă datele prezentate pe larg.

La cel de-al noulea Congres internațional de lingvistică romanică, ținut la Lisabona 1959, își exprima dorința arzătoare de a prezenta la cel dintâi congres de dialectologie generală din 1960 „Prima fascicolă a primei Enciclopedii lingvistice”, unul din rezultatele activității sale pe plan mondial. Dar nu și-a putut împlini această dorință deoarece moartea nu i-a îngăduit să vadă opera publicată. Apariția i-ar fi adus fără îndoială un prestigiu deosebit, o recunoaștere internațională a activității sale de lingvist și de fondator al Centrului mondial de dialectologie. Dacă vreodată va apare această lucrare, cu siguranță i se vor recunoaște, după cuviință, meritele lingvistului român Sever Pop.

El a inițiat în cadrul centrului două serii de publicații. Prima poartă titlul de „Travaux du Centre International de Dialectologie Générale” în care au apărut șase fascicule, toate legate de numele lui, fie ca autor, fie ca editor. A doua serie de publicații „Biographies et conférences” cuprindea până în 1960, 24 de titluri. Cele mai multe dintre ele se referă la bibliografiile unor colaboratori ai centrului.

Cea mai de seamă realizare a centrului este revista “Orbis”, care poartă subtitlul de „Buletin informațional de documentare lingvistică”. Sub redacția lui Sever Pop, acest periodic, cu o apariție de două fascicule pe an, a contribuit la înfăptuirea obiectivelor din programul de activitate al Centrului. Prin el sunt atrași noi membri și colaboratori ai institutului de la Louvain, întărindu-se spiritual cooperarea internațională în cercetarea lingvistică.

Această revistă impresionează prin marea varietate a problemelor tratate, privind diverse limbi, pe plan sincron și diacronic. Iată câteva teme în care se pot încadra studiile, notele și articolele publicate: limbajul femeilor, frontiere lingvistice și onomastice, geografie lingvistică, limbi literare și dialectale, lingvistică și psihologie, lexicografie, semantică, etimologii, fonetică, sintaxă, arhive sonore, cronici lingvistice și dialectologice, centre de lingvistică, dialectologie, toponimie și folclor, documente lingvistice, portrete, bibliografie, comemorări, necroloage, colaboratorii revistei, cronica centrului, ș.a.

De la apariția ei, revista „Orbis” s-a impus printre cele mai bune periodice cu profil lingvistic, servind drept mijloc de intensă colaborare științifică internațională. În paginile ei se întâlnesc numeroase studii și articole care se ocupă de probleme lingvistice concrete din diverse limbi, iar altele dezbat probleme teoretice și metodologice.

O altă lucrare importantă a lui Sever Pop este și *Instituts de Phonétique et archives phonographies* (Louvain 1956; XVIII+480 p.). Această lucrare a fost elaborată în colaborare cu 38 de cercetători și prezintă date despre activitatea laboratoarelor de fonetică, în general, și despre arhivele fonogramice, în special, din 59 de centre științifice, repartizate în 5 continente, cele mai numeroase fiind din Europa. Cercetătorul interesat găsește în această lucrare informativă date utile despre interesul pentru înregistrarea vorbirii (populare, în primul rând), echipamentul tehnic, organizarea arhivelor sonore, etc.

De aceeași factură și utilitate documentară este și lucrarea *Premier répertoire des instituts et des sociétés de linguistique du monde* (Louvain, 1958, 294p.) pe care Sever Pop o publică în colaborare cu Rodica Doina Pop și cu contribuția a 196 de lingviști. Importanța acestei lucrări este subliniată de însuși autorul ei principal: „Ea mijlocește cunoașterea cadrului de cercetare a problemelor lingvistice în diverse centre științifice ale lumii și oferă posibilitatea stabilirii unei colaborări mai strânse între lingviștii care activează în același domeniu“.

Ultima lucrare din seria celor elaborate de Sever Pop, în cadrul Comisiei pentru anchete lingvistice, este *Atlas Linguistic European. Domeniul Român. Repertoriu alfabetic al hărților*, în colaborare cu Rodica Doina Pop, prefațată de Alf Sommerfelt (Louvain 1960, 170 p.). Publicarea acestui valoros instrument de lucru, foarte necesar cercetărilor comparative pe plan mondial, s-a oprit la litera B, din lipsă de fonduri și din cauză morții autorului.

Prestigiul pe care i l-a adus lucrarea sa „La dialectologie ...“ și bogata activitate a autorului, i-a permis lui Sever Pop să ia o nouă inițiativă: organizarea primului Congres Internațional de Dialectologie Generală prin care se deschide o nouă serie de congrese în domeniul lingvisticii. Reunind peste 300 de lingviști din toată lumea, Congresul s-a ținut la Louvain și Bruxelles cu un remarcabil și răsunător succes.

Aceste câteva momente semnificative pe care le-am amintit sunt legate de principalele opere publicate, care constituie documente inedite pentru fundamentarea originii limbii române și a continuității ei pe aceste străvechi meleaguri.

BIBLIOGRAFIE

1. Balacciu, I.. *Dicționar de lingviști și filologi români*. Ed. Albatros, Buc., 1978.
2. Corușiu, Florica. *Sever Pop - lingvist de renume european*, lucrare pentru obținerea gradului didactic I, Univ. „Babeș-Bolyai“, Cluj-Napoca, 1992.
3. Pop, Alexandra. *Sever Pop, sa vie et moments de l'historique de l'Atlas Linguistique Romain*, Ed. J. Duculot, Louvain, Belgique, 1980.
4. Tudoran, Romulus. *Contribuții de dialectologie română*, Ed. Științ. și Encicl., Buc., 1984.
5. Tudoran, Romulus. *Activitatea lingvistică a lui Sever Pop*. în: „Cercetări lingvistice“, iulie-decembrie 1978, ianuarie-iunie 1979.

SEVER POP, PROFESOR ȘI ÎNDRUMĂTOR ȘTIINȚIFIC

Ana și Al. O. Cristureanu Cluj-Napoca

Sursa documentară a lucrării de față este cartea Alexandrei Sever Pop, intitulată *Sever Pop, sa vie et moments de l'historique de L'Atlas linguistique roumain sine ira et studio*, Edition J. Duculot-Gembloux (Imprimé en Belgique), 1980.

Materialul pe care îl înfățișăm acum, coautorii contribuind cu sistematizarea lui și unele precizări, se află în capitolul *Le professeur et les élèves*, la paginile 515-519¹.

Interesantele și valoroasele consemnări documentare din cartea Alexandrei Sever Pop, soția ilustrului lingvist, din capitolul indicat anterior, sunt mărturii deosebit de relevante. E cunoscut faptul că, o scurtă perioadă de timp, Sever Pop a fost profesor universitar la București, predând acolo, printre altele, și un curs de dialectologie. Iată ce mărturisește, referitor la acea perioadă, doamna *Letiția Turdeanu Cartojan*, fiica renumitului istoric literar Nicolae Cartojan, competent specialist în domeniul literaturii române vechi: „Era o plăcere pentru noi studenții să audiem cursurile domnului Sever Pop, care erau totodată interesante și predate plăcut“.

Referitor la fiecare fenomen lingvistic descoperit, cu o plăcere fantastică, el ne înfățișa cu vocea sa nuanțată împrejurările în care a luat cunoștiință (de acest fenomen) și adesea povestea o serie de peripecii legate de acest fapt. Astfel, cuvintele și formele cele mai dificile de reținut se întipăreau mai ușor în sufletul nostru curios și profund pătruns de iubirea pentru limba scumpei noastre patrii“ (p.515)².

Profesorul *E. Lozovan*, de la Universitatea din Copenhaga, se adresa, în scris, lui Sever Pop, maestrul său, cu următoarele cuvinte: „Dumneavoastră sunteți cel ce ați avut pentru mine primele cuvinte de încurajare. După aceea dumneavoastră ați călăuzit primii mei pași pe cale cercetării științifice, cum nimeni n-a mai făcut-o mai înainte“ (p.515).

Horățiu Borza, profesor la liceul din Strassgourg, declara următoarele cu privire la felul în care Sever Pop i-a îndrumat teza de doctorat. Mergând de mai multe ori la Louvain, în Belgia, unde își avea catedra universitară Sever Pop, el mărturisea că a aflat, în conducătorul său de doctorat „un maestru clarvăzător“, ce-și exprima cu fermitate convingerile științifice. „O idee pentru dânsul era o convingere pe care o susținea cu tărie. Ca om el nu era înrotodeauna comod pentru un tânăr cercetător care nu îl cunoștea. Dânsul ne lăsa să vorbim și să expunem punctul nostru de vedere. După aceea începea criticile, care erau vehemente, chiar pasionante. Dânsul era deconcentrant. Când își dădea seama că aceste cuvinte ale sale și-au atins scopul, el schimba tonul; el devenea nu numai afabil, dar sentimentele sale ne readuceau pe calea care a ales-o pentru noi. Dânsul avea ceva părintesc în comportamentul său, ceva ce ne dădea încredere și curaj să reîncepem totul din nou“.(p.516).

Paul Ciureanu, profesor la Universitatea din Geneva, exprimă călduroase mulțumiri pentru înțelegerea arătată, manifestându-și deosebita recunoștiință și mare sa admirație pentru îndrumătorul său. P. Ciureanu aprecia susținerea și caldele încurajări de care a beneficiat din partea profesorului său, ce l-au încălzit sufletește și l-au dus la realizări în domeniul său de activitate.

Emil Seutin, elev al lui Sever Pop, în drum spre Santiago de Chile, unde mergea să ocupe un post de profesor la Universitatea Catolică din acea capitală, îi scrie de pe vapor maestrului său că dânsul era, cu siguranță, profesorul la care îi scrie cu cea mai mare plăcere. Părăsind Belgia unde a studiat, Emil Seutin consideră că poate să exprime ceea ce n-a îndrăznit cât timp a stat în țara studiilor sale universitare. Cerându-și scuze pentru tonul care nu e atât de respectuos și protocolar, ci relativ familiar, fostul student consideră că poate în felul acesta acum, după absolvire, să-și exprime absolut liber opiniile și sentimentele sale. De aceea declară că Sever Pop este „singurul profesor de filologie romanică” pe care toți studenții îl consideră „maestru” (p.517), demn de toată stima, admirația și adevărată admirație a foștilor săi studenți.

O altă apreciere este cea a lui *Armand Vanderplas*, exprimată în trei scrisori.

În prima scrisoare afirmă că: „În timpul celor câteva luni în care am avut șansa să lucrez sub conducerea dumneavoastră, eu am învățat mai mult decât în cei cinci ani precedenți cât i-am petrecut în universitate” (p.517). Fără critica constructivă a profesorului Pop, lucrările științifice n-ar fi depășit nivelul celor mediocre. Scrisoarea a doua conține mărturisirea că are succese în activitatea sa, dar nu uită că aceste succese se datoresc profesorului său. Cea de-a treia scrisoare a lui Armand Vanderplas către Sever Pop conține următorul pasaj pe care îl considerăm deosebit de ilustrativ: „Nu știu care filosof francez a declarat că nu trebuie să vorbești de bine decât despre morți. Eu cred că acest filosof se înșală și că, din contră, nu trebuie să aștepti moartea cuiva pentru a-i mulțumi pentru binele ce ți l-a făcut” (p.517).

Joseph Cardjin, unul dintre ultimii studenți ai lui Sever Pop, din generația care a studiat la Centrul de Dialectologie din Louvain, declară că imaginea profesorului va rămâne veșnic în inima tuturor celor care au avut favoarea să-l cunoască. Deosebitul merit al profesorului Sever Pop este de a fi format, dintre studenții pe care i-a călăuzit, atâția tineri profesori și atâția savanți.

După moartea lui Sever Pop, în anul 1961, aceleași aprecieri revin în scrisorile adresate soției sale, Alexandra Sever Pop (născută Chirtop). Din această corespondență dânsa a menționat doar pe cele de la *Hugo Planteux*, numit asistent la Centrul de Dialectologie din Louvain. Într-una din scrisori, anunțând că a primit la doctorat calificativul cu mare distincție, el susține că entuziasmul și ajutorul profesorului le-a resimțit chiar după moartea lui Sever Pop, ca și ceva ce este mereu prezent. Consideră de aceea că, deși s-a simțit dezorientat după moartea profesorului său, pentru a fi demn de acesta, va rămâne întotdeauna fidel dialectologiei, disciplină lingvistică ilustrată inegalabil de Sever Pop.

*

La sfârșitul acestui capitol intitulat „Profesorul și elevii săi”, autoarea Alexandra Sever Pop relatează o mică întâmplare, foarte semnificativă pentru raporturile între profesorul Pop și studenții săi.

Sever Pop i-a permis unui student foarte bun să se pregătească în biroul dânsului, oricând dorea, studentul având la dispoziție cheia biroului personal al profesorului. Acest student era navetist, nelocuind la Louvain, riscând să piardă timpul între unele ore libere. Desigur că în acel birou al profesorului era și un telefon. Când a venit o notă de plată telefonică, spre stupefacția profesorului, acesta a constatat, îngrijorându-se, că avea un cost supraîncărcat, cu totul disproporționat față de taxele obișnuite. Cercetând cine, când și de unde s-au ivit atâtea convorbiri telefonice, profesorul a descoperit că tocmai studentul favorizat era autorul convorbirilor nenumărate.

Comentând această notă de plată cu totul disproporționată ca taxă, studentul a

recunoscut că a abuzat de telefon, destinatară prea deselor sale convorbiri telefonice fiind tocmai logodnica studentului, de care acesta era foarte îndrăgostit și care locuia în provincie.

Sever Pop l-a felicitat pe student că s-a logodit, a început să râdă și a spus: „Ei, prietene, amorul costă scump, amorul se plătește, mi s-a întâmplat și mie așa ceva, știu și eu, o știu ... Eu te rog să verși în contul Centrului, la bancă, suma de ... pentru iubita ta“ (p.519).

În final, Alexandra Pop face următorul comentariu: „Din păcate eu nu pot reda exact tonul cuvintelor lui Sever! Această lecție de morală părintească l-a incitat pe student să aibă o și mai mare simpatie pentru profesorul său“ (p.519).

*

Expunerea noastră o considerăm, prin conturarea unui autentic portret convingător al profesorului universitar și îndrumătorului științific Sever Pop, un exemplu mereu viu pentru toți colegii noștri din învățământul elementar și mediu, inclusiv pentru cei din învățământul universitar și cercetarea științifică de nivel superior. Exemplele expuse vorbesc de la sine.

NOTE ȘI COMENTARII

1. În traducerea românească titlul cărții semnate de Alexandra Pop e următorul: *Sever Pop, viața sa și momente a istoricului Atlasului lingvistic român fără ură și părtinire*.

Expresia latină *sine ira et studio*, înseamnând „fără ură și părtinire“ apare, la marele istoric latin Tacit, chiar la începutul „„Analelor“ sale (I,1). Acolo Tacit declară că s-a hotărât să scrie istoria unor evenimente foarte îndepărtate și că o va face *sine ira et studio*, exprimând prin aceste cuvinte necesitatea de a se respecta adevărul istoric. Expresia respectivă a devenit celebră.

2. Traducerea citatelor din franceză în română, din cartea Alexandrei Sever Pop, este făcută de Alexandru-Ovidiu Cristureanu, coautorul comunicării.

ATLASUL LINGVISTIC ROMÂN - UN MONUMENT NEFINALIZAT

Virgil Ureche și Octavian Bora, Poiana Ilvei

MOTTO:

„Cânt cu țaranii mei, cu țaranii pentru care am muncit“
Sever Pop

Ideea Atlasului Lingvistic Român (ALR) s-a născut în aceeași perioadă (1920) când prof. Sextil Pușcariu a creat Muzeul Limbii Române, azi Institutul de Lingvistică „Sextil Pușcariu“ - Cluj-Napoca, cu gândul de a studia limba vorbită de românii de pretutindeni.

Așa cum botanistul în cercetările sale se folosește nu numai de o documentație scrisă sau ierbare, ci și de grădini botanice sau studiază viața plantelor în mediul lor natural, tot așa și lingvistul, pentru studiile sale de limbă, pe lângă scrieri și înregistrări video, audio-video, dicționare și gramatici, cercetează limba direct pe teren, din gura celor care o pronunță, studii care, nepublicate într-un atlas, ar rămâne în fișe, foarte greu de cercetat și studiat.

Dacă într-un dicționar cuvintele sunt scrise în ordinea lor alfabetică, arătându-se sensul fiecărui cuvânt, fără însă să ofere o idee despre bogăția unei limbi și despre posibilitățile ei variate de a exprima un gând, într-un atlas lingvistic se poate vedea viața cuvintelor, împerecheri fericite pe care ni le-au lăsat strămoșii noștri. Un atlas completează materialul lexical din dicționare. O limbă nu se poate cunoaște numai din gramatici seci, precum viața plantelor n-o poți înțelege numai din ierbare cu florile lor lipsite de sevă, culoare și mireasmă. Pentru ca să înțelegi viața plantelor, trebuie să le studiezi și mediul lor din pădurea răcoroasă, în stepa bătută de vânturi, sau în câmpia luminată de soare. Tot așa, dacă vrei să pătrunzi cu adevărat tainele graiurilor omenești, trebuie să treci peste dicționare și reguli gramaticale și să studiezi fiecare cuvânt pe teren, din gura țaranului, purtător de tradiție și istorie, pentru a întrezări lupta pentru istorie - adesea și tragică - pe care cuvintele unei limbi și-o dau unele altora. Viața cuvintelor dintr-un atlas lingvistic completează imaginea romanității noastre. Cuvintele din ALR sunt ca un buchet de flori culese de pe un câmp cu roua dimieții pe ele și păstrând parfumul și frăgezimea de culoare a plantei, nu sunt ca cele din dicționare în care cuvintele sunt niște flori veștede ca plantele din ierbare.

Acest spațiu româneasc - carpato-danubiano-pontic - a fost un loc de interferență a culturii occidentale cu cea orientală, precum și spațiul peste care au trecut mai multe popoare de-a lungul zbuciumatei noastre istorii. Toate acestea sunt bine reflectate în lexicul limbii române, care cuprinde un număr însemnat de cuvinte de la popoarele cu care românii au venit în contact. De aceea aceste atlase lingvistice interesează și pe dialectologii din alte țări, a căror populație a avut atingere cu populația românească.

La puțin timp după înființarea Muzeului Limbii Române la Cluj, eminentul student Sever Pop - care de timpuriu și-a aplecat atenția asupra vorbirii populare, poate din nostalgie după locurile natale și copilăria sa petrecută la Poiana Ilvei - este remarcat de distinsul său pro-

fesor Sextil Pușcariu, și este angajat încă din 1921, lucrând la corectarea articolelor care se publicau în revista de specialitate „Dacoromania”. Muzeul Limbii Române a fost pentru Sever Pop laboratorul care l-a pregătit și rampa de lansare spre o carieră pe care a slujit-o exemplar. Așa se face că Sever Pop rămâne devotat vocației sale; dăruindu-se trup și suflet acestui institut lingvistic, considerându-l pe Sextil Pușcariu părintele său spiritual. Avea să spună el mai târziu „câte nopți, câte veri, câte primăveri ale vieții mele sunt înserate în paginile Dacoromaniei”.

În 1923 este numit asistent. În această funcție asigură studierea răspunsurilor la chestionarele ce soseau din diferite colțuri ale țării, completate de către preoți și dascăli. În paralel, își pregătește teza de doctorat, care va fi nucleul colaborării la ALR. În 1925 își ia doctoratul cu lucrarea de dialectologie - „Câteva capitole din terminologia calului” - la Universitatea din Cluj, cu „magna cum laudae”.

Prin publicarea studiilor în revista de specialitate „Dacoromania”, cercetarea românească se face cunoscută și apreciată în străinătate. Încep schimburi de specialitate între cercetătorii din Cluj și cercetătorii din alte centre europene. Încep să apară aprecieri, premii și chiar subvenții. Așa se face că Sever Pop, datorită rezultatelor sale excepționale, este propus de Consiliul Facultății de Litere pentru obținerea unei burse la Paris, în vederea specializării în geografie lingvistică.

Temp de doi ani (1925-1927) studiază și se documentează în domeniul dialectologiei, ceea ce îl ajută să scrie și să publice în 1927 la Paris lucrarea - „Buts et methodes des enquetes dialectales” - Participă împreună cu colegii și profesorii la anchete de teren în Spania, Italia și Elveția, contribuind la redactarea Atlasului Lingvistic al acestor provincii. În timpul studiilor la Paris, nefiind ajutat financiar din țară, este nevoit să se împrumute de la Banca Aurora din Năsăud.

A revenit în țară în 1927, mai întâi acasă la Poina Ilvei, la cei dragi, și apoi la Cluj, unde-și prezintă activitatea de la Paris, anchetele la care a participat, materialele pe care le-a publicat și le-a adus cu el.

Începând din 1928 a pregătit chestionarul ALR. În redactarea chestionarelor a ținut cont de preocupările oamenilor de la munte și a celor de la câmpie. Munca a început prin studierea chestionarelor trimise preoților și dascălilor din diferite sate ale țării, la care au răspuns peste 3000 de persoane (din satul său natal Poina Ilvei a răspuns la chestionare vicarul Ștefan Buzilă). Pentru confirmarea și îmbogățirea acestora, Sever Pop a făcut el însuși timp de șase ani (1930-1937) o anchetă direct pe teren. Iarna lucra o săptămână înainte și una după vacanța de Crăciun. N-a făcut Crăciunul acasă timp de șase ani. Același lucru se repeta în timpul vacanței de Paști.

Sever Pop este adevăratul fondator al acestei metode de cercetare pe teren a dialectelor și graiurilor precum și catalogării lor.

A întreprins cercetări în peste 300 de localități (292 de localități pentru dialectul român, 5 localități pentru dialectul aromân, 2 localități pentru dialectul meglenoromân și 2 localități pentru dialectul istroromân) în toată peninsula Balcanică, Istria ... În Rusia (unde la aceea vreme erau peste 500 000 de români) a cercetat 4 sate, în Bulgaria (circa 60 000 de români) a cercetat un sat, în Serbia (Banatul sârbesc cu o comunitate de 80.000 de persoane, a anchetat două sate), iar pe Valea Timocului, (unde trăia o masă compactă de peste 200.000 de români), a anchetat tot două sate, în Ungaria (unde trăiau pe atunci peste 80.000 de români) a anchetat două sate, iar în Cehia (unde a găsit în jur de 15.000 de români) a anchetat o localitate. Numărul membrilor acestor comunități de români era atunci mult mai mare decât astăzi. Cercetările le-a făcut în localități cu populație românească mai compactă, constatând

că mulți români din afara granițelor nu aveau o conștiință națională românească. Recunoșteau originea lor, dar nu se interesau de țara mamă. Unii dintre aceștia vorbeau limba lor maternă, dacoromana, cu mici diferențe între ei. Acest dialect dacoroman era vorbit de comunitățile românești numai în familie, neavând școli în limba română, nici chiar biserici cu slujbă în limba română. În unele zone li se interzicea să-și vorbească limba lor maternă.

Ancheta a durat peste 6 ani, mai multe 900 de zile, înglobând peste 9000 de ore de lucru. Deplasarea în aceste anchete de teren a făcut-o cu automobilul său, cu mari cheltuieli. Jandarmii nu credeau că domnul profesor e și șofer. De multe ori ducea bolnavii la spitalele orașelor apropiate, de unde aducea multe produse. A făcut aceste cercetări cu trudă și speranță, după înalte metode științifice. Uneori găsea de dormit, de multe ori dormea pe jos, și chiar îngrijea copiii atunci când gospodinele erau ocupate sau erau la munca câmpului. Pentru a-i simți mai aproape pe țărani, lucra cu ei la câmp (era obișnuit cu munca de acasă, știa bine să mănuiască atât sapa cât și coasa sau furca). Ancheta începea cu cuvintele: „Eu am venit aici pentru a studia limba voastră, cuvintele din limbajul vostru, felul vostru de a pronunța cuvintele“. Începea ancheta pe la ora opt, când țăranii se întorceau de la câmp și încercau să răspundă la întrebări dar erau obosiți. Văzând acestea, se trezea și el în zori pentru a începe lucrul cu ei. În asemenea condiții, a reușit să cunoască foarte bine țărânul român, limbajul acestuia, datinile, obiceiurile, folclorul, arhitectura ... și necazurile.

Avea cu el un aparat de fotografiat, un fonograf, un aparat de filmat și o trusă sanitară. A parcurs sate izolate în care n-a pătruns vreodată vreun automobil, pe drumuri înfundate, greu accesibile, fiindcă (spunea el) cu cât urci în sus în sate mai izolate, cu atât aici se păstrează o limbă mai pură, mai nealterată.

Autoritățile credeau că face o anchetă deghizată. Țăranii îl bănuiau că investighează numărul de animale în contextul unui nou război mondial. Nu numai intelectualii dar și autoritățile vroiau să afle de la el noutăți politice, economice, mai repede decât să răspundă la chestionare.

ALR a fost gândit să apară în 10 volume a trei fascicule fiecare, din 1938 câte patru fascicule anual, simultan ALR I și ALR II așa încât lucrarea să fie terminată în 1945. Un fascicol urma să cuprindă 50 de hărți ale anchetei I (format 47x62) sau 100 de hărți ale anchetei II (format 47x31) plus materialul corespunzător cartografiat.

Evenimentele din acel an 1940 îl fac să părăsească Clujul, cărând cu taxiul în mansarda unui institutor din Turda, lucrările personale, și cu un camion de la Prefectura Turda a transportat tot ceea ce aparținea Muzeului Limbii Române, și lucrurile din apartamentul directorului Sextil Pușcariu, depozitându-le la subsolul unui imobil din beton, tot la Turda.

În anul 1941, în ajunul Crăciunului, Sever Pop este numit director la Școala română din Roma, unde pleacă împreună cu întreaga familie, pe drumul gloriei dar și pe cel fără de întoarcere. Sextil Pușcariu, deși socotea opera lui Sever Pop un bun național, oprește apariția vol. II partea I (ALR I) și vol II partea I colorat (ALRM) care erau imprimate. Aceste volume au apărut abia în 1942, la Sibiu cu 125 de hărți mici, fără nici un comentariu din partea autorului, care nu a admis să fie cenzurat de „conducătorul“, Sextil Pușcariu. Din partea celui alt anchetator, Emil Petrovici, s-a publicat, de asemenea, un volum. Deci trei volume din totalul de 10 câte trebuiau să aibă. Sever Pop ar fi putut publica încă două volume din ALR și două din ALRM colorat, eternizând astfel bogăția graiului românesc adunat și comentat de el, pe hărțile Atlasului cu România întregită.

La elaborarea ALR s-au introdus unele inovații față de atlasele apărute anterior în străinătate, dar care merită să fie subliniate cu precădere. La volumele mari, au fost introduse și volumele format carte ale căror hărți colorate ușurează mult urmărirea unor fenomene

lingvistice, marcate fiecare cu altă culoare. A doua inovație importantă privește informatorii, care n-au fost recrutați din mediul rural, ci s-a apelat la câte un scriitor reprezentativ din fiecare mare provincie istorică: M. Sadoveanu pentru Moldova, A.B. Voinești pentru Muntenia și I. Agârbiceanu pentru Transilvania. Rămân nepublicate materialele și hărțile redactate pentru cel de al III-lea volum al Marelui Atlas și al Micului Atlas în culori vol. I și II partea I. Ar fi vrut să redacteze și un Atlas Etnografic și Folcloric, pe cale de a fi realizat de el însuși, realizare întreruptă din cauza războiului. După evenimentele prilejuite de cel de al II-lea război mondial, se mai publică parte din Atlasul lui Sever Pop, dar fără Basarabia și Bucovina de nord și, ceea ce este mai important, fără prețioasele comentarii ale autorului. Când în anul 1957 a fost informat că în România s-a pus problema publicării Atlasului său, a protestat cu toată indignarea și s-a zbatut să împiedice acest fapt. După lungi tergiversări, n-a acceptat condițiile cerute de autoritățile din România de atunci ca să publice Atlasul.

Opera cea mai valoroasă publicată și nepublicată în țară rămâne ALR partea I, vol. I și II și ALRM în culori vol. I și II partea I-a. Această comoară își așteaptă încă editarea. Ar fi o onoare pentru cercetătorii de la Institutul de Lingvistică din Cluj să pună în valoare cercetările făcute de Sever Pop, rămase încă în manuscris.

Această operă este indispensabilă nu numai pentru istoria limbii române ci, implicit, pentru istoria poporului român, pentru argumentarea remarcabilei unități sub raport etnic și lingvistic a tuturor românilor, cel mai autentic document al drepturilor noastre istorice pe pământul României Mari.

Pentru a stabili adevărul istoric despre ALR, căruia și-a dăruit mare parte din viață, Sever Pop s-a hotărât să-l publice în străinătate. Dar moartea a pus capăt dorinței sale, neputând fi publicat în întregime. Deși s-a bucurat de multe succese peste hotare, acestea n-au putut să-i micșoreze durerea ce o purta tot mai greu în suflet: nepublicarea Atlasului.

În 1962 apare în Belgia, Atlasul Lingvistic Român pregătit împreună cu fiica sa. Prin tipărirea acestei lucrări, lingvistica românească contribuie la completarea imaginii geografice și lingvistice a României. ALR a fost primit cu elogii în toată lumea și a fost considerat de la început ca o operă fundamentală pentru studierea și răspândirea limbii noastre, a unității și continuității ei.

În clinică, după aproape două luni de suferință, a spus: „Eu sunt legat de pământul celor 300 de sate românești pe care le-am studiat. Am văzut multe și am învățat multe de la poporul nostru ... Am muncit mult, mult, tare mult că sunt român și străin în țara asta (nu și-a schimbat cetățenia *n.n.*) și am vrut să fiu demn. Așa sunt oamenii cât ești în viață, nu te apreciază, și după ce mori îți ridică statui. Faptele oamenilor se judecă în lumea aceasta după ce lasă în urma lor. Mulți nu au înțeles munca mea, mulți au înțeles-o greșit; dar eu am mers pe calea mea și mi-am văzut de lucru ...” Era călăuzit de ideea că instrumentele de lucru ale secolului al XX-lea trebuie să facă dovada unui interes științific care să depășească frontierele politice și naționale.

Deși în lumea liberă s-a bucurat de multe succese, titluri și decorații pentru meritele sale științifice, nimeni și nimic nu a putut să-i micșoreze durerea ce-a ce-a purtat-o tot mai greu în suflet - nepublicarea ALR -. Se mândrea cu originea și limba sa prin care putea să aducă o mică contribuție la istoria umanității. A reușit să ajungă un bun lingvist geograf, singurul pe care România poate să-l prezinte alături de confrății săi din străinătate. Este un nume de referință în istoria lingvisticii mondiale, fiind acum cunoscut în multe țări de pe toate continentele. Elevul său Willhem A. Grootaers, profesor la Universitatea din Tokio, îl consideră „cel mai mare dialectolog român, un genial animator și organizator de talie mondială”.

Sever Pop este în grădina limbii române cea mai nestemată floare. Ar trebui ca spe-

cialiștii de la Institutul de Lingvistică din Cluj să cerceteze, să traducă și să editeze în limba română geniala operă a lui Sever Pop, publicată în străinătate. Iar Academia Română, spre cinstea ei, să-l declare membru de onoare post-mortem.

SEVER POP - AUTOPORTRET ÎNTR-O SCRISOARE

prof. Grigore Găzdac, Năsăud

Negreșit că atunci când se vorbește despre absolvenții eminenți ai Liceului „George Coșbuc” din Năsăud, cele dintâi două locuri sunt ocupate de George Coșbuc și Liviu Rebreanu. Acest fapt nu trebuie să arunce în con de umbră și alte nume strălucite, între care un loc de înalt prestigiu îl ocupă profesorul și omul de știință Sever Pop. S-a născut la 27 iulie 1901 în Poiana Ilvei, din părinți țărani și a murit în străinătate, cu inima arsă de dorul casei, la 17 februarie 1961. În cuvintele sale testamentare, cu modestia-i de-o viață, cerea ca înmormântarea să-i fie simplă, așa cum a și trăit, fără flori și fără coroane - „ni fleurs, ni couronnes”.

Primele trei clase primare le-a urmat în satul natal, iar clasa a patra și clasele liceale le urmează la Năsăud. Absolvă liceul, „cu eminență” în 1919. Universitatea o urmează la Cluj și o absolvă în 1923, iar în 1925 își ia doctoratul în filologie romanică, la Paris. În anii următori, împreună cu alți filologi iluștri (J. Gilliéron, M. Roques, A. Meillet) face cercetări lingvistice în Franța, Spania și Italia. Începând din anul 1929 este succesiv profesor universitar la Cluj, Cernăuți și București. Între anii 1941-1947 este director al *Școlii române din Roma*, iar din 1948 până la moarte a fost profesor la *Universitatea catolică din Louvain* (Belgia), activând paralel ca profesor și la universitățile din Michigan (1954) și Rio de Janiero (1954). Ține conferințe în mari centre universitare din Europa, SUA și alte state de pe întreg mapamondul. A înființat și condus ca director, Centrul Internațional de Dialectologie Generală de pe lângă Universitatea din Louvain, începând din anul 1951. Instituția număra mai mult de 500 de membri, persoane marcante în domeniu, din peste 50 de țări. În cadrul acestui CENTRU, sub patronajul regelui Belgiei, el organizează, în vara anului 1960, *Congresul internațional de dialectologie* la care participă peste 300 de oameni de știință, din 35 de țări, congres care a fost „un mare succes”.

Din bogata sa activitate creatoare amintim doar titlul câtorva din scrierile sale: *Atlasul lingvistic român*, partea I (în colaborare cu Sextil Pușcariu), *Grammaire roumaine* (Gramatica română, Berna, 1947), *Les problèmes de la toponimie et de l'anthroponimie* (Problemele toponimiei și antroponimiei, 1949), *Dialectologie* (două volume, 1950, care „a fost bine primită în lumea științifică internațională”), *Encyclopédie linguistique* (1952), revista internațională de documentare lingvistică ORBIS, etc. Gramatica din 1947 a fost dedicată „*A mon cher pays*” (Țării mele dragi), iar o altă carte pe care o scrie este dedicată „*Transilvaniei, leagănul neamului nostru*”.

Prin tot ce a scris și făptuit, Sever Pop a dus numele țării și al nemului nu numai în toată Europa, ci și în afara ei: „Lucrez mult și duc peste mări și țări numele neamului”, scria el mamei sale, în august 1957, iar în decembrie 1959 îi scria: „truda mea se duce în lumea întreagă”. O confirmare în plus că eram europeni și nu numai ...

Personalitatea marcantă a lui Sever Pop necesită o prezentare mult mai cuprinzătoare și de specialitate, rândurile de față înscriindu-se doar ca introductive la scrisoarea lui din 5 iulie 1958, adresată familiei sale și oferită nouă spre publicare de D-na Maria Pop

Candale („Măriuca“) din Poiana Ilvei, sora lui Sever Pop, căreia îi mulțumim și pe această cale. Iată textul scrisorii, din care am lăsat la o parte numai unele date strict familiale:

„Scumpă mamă și voi toți, cartea în patru cornurele, cum zice poetul neamului nostru, a sosit cu bine și mai repede decât oricând. N-a mai zăbovit pe drum așa de mult, cum avea năravul rău ...

M-am bucurat tare, tare mult că v-a dat bunul Dumnezeu sănătate, mai bună decât toate. De necazuri să nu mai vorbim, că sunt cum stau căpușile pe noi. Vezi tu, dragă mamă, mă gândesc la primăverile când țineam oile la tuns, înainte de dusul la munte.

Regele Belgiei și mai mulți miniștri de aici patronază CONGRESUL INTERNAȚIONAL care va discuta limba celor cu fața arsă de soare și cu mâna bătătorită de muncă, în anul viitor. S-au anunțat - cum vei vedea tare curând - peste 600 de învățați din zeci și zeci de țări din lume.

Colegi ruși, polonezi, etc. m-au rugat să-i invit și le-am promis, fiindcă duhul n-are răzoare și nu s-a aflat om pe pământ să-i sape groapa. Învățații ruși, care citează lucrările mele, îmi trimit curând mai multe articole ca să le public. Cum vezi, scumpă mamă, nu sunt prin văi unde nu se vede sfântul soare, ci pe culme, de unde se deschid zările și se vede tare departe ... Îți mai aduci aminte când m-ai dus de mână la Stâna din Dos și ne-a apucat o ploaie mare înainte de Capul Muntelui; parcă își dăduse mâna cerul cu pământul. Tu mă învățai să-mi fac sfânta cruce!

Am fost la biserică la slujba de la 7 dimineața, cu Paraclisul de la Măriuca, pe care l-am legat în piele, și tare mă simt bine. Întors acasă, am înjugat boii ca de obicei, și le-am dat drumul în brazdă parcă aș fi cu tata, fie iertat!, la plug în Dealu-Mare ... Și trag, săracii boi, cu gândul la tine și la voi toți, de parcă n-ar fi țelină, ci niște straturi de răsad (...)

Eu am examene până în 20 iulie. Am avut anul acesta peste 200 de studenți care cunosc tare bine problemele de lingvistică romanică, deci și limba noastră. Universitatea de aici are peste 12.000 de studenți și peste 500 de profesori.

Tare aș mai veni și eu un pic la căpăluit și chiar cosit, fiindcă nu cred că am uitat să ascut și să bat coasa. Aș lua brazda mare, pe rouă, când se taie iarbe mai bine. dar ... așa ne-a fost scris și pace bună! Să mulțumim Celui de Sus că putem face treabă bună pentru neamul nostru, care a cunoscut de-a lungul istoriei sale milenare, vremi de cumpănă și de greutate mari. Credința în Cel de Sus l-a dus departe. Crucea nu e dată decât acelor care sunt în stare să o poarte. Mă bucur foarte mult când văd că se lucrează intens pe teren științific la noi acasă și că se afirmă tot mai mult contribuția noastră în lumea științifică internațională, unde se poate foarte ușor ciurui neghina de grâu greu și bine copt.

Am să-i invit și pe ai noștri la Congresul mare pe care-l organizez aici sub președenția de onoare a celor doi rectori de la cele două Universități belgiene libere, Louvain și Brouxelles. Vei vedea prospectul, adică circulara pentru Congres și un raport scurt despre Centrul pe care l-am fondat aici și vei vedea, scumpă mamă, că nu te-am făcut de rușine printre streini. Îți aduci aminte când m-ai dus la școală, la Năsăud, și mi-ai luat degetele și mi-ai făcut sfânta cruce când am pășit pragul școlilor năsăudene? Apoi când - în vremea războiului - m-ai dus la școală, la liceu, când tata nu era acasă ... Greu pot înțelege aceste lucruri sfinte cei care pun zăvorul între sufletele care grăiesc, fără vorbe, peste toate zăvoarele lumii.

Spune-i Măriuchii că tare, tare-i mulțumesc pentru că nu mă uită; e o mare mângâiere pentru mine și pentru noi. Vei vedea, sunt sigur, casa ei! De tot ceea ce-mi spui de ziua mea - 58 de ani - scumpă mamă, și voi toți - îi mulțumesc și vă mulțumesc din tot sufletul. Nu vă pot răscumpăra dragostea voastră fără margini decât prin munca mea de aici

făcută zi și noapte, numai și numai cu gândul la voi. Am dus durerea noastră de-a lungul și de-a latul pământului, cu ajutorul Celui de Sus.

Stau într-o casă mare la etajul al patrulea de unde se vede în zare, departe, pădurea și câmpul și tare des văd, chiar cu ochii deschiși, câmpul de la noi și casa din jos, și valea lui Hornău. (...) Reghinii îi mulțumesc tare frumos pentru vers și o sărut cu mult dor și pe ai ei toți.

Sărutări multe, multe fie, scumpă mamă și vouă la toți, al vostru Sever!”

Admirabilă scrisoare! În ea trăiește un om ... Un om care se trimite acasă, mamei lui. E hrisovul unei vieți. Care a schimbat - vorba lui Arghezi - plugul în condei, dar a rămas în brazda aceluiași efort, pentru că truda condeiului este o transfigurare a lucrării plugului: „Am fost la biserică (...) Întors de la biserică, am înjugat boii, ca de obicei, și le-am dat drumul în brazdă, parcă aș fi cu tata, fie iertat!, la plug în Dealul Mare“.

E o scrisoare trimisă din confesionalul vieții, în care cel ce scrie vine înaintea părinților lui pentru a le mulțumi, prin tot ce a făcut și face, pentru toată grija ce i-au purtat-o: „Nu vă pot răscumpăra dragostea voastră fără margini decât prin munca mea de aici“. Nimic nu a fost în zadar „Nu te-am făcut de rușine prin străini“. Truda părinților și a străbunilor a germinat și a rodit într-o viață ridicată pe culmi, în lumina sfântului soare. O viață de om care se înfățișează în cuvinte de spovedanie, pentru a-și mângâia și bucura mama, căci tatăl nu mai este. Mama este acum și mamă și tată. Nu peste mult, după abia trei ani, va înceta și el să mai fie (în 1961), i se va curma rugul vieții, dar el va rămâne, va continua să fie prezent prin toată munca lui științifică, pentru că duhul și lucrările lui nu au „răzoare“. Nici în spațiu nici în timp.

SCRISORILE LUI SEVER POP TRIMISE DIN STRĂINĂTATE MAMEI SALE, LA POIANA ILVEI

drd. Nicolae Trifoiu, Cluj-Napoca

În materialul pe care l-am publicat în cotidianul „Adevărul de Cluj“, din 5 și 6 septembrie 1996, cu titlul *Profilul intelectual și moral al unui savant român de renume mondial SEVER POP - 95 de ani de la naștere - 35 de ani de la moarte*, - arătam că mama lui a fost Rafila-Agripina născută Bodiș. Adaug aici că Rafila Bodiș s-a născut la Rebrîșoara, în 6 septembrie 1877. Tatăl ei a fost George Bodiș, care a trăit 100 de ani, între 1833-1933. Un unchi al Rafilei, frate cu tatăl ei, Mihai Bodiș (1864-1932), după ce și-a terminat studiile liceale la Năsăud și cele universitare la Budapesta, a fost profesor de limbile latină, germană și maghiară, mai întâi la Șomcuta Mare, apoi la liceele din Ungaria, inclusiv din Budapesta. În urma unui conflict, pe chestiuni naționale, a părăsit Ungaria, și după ce a făcut o călătorie în Africa (Sahara, Egipt), s-a stabilit în România, unde s-a înscris în frontul luptei pentru întregirea națională. După război, care a adus Marea Unire, s-a retras la Rebrîșoara - fusese căsătorit cu o maghiară de neam nobil. Drept recunoștință pentru ajutoarele primite, ca elev și student, din partea Fondurilor grănicerești și-a testat întreaga avere, casa și grădina din Rebrîșoara, Comunității fondurilor școlare și de stipendii din Năsăud¹. Pe *Domnul Cepoiului*, cum era cunoscut în Rebrîșoara, mi-l amintesc și eu, din copilărie, cum venea călare, de pe Vale (Gersa), până la Primăria comunei, în zilele când venea poștaşul din Năsăud cu „cărți“ - scrisori și cu „pac“-uri pachete, fiind și eu, copil, trimis de ai mei, totdeauna așteptând scrisori de la fratele mai mare, stabilit în Moldova. Să mi se ierte această digresiune, dar am făcut-o ca să justific preocuparea mea pentru „rebrîșoreanul“ Sever Pop, rebrîșorean după mamă².

Într-adevăr, sunt cu totul deosebite aceste scrisori și conținutul lor merită cunoscut, apreciind că pot sta alături de cele mai înălțătoare pagini, versuri sau proză, închinată mamei. Le-am copiat, după originalele păstrate de d-na Maria Candele, singura supraviețuitoare dintre surori - sora lui Sever Pop, care locuiește în satul natal, Poiana Ilvei. Surorii sale - d-na Maria Candele, Sever Pop i-a adresat ultima sa scrisoare, datată *Louvain, vineri 21 oct. 1960*. Peste câteva luni de la trimiterea acestei scrisori, la 17 februarie 1961 s-a stins din viață Sever Pop, după ce mama lui trecuse la cele veșnice cu un an înainte, la vârsta de 83 de ani. A avut, a fost mamă a 12 copii, cinci au murit între 2 și 12 ani, pe trei i-a purtat la școală: Sever, Leonida (1910-1942), a fost profesor, mort pe frontul de răzărit³, și Maria, învățătoare. „Mama mea, îmi scria d-na Candele, a fost luată, mică copilă, din Rebrîșoara și adusă la Poiana, de mătușa ei, sora mamei sale, Paraschiva, care a crescut-o, lăsându-i întreaga avere, care, de fapt, era și ea moștenită de la bunica mama mamei, care fiind foarte frumoasă, s-a căsătorit la Rebrîșoara, cu Bodiș. Mama a învățat la Poiana, era cultivată, citea mult, cărți, ziare - era chiar abonată - scria versuri. Era o femeie credincioasă; se ruga mult pentru copiii ei. Ne-a iubit, continuă fiica ei portretul mamei sale, - pe toți cu cea mai sfântă dragoste de

mamă. Numai măiestria unui condei ar putea descrie oceanul lacrimilor sale⁴.

Rafila Bodiu s-a căsătorit cu Carol Leon Pop (1866-1935), casier comunal, care a murit la vârsta de 69 de ani. În afară de bunicul dinspre mamă care, cum am consemnat, a trăit 100 de ani, și bunica după tată, decedată în 1927, atinsese vârsta de 95 de ani, Sever Pop consemnează, în scrisorile sale, vârsta bunicului și cea a bunicii sale. Păcat că dânsul n-a atins nici măcar vârsta de 60 de ani.

Între cele 33 de texte-scrisori, unele sunt lungi de câte 2 pagini, altele însă numai de câteva rânduri pe ilustrate-vederi. Dar orice rând e important. Astfel, iată rândurile de pe prima ilustrată-vedere, trimisă din Oslo, capitala Norvegiei, la 6 august 1957:

„Scumpă mamă. Sunt aici la un mare Congres internațional de limbi. Colaborez cu un mare număr (de savanți) de la Academia din Moscova. Am avut un mare succes. Te sărut și vă sărut cu tare mult dor pe toți, Sever“.

A 2-a, tot din Oslo, datată 9 august 1957:

„Scumpă mamă și voi toți, - Azi plec spre casă. Am văzut trei vechi colegi de la București: Todoran, Rosetti și Graur.

Voi pleca apoi în Elveția și Portugalia, unde vin prieteni din Brazilia. Lucrez mult și duc peste mări și țări numele neamului nostru, tot cu gândul la voi toți. Dumnezeu Sfântul să vă aibă în paza Lui. Sărutări, sărutări, cu toată dragostea al vostru, Sever“.

În a 3-a scrisoare, datată Louvain, 14 octombrie 1957, confirmă primirea unor fotografii și a scrisorii și spune că trimite și el, odată cu scrisoarea, un exemplar din „lucrarea mea de Dialectologie, tipărită imediat după sosirea mea aici“. Adaugă că „ea a fost tare bine primită în lumea științifică interațională“.

Am presupus, la așternerea acestor rânduri, că în comunicările prezentate la sesiunea de la Poiana Ilvei, sunt subliniate numai meritele și importanța științifică pentru istoria lingvisticii române, - de fapt, pentru istoria limbii române, - dar și aportul lui Sever Pop la cunoașterea și afirmarea limbii noastre în lumea științifică mondială. Ar fi fost cazul să fi fost la această primă manifestare de omagiere, aș îndrăzni să spun, *al celui mai mare savant lingvist român*, reprezentanții celor mai de seamă instituții din țară noastră, îndeosebi Academia Română, care ar fi trebuit să-l coopteze și post-mortem, printre membrii ei de onoare. Păcat de această lipsă, cu speranța mărturisită, că prin inițiativa noastră, nu numai că am contribuit la urgentarea organizării acestei manifestări, care are în centrul ei această sesiune de comunicări științifice, în care, însă, tocmai primul inițiator al ei a fost omis din programe⁵. Amintesc aici, că tot din inițiativa noastră, în numele și al Despărtământului Cluj al Astrei, am propus conducerii Institutului Lingvistic și de Istorie Literară „Sextil Pușcariu“ din Cluj-Napoca organizarea, în comun, și acolo, a unei manifestări omagiale și tot cu o sesiune de comunicări științifice. Aceasta cu gândul că se vor înscrie la ea și cadre universitare și cercetători dintre cei mai indicați în materie. Adaug faptul că Sever Pop nu numai că la Cluj și-a făcut studiile universitare, dar tot la Cluj și-a început și prestigioasa sa activitate științifică, în cadrul Muzeului Limbii Române, actualul amintit Institut de lingvistică. Am fi dorit să se organizeze, de asemenea, manifestări omagiale SEVER POP și la Năsăud, unde a frecventat 8 ani liceul, și chiar și la Rebrîșoara, pentru memoria mamei sale.

În scrisoarea datată: Louvain, 19 mărtisor 1958, referindu-se la hotărârea Academiei Române de a-i trimite materialul volumului III din Atlasul Lingvistic Român, la care, adaugă el, „am trudit mai bine de 7 ani prin vânt, ploaie și bunul Dumnezeu știe prin câte necazuri și primejdii. dacă n-am fost atâtea veri de-a rândul cu voi și cu ai mei fiindcă eram pe drum, ca Moșul, ca și neamul nostru să aibe o carte în rând cu alte neamuri luminate din lume ca să nu ni se spună vreodată că suntem neputincioși ... Se curmă, în felul acesta o

nedreptate strigătoare la cer - eu n-am slujit decât cartea, de când am trecut de Strâmtura și am apucat drumul Năsăudului, acum mai bine de 50 de ani". Pe atunci nu era drum de fier, calea ferată nu ajunsese la Poiana Ilvei. În scrisoarea datată, Louvain, 28 iulie 1958 scria, amintind tot de Strâmtura: „Stau la etajul al 4-lea, într-o casă modernă, deasupra nu locuiește nimeni. În zare căd câmpia și drumul de fier. Dor de ducă și de verdele din Strâmtura de la noi".

Să mai cităm dintr-o altă scrisoare, din 1958:

„Cu toată durerea ce suntem cuprinși de dorul despărțirii, trebuie să fim încrezători în soarta noastră, mai ales că în furtuna vieții stăm ca vârful *Inăului* înfășurat în neguri și izbit de trăsnete. Dar din vârful lui de vede departe, tare departe. Îmi aduc aminte de acest munte de la noi, pe care l-am admirat cu fie-iertatul tata, când am mers la oi în *Dos*. Câte n-a mai văzut acest munte de-a lungul vremurilor. Poiana Mărului dă dovadă vie că acolo în secolele trecute - erau meri".

Pe o vedere, cu data de 2 decembrie 1958, scrie ca un fel de motto: „Pe unde trece dorul meu/Plânge iarba pe pârâu".

Într-o scrisoare, din 29 august 1959, deplânge faptul că lucrările, cărțile lui, pe care le trimitea regulat pe adresa din Poiana Ilvei, mamei lui, ea nu le mai poate primi ca înainte. Drept pentru care ține să amintească, desigur cu adresă indirectă pentru cenzură, despre acest lucru. Și continuă: „Când îmi vin de la ai noștri vești, mă gândesc la vorba lui Tata-bătrân sâracul: „Nu te supăra, că-s slabe cătane"! Desigur, bunicul lui se referea la înaintașii grăniceri năsăudeni, „cătanele împărătești", cu instrucție nemțească-austriacă, care dura mulți ani.

În scrisoarea ultimă amintită, Sever Pop mai arăta că Universitatea din Louvain, cea mai mare din Belgia, „are un mare parc - de vreo 6.000 de jugăre" (un jugăr mai mult de o jumătate de hectar) - îi comunică mamei lui că „acolo mă duc des și mă uit la copaci și la cerul albastru ori noros - și văd casa de jos - care nu mai există decât în capul meu - Valea lui Hornău, locul la Leșu și atâtea lucruri scumpe. Parcă mă uit la toți din Cornul Sămizii".

În scrisoarea din 13 aprilie 1959 își amintește că se împlineau 20 de ani de când era prin țări străine, pe unde „numai câmpul și iarba sunt un pic ca la noi", adăugând mărturisirea de bun credincios că, „așa ne-a fost scris și pace bună. Să mulțumim Celui de Sus că ne-a dat zile și ne va da în măsura în care vom crede întrânsul". Își arată satisfacția că tot ceea ce lucrează o face numai cu gândul la cei dragi din țară pentru ca „graiul celor cu mâna aspră de muncă și cu fața arsă de soare" a ajuns „la locul de frunte în studiul limbii umane". După o comunicare află că Academia din București voia să publice Atlasul. „Le-am cerut material ca să public aici, fiindcă așa cred eu că-i bine: o piatră românească la Institutul pe care l-am creat cu greutatea cu care face rândunica cuibul".

Într-o altă scrisoare, tot din 1959, face constatarea că o scrisoare din țară „a stat pe drum tot atâtea cât stau scrisorile pe care le primesc din Australia". Într-un timp scurt, îi spune mamei lui, că a trimis „peste 500 de scrisori în lumea întreagă". Îi mulțumește mamei sale, dar și „secretarei" ei, adică surorii lui, Măriuca, „pe care o sărut călduros" că i-a împărțit atâtea lucruri despre toți „încât mi s-a umplut sufletul de duhul satului în care m-am născut și pe care am norocul sa-l văd numai în vis". Le spune cum îi visează des pe toți, pe frați și pe surori, „cu tatăl și pre tine Mamă; visul din noaptea trecută a fost cu tatăl bătrân și cu mama bătrână". Se simte fericit când poate asculta muzică românească la radio: „pe undele văzduhului, pământul strămoșesc e mai aproape". Fiind vorba de urări de Crăciun îi spune: „Să știi, dragă Mamă, că am cântat în seara de Crăciun și de Anul Nou cântece de la noi și am plâns toți trei" (el, soția și fiica lor) „una bună de ne-a mai trecut dorul de voi toți și de glia părintească". Adaugă: „să-și facă cu toții datoria cum se cade, fiindcă iarna nu ține o viață întregă; nu-i vârful Inăului tot ceață și în negură" - „Eu cred, dragă mamă, că ne vom revedea

curând, mai curând de cum cred oamenii fiindcă puterea Celui de Sus e mai mare de cum credem noi, biete găze“. Arată cât de grabă poate să meargă la Paris, cu un tren care nu se oprește 350 km., - în două ore și jumătate ajunge la Paris ... „de pe geamul vagonului, mă uit totdeauna pe câmp - n-avem zăpadă - s-a topit și închid ochii ca să văd Strâmtura, Valea lui Hornău, Husădișul ...“.

„Lucrez - de zor, spune în scrisoarea din 31 mai 1959 - vezi că nu las plugul din brazdă, ca și când eram cu tata, fie iertatul, la plug în Dealul Mare“. În altă scrisoare, din 29 iulie 1959, se referă tot la plug și zice: „Eu stau încă pe brazdă și țin bine coarnele plugului, fiindcă nu-i ușor să conduci o treabă care se întinde în patru colțuri ale lumii, ca și în poveștile noastre“ ... „Cum avem două radiouri în casă, eu ascult multă muzică de la noi, de cea țărănească, ea-mi aduce aminte de anchete și de glie“. Se înțelege că se referă la anchetele, adică la cercetările științifice pe care le-a întreprins pentru strângerea de material lingvistic pentru întocmirea Atlasului Limbii Române.

Amintind, într-o scrisoare, datată 19 iulie 1959, că a întocmit un volumaș întreg cu numele a câtorva sute de învățați din lumea întreagă pe care i-a invitat la primul „Sobor“, adică la Congres „care va examina și graiul celor cu fața arsă de soare și cu mâna aspră de muncă și tare des cu picioarele goale, cum eram și eu când mergeam la coasă și mai mic, cu mieii, pe Valea lui Hornău“. Și adaugă: „Mi-a ajutat Dumnezeu să fac treaba asta“. - adică organizarea aceluia Congres mondial de limbi, „de care nu poate să-ți roșească obrazul. E tot ceea ce am putut face în zece ani trecuți - și mai departe în 19 ani de când am plecat de acasă, la direcția Academiei noastre din Roma“.

Amintește în scrisoare de invitațiile pe care le-a trimis: „Nu i-am uitat nici pe ai noștri, că orice s-ar întâmpla, bietul sânge nu se poate face apă“.

„Ascult, zi și noapte, cântece de la noi - păcat că de la o vreme încoace postul de la București e acoperit de un post german din Berlinul răsăritean și nu se mai poate auzi muzica populară de la București ... Pe aici se seceră acum ... și gândul meu fuge - fuge acasă, tare aș vrea să fiu la strânsul fânului ...“.

La 8 decembrie 1959, în scrisoarea cu acea dată, își exprimă îngrijorarea de sănătatea mamei sale: „Suntem tare îngrijorați de sănătatea D-tale și ne rugăm la bunul Dumnezeu să te întremeze cât mai curând. Vești ca aceasta, primită printre străini, e tare grea și plină de îngrijorare“. „Rodica - fiica lui - scrie tot azi că va veni să stea cu noi în vacanța de Crăciun“. - „Dida - soția lui, mama Rodicăi - e „albită ca o oaie laie“ și „se străduiește să facă ceea ce poate face pentru aceste sfinte sărbători care reprezintă pentru noi al 18-lea Crăciun petrecut printre străini“. Și, informație importantă dată, desigur, și pentru cei care ar fi trebuit să aibă urechi de auzit, cărora urma să la parvină: „Eu am mai tipărit o carte și am gata alte două, ele vor apărea la începutul anului viitor (deci în 1960), dacă vrea bunul Dumnezeu. Una va fi dedicată „*Transilvaniei, leagănul neamului nostru*“. Rectorul Universității de aici m-a felicitat pentru intensă activitate. Fă bine și fii liniștită că nu te-am făcut de rușine printre străini și că nepoata ta, Rodica, poartă tot cu aceeași mândrie demnitatea femeii române. Vezi volumul pecare-l public împreună cu ea, în proiectul alăturat. Ți-am trimis volumul care a apărut zilele trecute. Cum poți vedea dintrânsul și colegii ruși au cerut să colaboreze la revista mea, atât de mare este însemnătatea ei în lumea științifică internațională“.

Marele savant Sever Pop o ridică pe mama sa la rangul de onoare, ca *Simbol al Mamei Române*. Să înțeleagă și să fie mândre, pentru acestea, toate mamele din Poiana și din Rebrîșoara, că fiii lor, copiii acestui sat binecuvântat, și de fapt din toate satele românești, să tindă a accede pe urmele unui înaintaș precum Sever Pop. Câți vor putea ajunge ori chiar să-l întrecă?!

În scrisoarea următoare îi dă mamei lui informația despre începerea, în octombrie 1959, a cursurilor la Universitatea din Louvain. Trimite fotografii și altă informație despre Congres, „care merge bine”. Și altă informație: „Acum o lună au venit la mine doi secretari de la Legația R.P.R. și mi-au cerut informații despre Congres, în numele Guvernului de la Buucurești. Le-am dat. Au admirat biblioteca mare pe care o am”. Oare, mă întreb, a fost cineva din țară să inventarieze toate cărțile din biblioteca aceea „mare” a lui Sever Pop, măcar să se știe sursele lucrărilor lui?! Mă îndoiesc! Câtă vreme mărita noastră Academie l-a uitat în loc să-l omagieze, să-l aleagă printre membrii ei de onoare, chiar post-mortem „nu atât pentru gloria lui cât spre cinstea ei”⁷.

În aceeași scrisoare îi mai spune mamei lui, că are un fel de patefon modern, „care-mi cântă cântece de pe la noi”. Din Louvain până la Bruxelles, arată că sunt numai 28 de km., pe care-i face trenul în 20 minute”. Adaugă: „și gândul meu fuge departe ... acum patru zeci și cinci de ani, când bietul tata, Emil ori Ieronim (frații lui) mă așteptau la Ilva Mică, la gară. Era cam frig ... dar era tare cald sufletul ... Mergând cu trenul la Bruxelles gândul mi-e tare departe ...”. „Săraca străinătate - zice poetul popular - mult mi-a fost soră și frate”.

În ultima scrisoare, către mama lui, din 29 decembrie 1959, amintește, mai ales, despre fiica lui, Rodica, care, „tânără și frumoasă - nu vrea să audă de căsătorie; dar, „treaba” asta nu-i cum vrea omul ... e plină de curaj și la liceul ei (unde era profesoară) o duce foarte bine ...⁸ Se va întoarce la Paris ... și vom rămâne singuri ... cu dorul gleei strămoșești care arde rău sufletele”. Îi mai spune că alți „doi secretari ai Legației Românești care l-au vizitat, la 23 decembrie, și i-au comunicat, oficial, că tot ce va trimite în țară va ajunge la destinație și că la Congresul organizat de dânsul va veni o delegație de profesori din țară. Se îndoiește, însă, dacă cele promise vor fi împlinite. Mulțumește tuturor rudelor care au îngropat-o pe mama lui. „mulțumesc și recunoștința mea deplină Reghinei și soției lui Titu și soțului scumpei noastre secretare la care mă gândesc tare des. Mă bucur nespus de mult că toți trăiesc în bună înțelegere și se ajută cum se cade în vremurile grele prin care trecem”. Mai adaugă despre intenția lui de a lăsa Universității din Louvain, „truda” lui, volumele publicate, revistele. Amintește și de fratele mai mic, Leonida, când a primit o fotografie a lui care „m-a mișcat foarte mult” ... „dacă i-ar fi ajutat Dumnezeu sfântul să fi trăit era un mare ajutor aproape pentru scumpa secretară (adică sora lui, d-na Candeale).

Inchei, citând sfârșitul ultimei scrisori, datată, marți, 29 decembrie 1959, ca să rămână celor de azi, felul cum un fiu a avut și întreținut *Cultul Mamei lui*, precum doar mai avem puține modele, cu deosebire cele din antichitatea greco-romană:

„Te las scumpă Mamă și pe voi toți - în mintea mea vă pomenesc pe toți - și cu tare, tare mult dor și cu gândul că nu va trece mult și vă voi putea revedea și îmbrățișa cu dragostea nestinsă de altădată. Desigur că s-au schimbat multe, dar sufletul rămâne în adâncurile lui același.

Toți trei îi colindăm cu tare mult dor și drag și te și vă îmbrățișăm din toată inima și cu ochii plini de rouă - ai tăi copii duși departe, Rodica - Dida - Sever”

Ar merita să citez în întregime ultimele două scrisori adresate mamei lui, în anul în care, fără să se aștepte la așa ceva, s-a despărțit definitiv - ce zic eu, nu definitiv, căci peste un an s-au întâlnit, sufletele lor, în Câmpiile Elizee, la poarta căroră, Sfântul Petru, cu siguranță că le-a făcut loc de trecere. Să le păstrăm și noi, măcar, un minut de reculegere.

NOTE

1. Vezi: Ioan Roșu, Nicolae Trifoiu. *Rebrișoreanul Dr. Artene Mureșianu (1877-1932), alături de principalii citori ai Muzeului Năsăudean*. în: *Buletinul intern al Cenaclului „Plaiuri năsăudene și bistrițene”*, Cluj-Napoca, Nr.3, 1983, p.84-95.
2. Cf. copiile scrisorilor lui Sever Pop, către mama lui, după originalele din arhiva familiei, la D-na Candele Maria n. Pop, Poiana Ilvei, com. Măgura Ilvei, jud. Bistrița-Năsăud.
3. Vezi: Teodor Tanco. *Leonida C Pop în vijelia vremurilor*, în: “VIRTUS ROMANA REDIVIVA”, vol. V, Bistrița, 1984, p.286-289.
4. Completez cele trecute în text, de d-na Candele, despre mama ei și a lui Sever Pop, mai întâi, își explică rolul dănei, ca „secretară”: „Cred că sunt eu vinovată că nu am explicat la timp motivul pentru care eu i-am răspuns la scrisorile lui Sever. D-voastră știți - și eu am suferit mult că eram sora unui proscris, a unui „trădător de țară”, și orice corespondență adresată mie era un sacrilegiu, fiind în joc și existența mea de dascăl. În felul acesta era mulțumit Sever, că putea afla vești de la noi. În câteva scrisori afirma de „draga mea secretară”. Iar adaosul despre mama: „Sunt prea săracă în cuvinte să explic personalitatea sa morală; ori de câte ori citea scrisorile plângea și singura ei dorință era să-l mai vadă o dată. Dormea cu scrisorile lui sub pernă și la culcare și la sculare le săruta și zicea: „Doamne adă-l acasă!””
5. Împreună cu scriitorul și istoricul Teodor Tanco, cel care i-a făcut, cel dintâi, „portretul în cuvinte” *SEVER POP: ni fleurs, ni couronnes*, în VIRTUS ROMNA REDIVIVA, vol. II, Bistrița, 1974, p.302-304 - am propus forurilor locale, prin prietenul nostru Virgil Ureche, din Poiana Ilvei, comunicându-i și Doamnei Maria Candele, organizarea, la Poiana Ilvei, chiar în ziua aniversării morții lui Sever Pop - 17 februarie 1996, a unei manifestări omagiale. Aflând, între timp, că ar exista unele ezitări locale, ne-am declarat hotărâți de a nu participa - tocmai noi, inițiatorii - dacă nu se va înfăptui, până la data manifestării, atribuirea numelui lui Sever Pop, Școlii generale din Poiana Ilvei. Ceea ce, cu întârziere, s-a realizat, data manifestării tot amânându-se până în vacața de Crăciun, la 26 decembrie 1996.
6. Am trimis o scrisoare-adresă din partea Cenaclului „Plaiuri năsăudene și bistrițene”, precum și în numele Despărțământului Cluj al ASTREI, Institutului de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” din Cluj-Napoca, anunțând organizarea manifestărilor de la Poiana Ilvei și Măgura Ilvei. Institutul a trimis, fiind reprezentat de d-na prof. Maria Comșulea - propunând, totodată, ca omagierea lui Sever Pop să se facă și la Cluj-Napoca, chiar în cadrul Institutului de Lingvistică, fostul Muzeu al Limbii Române, la care a lucrat Sever Pop. Conducerea Institutului, directorul Institutului, au fost de acord cu organizarea manifestării, amânându-se pentru prima jumătate a lunii aprilie 1997.
7. Prof. univ. dr. Alexandru Husar - Iași, *Academicienii năsăudeni*, în: “Studii și cercetări etnoculturale”, vol. II - Muzeul județean Bistrița-Năsăud, Bistrița, 1996, p.17.
8. Anul 1928 a fost crucial pentru Sever Pop: o nouă viață - căsătoria. Soția, cunoscută la Paris, Alexandra n. Chirtop, din Abrud, tatăl ei fusese șef de gară la Predeal - se naște Rodica - Doina, unicul lor copil” (Nicolae Trifoiu. *Profilul intelectual și moral al unui savant român de renume mondial: SEVER POP (1901-1961) - 95 de ani de la naștere - 35 de ani de la moarte* în: “Adevărul de Cluj”, 5 septembrie 1996, p.5 - vezi și Alexandra Sever Pop., *SEVER POP sa vie ...*, 1980.

REÂNTOARCEREA OPERELOR LUI SEVER POP ÎN SATUL COPILĂRIEI

Virgil Ureche, Poiana Ilvei

Motto:

„Eu mă simt legat de pământ, de pământul celor 300 de sate românești care le-am studiat. Am văzut multe și am învățat multe de la poporul nostru“.

SEVER POP

Sextil Pușcariu spunea la 14 februarie 1937 în raportul său pentru definitivarea lui Sever Pop la Universitatea din Cluj: „Dar opera lui principală, care-i va face nemuritor numele în istoria lingvisticii românești, este Atlasul Lingvistic Român care a început să se tipărească chiar în anul acesta“. Din această mare operă care trebuia să apară în 10 volume, Sever Pop a publicat doar două. Întârziind publicarea Atlasului, S. Pușcariu „a privat România de cel mai autentic document al limbii noastre și prin el mărturia drepturilor noastre istorice pe pământul României întregite“.

Cu toate acestea, în România de după al II-lea război mondial, nici un curs de specialitate nu-i pomenea numele, deși el este principalul autor al ALR, în care cuvintele sunt ca „un buchet de flori culese de pe câmp, cu roua dimineții pe ele și pătrând parfumul și fragezimea de culori a plantei vii“.

În exil, Sever Pop publică multe opere fundamentale în diferite domenii ale lingvisticii. A revoluționat geografia lingvistică și dialectologia, reușind să creeze un Centru Internațional de Dialectologie, primul Congres de Dialectologie și a editat prestigioasa revistă ORBIS, deschisă publicării tuturor lingviștilor din lume.

Deși s-a bucurat în străinătate de multe succese, acestea n-au putut să-i ușureze durerea ce-o purta tot mai greu în suflet - nepublicarea ALR. Orice titluri i se vor fi oferit pe plan mondial, totuși ar fi trebuit să fie prețuit mai întâi în țară. În mediile de specialitate, cred că primul care scrie de activitatea lingvistului Sever Pop a fost elevul său Romulus Tudoran, la 25 ianuarie 1977 în sediul Institutului de Lingvistică și Istorie Literară, și publicat apoi și în lucrarea sa: *Contribuții la dialectologia română* - Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984.

Cel care a îndrăznit să pronunțe numele în public, în fața consătenilor săi, a fost prof. Sever Ursu, cu prilejul comemorării a 150 de ani de la înființarea Școlii din Poiana Ilvei la 22-23 noiembrie 1980. Comunicarea sa se numea: „Graiul ilvean în opera lui Sever Pop“, dar „ispravnicii de la județ“ au tăiat numele lui Sever Pop, rămânând doar „Graiul ilvean“.

Cel care a insistat a ni-l face cunoscut și a ne cere să-l comemorăm după Decembrie 1989 a fost distinsul profesor universitar Teodor Tanco, care spune că: „Mi-a plăcut satul de când îl cunosc și mi-a intrat azi în inimă, pentru că am văzut că oamenii sunt preocupați de probleme majore, dorind să-și limpezească opțiunile, și sunt deosebit de atenți și respectuoși, dacă știi să le vorbești apropiat ...“ Pentru comemorarea lui Sever Pop și darea numelui lui

Școlii generale Nr.1 Poiana Ilvei a fost și un alt prieten al nostru ec. Niculaie Trifoiu, doctorand în istorie, de la Cluj, consătean cu mama lui Sever Pop.

O altă persoană care a încercat să-l reabiliteze pe nedreptățitul lingvist, a fost nepoata sa, prof. Florica Coruțiu în lucrarea de gradul didactic I - *Sever Pop, lingvist de renume european* - îndrumător științific fiindu-i prof. univ. dr. Pompiliu Dumitrescu, lucrare susținută în anul 1992 ... „Cultura românească (spunea D-na Florica Coruțiu) va veni la specificul ei național, integrându-se în cultura europeană și cea universală, iar multe dintre personalitățile românești, risipite în alte țări, vor avea dreptul la recunoașterea meritelor lor“. Atunci și lingvistul Sever Pop va fi reabilitat, recunoscându-i-se meritele pentru vastă și valoroasă operă și activitate depusă în cei 35 de ani, pentru încercarea originală în fundamentarea științifică a originii romane și a continuității elementului dacoroman pe aceste străvechi meleaguri ...

În presa locală („Tribuna ideilor“ - Nășăud nr.2,3 și 5 1994-1995) domnul profesor Grigore Găzdac ni-l prezintă pe distinsul savant Sever Pop, văzut prin corespondența purtată cu mama sa Răfăla.

Comemorarea lingvistului Sever Pop la el acasă se prevedea a se organiza cu prilejul împlinirii a 35 de ani de la moarte (17 II '96) sau la 27 VII 1996 la împlinirea a 95 de ani de la naștere.

La 27 februarie 1994 în localul Școlii generale „Ion Creangă“ din Ilva Mare s-a reactivat cinaclul ilvean al ASTREI, la ședința de reactivare participând membrii din Despărțământul Nășăud al ASTREI și locuitori ai localităților: Poiana Ilvei, Măgura Ilvei, Ilva Mare și Lunca Ilvei. Printre activitățile culturale propuse cu această ocazie, a fost și aceea a comemorării înaintașilor noștri de seamă și dezvelirea de plăci și monumente comemorative în cinstea lor. La 7-8 mai 1994 ne-am propus să-l comemorăm, cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la moarte, pe cronicarul satului Poiana Ilvei, vicarul Ștefan Buzilă. Din cauze de ordin confesional, comemorarea nu a putu avea loc. Dar totuși inițiativa a avut ecou. Motivația organizării comemorării diastinsului cărturar am prezentat-o într-o ședință a Cosiliului local la Primăria Măgura Ilvei. Regretatul prof. univ. dr. Gavril Scridon, notează despre această inițiativă eșuată în ziarul „Viața Creștină“ din mai-iun. 1994, pag.7. Un nepot al regretatului vicar, singurul purtător al numelui Buzilă, îmi scrie la 10.10.1994 din München: „Vă mulțumesc pentru interesul ce l-ați arătat în legătură cu comemorarea a 50 de ani de la moartea bunicului meu, vicarul Ștefan Buzilă. Regret că până la urmă nu s-a ajuns efectuarea efectivă a acestei comemorări. Ar fi fost, așa cum spuneți și Dumneavoastră în scrisoarea adresată familiei, o bună ocazie pentru evocarea activității vicarului, atât ca pastor cât și cronicar al localității Poiana Ilvei din partea ilvenilor, iar din partea noastră, a familiei, un act de pioasă aducere aminte“.

În zilele de 23-24 septembrie 1995 l-am comemorat pe ctitorul romanului românesc - Liviu Rebreanu - în Măgura Ilvei unde, la Primărie, pe lângă fostul său coleg de liceu, poienarul Alexa Candale „și-a cherbăluit“ banii necesari pentru „calvarul gloriei“, iar la Ilva Mare unde a debutat, pe Casina română i s-a dezvelit o placă comemorativă cu efigie, la fel și pe Primăria din Măgura Ilvei.

Urma ca în anul 1996 să-l comemorăm pe lingvistul Sever Pop la Poiana Ilvei. Norocul a făcut ca Doamna prof. Mioara Ruști să întâlnească la o reuniune a „satelor românești“ pe Domnul prof. univ. dr. Eugene Van Itterbeek din Louvain-Belgia, fost student al lui Sever Pop, căruia D-l prof. îi păstrează o frumoasă amintire. Doamna prof Mioara Ruști îi aduce la cunoștință că o să fie sărbătorit la Poiana Ilvei și-l roagă că, atunci când se va stabili data și va fi invitat, să ne onoreze cu prezența.

Doamna prof. Mioara Ruști, bună cunosătoare a limbii franceze, a început să corespundeze cu Biblioteca Universității Catolice din Louvain-Belgia, unde se găsesc operele și alte obiecte ce i-au aparținut lui Sever Pop. I-a scris și prof. Valeriu Rusu în Franța și acesta un exilat, admirator și colaborator al lui Sever Pop.

La Adunarea Generală a ASTREI din 21-22 octombrie 1995 de la Sibiu, am făcut cunoscută această idee. La ședința de constituire a Despărțământului Cluj al ASTREI, unde am participat împreună cu d-na prof. Mioara Ruști, care a avut loc în zilele de 24-25 mai 1996, am reamintit că la 27 iulie la Poiana Ilvei îl vom comemora pe lingvistul Sever Pop, urmând ca dintre cei prezenți să anunțe și Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” din Cluj-Napoca, fostul Muzeu al Limbii Române, unde a lucrat Sever Pop.

La cea de-a 92-a Adunare generațională a ASTREI, care a avut loc în zilele de 15-18 iunie 1996, anunțăm că, din anumite motive obiective, comemorarea lui Sever Pop la Poiana Ilvei nu va avea loc până la 21-22 septembrie 1996. Ca până la urmă nici această dată să nu poată fi respectată, urmând ca sesiunea de comunicări și dezvelirea unei plăci comemorative cu efigia din bronz a lui Sever Pop să aibă loc în preziua (26 decembrie 1996) Festivalului Ilvean (intinerat) de colinde și obiceiuri de iarnă, aflat la a III-a ediție ce se va desfășura la Măgura Ilvei cu participarea celor 6 localități ilvene, prilej de a oferi oaspeților o păruică din folclorul și spiritualitatea satelor ilvene, mediul în care a trăit și s-a format Sever Pop.

Așa s-a reactivat ideea că odată cu această comemorare, să dăm și Școlii generale cls. I-VIII din Poiana Ilvei numele lui Sever Pop.

O dată stabilită data comemorării am trecut la treabă, ajutați de către primarul comunei Măgura Ilvei, Octavian Bora și de către Inspectorul general școlar de atunci, prof. Leonida Ștefănescu, precum și de către întreg colectivul de cadre didactice de la școlile din Măgura Ilvei, precum și de o bună parte dintre localnici, cunosători ai vieții și operei lui Sever Pop, cel care le-a făcut satul nemuritor.

Cu această ocazie, Domnul prof. univ. dr. Alexandru Husar spunea: „Dacă din considerente numai și numai politice, prin definiție instabile, nu și-a putut ocupa în timpul vieții locul cuvenit în acest for național - Academia Română - cine vă asigură că înalta instituție nu va găsi modalitatea de a-l declara, nu atât pentru gloria lui cât spre cinstea ei, membru de onoare post-mortem al Academiei Române.

Membru al Asociațiunii Transilvane pentru Literatură Română și Cultura Poporului Român - Astra - Sever Pop merita din partea ASTREI, poate chiar cu prilejul acestei sesiuni, o inițiativă în acest sens, fără certe șanse de reușită”.

A doua zi, în sala profesorală a Școlii generale nr.1 Măgura Ilvei, în prezența cadrelor didactice locale și invitate, a primarului comunei, Octavian Bora, a majorității inspectorilor școlari, reprezentanți ai cultelor, ai culturii de la județ etc., Dl. Nicolae Trifoiu redactează un proces verbal în numele ASTREI care a fost înaintat Institutului de Lingvistică și Istoria Literaturii Cluj-Napoca ce rugămintea a-l înainta Secției Literare a Filialei Cluj a Academiei Române, pentru a repara nedreptatea și a-i conferi post mortem titlul de academician marelui lingvist Sever Pop. Un exemplar semnat de cei prezenți a fost trimis D-lui prof. univ. dr. Alexandru Husar, inițiatorul acestei acțiuni.

Despre reușita acestor frumoase acțiuni s-a scris în ziarele locale: Răsunetul, Mesagerul de BN, Plaiuri Năsăudene, Cuibul visurilor precum și în ziarele din Cluj, Sibiu și Iași.

Întorși acasă, cei prezenți, mi-au scris impresiile lor:

- Dl. prof. univ. dr. Alexandru Husar în scrisoarea sa din 10. 01. 1997 scrie: „... vă felicit pentru buna organizare a *Zilelor Ilvene*, și vă rog să primiți mulțumirile noastre, ale ieșenilor participanți, pentru buna primire în casa Dumneavoastră, pentru frumoasele clipe petrecute în

muzeul cu atâtea bogații. Mulțumim doamnei pentru plăcuta atmosferă și dumneavoastră pentru ambianța morală“.

- Prof. Areta Moșu de la Iași scrie în scrisoarea sa din 7. 01. 1997: „Medalionul Sever Pop ne strălucește în memorie, îmbărbătându-ne prein exemplul ilustrului ardelean, reconfortându-ne credința că un GENIUS LOCI există pretutindeni în vatra patriei noastre și că datorita noastră nu poate fi alta decât de a-l afirma. Ați fost și sunteți gazde și oameni minunați!“

- Dl. prof. univ. dr. Teodor Tanco, în scrisoarea sa din 28 dec. 1996 scrie: „Nespus de rău îmi pare că nu am putut participa la Poiana și Măgura Ilvei. Însă va trebui să vă obișnuți cu absența unora dintre noi, a celor mai bătrâni ...“

- Prof. univ. dr. Elena Comșulea, cercetător științific principal I la Institutul de lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu“ Cluj-Napoca, scrie în scrisoarea sa din 15 ianuarie 1997: „Trebuie să mai spun că m-a impresionat prezența localnicilor în număr atât de mare la căminul cultural și răbdarea, chiar interesul, cu care au urmărit cuvântările, multe și să recunoaștem, unele cam lungi.

Vă felicit pe toți care ați depus efortul de a organiza sărbătorirea unei personalități ca Sever Pop, o adevărată mândrie pentru satul natal și mă bucur din suflet că am participat, astfel încât și Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu“ din Cluj, unde Sever Pop a lucrat, a fost prezent cum se și cuvenea să fie“.

- Doamna Măriuca Candale, născută Pop, sora celui omagiat îmi scrie atunci seara, 26 XII 1996: „... se cuvine să-ți adresez un cald gând de recunoștință, alături de cele mai sincere mulțumiri pentru truda și inima depusă în realizarea acestui eveniment. Numele tău va rămâne adânc imprimat pe stema școlii „Sever Pop“ pentru că, prin efortul tău deosebit, ai contribuit la ridicarea lui ...“

UN MARE DIALECTOLOG: SEVER POP

prof. dr. doc. **Gavril Istrate**, Iași

Printre învățații români care au desfășurat o activitate științifică deosebită, în exil, un loc aparte ocupă Sever Pop, coautor al ATLASULUI LINGVISTIC ROMÂN, fondatorul revistei ORBIS, cunoscută în toată lumea, organizatorul primului congres mondial de dialectologie.

Născut la 27 iulie 1901, în comuna Poiana Ilvei din județul Bistrița-Năsăud, a urmat cursurile școlii primare din satul natal și din orașul Năsăud, unde, în continuare, a învățat la Liceul „George Coșbuc”, pe care l-a absolvit în anul 1919, obținând la examenul de maturitate calificativul „eminent”. În toamna aceluiași an se înscrie la Universitate, la Facultatea de Litere din Cluj, unde avea să fie repede remarcat de profesorii Sextil Pușcariu și Nicolae Drăganu și recrutat pentru învățământul superior. La absolvirea facultății, pleacă în calitate de bursier la Paris, unde a avut ocazia să audieze nu numai cursurile lui Antoine Meillet, cel mai mare lingvist al vremii, ci și pe cele ale lui J. Vendryes, ale lui Mario Roques, editor al *Paliei de la Orăștie*, în Franța și pe cele ale lui Jules Gilliéron, creator al geografiei lingvistice și autor al Atlasului Lingvistic al Franței. De la acesta a deprins metodele de cercetare a graiurilor populare, de care avea să beneficieze la întoarcerea în țară în anchetele întreprinse alături de Emil Petrovici, în vederea realizării Atlasului Lingvistic Român. Dar, înainte de a începe aceste anchete a însoțit pe teren, în țările lor (Spania, Italia și Elveția), pe cei care aveau să realizeze atlasele respective.

Materialul pe baza căruia avea să realizeze Atlasul a fost adunat în anii 1930-1937, atât pe teritoriul României Mari cât și din afara hotarelor acesteia (din Ungaria, Cehoslovacia, Iugoslavia, Bulgaria, Grecia și prin unii refugiați, chiar din Transnistria).

Publicarea Atlasului a început în anul 1938 (volumul I, 150 de hărți mari), iar vol. al doilea (152 de hărți) a apărut în anul 1942. Din partea care revenea celui alt anchetator, lui Emil Petrovici, s-a publicat, de asemenea, un volum. Deci trei volume, din totalul de zece câte urma să aibă întreaga lucrare.

La elaborarea Atlasului Lingvistic Român s-au introdus unele inovații, față de atlasele anterioare, dintre care două merita să fie subliniate numaidecât. La volumele mari, menționate, au fost adăugate și volume format carte, ale căror hărți, colorate, ușurează mult urmărirea diferitelor fenomene lingvistice, marcate, fiecare, cu o culoare. A doua inovație importantă privește informatorii, care n-au fost recrutați nu numai din mediul rural, ci s-a apelat la câte un scriitor reprezentativ din fiecare provincie istorică: M. Sadoveanu, din Moldova, I. Al. Brătescu-Voinești, din Muntenia, și I. Agârbiceanu, din Transilvania.

Lucrarea a fost primită cu elogii, de toată lumea, și a fost considerată, de la început, ca o operă fundamentală pentru studierea istoriei și extinderea teritorială a limbii noastre, a unității și latinității ei.

Războiul l-a surprins pe Sever Pop în Italia, unde îndeplinea funcția de director adjunct al Școlii Române din Roma. Cum aceasta și-a încetat activitatea după anul 1945, slujitorul ei a rămas pentru moment, pe drumuri, până când și-a găsit un rost la Universitatea din

Louvain (Belgia), de care avea să-și lege numele pentru totdeauna, prin crearea unei imparate reviste de dialectologie, ORBIS, și prin înființarea Centrului de Dialectologie, care avea să devină cunoscut, foarte curând, în toată lumea. În cadrul acestui Centru, Sever Pop a organizat primul Congres mondial de dialectologie, la care au participat aproape 400 de delegați, din peste 40 de țări ale lumii, din toate continentele.

Lucrarea lui, *La Dialectologie*, apărută la Louvain, în limba franceză, în anul 1950 (două volume mari însumând peste 1300 de pagini!) este, până în momentul de față, lucrarea cea mai importantă în domeniul respectiv. O importanță deosebită prezintă și ultimul său studiu publicat în țară, sub titlul *Importanța graiului românesc din Bucovina de Nord, Basarabia și regiunea Transnistreană* (în "Revisat Fundațiilor Regale" din august-septembrie 1941). A fost unul dintre colaboratorii de bază ai revistei clujene "Dacoromania". În Belgia a publicat alte două lucrări mari, de interes general și anume: *Instituts de phonetique et Archives phonographiques* (1956) și *Premier repertoire des Instituts et des societes de lingvistique du monde* (1958), iar după moartea lui au mai apărut *Recueil posthume de linguistique et dilaectologie* (1966, 695 de pagini) și *Limba română, romanitate, românism* (1969, IX+246 pagini).

Prin activitatea sa, foarte susținută și neîntreruptă, Sever Pop a adus servicii dintre cele mai mari limbii noastre naționale. El face parte dintre lingviștii români foarte bine cunoscuți și apreciați în străinătate. E mai puțin cunoscut acasă, unde singura privire de ansamblu, asupra întregii sale activități se datorește lui Romulus Todoran, care i-a fost student (*Activitatea lingvistică a lui Sever Pop*, în revista "Cercetări de lingvistică", iulie-decembrie 1978, p. 157-169, ianuarie-iunie 1979, p. 5-15 și respectiv, iulie-decembrie, p. 159-169). Soția învățatului nostru, Alexandra Sever Pop, a publicat, în anul 1980, cartea intitulată *Sever Pop. Sa vie et moments de l'historique de l'Atlas linguistique roumain, sine ira et studio*, subiectivă, pe alocuri, dar, în același timp, instructivă și necesară.

Din anul 1945 până la 17 februarie 1961, când a decedat, Sever Pop și-a dus viața în străinătate, sfâșiat, în continuu, de dorul țării, cum se vede în mod cu totul elocvent din scrisorile sale trimise mamei, la Poiana Ilvei. Din aceleași scrisori desprindem grija lui de a-și informa mama asupra tuturor succeselor pe care le repurta pe plan științific. Îi trimitea, în permanență, cărțile și lucrările publicate, ca și numerele revistei ORBIS. Scrisorile adresate mamei sunt străbătute de un puternic patriotism și de dragoste pătimașă pentru țărâniea căreia i-a dedicat volumele de dialectologie și pe care o considera păstrătoarea fidelă a latinității noastre și colaboratoarea fără sprijinul căreia nu s-ar fi putut realiza atlasul.

Măcinat de dorul de țară și de tot felul de alte suferințe, Sever Pop a murit în ziua de 17 februarie 1971, înainte de a împlini 60 de ani. Este înmormântat în cimitirul din parculabăției Héverlé, din Louvain. I-am văzut mormântul. Pe o cruce simplă, cruce tip, turnată din ciment, se pot citi, pe lângă data nașterii și cea a morții, cu indicarea numelui patriei: Roumanie (în limba franceză) și cuvintele românești: DORMI ÎN PACE.

Moartea lui a fost deplânsă de o serie de lingviști dintre cei mai mari, printre care vom pomeni pe Alf Sommerfelt și Pierre Gardette. Un fost elev a lui Pop, Willem A. Grootaers, ajuns profesor la Tokio, își începea necrologul din ORBIS, 1961, pag. XV, cu următoarele cuvinte: "Dialectologia românească a pierdut pe cel mai mare reprezentant al ei, iar dialectologia internațională pe animatorul și organizatorul său genial".

SEVER POP - ACADEMICIAN

Prof. dr. Alexandru Husar, Iași

Vreau să vă spun un lucru care mă urmărește mereu. Eram în atelierul unui pictor mare, cunoscut în țară și în străinătate, plecat de la noi de vreo 13 ani, care avea un atelier și era de acuma celebru în lumea întreagă. Mi-a arătat tablourile sale, printre care câteva care mi-au stârnit lacrimi. Pe urmă, mi-a spus că un mare demnitar german i-a cumpărat un tablou cât un perete după care i-a mărturisit următoarele: "Eu vreau să mă duc în țara ta, să dorm în casa ta, în casa omului care a făcut un asemenea tablou". Am rămas încremenit!. O asemenea dorință din partea unui străin de a cunoaște țara unui pictor român este o mare minune!. Și atunci mi-am zis, la rândul meu, când te cheamă de la Poiana Ilvei, în satul în care s-a născut Sever Pop, să nu ai dorința să vii? Să trăiești alături de consătenii lui această clipă fericită? Să te mândrești alături de consătenii lui din mijlocul cărora s-a născut un asemenea om? Nu se putea să nu vin. Ba, mai mult, m-am pregătit să vorbesc despre academicianul Sever Pop. Căci noi ne-am ocupat cu academicienii Năsăudului. Cu alte cuvinte, cu cei mai aleși oameni pe care i-a dat lumii acest ținut și pe care Academia Română i-a inclus, încă în viață printre membrii săi. Înființată în a doua jumătate a secolului trecut, Academia Română avea să unească pe cei mai de seamă oameni de știință din toate zonele locuite de români. Așa au intrat câte doi membri în Academie din toate provinciile și ținuturile istorice românești. Din Țara Năsăudului, au început să intre în Academie, câte unul, aproape an de an din diferite locuri ale acestui ținut. Așa au intrat pe rând, poetul George Coșbuc, romancierul Liviu Rebreanu, marii prelați ai Bisericii Române, primul patriarhal României, Miron Cristea, Nicolae Bălan, mitropolit al Ardealului, oameni de știință ca Grigore Moisil, savantul rodnean Florian Porcius, Ioachim Mureșan de la Rebrîșoara sau Grigore Silași de la Universitatea din Cluj și așa mai departe, adică peste 20 de membri. Din păcate, Sever Pop nu este printre ei. Și atunci mi-am zis în gândul meu, Doamne Dumnezeu! dar acestui om i se face o mare nedreptate! Cum să nu fie membru al Academiei un om care a scris atâtea cărți, care a făcut atât de mult pentru neamul său, pentru poporul său și atâtea alte popoare?! Sever Pop a fost profesor universitar la Cernăuți și la Cluj, a studiat la Roma, la Paris și în alte centre din lume, a fost profesor la Universitatea Catolică din Louvain - Belgia chemat să conferențieze în universități mari din America de Nord și America de Sud, autor al unor opere fundamentale în domeniul lingvisticii, tocmai domeniul de care se ocupa îndeobște Academia Română. Pentru că acest for și-a propus să studieze limba și istoria noastră, să stabilească normele gramaticale și ortografice și să facă un dicționar al limbii române, necunoscută în lume până atunci. Și aceasta a făcut Sever Pop cu primul său atlas - "Atlasul lingvistic român", călătorind și străbătând atâtea sate și auzind cum vorbesc românii de pretutindeni. Dar a apărut o neînțelegere între el și directorul de atunci al "Muzeului Limbii Române" din Cluj care a vrut să-și pună numele pe munca altuia, adică pe a lui Sever Pop. Și atunci el n-a răbdât și bine a făcut că a plecat, pentru că dacă aici nu i s-au recunoscut meritele, iată că lumea întreagă i le-a recunoscut la Louvain în Belgia, un institut în care sunt 500 de membri din 50 de țări. A făcut primul Congres internațional de dialectologie. A fost, în privința asta, un antemergător. Nu are egal

în lume. Cei care au mers după el, au fost discipolii lui. A scos o revistă "Orbis" care înseamnă "Pământul" din vechiul cuvânt al romanilor "URBI et ORBI", adică din oraș și din lume. A străbătut zeci și zeci de sate și orașe, a fost cum s-ar spune, cel mai umblat român din acea perioadă. De la Cluj la Ierusalim, de la Năsăud la Rio, de la București, la Pekin, cel mai circulat român al secolului, în scopuri științifice. Prima lucrare publicată în Belgia în 1947, a fost "Gramtica română" pe care o dedică țării sale dragi. Au urmat lucrări privind problemele toponimiei și antropologiei românești scrise în străinătate, două mari volume de "Dialectologie", "Enciclopedia lingvistică" scrisă în limba franceză, "Atlasul lingvistic sonor al Belgiei și al regiunilor limitrofe" și, postum, lucrarea "Limba română, romanitate și romanism" publicată de regretata sa soție Alexandra Pop, în Belgia. Aici găsim capitole extrem de interesante cum sunt: "Limba noastră", "Limba pentru români", "Limba română și limbile romanice", "Limba literară și graiurile populare", "Limba română vorbită de românii de pretutindeni" și altele. Și atunci nu merita el titlul de membru al Academiei Române? Cu atâtea lucrări? Ei? Cel recunoscut de atâtea țări? Că a fost ales membru corespondent al Academiei din Florența, membru corespndent al Academiei din Barcelona, adică al Academiei Regale din Spania, membru de onoare al Academiei Catolice din Roma, a fost distins cu Crucea de Cavaler al Ordinului Panilor Academici din Franța cea mai înaltă distincție științifică din această țară, care se poate acorda unui străin. Și atunci să nu-l recunoaștem membru al Academiei Române? (Într-o carte de peste 500 de pagini scrisă în franceză și dedicată vieții lui S.P. trimisă d-nei prof. M. Ruști, se arată că marele savant a murit român, nu și-a luat naționalitate belgiană și ultimul său gând a fost la țara sa dragă, la pământul unde a văzut pentru prima dată lumina zilei, la moșii și strămoșii săi).

Și atunci închei, felicitându-vă pentru monumentală organizare a acestei întruniri spunând: nu este oare cu cale să ne gândim cumva, să facem noi ceva, să facă ASTRA ceva, să propunem Academiei Române SĂ SPELE RUȘINEA DE A NU AVEA ÎNTRE MEMBRII SĂI PE ACADEMICIANUL SEVER POP!?

ZILELE ILVENE

Prof. dr. ing. **BARBU BĂLAN**

...Cred că cea mai importantă acțiune a “Zilelor Ilvene” a fost comemorarea a 95 de ani de la nașterea și a 35 de ani de la moartea marelui lingvist român, prof. dr. SEVER POP, savant de talie mondială. Acțiunea a început cu dezvelirea și sfințirea unei plăci comemorative pe peretele Școlii generale din Poiana Ilvei, și cu atribuirea numelui marelui înaintaș acestei școli din satul său natal. La căminul cultural din Poiana Ilvei s-a desfășurat, în continuare, într-o sală arhiplină și însetată de cunoaștere, un simpozion care a incitat asistența cu discursuri captivante și pline de învățăminte, timp de patru ore în care asistența a fost numai ochi și urechi. La acest simpozion s-a emis, și a fost susținută fără rezerve, propunerea ca Academia Română să facă reparația cuvenită și să acorde lui Sever Pop (post mortem) titlul de Membru de onoare.

Ca fiu iubitor al melegurilor natale, cu respect și dragoste față de înaintași, am dedicat acestor evenimente următoarele versuri:

CINSTIND, PRIN VREMI, STRĂMOȘII...

Motto:

‘Nu pot renunța la țara mea, unde am văzut
lumina zilei, unde odihnesc țărani mei, al căror
sânge îl port în venele mele’.

(Sever Pop)

Strămoșii ne sunt stirpe străbună de țărani,
Statorniciți pe Ilva, din Daci și din Romani,
Ce au urmat pe Domnul și n-au pierit pe cale,
Ce-au fost mereu, copiii Bunăvoinței Sale.

Și-au fost fideli credinței, primite din părinți,
Purtat-au cu mândrie nume de flori și sfinți,
Și-oricâte au trecut, puhoaic peste ei,
Ei nu s-au convertit străinilor mișei...

Din trunchiul lor crescut-au mlădițe, an de an,
Și multe din acestea sunt azi tulpini de neam,
Din care ni se trag mai mulți oameni de seamă,
Care-au cistit, prin veacuri, această Țară mamă!

La crezul strămoșilor ne-ntoarcem, însetați,
La apa din izvoare ce ne-a unit ca frați,

Și le aducem Slava, topindu-se aleanul,
În stihul lui Coșbuc sau slova lui Rebreanu.

Cinstind, prin vremi, strămoșii, întâii stătători,
Bunicii și părinții, ce-au fost pomi roditori,
Prin fiii și nepoții - ce nouă ne urmează -
Româna Națiune, în veci, PERPETUEAZĂ!

La "Zilele Ilvene" am avut senzația unei renașteri și împliniri sufletești! ... Rareori mi-a fost dat să văd atâta dăruire benevolă și strădanie fără câștig material, atâta respect pentru tradiție în vorbă și în port ca la manifestările "Zilele Ilvene", desfășurate în perioada 26-27 decembrie 1996, la Poiana Ilvei și Măgura Ilvei.

... Cele mai calde felicitări tuturor țăranilor pentru costumele populare, EXCEPȚIONALE, purtate pe toată perioada manifestărilor și nu numai. Oamenii acestei văi, a Ilvei, sunt un exemplu demn de urmat pentru cele zone ale țării în care tradiția populară este uitată.

GRIGORE SILAȘI
100 DE ANI DE MOARTE (1836-1877)

TABEL CRONOLOGIC

întocmit de prof. **Andrei Moldovan**, Beclean

1836 - La 25 ianuarie, conform Protocolului botezărilor din Beclean (Arhivele Statului Bistrița) sau la 27 ianuarie, conform autobiografiei redactate în 1885, se naște la Beclean Grigore Silași ca fiu al protopopului greco-catolic Vasile Silași și al Cristinei Moisiu. Carte românească începe să învețe în casa părintească iar maghiară la școala cantorului reformat din localitate.

1843 - Urmează cursurile elementare (timp de patru ani) la școala franciscanilor din Dej, cu calificativul "eminent".

1847 - Este admis la liceul romano-catolic al piariștilor din Cluj.

1848 - Protopopul Vasile Silași, întorcându-se de la adunarea din Blaj din 3/15 mai, se oprește la Cluj și își aduce acasă băiatul, din pricina tulburărilor iscate. Îl înscrie la școala principală (Hauptschule) din Năsăud, unde va urma un an.

1849 - se reînscrie la liceul piariștilor din Cluj.

1851 - Vasile Silași edifică la Beclean o școală românească "din material solid".

1854 - moare Vasile Silași.

1855 - Grigore Silași își ia examenul de maturitate la Cluj.

Disparația prematură a părintelui său îl împiedică să urmeze medicina sau ingineria, așa cum și-ar fi dorit. Trimis de dieceza Blaj, se înscrie la Seminarul greco-catolic "Sfânta Barbara" din Viena.

1859 - Unirea Principatelor Române la 24 ianuarie.

Silași termină studiile teologice și este hirotonisit de către mitropolitul Al. Sterca Șuluțiu. Rămâne în continuare în seminar ca preot și prefect de studii.

1861 - la ființă Asociațiunea transilvană pentru literatura și cultura poporului român (Astra), cea mai importantă instituție culturală a românilor.

1862 - La seminarul "Sfânta Babara" Grigore Silași obține doctoratul în teologie.

1865 - La 1 iulie Silași scoate primul număr al revistei "Sionul românesc" ("foaie bisericească, literară și scolastică"), o curajoasă publicație în limba română ce a apărut la Viena. Încă din primul număr aflăm despre necesitatea unui congres național al românilor, idee ce va fi reluată mai târziu de Eminescu într-un articol din "Federațiunea" lui Alexandru Roman. Publică, tot la Viena, cartea de rugăciuni *Călăuza ostașului creștin*.

1866 - "Sionul românesc" relatează pe larg despre "petițiunea celor 1493 de Români ardeleni" reprezentați de George Barițiu și Ioan Rațiu și primiți în audiență de împărat la 31 decembrie. Menționăm că George Barițiu făcea parte dintre colaboratorii revistei.

1867 - Se constituie dualismul austro-ungar, în urma căruia Transilvania este alipită în mod arbitrar Ungariei.

La 15 octombrie "Sionul românesc" încetează să mai apară. Se va relua tipărirea lui după cinci ani.

1868 - "Pronunciamentul de la Blaj", protestul solemn al frunțașilor români ardeleni contra unirii Transilvaniei cu Ungaria nu este acceptat de împărat iar inițiatorilor li se intentează pro-

cese. Silași obține o audiență la 12 noiembrie și pledează în fața împăratului pentru disculparea "pronunțiamenștiilor". După câteva luni procesele aveau să fie suspendate. Este numit vicerector la "Sfânta Barbara", în ciuda uneltirilor rutenilor din seminar.

La Viena Grigore Silași conduce Societatea bisericească-literară a teologilor români.

Societatea academică literară, la înființarea căreia a contribuit și Silași în 1864, numită și "Societatea științifică literară", își schimbă numele în "România Jună".

1869 - Venirea lui Mihai Eminescu la Viena

1871 În august au loc serbările de la Putna la care participă și Grigore Silași, prilej cu care ține un fulminant discurs, publicat de ziarul "Românul" din 10 septembrie.

1872 - La 15 ianuarie reappare "Sionul românesc", până la 15 septembrie, după care redactorul său va părăsi Viena. Corespondențe în revista lui Silași a publicat și învățătorul Simeon Moldovan din Beclean, unchi al lui Ludovicăi Diugan, mama lui Liviu Rebreanu.

În octombrie este chemat la catedra de limbă și literatură română a nou înființatei Universități din Cluj.

Tot de acum datează și primele demersuri pentru înființarea *Reuniunii sodașilor români* și a societății *Iulia* a junimii române universitare. Iată ce scrie Virgil Șotropa despre activitatea în acest domeniu a lui Silași: "cu însuflețire și vervă propovăduia de la catedră, în limba românească, iubirea de neam și lege, cultul sentimentului național. Însă nu se mărginea numai la amvonul său, ci cobora la mulțime și agita cu îndrăzneală uimitoare la trezirea conștiinței naționale în cei lănceziți, șovăitori și aproape pierduți pentru neam. Văzând că mai amenințată este clasa meseriașilor, căuta personal pe toți ucenicii și pe toate calfele, îi adu la biserică ori în localul sărăcăciosului cazin român, le vorbea de originea lor și păcatul trădării de neam, le ținea discursuri instructive și-i înjgheba în reuniuni de lectură și de cânt.

Candidează din partea românilor din Solnocul interior pentru un post de deputat dietal, împotriva contelui Sam. Wass. A organizat (sau reorganizat) despărțământul Cluj al "Astrei".

1874 - Se aprobă statutele *Reuniunii sodașilor români*. Silași devine președinte interimar.

- Apare în "Transilvania" *Dialectul macedo-român paralel cu cel daco-român*.

1875 - Tot în Transilvania" apar: *Despre însemnătatea literaturii române tradiționale*, nr. 3-5, *Psaltirea româno-calvină versificată*, nr. 12-14, *Românul în poezia sa populară*, 1875-1876.

1876 - În urma unei cuvântări, ținută la 23 septembrie în cadrul societății "Iulia", începe conflictul cu ministrul Trefort ce trimite rectorului universității o adresă cerându-i să ancheteze atitudinea proromânească a profesorului. Rectorul răspunde că acuzele nu se confirmă.

1877 - Izbucnește Războiul de Independență.

Grigore Silași este ales membru onorar al Academiei Române. "Familia" publică în nr. 9 *Bătăia broaștelor cu soareci*

1878 - Este ales prodecan al Facultății de filosofie.

- În "Telegraful român" apare *Analogia în limbă*, iar în "Familia" nr. 54, 55, *Să se duplece ori ba unele consonante în limba română*; tot "Familia" publică studiul *Complimentul în danțul național "Romana"*

1879 - Apare la Editura "Amicul Familiei" primul volum din *Renașterea limbii românești în vorbire și scriere*. Celelalte două volume vor apare în 1881 și 1885.

La aceeași editură apare volumul *Apologie. Discuțiuni filologice și istorice maghiare privitoare la români, revăzute și rectificate*.

În nr. 3-6 din "Amicul familiei" se publică *Un diamant în nisip*.

1881 - se constituie Partidul Național Român prin unificarea celor două formațiuni distincte din Transilvania și Banat.

Grigore Silași este ales doctor "honoris causa" al Facultății de filosofie din Cluj.

"Familia nr. 71 publică *Expoziția română din Sibiu. Literatura și instrucțiunea*.

1882 - În "Familia" se publică studiile lui Silași: *Limba literară și limba populară*, nr. 12, *Să latinizăm ori ba*, nr. 3,4, *Gramatica limbii române*, nr. 8 și *Oare mai ales din franceză să împrumutăm?*, nr. 14.

1883 - Este ales decan al aceleiași facultăți.

- În "Amicul familiei" apare *Abecedar românesc din secolul XVII*, nr 9

1884 - La 14 mai, grupuri de studenți maghiari, incitați și conduși chiar de unul din profesorii lor, îi atacă locuința, îi sparg geamurile, îi scot cărțile din bibliotecă și le ard și declară că vor să-l spânzure. Prevenit tot de colegi ai săi, Silași reușește să fugă și să se refugieze în noaptea aceea în cimitire, iar apoi să doarmă vreo săptămână pe la prieteni. În tot acest timp, deși a fost sfătuit să nu meargă la cursuri, el se duce, în ciuda faptului că acolo i s-au organizat o serie întreagă de alte ostilități. Totul se înscria într-o serie mai amplă de acțiuni antiromânești, pentru că în zilele acelea au fost arse în stradă și publicațiile "Tribuna" și "Gazeta Transilvaniei". Se pare că toate acestea nu erau străine de marcarea centenarului răscoalei lui Horea.

1885 - În ancheta ce a urmat, vinovat a fost declarat tot Grigore Silași, pentru că el i-ar fi instigat pe studenți. La asta se mai adaugă și învinuirea repetată că predă cursurile de limba și literatura română... în limba română. Faptul l-a determinat pe ministrul de la Budapesta să-l destituie și să-l pensioneze forțat. În anul universitar 1885/86 nu a mai predat decât un semestru. Activitatea sa la catedră este impresionantă prin mulțimea de cursuri și diversitatea lor. Cursurile sale nu s-au păstrat și e păcat că bogatul material adunat nu a avut când să fie valorificat științific decât parțial. Printre altele, la data destituirii lui, avea pregătită întreaga documentație pentru a redacta o istorie a limbii și literaturii române.

Iată o parte din cursurile ținute la universitate:

- Istoria literaturii române până la începutul sec. al XVIII-lea
- Istoria literaturii române vechi și premoderne
- Începuturile și dezvoltarea creației lirice românești
- Istoria literaturii române din epoca contemporană
- Istoria teatrului românesc în versuri
- Istoria scrierilor istorice de la început până în epoca noastră
- Începuturile și dezvoltarea creației populare românești
- Începuturile și dezvoltarea până în zilele noastre a creației satirice și didactice românești

românești

- Influența literaturilor străine asupra literaturii române actuale
- Literatura populară românească, începând cu creația folclorică, până în epoca con-

temporană

- Creația artistică cultă românească de la începuturile ei până în zilele noastre
- Vocabularul și versificația limbii române
- Monumente și mitologie daco-romană
- Poetica românească
- Elementele limbii arabe în comparație cu celelalte limbi semitice
- Gramatica românească. Elemente de fonetică a limbii române
- Originea și evoluția istorică a limbii române
- Derivarea în limba română
- Dialectul macedo-român în comparație cu dialectul daco-român
- Istoria lingvisticii românești începând cu sfârșitul sec. XVIII
- Dialectul istro-român și megleno-român în comparație cu cel daco-român

- Morfologia limbii române în comparație cu morfologia limbilor surori
- Elemente străine în limba română
- Fonetica și ortografia limbii române în legătură cu principiile ortografice mai vechi

și mai noi

- Morfologia limbii române privită din punctul de vedere al istoriei limbii
- Privire istorică asupra compunerii cuvintelor în limba română
- Sintaxa limbii române în evoluția sa istorică
- Istoria lingvisticii românești de la începuturi până în zilele noastre
- Privire istorică asupra principiilor ortografice și ortoepice ale limbii române
- Derivarea și compunerea în limba română.

De mai multe ori a fost propus pentru episcopii vacante de Gherla, Lugoj și Oradea, dar niciodată nu a ajuns să fie numit. A fost protopop onorar în arhidieceza greco-catolică de Alba-Iulia și Făgăraș.

Publică în "Familia" *Despre operele de artă. Plăcerea ce face privirea ori auzirea lor*
1886 - "Amicul familiei" publică *Universitatea de la Cotnari* prelegere ținută la Șimleu cu prilejul Adunării generale a "Astrei", în 1878

1887 - Apare în "Amicul familiei" *Literatura provensală și Din literaturile limbilor neolatine*

1889 - Tot "Amicul familiei" publică *Cugetări despre valoarea și dezvoltarea caracterului.*

1890 - Este numit director executiv la Banca "Economul"

1892 - Memorandul românilor din Transilvania și Ungaria este înaintat tronului de la Viena, dar fără succes.

1894 - În luna mai are loc la Cluj procesul memorandiștilor în urma căruia fruntașii români primesc ani grei de temniță

1895 - Datorită bolii ce se agrava, Grigore Silași își dă demisia de la Banca "Economul".

1896 - După o ședere de câteva luni la Sângeorz, se retrage la sora sa, Ana, văduva protopopului Ioan Filipan, la Năsăud.

1897 - La 17 ianuarie moare și este înmormântat în cimitirul din Năsăud

1930 - Virgil Șotropa publică în nr. 12 din "Arhiva Someșană" (Năsăud) *În amintirea lui Grigore Silași*

1935 - Tot la Năsăud, în "Vatra", nr. 1-3 apare *Galeria vechilor scriitori și literatori români: Grigore Silași*

1937 - Societatea comercianților români din Cluj îl sărbătorește cu prilejul împlinirii a 40 de ani de la dispariție. "Tribuna noastră" (Cluj) îi consacră un număr în 6 pagini (14 martie). Remarcăm articolul lui Ștefan Peneș intitulat *Dr. Grigore Silași*

Ioan Lupaș publică *Comemorarea prof. Dr. Grigore Silași* ("Biblioteca Centralei Reuniunilor de meseriași, comercianți, industriași și muncitori din România cu sediul în Cluj").

1943 - I. Dăian semnează în "Nord-Vestul", nr. 3, *Grigore Silași, primul profesor de limba română la Universitatea clujeană.*

1958 - Dumitru Pop semnează în "Tribuna", nr. 10, articolul *Profesorul Grigore Silași*

1964 - Același Dumitru Pop publică în "Studia Universitatis Babeș-Bolyai" "Philologia" studiul *Grigore Silași - folclorist*

1967 - Apare în "Tribuna", nr. 8 articolul *Grigore Silași dascălul*, semnat de Octavian Schiau

1973 - Biblioteca Centrală Universitară din Cluj ține o sesiune festivă pentru a comemora 75 de ani de la moartea lui Silași

- Gabriel Vasiliu publică în "Cercetări de lingvistică" (editura Academiei) studiul *Păreri despre limbă ale lui Grigore Silași*

- Un portret intitulat *Grigore Silași - profesor la Universitatea din Cluj* este inclus

în volumul Teodor Tanco, *Virtus Romana Rediviva*, apărut la Bistrița

1978 - Casa de cultură Beclean organizează o sesiune științifică și o expoziție documentară dedicate lui Grigore Silași. Participă și invitați de la Universitatea din Cluj

1979 - se reia la Beclean sesiunea de comunicări pentru valorificarea operei lui Silași, fără o amploare prea mare, deși își propune permanentizarea

1986 - Liceul Industrial (actualul Liceu Teoretic "Petru Rareș") din Beclean organizează o sesiune de comunicări pentru a marca 150 de ani de la naștere. Revista "Tribuna" din Cluj publică în două pagini o parte din lucrările prezentate. Semnează: Octavian Șchiau, Dumitru Pop, Constantin Catalano, Valer Opriș, Cornel Cotuțiu, Andrei Moldovan

1987 - În "Transilvania", nr. 1, Silvestru Moldovan semnează articolul *Dr. Grigore Silași*

1988 - Andrei Moldovan publică în "File de istorie" (Culegerea de studii editată de Muzeul județean Bistrița-Năsăud) studiul *Grigore Silași - luptător pentru emanciparea politică și culturală a românilor din Transilvania*

- În "Convorbiri literare", nr. 6, apare *Grigore Silași la Putna* de Andrei Moldovan

1993 - "Tribuna", 14-20 ian. publică *Profesorul Grigore Silași*, semnat Ioan Grecu

1996 - Andrei Moldovan semnează în "Răsunetul" (Bistrița), 28 dec. și 4, 10 ian. 1997 articolul *Un ilustru necunoscut: Grigore Silași*

1997 - La 17 ianuarie au loc la Beclean manifestări menite să marcheze centenarul trecerii în eternitate a lui Grigore Silași: se acordă numele de "Grigore Silași" școlii generale din localitate și se sfințește bustrul din fața acesteia, se vernisează o expoziție documentară consacrată săbătoritului, are loc o sesiune științifică și se editează "Foaia centenarului" ce cuprinde o cronologie, o listă a lucrărilor publicate de Silași, o altă a celor dedicate activității sale, un calendar al manifestărilor de-a lungul anilor și extrase din pagini consacrate lui. Susțin comunicări: Mircea Muthu, prorectorul Universității "Babeș-Bolyai", conf univ. Octavian Șchiau, Gabriel Vasiliu, cercetător la Institutul de Lingvistică și Istorie Literară, Doina Cetea, din partea Asociației Scriitorilor Cluj, preot. prof. univ. Ioan Bota, prof. Valer Opriș și prof. Andrei Moldovan de la Liceul Teoretic "Petru Rareș" din Beclean. Mare parte din acestea sunt cuprinse în volumul de față.

ERUDIȚIA PROFESORULUI GRIGORE SILAȘI

Prof. univ. dr. Octavian Șchiau, Cluj-Napoca

Dacă în ianuarie 1986 am fost prezent în orașul natal al eruditului profesor, atunci când se împlineau 150 de ani de la nașterea sa, pentru a-mi exprima profunda gratitudine memoriei unui ilustru înaintaș al filologiei clujene și evocam cu emoție prodigioasa sa activitate didactică, astăzi, la împlinirea unui secol de la plecarea sa în eternitate, am ținut să fiu din nou prezent la Beclean pentru a încerca să dau un răspuns la una din întrebările ce mi le puneam atunci: cum a fost posibil ca un singur om, în investigațiile lui atât de bogate și variate să acopere ceea ce în zilele noastre fac zeci de cadre didactice, distribuite în mai multe catedre? Spuneam atunci că filologul și mai ales dascălul Grigore Silași avea să se impună datorită extraordinarei sale erudiții, grație căreia reușea să acopere numeroase discipline filologice. O dată cu numirea sa ca profesor de limba și literatura la Universitatea clujeană, istoria literară, lingvistica și folcloristica, în cadrul cursurilor și seminariilor ce le-a ținut și condus, devin preocupări permanente, continuate chiar și după brutala sa înlăturare de la catedră, în 1896, după ce lucrase cu o dăruire rar întâlnită și cu o putere de muncă definită atât de convingător de mărturiile oferite de anualele Universității. Deși cursurile sale nu s-au păstrat iar constatările noastre de atunci erau mai mult cantitative, fără posibilitatea unor nuanțări asupra calității lor, există certitudinea că ele l-au obligat pe Grigore Silași să strângă, să-și însușească și să sistematizeze un material imens care n-a mai ajuns să fie valorificat științific decât parțial.

Spuneam, tot în ianuarie 1886, că cercetând orariile Universității clujene pentru anii 1872-1886, așadar pentru un interval de aproape un deceniu și jumătate, am reținut că profesorul Grigore Silași era programat săptămânal cu câte șase ore, cu cursuri și seminarii, cu o tematică foarte variată, în cadrul unor discipline pe cât de diverse pe atât de interesante. Prelegerile și seminariile sale de folclor și de literatură română, îmbrățișând toate speciile și toate epocile, ca și disciplinele lingvistice, fie ele cursuri practice de gramatică, de prezentare istorică a anumitor fenomene lingvistice sau de unele cercetări dialectale, pun în lumină un poliglot erudit, pasionat deopotrivă pentru aspectele practice și teoretice ce le ridica în acea epocă studiul limbii și literaturii române.

Dar să revin la întrebarea ce mi-o puneam în urmă cu mai bine de zece ani. Cum a fost posibil ca un singur om să acopere domenii ce astăzi ne par atât de variate? Din fericire, așa cum spuneam mai înainte, din bogăția cunoștințelor acumulate și materialul fișat în vederea îndeplinirii cu atâta strălucire a obligațiilor didactice ce și le-a asumat cu atâta dăruire, profesorul evocat astăzi a reușit să valorifice câte ceva. E și cazul volumului *Renașterea limbei românești în vorbire și scriere*, apărut la Cluj în trei fascicule în anii 1879, 1881 respectiv 1885, care, după știința noastră, n-a mai fost de atunci niciodată reeditat deși conținutul lui, prin problematica majoră discutată, trezește până astăzi interesul. Păcat că autorul fiind un adept convins, dar totuși moderat, al exagerărilor latiniste, lectura pentru cititorul actual nu este deosebit de atractivă. Cu răbdare se poate însă afla că profesorul în prima parte, când se referă la înnoiri în vorbire, dezbate probleme dintre cele mai interesante ca (în

transcrierea noastră, atunci când am simțit necesar !) “limba ca manifestare a spiritului în raport cu mintea și naționalitatea”, “puterea de viață a limbii și influențele externe asupra ei”, originile românei din latina vulgară; perioadele de dezvoltare a acesteia și înrâuririle limbilor străine asupra celei românești “începuturile uzului scriptural al limbii române* (cum se observă, am păstrat unele forme în formularea exactă a lui Grigore Silași) și principalele legi ale dezvoltării ei”, pentru ca apoi să abordeze “purismul în limbă”, “îndreptățire și regulile lui”, “neologismul și regulile lui”, analogia, simțul limbii și uzul vorbirii, etimologism popular” și, în sfârșit, ultimele trei capitole se referă la deteriorări ortoepico-fonetice și tonice”, “grama-ticale” și “sintactice”. Cât privește “înnoirile în scriere”, după ce se ocupă de “scrierea românească în secolele trecute”, împarte evoluția “stării ortografiei române” în trei etape corespunzătoare anilor 1780-1825, 1825-1847 și 1847-1860.

Cum se poate vedea chiar și numai din înșiruirea principalelor idei, enunțate pe baza celor 15 subcapitole ale lucrării *Renașterea limbii românești în vorbire și scriere*, ne aflăm în fața unei cercetări științifice, elaborate de un filolog în preocupările căruia erudiția și-a lăsat din plin amprentele. Ea se poate evidenția cel mai bine prin urmărirea numeroaselor “note” din jurul celor aproape 300 de pagini ale studiului ce ni l-am luat drept argument în demonstrația titlului comunicării noastre, anume erudiția profesorului Grigore Silași. O primă constatare. Cel ce a elaborat această lucrare a fost un mare poliglot, care stăpânea în afara limbii materne (pe care cu certitudine o vorbea altfel, față de cum o scria, iar punerea ei în pagină în forma ei latinizată presupunea o excelență cunoaștere a limbii mamă, adică a latinei!), cele patru limbi europene de mai mare circulație, în primul rând germana, apoi franceza, engleza, bănuim că și italiana din conținutul unor: “note”, în ce privește maghiara, pe care o stăpânea la perfecție, au rămas numeroase mărturii ale unora din contemporanii săi, așa cum de altfel o dovedesc și numeroasele trimiteri la surse redactate în această limbă. Dacă la acestea mai adăugăm și greaca veche, care se însușea în epocă odată cu latina, un elementar calcul aritmetic ne dă cifra șapte. Ori, pentru cineva care ajunsese să stăpânească atâtea limbi nu poate să surprindă că, după cum afirmă istoricul Ion Lupaș, “la 1879 i s-a încuviințat și dreptul de profesor pentru limbile semitice, dar negăsindu-se studenți cari să urmeze aceste cursuri nu le-a ținut decât două semestre!”

În chip firesc, cercetarea profesorului evocat astăzi se bazează pe surse istorice și filologice, semnate de nume de mult intrate în atenția cercetătorilor, de la anticii Seneca, Lucretius, Catul, Iulius Caesar, Cicero, Horațiu etc., la istoricii medievali Bonfinus (cu a sa *Rerum hungaricum*) și Lucrețiu Toppeltin, cu *Origines et occassus transylvanorum*, la Momsen și Rösler (*Romänische Studien*, Leipzig, 1871), la Șincai și Petru Maior, la P. Hunfalvi (*A rumun nyelv*, Budapest, 1878) și Fotino cu a sa *Istorie a Daciei vechi*, Viena 1819, tradusă în românește de George Sion și tipărită la București în 1859. Sunt folosite surse germane de mare prestigiu, pe lângă celebrul Momsen, Julius Jung cu a sa *Römer un Romanen in Donauländern*, Innsbruck, 1877, apoi Hirschfeld cu *Epigraphische Nachlese aus Dacien und Mösien*, Wien, 1876, dar și românești, mai ales B.P. Hașdeu cu *Istoria critică a românilor*, București, 1874 și *Arhiva istorică a României*, București, 1872, Eudoxiu Hurmuzachi cu *Fragmente din istoria românilor*, Grigore Tocilescu cu *Dacia înainte de romani*, București, 1881 dar și Andrei Șaguna cu *Istoria bisericii ortodoxe*, Sibiu, 1860.

Să ne amintim că lucrarea intrată în atenția noastră pentru susținerea ideii din titlul comunicării noastre s-a tipărit între anii 1879-1885 și cum s-a văzut din anii menționați după majoritatea titlurilor mulți dintre ei sunt apropiați sau chiar foarte apropiați de cei în care s-au tipărit cele trei fascicule ce formează conținutul *Renașterii limbii*. Această constatare, ce subliniază o dată în plus documentarea la zi a lui Grigore Silași, am înregistrat-o și în dome-

niul filologiei, pentru care am reținut din “notele” din josul paginilor peste 50 de nume și lucrări, între care, în ordinea înregistrării lor, am reținut doar o parte din ele: K.W. Heyes, *System der Sprachwissenschaft*, Berlin, 1885, Augustin Fuchs, *Grammatik der romanischen Sprachen im Verhältnisse zum Latein*, Halle, 1849, Fr. Dietz, *Grammatik der romanischen Sprachen*, Bonn, 1870, Carolina Michalelis de Vascoucellos, *Studien zur romanischen Wortschöpfung*, Leipzig, 1871, Fr. Miklosich, *Die slavische Elemente im Rumänischen*, Leb Mayer, *Vergleichende Grammatik der griechischen und lateinischen Sprache*, Berlin, 1865, Wilhelm Humboldt, *Die Kawi Sprache* dar și Ion Pușcariu, *Die rumänische Amtssprache*, Hermannstadt, 1853, Ioan Molnar-Piuaru, *Deutsch-walachische Sprachlehre*, Wien, 1788, precum și macedoromanul N. Boiadji cu *Macedo-walachische Sprachlehrer*, Wien, 1813. Nu lipsesc, firește, trimeri la lucrări în alte limbi, de pildă franceză Buffon, *Sur la styl*, Raynonard, *Grammaire comparée des langues de l'Europe latine dans leur rapport avec la langue des troubadours*, Paris, 1821, Bruce-Whyte, *Histoire des langues romanes*, Paris, 1841, maghiară, Imre S., *Idegen es hiba sollások a magyar nyelvbén*, Budapest, 1873 și altele, bineînțeles.

În privința izvoarelor românești informația nu numai că este extrem de bogată, așa crede chiar exhaustivă, cu privire la tema tratată; ea aduce în discuție teme, idei, aspecte cu argumente extrase cu inteligență și mult profesionalism din lucrări aparținătoare (acestea sunt date tot în ordinea înregistrării lor!) lui Paul Iorgovici (*Observații asupra limbii române*, Buda, 1799), Ion Bob (*Dicționar român-latin-unguresc*, Cluj, 1822), Samuil Micu și Gheorghe Șincai (*Elemente linguae daco-romanicae sive valachicae*, Viena, 1780), Petru Maior (*Lexiconul de la Buda*, 1825), Timotei Cipariu (*Principii de limbă, Acte și fragmente, Gramatica*), Titu Maiorescu (*Despre scrierea română*), Ion Heliade Rădulescu (*Paralelism între limba română și italiană*, București, 1841), August Treboniu Laurean (*Tentamen criticum*), A. Cihac (*Dicționar etimologic daco-român*, în franceză, Frankfurt/Main, 1879), ca și mai vechile *Ortographia latino-valachica*, Cluj, 1805, a lui Samuil Körösi, G. Const. Rosa, *Despre scrierea și lectura românească*, Buda, 1809 și Const. Diaconoviciu Loga, *Gramatica românească*, Buda, 1823.

Ca un bun cunoscător al istoriei gramaticilor românești, am avut curiozitatea să descopăr unele mici lacune pentru acest domeniu la profesorul Grigore Silași. Spre bucuria noastră această investigație a adus un plus de carate la erudiția sa. Două note ale cărții detaliază această temă amintind toate gramaticile românești ce s-au scris, începând cu Samuil Micu (1780) și încheind cu cea a lui Petru Maior (1808-1809) în prima trimitere și de la Heliade până la *Gramatica românească* a lui Ștefan Neagoe, tipărită la Bârlad în 1881, în cea de a doua.

Am detaliat, în aceeași împrejurare evocată chiar la început, și cursurile și seminariile de literatură română, cu titlul exact al lor, fără să existe posibilitatea de a intra și în acest capitol în probleme de detaliu din moment ce nu s-a păstrat nici măcar o singură lecție. Aceleași note la cartea care a intrat în atenția noastră ne ajută însă din nou să-l intuim pe marele erudit care a fost Grigore Silași. În afara unor ziare și reviste care au promovat literatura, cum sunt *Familia*, *Observatorul*, *Telegraful român*, *Revista Carpaților*, *Gazeta Transilvania*, *Românul*, *Foaie pentru minte, inimă și literatură* și altele, bineînțeles, sunt amintite cu siguranța unui perfect cunoscător al domeniului numele lui Dimitrie Cantemir și al reprezentanților Școlii Ardelene, inclusiv Ion Budai Deleanu, al scriitorilor ce i-au urmat pe aceștia, Costache Negruzzi, Dimitrie Bolintineanu, Cezar Bolliac, Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, dar și Gheorghe Barițiu, Aron Pumnul, cu al său *Lepturariu*, ajungând până la Odobescu cu *Pseudokinegetikos*, B.P. Hașdeu ca literat, Titu Maiorescu cu două din

studiile sale de mai mare răsunet; *Limba română în jurnalele din Austria și Direcții nouă în poezia și proza română*, București, 1874. O notă de la subsolul paginei 73 ne dezvăluie etapele stabilite de Grigore Silași în dezvoltarea literaturii române, după cum urmează: o primă epocă de la anul 1546 (corect 1544!) *Catehismul de la Sibiu* - 1632, iar celelalte epoci sunt "1632-1710, epoca dezrobirii limbii române din jugul slavei", "1711-1780, epoca stagnării spiritului, literaturii și limbii naționale", "1780-1821, epoca renașterii, anume a redeșteptării parțiale", "1821-1858, epoca primei înfloriri a literaturii, în special a poeziei române", "1859 până în zilele noastre, epoca avântului literaturii istorice și politice". Cum se vede, o viziune originală asupra periodizării istoriei literaturii române.

La cei o sută de ani ce s-au scurs de la moartea sa, prezent la Becleanul în care s-a născut, așadar acasă la el, ca unul ce am străbătut o lungă carieră didactică, mergând adeseori pe urmele acestui strălucit înaintaș ce a abordat ca profesor un teritoriu ce îmi este foarte drag, cel al literaturii române vechi și premoderne, școala filologică clujeană îi aduce celebrului său înaintaș întreaga sa grațitudine pentru tot ceea ce a făcut în folosul culturii românești.

LINGVISTUL

Cercet. șt.dr. **Gabriel Vasiliu**, Cluj-Napoca

„Într-o vreme, Transilvania era țara filologilor. Aici se făureau teoriile asupra limbii, aici se scriau gramatici, de aici plecau păreri care aveau să ne lămurească asupra originii graiului nostru și să ne dea îndrumări pentru chipul cum să scriem și să dăm înfățișare mai românească cuvintelor. Și oricine trecuse prin școală-prin școala de la Blaj, mai ales - se credea în stare să facă filologie și să dea sfaturi. Era vremea când transilvănenii se nășteau filologi - în alte părți se spunea că românul se naște poet!“. Într-adevăr a fost o epocă romantică în care s-au remarcat Timotei Cipariu, George Barițiu, Atanasie Marienescu, Teofil Frâncu, Grigore Silași. Învățământul în limba română la Universitatea din Cluj datează din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Primul profesor la catedra de limba și literatura română a fost cel pe care-l comemorăm azi aici, la Beclean, fiind considerat printre ultimii reprezentanți de seamă ai curentului latinist. Lucrarea în care își expune, în modul cel mai încheșat punctele de vedere, este „Renașterea limbii românești în vorbire și scriere“, apărută între 1879 și 1885 la Cluj și Gherla. Profesorul clujean a publicat mai multe articole în reviste: „Familia“, „Transilvania“, „Erdély Muzeum“, „Amicul familiei“. Aceste studii, ca și cursurile ținute la facultate, dovedesc multilaterală pregătire a aceluia care, în 1877, a fost ales membru onorific al Academiei Române. Întrucât aceste prelegeri sunt mai puțin cunoscute și chiar titlul lor este edificator, în privința ariei preocupărilor lingvistice ale lui Grigore Silași, le amintim pe cele mai importante: Despre limba și literatura română (1872), Istoria limbii și literaturii române (1872-1883), Gramatica română, Analiza limbii române (1872), Originea și dezvoltarea istorică a limbii române (1872), Dialectul românesc din Macedonia în paralelă cu limba română de dincolo de Dunăre (1872-1879), Derivarea în limba română (1872, 1874, 1882), Topica limbii și versificația (1872, 1873, 1875), Istoria lingvisticii românești (1887, 1876, 1881), Limba română din Istria și limba retoromană în paralel cu morfologia limbilor surori (1875, 1877, 1884), Elemente străine în limba română (1875), Formarea cuvintelor în limbă (1876, 1879), Fonetica și ortografia limbii române (1877, 1879, 1881), Elemente de limbă armeană din vest și est comparată cu restul limbilor semitice (1878), Sintaxa limbii române pe baza istoriei limbii (1879).

Preocupările lingvistice ale lui Silași s-au orientat pe patru fâgașe: lingvistică generală, istoria limbii române, romanistică, probleme de ortografie.

Teoria interdependenței dintre vorbire și gândire este interpretată de Cipariu, ca de altfel și de Eliade și de majoritatea lingviștilor români ai timpului, în sensul că limba ar determina gândirea. Grigore Silași acordă un spațiu larg argumentării teoriei legăturilor dintre limbă, societate și gândire, „Limba și mintea omului se dezvoltă pe sine împrumutând. Nimic mai natural ca procesul acesta reciproc de dezvoltare“². El este influențat de ideea lui Paul Iorgovici: „limba și națiunea cu același pas pășesc“ și el o va reformula „propășirea unei națiuni stă în strânsă legătură cu propășirea limbii, ele se condiționează una pe alta“³. Schimbările din limbă sunt impuse de schimbările sociale și culturale și nicidecum de legile sau regulile dictate de câțiva filologi de aceea „limba ca organ comun al conștiinței întregii

națiuni este pentru asta elementul vieții spirituale, condițiunea vieții ei, și ca atare, posesiunea ei cea mai sfântă cu care împreună naționalitatea însăși stă și cade⁴. Recunoscând evoluția și dezvoltarea continuă a limbii el anintește de anumite "legi principale" ca cea a "comodității" care este mai eficace "când ea (limba) e încă numai vorbită sau scrisă" și cea "a luminoșiei" (adică a clarității), ambele considerate importante pentru rolul pe care-l au în evoluția limbii. Gr. Silași nu folosește termenul de lege în accepția de astăzi. Este necesară studierea lor atât pentru explicarea justă a istoriei limbii, cât și pentru interpretarea corectă a fenomenelor, deoarece "cuvintele", formele gramaticale, sintaxa unei limbi ar trebui să fie expresiunea firească a zisei dezvoltări interne⁵. Una dintre legile care are un rol foarte important în evoluția fenomenelor de limbă este și *analogia* : "elemente noi introduse așteaptă a fi conformate după putința celor vechi ale limbii, așteaptă analogizarea"⁶.

În hățișul teoriilor privitoare la istoria limbii române, profesorul clujean nu a ignorat părerile înaintașilor sau ale contemporanilor; din contră, el face dese trimeri la lucrările lui Gh. Șincai, Petru Maior, Radu Tempea, Paul Iorgovici, Ioan Molnar, Timotei Cipariu, A. T. Laurean, Ioan Maiorescu, I. Heliade Rădulescu, Grigore Pleșoianu, George Săulescu, I. A. Vaillant, I.C. Schuller, B. Kopitar, Ioan Alexi, B. P. Hașdeu, Fr. Diez.

Gr. Silași împărtășește părerea că limba și poporul român s-au format atât în nordul cât și în sudul Dunării, căci "Dunărea, fluviu rege (...), era mai vărtos mijlocul de legătură între frații de un sânge și de o limbă decât un zid despărțitor"⁷. Sunt combătute, cu toate argumentele istorice și lingvistice cunoscute, teoriile lui Sulzer și Engel privitoare la părăsirea totală a Daciei în anul 274 e.n., teorii emise din "rațiuni de stat și politice" preluate de R. Roesler și P. Hunfalvy. Cu justețe se întreabă profesorul clujean invocând o logică elementară: "Dar e de crezut că migrațiunea unui popor de câteva sute de mii, spre a nu zice cel puțin un milion, în care majoritatea să fie români la pretinsa lor remigrațiune, ca să se înmulțească până la respectabilul număr de 8 milioane de români locuitori azi în stânga Dunării, să nu fie semnalată nici cu o iotă sau cu un cuvânt din partea istoricilor contemporani"⁸. Importanța studierii limbii unui popor pentru elucidarea problemelor de istorie, în lipsă de alte surse, îl îndeamnă pe Gr. Silași să discute fenomenele de limbă sub toate aspectele sale "Pentru unde nu mai ajung documentele și monumentele istorice totuși rămâne încă un document și monument mai istoric decât toate "limba care cu elocință rară ne istorisește trecutul poporului"⁹.

Gr. Silași are cunoștință de puținele atestări de limbă traco-dacă. Comparațiile făcute între limba română și limba albaneză le întâlnim și azi. Mergând pe linia aceasta acceptă părerea lui Timotei Cipariu care consideră că postpunerea articolului hotărât a fost împrumutată de bulgari și albanezi de la români și nu invers. În explicarea istoriei limbii trebuie să ținem seama de "contactul între diferite popoare și limbi"¹⁰.

Convingându-se pe baza cercetărilor că nu există o influență în lexic din partea longobarzilor, hunilor, avarilor, Gr. Silași amintește doar de trecerea acestor popoare pe teritoriul patriei noastre. Insistă în schimb asupra influenței slave, turcești și grecești. Conștient de importanța "numirii topografice" pentru explicarea istoriei poporului român, el pledează pentru o culegere și o interpretare a toponimiei "deoarece pe numirile topografice se pune în prezent mare pondere chiar și în demonstrații istorice despre începutul și locuințele mai vechi ale diferitelor ginte"¹¹. Existența toponimelor de origine străină și mai ales a celor de origine slavă găsește o explicație justă în analizele făcute asupra lexicului limbii române "Ar fi fost deci minunea minunilor dacă limba română în atare poziție (...) topografică și etnografică ar fi rămas cu totul scutită de influența slavă, ba e, mare minune că ea nu fu influențată de partea slavei în măsură și mai mare, mai extensivă și mai intensivă"¹².

Cercetările dialectologice care - în sine - implică o perspectivă lingvistică

sincronică, s-au aflat așadar, mai întâi, în serviciul lingvisticii diacronice care domină în epocă și Gr. Silași acordă importanța cuvenită dialectologiei în cadrul studiului limbii: "Un atare material prețios și necesar la cultivarea limbii se câștigă între altele prin scrutarea dialectelor ei, și a particularităților provinciale... Pentru ce? pentru că în aceste particularități aflăm de multe ori cu penelul cel mai fidel formate trăsăturile caracteristice ale cutărei națiuni și limbi"¹³. El susține ideea că limba română are două dialecte daco-român și aromân, cel istroromân fiind considerat o ramificație a daco-românei. Aromâna este analizată detaliat, pe baza informațiilor oferite de gramaticile lui Mihai Boiadgi și Ion Maxim, de *Registrul de vorbe macedo-române* al lui T. A. Cavaliotti și de lucrările lui B. Kopitar și T. Cipariu. Pentru dovedirea unității dintre cele două dialecte daco-român și aromân aproprie subdialectul bănățean de dialectul aromân. O dovadă a precizării timpului când s-a separat aromâna de daco-româna o constituie, după Gr. Silași, și cuvintele latine pe care le mai întâlnim în dialectul sud-dunărean și nu le mai găsim în limba română.

Rezumând cele spuse până acum, putem reține faptul că apartenența la familia limbilor romanice i-a asigurat limbii române un interes continuu din partea cercetătorilor, în special în ceea ce privește problema limbii. Această ultimă problemă a fost ridicată cu tot mai multă insistență de la începutul secolului al XIX-lea încoace și s-au găsit soluții dintre cele mai diferite în lucrările lui Diez, Bruce-Whyte, Schuchardt. Și Gr. Silași a acordat un loc important în studiile sale, dovedirii latinității limbii române și a locului ei între limbile romanice "... procedând a crede și afirma sus și tare că Roma ne este leagănul precum al gînteii și al religiei"¹⁴. Deși considerat printre ultimii reprezentanți ai curentului latinist, nu întâlnim în scrierile lui exagerări sau vulgarizări. Gr. Silași trage concluzia că "pentru limba română, latinizarea și încă latinizarea în nu mică măsură a fost și va fi pentru noi necesitate, foarte firească și rațională necesitate"¹⁵. Celor care combat teoria latinității limbii române, Gr. Silași le aduce un argument suprem: limba vorbită de popor, care se prezintă ca unitară tocmai prin fondul latin "Adunați, rogu-vă, laolaltă câte un țaran român din memoratele ținuturi și să vedeți în ce parte a graiului lor românesc se vor înțelege și pricepe unii pe alții? În partea elementului latino-roman străvechi și numai sau mai numai în partea acestuia"¹⁶. O bibliografie bogată (Diez, Holland, Hofmann, Schlegel) este utilizată de Gr. Silași pentru compararea limbii române cu celelalte limbi romanice. Concluzia la care ajunge, în urma consultării gramaticilor și dicționarilor celorlalte limbi romanice, este una singură: limba noastră și cea italiană păstrează mai bine decât toate corpul verbelor latine, atât cu privire la tulpină cât și la sufixele lor derivative"¹⁷. Aproximarea de italiană nu este întâmplătoare: Gr. Silași cunoștea concepția lui Ioan Heliade Rădulescu și face deseori referiri la păreriile cărturarului muntean. În contextul romanisticii, studierea limbii române este necesară, deoarece ea "a păstrat cheștiunile și alte elemente de limbă în formă mai străveche și mai originară decât surorile italiană, spaniolă sau portugheză și franceză, de aceea P. Maior cu tot dreptul a putut afirma că ea se arată mai veche decât aceste surori, de unde unii filologi bunăoară englezul Bruce-Whyte, nu ezită a numi limba românească cheia limbilor romanice"¹⁸.

Mult prea mult s-a polemizat în România secolului al XIX-lea în jurul ortografiei. În toate operele asupra lingvisticii românești, capitolele aferente ocupă mult spațiu și stârnesc cercetătorului străin bănuiala că românii le lipsea intersul pentru problemele lingvistice fundamentale. În concepția Școlii Ardelene, și de fapt în cea a lui Gr. Silași, scrisul românesc nu a avut o soartă de invidiat datorită unor împrejurări istorice. Gr. Silași, în ortografie, este mai mult ca oriunde un urmaș al latiniștilor, combătând principiul fonetic "care autorizează formele stricate"¹⁹, pledează cu toată convingerea pentru principiul etimologic care "e un principiu de perfecționare, a limbii" și, totodată, "pentru orice limbă și atât mai vârtos pentru

a noastră²⁰ mijlocul de a păstra formele corecte. Ca să se poată opta pentru principiul cel mai adecvat în scrierea românească, Silași propune redactarea unei gramatici "pe temeiuri solide și a unui dicționar etimologic". Este cunoscută concepția reprezentanților Școlii Ardelene privitoare la purificarea limbii române. Silași discută cele trei operațiuni: cea a purificării, cea a neologizării și a analogizării. Aceeași atenție trebuie acordată și împrumuturilor pe care le facem din alte limbi "Ar fi lucru greșit introducerea în limbă a ceva ce e contra simțului limbii necorupte, contra spiritului geniului limbii, contra dezvoltării ei istorice firești"²¹.

În concluzie, putem spune că profesorul clujean s-a călăuzit în toată activitatea sa privitoare la limba română după principiul lui Iacob Grimm: "limba noastră e totodată istoria noastră"²²... completată de cel de care ne-am ocupat: "Dulcea-ne limbă națională formează tezaurul nostru cel mai prețios ereditu de la străbuni"²³. Ion Simionescu, în lucrarea apărută în 1926, *Oameni aleși* referitor la cei pe care istoria uneori i-a nedreptățit afirma: "Mulți socot demni de pomenire numai pe acei care au lăsat în urma lor <<lucrări solide>>, fie gânduri adânci, fie opere mari. Semnatarii gândurilor mai modeste dar pregătitoare pentru înțelegerea și înălțarea altora de mai târziu, trebuie să aibă parte de aceeași recunoștință din partea noastră. Fără ei, fără strădania lor istovitoare, lumina zorilor n-ar fi mijit mai timpuriu, dezvoltarea ulterioară ar mai fi zăbovit".

NOTE

1. Ovid Densusianu. În amintirea unui învățat - Timotei Cipariu, în: "Viața Nouă", 1905, nr. 11, p. 241.
2. Grigore Silași. Renașterea limbii române în vorbire și scriere. fasc. 1, Cluj, 1879, p. 17.
3. apud Grigore Silași; ibidem, p. 7.
4. Ibidem, p. 16.
5. Grigore Silași. Puterea de viață internă a limbii și influențele externe asupra aceleia. în: "Amicul familiei", II, 1879, nr. 3, p. 29.
6. Grigore Silași. Să latinizăm ori ba?, în "Familia", 18, 1882, nr. 4, p. 44.
7. Grigore Silași. Studii asupra dialectului macedo-român în paralelă cu cel daco-român. în: "Transilvania", 7, 1874, nr. 8, p.31.
8. Renașterea..., fasc. 1, p. 56.
9. Grigore Silași. Însemnătatea literaturii române tradiționale. în: "Transilvania", 8, 1875, nr. 3, p. 33.
10. Ibidem, p. 29.
11. Renașterea ... în „Amicul familiei“, 3, 1880, nr. 32, p. 263.
12. Renașterea... fasc. 1., p. 59.
13. Studii asupra... p. 87.
14. Grigore Silași. Discursuri filologice și istorice maghiare, privitoare la români. în: "Amicul familiei", II, 1878, nr. 2, p.15.
15. Să latinizăm ori ba?, p. 44.
16. Renașterea... fasc. 1, p. 33.
17. Oare mai ales din franceză să împrumutăm? în: "Familia", 18, 1882, nr. 14, p. 14, p. 167.
18. Discursuri filologice... în: "Amicul familiei", 1, 1878, nr. 1, p. 5.
19. Grigore Silași. Ortografia română cu litere latine, între 1847-1860. în: "Amicul familiei", 8, 1885, nr. 12, p. 127.
- 20 Ibidem, p. 127.
21. Renașterea..., în: "Amicul familiei", 3, 1880, nr. 4, p. 14.
22. Apud Gr. Silași, Însemnătatea..., p. 33.
23. Renașterea..., fasc. 1, p. 4.

GRIGORE SILAȘI ȘI LITERATURILE LIMBILOR NEOLATINE

prof. univ. dr. **Dumitru Pop**, Cluj-Napoca

Nu știm, dar bănuim care a fost reacția lui Grigore Silași când, în primăvara anului 1878, a aflat că pe platoul Peyrou din Montpellier, Vasile Alecsandri, poetul atât de scump inimii sale, a fost încoronat ca rege al popoarelor de origine latină! N-am aflat nici din lucrările sale publicate și nici în cele manuscrise rămase după el, vreo referire la poezia *Cântecul gînteii latine*, deși acesta s-a răspândit cu repeziciune la românii de pretutindeni, menținându-se până târziu, spre mijlocul veacului nostru, în circulație, îndeosebi prin serbările școlare, din programul cărora era nelipsit.

Grigore Silași ne-a lăsat însă o importantă mărturie scrisă despre atitudinea sa față de mesajul acestui cântec, care a inaugurat un nou capitol în relațiile româno-franceze, mai exact româno-provensale, contribuind la promovarea lor în cele mai diverse domenii, inclusiv în cel politic. La nouă ani de la "jocurile florale" care l-au consacrat pe Alecsandri ca poet al latinității, Grigore Silași începe să publice în revista "Amicul familiei" de la Gherla un amplu studiu intitulat *Din literaturile limbilor neolatine*¹. După ce în nr. 2 din 15 ianuarie 1887 face câteva considerații generale cu privire la popoarele și la "limbile surori neolatine", la necesitatea cunoașterii lor și a literaturilor proprii, în nr. 11, din iunie, începe să-și pună în aplicare programul, prin abordarea literaturii provensale, care i se părea a fi cea mai importantă.

După știrea noastră, suntem în fața uneia din cele dintâi scrieri românești pe această temă². Este adevărat că Provența fusese străbătută de numeroși călători români, între care cel mai de seamă a fost Vasile Alecsandri, care o vizitase cel puțin în patru rânduri. În 1839, pe când avea doar 18 ani, făcuse cunoștință cu Lyonul și Marsilia; în 1846 admiră, între altele, Avignonul; în 1849 a avut satisfacția să privească cu firească admirație și uimire ruinele romane de la Arles, iar în 1853, toată regiunea sudică, de la golful Gascogne și munții Pirinei până la Marsillia, o impresie deosebită făcându-i anticul Nîmes. Poetul a fost încântat de peisajul geografic și de locuitorii lui, dar în impresiile sale de călătorie nu face nici o referire la literatură și nici la limba provensală³.

Ca atare, profesorul Silași n-a avut la îndemână nici o contribuție românească în materie, fiind nevoit să apeleze la câteva izvoare străine, mai ales franceze, germane și italiene (Raynouard, Diez, Du Cange, Uhland, Muratori ș.a.). În condițiile acestea este evident că scopul urmărit nu putea viza obiective științifice propriu-zise, ci propagandistice în plan cultural. Intenția sa era să atragă atenția compatrioților asupra "rudelor" noastre de sânge din sudul și vestul continentului, a necesității cunoașterii și apropierii lor prin limba și literatura ce au creat-o de-a lungul timpului, a regăsirii și reintegrării pe această cale în familia popoarelor romanice, în ultimă analiză⁴.

Învățul profesor român considera problema aceasta într-un cadru mai cuprinzător, de foarte mare actualitate și azi. "Se zice - notează el - că în ziua de astăzi nu poate trece cineva de om cu cultură adevărată științifică dacă nu va precepe măcar cele patru limbi universale: franceza, germana, engleza și italiana. Și într-adevăr - continuă el - celui ce nu posedă

măcar una din acum numitele limbi, unui ca acela-i sunt închise porțile la templul și sanctuarul neperitorilor tezauri literari și științiali ai spiritului omenesc“ (nr.2, 1887). Iar ca români “n-ar trebui să existe vreun bărbat român de litere și științe și peste tot de o cultură superioară, fără să cunoscă cel puțin una din limbile și literaturile surori, ales din cele mai lăpăte, cum sunt franceza și italiana. Abstrăgând de la altele, chiar cultivarea gramaticii, sintaxei, a stilului și în genere a graiului românesc încă o pretind aceasta (ibid.). Afirmăția poetului Gheorghe Sion, potrivit căreia “ce-i străin nu se lipește de sufletul meu” este precizată de Silași în sensul că nu admite “lipirea” de “geniul limbii noastre structura gramaticală, sintactică și stilistică a unor limbi mai eterogene și mai străine”, ceea ce poate duce la alterarea celui “geniu” latin. Atrage, prin urmare atenția tineretului nostru studios “de pe la institutele de învățământ mai înalte ca, pe lângă obligațiile lor prevăzute de regulamente “să sacrifice câțva timp și pentru a-și însuși cât mai perfect baremi una din neolatinele surori și a se împrețeni cu literatura acestora” (ibid.). Faptul ar avea consecințe benefice pentru studiul limbii și literaturii române. Latinistul Silași nu se dezmințe, dar se manifestă, cum vedem, în limite rezonabile.

Parafrazănd câteva versuri “populare” de dragoste din colecția lui Vasile Alecsandri, versuri contrafăcute însă de către poet (“Fă, badiță peatra-n zece,/La est mal curând de-i trece;/ Că suntem de soi român./ Nu suntem de neam păgân.../ Despica Dunărea-n două, /Să facem dragoste nouă”, autorul studiului de care ne ocupăm le interpretează potrivit aspirațiilor sale, care coincid cu ale asociației “Lou Felibrige” ce luase ființă în Franța cu peste douăzeci de ani în urmă. După ce enumeră limbile și popoarele neolatine, le îndeamnă “să facă între sine dragoste nouă, alta decât cea originară, dobândită prin geneza lor”. Relațiile noi, întemeiate pe această origine comună, se justifică prin “necesitățile și aspirațiunile prezentului și nu mai puțin viitorului”. În special noi românii, “izolata gintă latină de la Dunăre și Carpați, suntem avizați a peți/ a cere/ și a căuta să legăm pre cât numai se poate această “dragoste nouă”, despre care e vorba în versurile citate.

Acțiunea întreprinsă de savantul român vizează însă și obiective mai largi și mai ambițioase. Pornind de la ideea că “geniul” unui popor se manifestă cu deosebire în limba și, în al doilea rând, în literatura sa, iar cunoașterea geniului unui popor “dimpună cu aspirațiunile și năzuințele lui spre tot ce e bun, onest și frumos” înseamnă “a cunoaște partea lui cea mai bună, mai frumoasă și mai nobilă”. Cade astfel în sarcina celor care “prin cultura și chemarea lor vor a forma fruntea și elita cutărei societăți, să cunoască geniul popoarelor” înconjurătoare și al celor străine și mai îndepărtate. În ceea ce ne privește pe noi românii, atenția trebuie orientată cu prioritate către limba și literatura acelor “ginti” al căror geniu e mai apropiat celui românesc. Acestui scop îi este subordonată și întreprinderea profesorului Silași, de introducere a cititorilor, în special a celor tineri, în literatura popoarelor neolatine. Începând cu provensala, își motivează alegerea altfel decât ar fi făcut-o învățatul italian Raynouard⁵, potrivit căruia provensala este cea dintâi care s-a format pe baza limbii latine, ea devenind astfel “mama” celorlalte limbi neolatine. Grigore Silași are în vedere faptul că provensala, “limba și literatura romantică a trubadurilor din evul mediu”, este prima care s-a “ales” din haosul medieval cu o literatură, ales poetică, demnă de însemnat și de studiat” (ibid.).

Mergând pe urmele lui N. Mahn (*Über das Studium der provenzalischen Sprache und Literatur*, Berlin, 1874), autorul situează limba provensală într-o poziție geografică “mijlocie”: de o parte italiana (și, adăugăm noi, română), de cealaltă franceza și spaniola, întrunind astfel particularitățile proprii acestora. Tocmai de aceea prezintă o importanță deosebită pentru studiul fiecăreia dintre ele; provensala e baza “învățării lesnicioase” a lor (nr.11, 1887).

Cât privește literatura provensală, ea se remarcă atât prin realizările ei în plan

estetic, cât și prin importanța studiului istoric al literaturii medievale. Așa cum arătase Fr. Diez (*Die Poesie der Troubadours*, 1827), unii văd în ea "izvorul liricii literaturilor europene de mai târziu" - opinie împărtășită cu relativă îndreptățire de Silași.

Într-un capitol al studiului său, învățatul nostru profesor se ocupă de izvoarele (de "fântânile" - cum le numește el) studiului literaturii provenșale, făcând o largă incursiune în bibliografia problemei începând cu scrierile din secolul al XVI-lea ale cardinalului P Bembo și I. Nostradamus (*Les vie des plus célèbres et anciens poètes provençaux...* par Jehan de nostre Dame, Lyon, 1575), Salvini (*Comentarj del canonico G.M. Crescimbeiu intorno alla sua istoria della volgar poesia*, Roma, 1710), abatele Millot (*Histoire littéraire des Troubadours, contenant leurs vies, les extraits de leur pieces...*, Paris, 1774) ș.a. Bine informat în condițiile existente la noi în acea perioadă, autorul se dovedește a fi capabil să facă aprecieri judicioase pe marginea unor lucrări, cum sunt cele ale lui Nostradamus și Millot. În continuare sunt trecute în revistă unele din contribuțiile mai noi apărute în Franța: Raynouard (*Choix des poésies originales des Troubadours*, Paris, 1812-1821). Rochegude (*Parnasse occitanien...*, Toulouse, 1819), Italia, Germania și Spania (A. W. Sclegel *Observations sur le langue et la littérature provençale*, 1818...)

Precizările ce le face în continuare autorul cu privire la originea numelui limbii provenșale (lat. provincia; Provence, provençale) și cele relative la spațiul geografic pe care îl înglobează (nr. 11, 1887) sunt urmate de sumare considerații despre începuturile poeziei trubadurilor (nr. 14, 1887). Originea acesteia trebuie căutată - notează Silași - în "poezia primitivă a poporului, în condițiile formării ordinilor cavalești, prin secolul al XI-lea și sub influența primelor expediții cruciate (ibid.), cântecele lui Guilielm de Poitiers și poemele lui Peire Rogier reprezentând mărturii ale unei mișcări literare, poetice, constituite pe la 1140. Apărută în mediile nobile, ca expresie a gustului acestora, poezia provenșală s-a dezvoltat antrenând și "clasa mai de jos a societății".

Problema "curților de amore" și a "academiilor poetice" (ibid.), foarte dezvoltate în zonele nordice ale Franței (zona dialectului d'oil) dar absente în sud, problema trubadurilor și jongleurilor, două componente distincte și bine definite de Grigore Silași ale mișcării literare din sud, problema semnificației termenilor, a originii, precum și a statutului social, a modului de viață și de manifestare a protagoniștilor (creatori și interpreți) etc., toate rețin atenția autorului, ajutându-l pe cititor să înțeleagă atât fenomenul cultural, cât și caracterul, funcția și valoarea artistică a creației trubadurilor. Nu sunt pierdute din vedere nici "petrecerile poetice" (nr. 16, 1887) organizate la castelele regilor, principilor și a nobililor și nici premiile acordate poezilor de către organizatori. De asemenea, sunt prezentați "susținătorii" poeziei provenșale (nr. 18, 1887) din secolul al XII-lea și al XIII-lea: în Provența familia Raimon Berengariu III și urmașii săi și familia Raimon IV de S. Gilles, care stăpâneau jumătate din teritoriul pe care se vorbea provenșala, teritoriu care depășea hotarele Provenței, precum și parte din nordul Africii, Richard Inimă-de-Leu, devenit rege al Angliei și numeroși alți conți, duci etc.

Savantul filolog român se referă de asemenea la expansiunea poeziei provenșale, care a fost preluată și în Spania, în Aragon și Castilia, în Italia (ibid.), după cum nu uită să analizeze cauzele decăderii ei (ibid.), operație foarte pertinentă, care pornește de la prefacerile sociale ce au avut loc, care, împreună cu numeroasele războaie, înainte de toate cruciadele, au dus la sărăcirea și decăderea nobilimii. Ascensiunea progresivă a burgheziei - spune autorul - a contribuit, între altele la "apunerea spiritului cavaleresc". Această primă parte a studiului profesorului Grigore Silași se încheie cu o periodizare a vechii literaturi provenșale (ibid.), care se întinde pe o durată de două sute de ani.

Cea de a doua parte a studiului este rezervată unor probleme speciale: versul, strofa și rima în poezia trubadurilor, cu definirea noțiunilor și precizarea terminologiei literare a epocii (nr. 20, 21, 22, 1888). Un alt capitol este consacrat genurilor și speciilor: "vers", termen care a fost moștenit, ca și românescul "vierș" - adăugăm noi, din latină, denumea în provensală orice formă de cântec și poem, ca și în poezia populară de la care a fost împrumutat. "Cantiune", "cansôs" sau "chansôs" denumesc "canțoneta" care cântă iubirea și adorarea lui Dumnezeu. "Sirventesul" (dedicația, genade), cu o tematică mai largă, între care iubirea ocupă un loc important. "Pastorella", "pastoreta" și "vacaresa" denumesc alte specii ale cântecului provensal, apărute în timp. "Balada" și "dansa" sunt cântece cu refrene (refrim), uneori "ușuratece, destinate cum se pare a acompania saltul" (jocul).

În ceea ce privește conținutul poeziei trubadurilor, Grigore Silași subliniază înaintea de toate asemănările ce se pot constata de la un creator la altul, despre care crede că "se nasc de la sine", fiind așadar rodul observației proprii, și nu al unor influențe sau moșteniri (autorul respinge în mod decis influența greacă și latină), ceea ce pare să fie adevărat doar în parte, originalitatea la care se referă autorul fiind relativă. Față de poezia populară, care e "mai mult a simțului", poezia trubadurilor e "a minții"; ea e, precizăm noi, mai elaborată și deci mai rece, mai rațională și mai convențională. Marele admirator al geniului popular și al expresiei lui poetice subliniază "simplitatea cugetării" creației orale, ceea ce corespunde realității, dar nu ignoră nici faptul că în poezia populară provensală descrierile de natură apar "clăie pe grămadă" câteva imagini care nu formează "o imagine clară, bine desemnată și marcată" (nr. 21, 1987).

Grigore Silași rezervă un loc amplu "poeziei lirice de amoare" (nr. 1, 1888), deși, după părerea lui, "afacerile amoroase pun în mișcare mai mult spiritul decât inima poetului" - ceea ce explică - spunem noi - caracterul convențional al acestei categorii a liricii trubadurilor provensali. Sintagma "saber d'amor", cu înțelesul de "a se pricepe la iubire" ne apare astfel foarte sugestivă. Faptul se evidențiază și în spațiul pe care poezia aceasta îl acordă regulilor și prescripțiilor ei.

La provensali "alegoria amoarei", moștenită de la înaintași, e o zeităte feminină, o "zeiță", în loc de "zeu", purtând însă aceeași armă cu care rănește inimile. Autorul studiului relevă caracterul voluptuos al poeziei de dragoste provensale, asociat cu note de romantism, dar, am zice noi, și cu exprimări artificioase, grandilocvente, cu exagerări mai puțin controlate.

În cadrul tematicii sale foarte variate, "sirventesul" (nr. 1, 2, 1888) se inspiră adesea din viața socială, devenind astfel o importantă armă în funcționarea opiniei publice. Tematica politică, morală și socială se îmbină adesea cu cea istorică; luptele duse împotriva unui "domnitor", împotriva preoțimii și chiar a "scaunului papal" și a disputelor confesionale etc. Grație unei asemenea tematici, "sirventesul" a avut un rol militant, autorii lui bucurându-se uneori de un mare prestigiu în ochii societății. Lipsește din această categorie a liricii iubirea și religia. Aceasta din urmă e implicată totuși în "sirventesul" politic din vremea cruciadelor (1182-1270), unde apare ideea sacrificiului în luptă, părăsirea astel a deșertăciunii vieții pământene, spre a răsplăti patimile dumnezeirii în folosul omenirii.

Epica e slab reprezentată în literatura provensală (nr.5, 1888), fiind ilustrată doar de câteva romane și nuvele, între care una care relatează luptele dintre Girart de Rousillon și Carol Martel, alta *Philomena*, care are centrul ei pe Roland, eroul luptelor duse de Carol cel Mare împotriva sarazinilor, romanul despre *Sfântul Graal*, care a avut un destin remarcabil în cultura europeană, *Istoria frumoasei Maguelones*, legenda precum *Viața Santei Fides*, *Istoria războiului albigens*, scrisă în versuri de Guilielm de Tudela, aceasta din urmă având și o importanță documentar-istorică (nr.4, 1888).

În sfârșit, poezia didactică și proza, foarte răspândite în evul mediu, sunt reprezentate înainte de toate de *Breviarul iubirii*, de Matfre Ermengau, o operă vastă și foarte interesantă, care, în cele 27.000 de versuri din care e alcătuită, concentrează o parte importantă din știința contemporană, de la “descrierea fizică a lumii, a corpurilor cerești”, a norilor, a plantelor, păsărilor și animalelor, până la “iubirea cerească și pământeană”, la structurile sociale, de la rege până la ziler etc. Tot în acest capitol încadrează Silași două “instrucțiuni pentru juculatori” (jongleuri), interesante pentru istoria “poeziei de artă” (nr. 2, 1888).

Literaturii didactice i se încadrează și poema *Despre viața lui Boethiu*, scrisă pe la sfârșitul secolului al X-lea și fiind “cel mai vechi monument poetic neolatin” (nr. 5, 1888) se adaugă *Învățăturile din filosofia vieții*, de Arnold de Marevil și *Despre patima lui Cristos* de Sfântul Augustin. Alte opere din aceeași categorie se referă la corupție, abuzuri, precum și la *Reguli de viață* pentru jongleuri. Foarte interesantă i se pare lui Silași *Misterul fecioarelor înțelepte și nebune*, care reprezintă “probabil cea mai veche încercare dramatică într-o limbă mai nouă (decât latina) ce ni s-a păstrat. În textul ei “persoanele vorbesc alternant în limba provincială și în cea latină”. Savantul nostru cărturar are în vedere și poeziile scrise într-un “dialect secundar al limbii provenșale (Valdens)”, important atât din punct de vedere lingvistic, cât și istoric.

Ultimul capitol al întinsului studiu al profesorului Silași este intitulat “Raportul literaturii provenșale cu lirica franceză, germană și italiană” (nr. 58, 1888). Subliniind valoarea artistică a poeziei provenșale de curte, el arată că în raporturile cu poezia franceză beneficiară a fost aceasta din urmă, fiind puține elementele franceze împrumutate de provenșală. Autorul constată existența unor asemănări între “poezia de artă” provenșală și germană, fiecare având însă terminologia, ritmul și versificația ei. Fiecare poartă, prin urmare, propria pecete. Ceea ce le deosebește totuși pregnant e faptul că poezia germană e, ca și cea populară de pretutindeni, o “poezie a sentimentului”, nu a minții; astfel, lauda sexului frumos e mai accentuată. Silași constată totuși prezența unei influențe provenșale asupra celei germane. Cântecul liric al comitelui Rudolf de Nemburg din Elveția de exemplu, sunt în majoritatea lor, imitații ale creațiilor trubadurului Folquet de Marsilia - arată autorul. La rândul ei, lirica italiană s-a dezvoltat în strânsă dependență de cea provenșală (nr. 8, 1888), care era interpretată adesea pe la curțile nobililor italieni de trubaduri veniți din învecinată provincie romană. Au apărut chiar trubaduri de origine italiană: Bonifaciu Calvo, Adalbert de Malaspina ș.a. Referindu-se la influența poeziei trubadurilor asupra poeziei italiene din secolul al XIV-lea, Silași afirmă că înșiși Dante și Petrarca au cunoscut-o și au prețuit-o, imitând chiar unele din formele ei, fapt care a ajutat-o să supraviețuiască.

Așa cum notam la început, Grigore Silași n-a intenționat să îmbogățească cu materiale și idei sau interpretări noi bibliografia problemei literaturii provenșale, scopul său fiind mult mai modest, dar numai în aparență. Căci difuzarea cunoștințelor generale despre creația literară a acestui dialect romană, căruia își propunea să-i urmeze celelalte dialecte din aria latinității, reprezenta un act cultural a cărui însemnătate trecea dincolo de preocupările pur teoretice. Reînnoirea unor legături genetice, cosanguine, resurecția sentimentului de solidaritate la popoarele ce alcătuiau marea familie a romanității, într-o epocă în care acestea se aflau sub amenințarea unor puteri în plină ascensiune pe continent, ilustrează mesajul savantului profesor român din inima Transilvaniei, care ne apare limpede și profetic.

Din păcate, Grigore Silași nu și-a putut finaliza proiectul prin prezentarea tuturor literaturilor neolatine. Cu un an înainte de-a începe publicarea studiului despre literatura provenșală, pe când abia împlinise 50 de ani, el a fost demis din postul de profesor pe care îl ocupa în Universitate, pentru simplul motiv că predă limba română în românește. În elanul

lor șovin, studenții maghiari i-au atacat locuința, savantul român abia reușind să se salveze de furia lor, fugind prin cimitirul orașului. Casa și biblioteca i-au fost însă devastate, multe din cărțile adunate de-a lungul anilor fiind arse pe dealul Cetățuia ce domină orașul de pe Someș. Lipsit de sursele de informare științifică, profesorul nemaiputând reveni niciodată la catedră, a scris puțin în anii ce au urmat. Studiul despre literatura provensală se numără astfel printre cele care încheie o carieră științifică frântă în plină activitate creatoare.

NOTE

*Spre a face lectura citatelor din Silași cât mai accesibilă, am modernizat textul renunțând la ortografia latinizată utilizată de el.

1. An. XI (1887), nr. 2, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 23; an XII, nr. 1, 2, 4, 5, 8, 9

2. Primul pare a fi al lui Al. Papadopol-Calimah. *Mișcarea literară provensală*. în: "Convorbiri Literare", nr. 11, 1883.

3. Amănunte în articolul nostru *Provence-Roumanie: le poete Vasile Alecsândri*, în: "Reflets méditerranéens", 1965, nr. 46, "Hommage du Pen-Club Internațional a Dante Alighieri", p. 17-19 și în varianta în limba românească *Vasile Alecsandri și nostalgia Franței*, în: "Studia Universitatis Babeș-Bolyai", Fasc. 2, 1990, p. 53-60.

4. Mișcarea culturală și literară "Lou Félibrige", care se constituie în perioada 1854-1867, își propune să realizeze solidarizarea tuturor popoarelor romanice, într-un "imperiu al soarelui" ("empire dou souleu"), dar românii și-au făcut intrarea în cadrele mișcării abia după 1875. Vezi unele detalii cu privire la Félibrige la Maria Platon. *Vasile Alecsandri, poezii felibri și "Cântecul gînteii latine"*, Editura Junimea, 1980, precum Dumitru Pop, "*Paharul de aur*" - un motiv folcloric arhaic în cultura europeană, în vol. Cercetări de folclor românesc, în curs de apariție la Editura Fundației Culturale Române; unele informații utile se găsesc într-un studiu al nostru, *La coupe du Félibrige symbole folklorique*. în: "Anuarul Arhivei de Folclor", XV-XVIII, Cluj-Napoca, 1997, p. 57-66.

5. Grammaire de la langue romaine.

GRIGORE SILAȘI ÎN CORESPONDENȚĂ CU GEORGE BARIȚ

Prof. dr. Ion Buzași, Blaj

Masivul corpus epistolar *G. Bariț și contemporanii săi* din care au apărut până în prezent nouă volume, aduce o bogăție extraordinară de informații și date despre istoria politică și culturală a Transilvaniei în secolul al XIX-lea. Printre numeroșii cărturari care îi scriu lui G. Bariț se numără și Grigore Silași (1836-1897). Corespondeța lui Silași cu Bariț începe în 1865 și durează mai bine de două decenii. Ca și ceilalți cărturari ardeleni, Silași vede în Bariț un mentor spiritual, un îndrumător al intelectualității transilvane din a doua jumătate a secolului trecut. La centenarul morții marelui patriot și cărturar din Țara Năsăudului, Grigore Silași, primul academician român din acest binecuvântat ținut ardelean (v. Teodor Tanco, *Academia Română 1866-1996. Academicienii năsăudeni și bistrițeni*, Editura Virtus Romana Redivida, Cluj-Napoca 1996) încredințăm revistei „Minerva” două scrisori inedite din acest bogat și interesant epistolar ce urmează să apară în vol. X al corespondenței lui Bariț. Grigore Silași se afla la Viena ca prefect de studii pan vice-rector la Seminarul greco catolic și-l informează pe G. Bariț de convingerea lui în utilitatea și necesitatea unui „ziar românesc special bisericesc”. Cum concretizarea unei asemenea inițiative întârzie neângăduit de mult, și-ar lua el, Silași, o asemenea osteneală. Îi cere însă sfatul lui G. Bariț, iar pentru primele două numere îi solicită și colaborarea, pentru a da prestigiu publicației. În cea de-a doua epistolă îl informează pe Bariț că din punct de vedere material se descurcă binișor cu *Sionul românesc* având destui “prenumeranți”(abonați) dar nu prea sunt colaboratori, iar articolele primite la redacție sunt scrise atât de rău, încât el însuși trebuie să le rescrie și să le dea o înfățișare lingvistică mai cuviincioasă. Scrisoarea prevestește pe viitorul profesor de limba și literatura română de la Universitatea clujeană, capitol biografic de cea mai mare însemnătate în activitatea lui Grigore Silași.

I

Preastimate Domnule,

Amabilitatea, ce am întâmpinat din partea Preastimatei domniei Voastre, mă încurajează să nu Vă dau pace nice măcar acasă departe de locul unde fui fericit a vă face întâia cunoștință mie în veci neuitată și în veci prea prețuită.

Eu, prea stimate Domnule, n-am uitat tratatul despre sinoade, la a cărui elaborare mă îndemnați când cu pașii făcuți la nunțiatura papală în treburile noastre bisericești; mai ales că articlii cei prepipăiți, ce-i publicarăți de atunci încoace în *Gazetă*, mi-improspetară acel îndemn în memorie să mă încurajeze din nou. Ci în decursul lucrărilor mele iară și iară începu a predomini ideea despre lipsa neapărată de un ziaru românesc special bisericesc, care altcum o recunoscărăți și preastimata domniei Voastre, o simțesc și alții prea demni bărbați. De-mi aduc bine aminte, eu v-am fost împărțășit, prea stimate Domnule, cum că în urma provocării mele se vorbea astă vară în Blaj de una foaie bisericească cu mai puțin de patru redactori. Din patru pe urmă se alese nici unul, și așa lucrul amorți. Tot astfel o păți și o încer-

care renoită în privința aceasta cam pe la începutul anului curinte, încatu-ți vine să strigi cu scriptura: „Din Nazaret mai poate ieși ceva bun ?”, După toate acestea, preastimate Domnule, eu mi-am propus tare, ca de ceea ce se tem alții, să cuez cu a mă apuca, și să public în acel tratat despre sinoade în I număr de probă al *Sionului românesc* și aceasta neștrămutat în 1 iulie a.c.. Iată ceea, despre ce doream a Vă cere mult esperatul sfat.

Firește, că neavând eu minimul de 5000 fl.m-a -ce s-ar pofti - aice în Viena ca cauțiune, și de altă parte vrând să surprind încatu-va pre Ordinariatele și clerul nostru cu foaia proieptată, ea nu se va putea amesteca în politică, ci se va mărgini la cauzele noastre besericești, științifice și școlare. Cuget dintru-nceputu să urzesc lucrul cam cu 1 1/2 coală, cel mult două coale în 1 și 15 a fiecărei luni, bunăoară ca jurnalele noastre beletristice.

Ce ziceți, prea stimate Domnule, la aceste? Nu cumva mă desfătuți? Căci io Vă mărturisesc, că mie acum nu-mi răsună alta în urechi decât *Audaces fortuna iuvat, timidosque repellit*. Nu ca și cum m-aș încrede doară prea mult în mărginitele mele puteri; dară știm prea bine preastimate Domnule, câte talente eminente în clerurile noastre stau ca îngropate. O gazetă specialmente besericească, cine știe, poate le-ar veni de îndemână spre a se arăta în toată splendoarea lor.

Dacă cumva, prea stimate Domnule, n-ați fi contra îndrăznețului meu propus, atunci nu-mi reieptați mie preaumilita-mi rogare ca să binevoiți a concurge cu peana-Vă eminentă măcar la cei doi numeri de întâi, pentru ca nimbul ce Vă împresoară pre cariera literaria și politică a națiunei noastre, să împrumute și fragedei acestei întreprinderi o avântare și putere, care să o scape norocită din greutățile nașterii.

Răspunsurile episcopilor la întrebările nunțitului au sosit. Ceea a lui Szilaghi e prea favoritoare; celelalte două nu mi le-au putut încă spune la nunțiatură înainte cu vreo 8 zile, fiindcă numai atunci sosiseră de la Blaj și Lugoj.

Închinându-mă de sănătate, prea stimatei doamne, și îndrăznind a mă ruga de răspuns, măcar până în 25 iuniu, cu cea mai profundă reverință mă dechiar

al preastimatei Domniei voastre

Viena 29 Maiu 1865

plecat șierb

Dr. Grigoriu Silași

prefect de stud. în sem. gr. c. central

II

Preastimate Domnule!

Mult prețuita epistolă, și alături materialul trimis pentru „Sionul românesc”, cu care mă onorați, mi-împlu anima de sentimentele mulțamitei și bucuriei celei mai sincere. Mă bucurai mai ales, căci văzui dintr-însa, cum că Pronia cerească binevoi a vă restatornici și a vă prelungi firul vieții atât de scumpe și neapărate pentru urzirea și îndreptarea înțeleptă a destinelor carei scumpei națiuni pre un viitor îndelungat înainte. Io-mi și unesc, preastimate Domnule! în ajunul lui S. Georgiu, în care am onoarea a vă scrie, rugăciunile mele cu cele alor mii și mii de români, ca bunul D-zeu pentru rugăciunile și prin intercesiunile marelui patron de nume al preastimatei domniei voastre să ni te trăiască întru mulți ani!

Și ca să mă întorn la cuprinsul lăudatei epistole, articlii alături lingă dânsa cu atât la mai mare recunoștință mă deobligă, cu cât că dacă mi-ași lua îndrăzneala a aștepta vreo-dată ceva de la peana-vă așa de ocupată pre late terenuri și pentru alte interese naționale mai

cumpănitoare, apoi aceea ar fi ca svaturile mature și bazate pre o experiență atât de adâncă să nu pregete a îndrepta unde ar fi de lipsă neexperiența mea, cu carea am cutezat a mă apuca de redigerea unei foaie bisericești numai împins de dorul de a contribui după micile mele puteri și în cât de cât la clădirea culturii și prosperării noastre și numai pentru că alții n-arătau voia de a mișca odată lucrul.

Mă întrebați, preastimate Domnule! că am prenumerați de ajuns cât să se poată susține "Sionul"? Char cerului! am încă ceva mai mulțișori. Spesele adică mi le scot de la 360-400 de prenumerați iară în semestrul curinte numărul lor sue la 450. Firește că cea mai mare parte dintre aceștia e din Ardeal; în Ungaria și întreabă aceasta se pare a fi indiferenți, la ce mai adauge că ilustr(itatea) sa episcopală Szilagyi vrând a mă subvenționa a prenumerat dintr-al său câte un exemplar pentru cele 21 de protopopiate din eparhia-și prin ce s-a micșorat și mai tare numărul prenumeraților din acea dieceză. Amintrea mă bucur că străbate în acelea părți măcar la pușini și măcar ziarul meu (deoarece ca să fie prenumerate pre acolo alte foi politice rom(ânești) și mai mică sperare am), pentru că, Doamne! pierduți mai sunt. N-ai crede preastimate Domnule! dar capăt câte o epistolă din acele părți, în carea limba rom(ână) e mai torturată și mai stricăată decât în gura lui Pișta din "Umoristu"; ba un protopop rom(ân) de pre lângă Baia Mare mi-a scris ungurește și a poftit să-i adresez "Sionul" în limba maghiară... Așiadară "S(ionul) r(omânesc)" cu ajutorul lui D-zeu are în atari locuri și cu privire la atari rele de a aplana cu încetul calea propășirii naționale - vezi bine că în respectul acesta încă mai mult aș putea face când aș fi în stare să iasă odată pre fiecare săptămână. Dară unde e mecenatul nostru bisericesc, care să depună cauțiunea de 4000 fl.?

Zel de scris ar fi în preoții noștri; cei de la sate, nu însă și cei de pre la guvernele diecezane (cu două - trei excepțiuni laudabile), ceea ce mă prinde mirarea. Astfel, nescriindu-mi cei de "fabent unde clament", mi-scriu destul cei ce nu prea știu, încât mai fiecare articolu, sum nevoit să-l prelucru denou, căci nepublicarea lor n-aș vrea să dezgust pre scriitori. Tac despre ortografie, căci de aceasta nu aflu ca în palmă; de unde mi-am și propus să-i provoc odată în vreo notă la o mai mare grijă întru urmarea ortografiei noastre *utcumque* generale în Austria, luând afară Bucovina. -Cu toate și pre lângă toate acestea, ia - privind trecutul poporului rom(ân), emanciparea lui ce durează numai de ieri de alaită, cum și cercuătărilor lui prezinte, sociale și materiale încă nu prea favoritoare, -zic ca dânsul și în privința părtinirii literaturii naționale peste și a ziaristiceii în special, documeantează un zel și o putere de viață demnă de mirat.

Dară ia vă ocupați, preastimate Domnule! și prea lung cu vorbositatea mea. Închei drept aceea, poftindu-vă denou din adâncul sufletului meu tot binele și comandându-mă și de aici încolo binevoitoarelor preastimatei domniei voastre afecturi.

Al preastimatei Domniei voastre

pururea reveritoriu

Dr. Gregoriu Silași

prefect de studii în Sem. gr. c.

Viena, în 4 Maiu 1866.

PROFESOR-PATRIOT

Doinea Cetea - Asociația Scriitorilor, Cluj-Napoca

În urmă cu 100 ani, a trecut pragul de dincolo de ființă Grigore Șilași. Cel dintâi profesor de limba și literatura română la Universitatea din Cluj, s-a născut la 27 ianuarie 1836 la Beclean, tatăl lui fiind protopopul greco-catolic Vasile Șilași. Familia lui a avut cinci copii, Grigore, Ana, Carelina, Cristina și Ion.

Grigore, viitorul profesor, a început școala în casa părintească (protopop. V. Silași înființând prima Școală primară din Beclean la el acasă), apoi școala grănicerească din Năsăud spre a continua studiile la Dej și apoi, la Liceul Piaristilor din Cluj. Ar fi dorit să aleagă cariera de medic sau inginer, dar moartea timpurie a tatălui i-a schimbat destinul, drumul vieții lui fiind îndreptat spre studiile teologice. A urmat cursurile seminarului Sf. Barbara din Viena, unde mai târziu i s-a încredințat postul de rector. A fost hirotonisit preot de către mitropolitul Alex. Sterca Suluțiu dar își continuă studiile și în 1862 obține titlul de doctor în teologie la Universitatea din Viena. Viena reprezintă începutul activității de organizator al studenților români ce se aflau acolo prin reînvierea "Societății bisericești-literare a teologilor români". Societatea avea ca scop îmbunătățirea cunoștințelor teologice, laice, traducerea și redactarea lucrărilor valoroase, ținerea legăturilor cu activitățile din Principatele Unite cât și din Transilvania. Grigore Silași era sufletul și coordonatorul ei. Societatea a desfășurat o activitate valoroasă. A contribuit la largirea orizontului cultural și intelectual al teologilor și la întreținerea permanentă a sentimentului conștiinței naționale. O altă societate care s-a organizat la Viena cu contribuția lui Grigore Silași a fost "Societatea academică social-literară România jună" înființată în anul 1871.

În acel timp studiau la Viena în jur de 100 de tineri studenți români (printre care se presupune că ar fi fost și Mihai Eminescu). Concomitent cu preocupările legate de buna funcționare a celor două societăți, Grigore Silași desfășoară o intensă activitate publicistică, editând ziarul "Sionul românesc", foaie bisericească și școlastică. Articolele sunt legate în special de problematica existentă în Transilvania și România urmărind biserica, învățământul, cultura, viața politică.

A fost calificat "cel mai serios ziar bisericesc din toate cele apărute atât dincolo cât și dincoace de Carpați". Ziarul a apărut la 1 iulie 1865 la Viena. Își încetează apariția odată cu plecarea lui Grigore Silași de la Viena la Cluj. Urmărind însă activitatea lui la Viena, legată de "Sionul românesc" putem vedea limpede atitudinea sa. Alături de alți români aflați acolo, are preocupări serioase față de soarta Transilvaniei față de forțata unire a ei cu Ungaria, fără consimțământul majorității populației. El îndeamnă intelectualitatea să înceapă acțiuni energice pentru a salva onoarea politică. Cum scrie într-o scrisoare "punctul arhimedic al politicii românilor e susținerea autonomiei Transilvaniei, cu orice preț și momentul e urgent". Tot în această scrisoare arată și unele măsuri concrete ce trebuie întreprinse în acest scop: "năsău-denii și dacă s-ar putea și făgărușenii să declare cât mai curând un protest împotriva unirii făcute de noi, fără noi, către care să se alăture apoi comunele și corporațiunile române de prin țară". Acest protest a fost cunoscut și de alți mari intelectuali ca Gheorghe Barițiu, dr. Rațiu,

Nic. Axente Sever, Ioachim Mureșan, etc. Se vede din aceste îndemnuri că Grigore Silași credea în rezolvarea marilor probleme ale Transilvaniei pe cale protestatară. Astfel, în 15 mai 1868, un grup de intelectuali români semnează un act de protest împotriva alipirii Transilvaniei la Ungaria, cunoscut sub numele de "Pronunciamentul de la Blaj". Autorii lui se declară neclintii alături de principiile și revendicările formulate de națiunea română în adunarea de la 3-15 mai 1848. Ei formulează 3 revendicări:

-Autonomia Transilvaniei pe baza diplomei Ieopoldine și sancțiunii pragmatice, invocând precedentul recunoașterii autonomiei Croației și Sloveniei.

-Recunoașterea și aplicarea legilor Dietei de la Sibiu din anii 1863-1864.

-Redeschiderea Dietei Transilvaniei pe baza unei adevărate reprezentări populare.

Urmare acestui protest a fost trimiterea în judecată a semnatarilor, Iacob Mureșan, redacția „Gazeta Transilvaniei,, prozatorul Ion Micu Moldovan colaborator al lui Grigore Silași. Această acțiune stârnește un val de proteste care sunt trimise la Viena lui Grigore Silași pentru a le susține în fața împăratului. În 12 nov. 1868 în audiență spune: „Eu îndrăznesc a mă prezenta maiestății voastre pentru ca procesul penal împotriva distinșilor bărbați și redactori ai românilor, învinuiți de publicarea crezului lor politic din partea funcționarilor maghiari și guvernului, să fie cu atât mai mult nimicit, cu cât acel crez politic nu este împotriva niciunei legi statale:deoarece problema unirii Transilvaniei cu Ungaria este până acum o problemă deschisă și e privită de români ca atare.

Din această cauză prea plecații petiționari cer reactivarea la înaltul for a acestor legi prin care se asigură existența politică națională a națiunii române, delimitată mereu corect de către majestatea voastră și pentru reglementarea raporturilor de stat față de coroana maghiară,cer înalta întrunire a Dietei Transilvaniei să potă salva vechea autonomie de drept măcar atât cât posedă acu, datorită milei majestății voastre, Croația, sau oricare altă provincie mică și neînsemnată“.

La această susținere de motive, împăratul răspunde: “În ceea ce privește acel proces politic va fi foarte greu a-i ajuta pe acești oameni, pentru că ei fac agitație periculoasă în rândul poporului român și conspiră evident cu Principatele Române învecinate“.

După audiență, așa cum reiese din scrisoare, Grigore Silași este foarte revoltat. Se poate ghici cât de mare a fost influența lui asupra împăratului; de teama unor și mai mari proteste, a fost suspendat printr-o ordonanță regală.

În viața și activitatea lui G. Silași a intervenit un moment de mare importanță. În anul 1872, la propunerea ministrului Ungar de culte și învățământ, este numit “profesor public ordinar” de limba și literatura română la Universitatea din Cluj. Este deci, primul profesor de limba română la Universitatea din Cluj. Își canalizează eforturile spre o activitate în domeniile cercetărilor științifice, didactice, social-culturale și politice. A fost un neobosit culegător de folclor românesc. În urma activităților sale a fost răsplătit în 1881 cu Diploma de Doctor în filosofie “Honoris causa” iar în 1883-1884 a fost ales decan. La Universitate a desfășurat o activitate de peste 14 ani. Munca lui la catedră se materializează prin predarea disciplinelor lingvistice. Întreaga activitate lingvistică a lui G. Silași scoate în evidență concepția unui latinist în a cărui curent a rămas până la finele vieții. Am să dau un exemplu din cartea scrisă și apărută în 1830 la Ed. “Amicului Familiei” din Cluj și intitulată “Renașterea limbii românești în vorbire și scriere“.

“Postu-i-a și aceea ursită, ca pe un răstimp de mai multe secole să îmbrace zdrențe cirilice, fără ca acest veșmânt diform să-i fi putut ascunde tăișul zvelt, figura și talia antică romană. Într-adevăr lucru admirabil! Impresurată cum a fost limba română, de jur-împrejur, de limbi străine și de elemente ostile, părăsită secole întregi în voia soartei, dădăcită numai

la modestul cămin al țaranului cărturar, geniul Romei a pândit-o ca prin minune. Poporul român care deși ignorant a știut cât mai fără șovăire să țină drumul drept al dezvoltării ei firești“.

Possibilitatea aprecierii asupra activității literare, lingvistice și folcloristice, ni le dau articolele, cărțile și studiile publicate de G. Silași în diferite reviste și ziare ale vremii. Activitatea literară și social-politică este marcată de adânci sentimente patriotice, de necesitatea ridicării și emancipării naționale și de întărirea conștiinței naționale.

Activitatea desfășurată de G. Silași la Cluj a stârnit nu numai cuvinte de laudă. În urma articolelor publicate în presă a izbucnit un conflict între el și autorități din cauza convingerilor sale ca român. Începutul acestui conflict a izbucnit în urma unei cuvântări susținute în 23 septembrie la o reuniune a societății “Iulia”. Ziarele maghiare l-au acuzat că în acea cuvântare a dat îndrumări daco-romane studenților. Studenții maghiari s-au răzvrătit și au cerut sistarea lecțiilor de limba română din Universitate. În anul 1884-1885 profesorului Silași i se ridică dreptul de a predă. El și-a iubit din adâncul ființei poporul fără a cădea pe panta șovinismului, (dovada a fost cunoașterea la perfecție a limbilor germană, maghiară, greacă, latină, limbi în care predă). El militează pentru înțelegerea între națiuni. Și iată, acum când îl omagiem cât este de contemporan cu noi.

Citez din cuvântul său ținut în 1878 la Universitate despre “Originea poeziei culte la români”: “Armonia care o vedem în toate, unitate și varietate în unitate aceasta nu este altceva decât un avertisment ceresc către națiuni ca să trăiască în armonie și în pașnică bună înțelegere. Căci în ce ne privește, manifestările spirituale, totul se schimbă în timp și spațiu, popoare vin și se duc, obiceiuri se ivesc și pier. Numai ceva rămâne neschimbat și nealterat până la sfârșitul lumii, eternul omenesc“.

Anul 1886, trist în evenimente, pentru eminentul profesor n-a însemnat de fapt începutul sfârșitului. Rămâne ascuns la sora lui Ana, din Năsăud, unde continuă să scrie și să citească. Din păcate, nimic din ce a scris din acea perioadă nu s-a păstrat. Deprimat de mersul vieții, de imposibilitatea de a se manifesta după gândirea lui de patriot, uitat între dealurile Năsăudului, distinsul profesor și academician, care s-a închis între cărți și studii, se eliberează de toți și de toate în ziua de 17 ianuarie 1897 trecând comorile lui sufletești în lumea de dincolo lepădându-și învelișul uman cimitirului “Pe Comoară” din Năsăud, lăsând cărțile, studiile, eseurile, articolele moștenire celor care se vor apropia de spiritul său.

DR. GREGORIU SILAȘI - REPREZENTANT DE SEAMĂ AL CULTURII NAȚIONALE

Preot prof. univ. dr. Ioan M. Bota

Una dintre personalitățile marcante ale culturii naționale românești din veacul al XIX-lea a fost și Dr. Gregoriu Silași, strălucit teolog, istoric, filolog, lingvist și pedagog.

Născut în în 27 ianuarie 1836 în Beclean, fiul protopopului greco-catolic român Vasile, a învățat carte românească în familie, căci la acea dată lipseau școlile românești acolo, apoi gimnaziul franciscanilor la Dej și al piariștilor la Cluj, iar de aici trecu la școlile grănicerești în Năsăud pentru ca să se reîntoarcă la Liceul piarist din Cluj, pe care-l absolvi cu bacalaureat în 1855. Cu un an înainte, în 1854, îi muri tatăl. Fiind lipsit de mijloace materiale și ca atare nu putu urma nici medicina, nici ingineria, ci, primind bursă, fu trimis la Seminarul central "Sf. Barbara" din Viena, pe care-l absolvi în 1858, fiind hirotonisit preot celibe de mitropolitul Alexandru Sterca Suluțiu, care-l numi prefect de studii pentru a-și putea promova riguroasele (licența). În 1862 Facultatea de Teologie din Viena îl promova doctor în teologie și fu numt provizoriu și vicerector al seminarului până în 1872, în ciuda uneltirilor clericilor ruteni din Seminar.

Încă din 1852 ființa „Societatea bisericească literară a teologilor români din Viena“ el devenind conducătorul ei.

Pătruns de profunde sentimente de dragoste pentru viitorul națiunii române, tânărul preot-profesor Dr. Grigore Silași nu s-a limitat la îndeplinirea sarcinilor strict seminariale și didactice, ci s-a angajat la activități și acțiuni menite să pregătească și să promoveze interesele superioare ale poporului român. Prima problemă a fost înfăptuirea unității de acțiune între toți studenții români aflați la Viena și de aceea s-a luptat pentru unificarea activității culturale a acestora într-o singură societate, în locul celor existente până atunci.: "Societatea literară a Românilor din Viena", "Soc. România" reușind, cu ajutorul comerciantului român Popoviciu, a Dr. Aronovici din Iași, a Dr. Paul Tancu din Năsăud, Dr. Moisiș ș.a. să le contopească în "România jună", vizând viitorul națiunii române. Ca o replică unor acuze aduse de Mera, el scrie "dacă ar avea gură pereții Seminarului "Sf. Barbara" i-ar mărturisi eforturile făcute pentru activitate națională comună, unificată, pe care le-a făcut personal în acest scop. (Dr. G. Silași, *Limbă populară și limbă literară. Răspuns d-lui Mera* în "Familia" nr. 1/1883, Oradea, p4). Și continuă cu mărturisirea: "... noi vom contribui, după mărginitele noastre puteri, la dezvoltarea noastră sănătoasă literar-culturală și națională, încredințat fiind că cel mai mic cui într-o mașină sau la un car încă este necesar și de prețuit, dacă stă la locul său cum se cade și își impune funcțiunea cum se cuvine. "În ceea ce privește limba folosită în publicații, conferințe, activitate, recomandă cea literară, fără expresii populare deformate, pentru a nu înstrăina limba noastră de limbile surorilor neolatine. Să ținem la latinitatea limbii române, nu eliminând străinismele împământenite în limbă, fără temei, ci introducând la nevoie, în pas cu evoluția științei și tehnicii, neologisme de origine latină. Afirme adversarii noștri, ai Românilor câte vor voi să strige cât îi va lua gura că de origine suntem Bulgari ori Izraeliți ori Hotentoți, la care și peste care apoi ram de limbă veche italică a sburat bagseamă

prin aer și i-a adumbrit de i-a prefăcut în popor latinesc, va să zică în Românii de față; una încă o știm noi românii și nu o pot nega ei adversarii, de s-ar pune în creștet și în cap, aceea că limba acestui popor român în spiritul și organismul său și în toată structura sa este din cele mai lătinești (op. cit. 7). Ca urmare să împrumutăm pentru noțiunile noi științifice, tehnice, filosofice, cuvinte de origine latină spre a o dezvolta ca organism viu după legile universale din natură, în mod rațional și sănătos“.

În ceea ce privește unele aspecte profund umane, creștine și naționale ale educației și instrucției teologilor români greco-catolici din seminarul “Sf. Barbara” condus 13 ani de el, ne oferă date interesante în articolul publicat în “Concordia” nr. 50, Pesta, 1867 “Viața în seminarul “Sf. Barbara” din Viena, al cărui vicerector a fost. Studenții teologi greco-catolici români primeau zilnic câte un “țipău” și fiertura aferentă. Pentru a veni în ajutorul studenților laici români aflați la studii în Viena, teologii se uneau doi la un “țipău” iar pe celălalt îl dădeau la un student mirean pentru a se nutri el. În acest fel 2-3 studenți români de la celelate facultăți vieneze trăiau anual “din iubirea creștinească și frățescă către compatrioții lor, indiferent că era ortodox sau greco-catolic, bucovinean, bănățean, moldovean ori ardelean. Astfel au trăit și s-au întreținut cu acest ajutor, nu pentru a le cumpăra sufletele și conștiința creștină”, ci din îndemn curat cu sinceră iubire creștină și patriotică românească, către frații colegi de un sânge și de o mamă. Între aceștia amintește de I. Simionescu, I. Ionașiu, ajuns profesor gimnazial ort. la Brașov, N. Bumbăcilă din Craiova, P. Rotariu redactor la “Albina”, N. Nichitoviciu bucovinean, N. Tiotea tipograf de la Arhidieceza din Sibiu, care plecând la Paris pentru polispecializare, din lipsă de mijloace de trai, a murit acolo, fiindcă nu i-a avut pe clericii “iezuiei” de la Seminarul “Sf. Barbara” din Viena să-și rupă de la gura lor și să-l ajute” (op. cit.) ss Dr. Gr. Silași, redactor al “Sionului” și prefect de studii în Seminarul central din Viena. 4 iulie 1867“.

O altă activitate valoroasă și mult meritorie a părintelui Grigore Silași la Viena a fost redactarea și publicarea foi săptămânale “Sionul românesc” - foaia bisericească, literară, și scolastică, Viena, 1 iulie 1865. În nr. 1 al acestei publicații face cunoscută “Programa noastră”: “Că din Sion va ieși legea și cuvântul Domnului din Ierusalim” Isaia, 2, 3. În fața dezvoltării impetuoase a științei și tehnicii, filosofiei; că factori de putere Biserica, care a fost instituția fundamentală a vieții naționale, iar preoții au stat trup și suflet în slujba națiunii, identificându-se cu năzuințele și suferind alături de ea, azi însă torențele științei și ale pseudo-culturii fără Dumnezeu aminăntă preoțimea, care nu trebuie să rămână fără nivelul științific necesar “ca parte de căpetenie din corpul național” și așa să lumineze prin cultură, conform Sf. Scripturi: “Buzele preotului vor păzi știința și din gura lui se va cere învățătura, căci el este solul Domnului Savaot “Naleahi, 2, 7. De aici rezultă programa “Sionului românesc“:

1. asigurarea bunăstării spirituale și materiale a Bisericii noastre bazată pe tăria credinței și puritatea moralei, deci un *cler luminat* pregătit temeinic în spiritul credinței unite cu Roma, cunoscător profund al istoriei și năzuințelor, bine orientat și în problemele științei și filosofiei, practicant al moralei creștine.

2. dotarea materială corespunzătoare a instituțiilor bisericești și corecta lor gospodărire: parohii, școli, etc.;

3. atragerea credincioșilor în activitatea unor unități bisericești: școli, birouri, parohii, în probleme laice;

4. evitarea disputelor confesionaliste și cultivarea talentelor la elevii și clericii instituțiilor noastre. Într-un cuvânt: *credincioși luminați prin cler luminat*. Cuprinsul acestei foi se referă la sinoadele Bisericii Române Unite, libertatea deplină de acțiune a episcopilor noștri, apărarea autonomiei bisericești, statistica școlilor confesionale, știri din Transilvania și

România, articole și studii semnate de bărbați de prestigiu în cultură: Gavril Lazăr de Purcăret, protopop. Victor Mihali de Apșa, profesor de Teologie, Iustin Popfii, Dionisie Pășcuțiu, Ștefan Moldovan, protopopul Mediașului, Petre Bran, Simon Balint etc. Este prima publicație de prestigiu a Bisericii Române Unite cu Roma până la aceea dată. În 1872 este numit profesor de limba și literatura română la Universitatea regală maghiară din Cluj. Sosit aici, găsește o lume dornică de viață națională românească și se angajează în a-i îndeplini aceste nobile aspirații. Încă în 1860 intelectualitatea românească și tineretul român din Cluj, grupați în jurul protopopilor români uniți și sprijiniți material, moral și diplomatic de mitropolia Blajului, se organizează prin intelectualitatea românească locală și tineretul studios de la Liceul academic regal piarist în "Societatea românească de lectură Casina română" în "Societatea de lectură a junimii române" și în "Societatea diletanților teatrali din Cluj" în care desfășurau o activitate culturală remarcabilă.

După înființarea Universității maghiare de stat Cluj, 1872, studenții români s-au grupat în jurul profesorului Dr. Gregoriu Silași creând în 1872 Societatea de lectură "Iulia" din inițiativa lui Gr. Silași, care a și întocmit un regulament provizoriu și un statut aprobat abia în 1876 de către Ministrul Învățământului și Cultelor. Scopul Societății "Iulia" era: progresul junilor români de la Universitatea din Cluj în cultură peste tot: cultivarea limbii și literaturii române și alimentarea spiritului social. Însă scopul nedeclarat inițial era de a deștepta și nutri simțul național nu numai în inimile membrilor ei, ci de a-și extinde razele încălzitoare, după puțină, peste întreg publicul român din Cluj și împrejurimi (E. Glodariu, *Din activitatea Societății "Iulia" a studenților români din Cluj* în "Acta Musei Napocensis" V. Cluj, 1968, p. 329). La data înființării a avut 12 membri ajungând în 1883 la 40. Președinte onorific a fost proclamat George Barițiu, care a sprijinit-o material și moral iar ca membrii fondatori: Pr. prof. dr. Gr. Silași, Petre Dulfu secretar, Mitropolitul Alexandru Sterea Suluțiu al Blajului, Aurel Isac, Iuliu Coroianu, Ion Pipoșiu, Absalon Todea, Samuel Poruțiu, Nicolae Hossu, Iuliu Herbai, Teodor Mihali. Președinte activ era prof. dr. Silași până în 1876, când ajuns în conflict cu rectorul Universității, rămânând doar membru fondator, fiind înlocuit cu avocatul Aurel Isac, până la dizolvarea ei. A fost finanțată și de Banca "Albina" și apoi „Economul”, având relații strânse cu celelalte societăți de cultură din orașele transilvane și din România.

Întrunirile se făceau în localul Casinei române - clădirea casei parohiale române unite "Ioan Bob", unde, pe lângă o sală încăpătoare la început exista și o bibliotecă la început cu 64 de volume și prin 1883 cu 244 vol., 55 broșuri și 25 foi periodice. Membrii societății, la programe festive publice, cel puțin două pe an, și baluri ori concerte muzicale, purtau pe braț o banderolă cu trei culori: roșu, albastru și galben. Programele constau din conferințe, lucrări proprii, traduceri, poezii originale sau din autorii români "Santinela română" de V. Alecsandri, "Doina" de M. Eminescu ș.a. Concertele și balurile se făceau cu taxă în folosul societății. Lucrările reușite erau premiate, (ex. Petre Dulfu, *Activitatea lui Vasile Alecsandri*, teză de doctorat). Au mai fost premiate lucrările juristului Absalon Todea, istoricului Silvestru Moldovan ș.a.

În 1 decembrie 1877 s-a înființat foaia literară "Diorile" (Zorile) sub redacția lui Petre Dulfu, în manuscris. Scriitorul acestor rânduri a citit pagini din această revistă păstrată de un membru al "Societății de științe istorice și filologice" Filiala Cluj, prin 1970. Între poeziile recitate festiv era adesea: "Deșteaptă-te, române!" de A. Mureșanu, "Cântecul ginte latine" de V. Alecsandri ș.a. Regulat anual era sărbătorită în ziua de 3/15 Mai 1848 la Blaj. Războiul Independenței 1877 a produs o puternică manifestare de solidaritate cu România, iar recunoașterea independenței de stat a României a fost marcată în Cluj printr-o manifestație condusă de Aurel Isac, urmată de represalii și amenințări din partea "Turcilor botezați"

ce nu ne doreau popor și țară independentă. Prin 1884 era membru și George Coșbuc. Considerată ca “un cuib de ațâțatori contra statului austro-ungar”, în 1884 este desființată.

Gr. Silași a fost și un mare filolog scriind valoroase opere dintre care amintim: *Apologii, discuțiuni filologice și istorice maghiare privitoare la Români*, Cluj, 1879; *Renașterea limbii române în vorbire și în scriere*, Cluj, 1879, studii și articole ca: *Românul în poezia populară. Studiu asupra tuturor speciilor poeziei populare și rosturile ei* (în “Transilvania”, nr. 18-23 din 1876, Brașov) ș.a. Iată cum caracrivează el poezia populară “dezvoltarea conștiinței proprii și stima de noi sunt două aripi pe care le ridică poezia populară - ca note ale caracterului nostru național. Conținutul ei oglindește: religiozitatea, caracterul românului, sarcasmul și superstițiile lui, iubirea de părinți, patria, dorul, asuprirea străină...”

“Vai și amar de biet român

Când îi e Domnul stăpîn!

N-are loc în țara lui

Și-i ca pleava câmpului.

Vai sărmana, biată țară,

Cum te-ajunge focul iară!!

Rușii vin, te calicesc...

Turcii te batjocuresc,

Și ciocoi te hulesc

Nu mi-i ciudă de străini,

Cât de pământeni haini...”

A fost membru de onoare al Academiei Române și al Astreii.

În Cluj a înființat și “Reuniunea sodașilor români”.

Preotul greco- catolic român Gregoriu Silași prin viața, activitatea și operele sale amintite și multe neamintite, de mare valoare științifică, a fost într-adevăr o mare personalitate a culturii noastre naționale. Dacă în Seminarul central greco-catolic “Sf. Barbara” a primit și apoi a acordat viitorilor preoți și studenților mireni români ajunși în relații de colaborare cu el educați în spirit național constructiv bazată pe o conștiință națională unitară, ajuns în Cluj, a polarizat studențimea și intelectualitatea românească în jurul său dinamizând-o în spirit național prin cultivarea limbii și culturii și artei naționale, prin valorificarea istoriei naționale și prin consolidarea și îmbogățirea culturii naționale unitare, premisă făuririi unității politice într-un stat național unitar român, România Mare. Așa a pornit românizarea societății românești din Cluj și împrejurimi grupată în jurul parohiei române unite, a școlii ei, a Casinei române, a “mesei studenților” plătită din banii parohiei și mitropoliților Blajului și la premierea lucrărilor și acțiunilor meritorii de către acești slujitori ai altarului și culturii naționale.

Fie ca modesta mea evocare a marelui bărbat, preot prof. dr. Gregoriu Silași, pensionat forțat de statul austro-ungar în 1885, ajuns scurtă vreme director executiv al Băncii “Economul”, pe care el a întemeiat-o, bolnav grav de nervi și îngrijit de soră-sa Filipoi la Năsăud, unde a și murit și a fost înmormântat în 17 ianuarie 1897, să fie un omagiu adus memoriei sale.

Cetățenii orașului Beclean să fie mândri că din sânul lor s-a ridicat acest mare intelectual, preot patriot închinându-și viața împlinirii idealurilor naționale românești.

O PARALELĂ ÎNTRE ACTIVITATEA LUI GR. SILAȘI ȘI CEA A LUI GR. MOLDOVAN, PROFESORI DE LIMBA ROMÂNĂ LA UNIVERSITATEA DIN CLUJ (1872-1919)

Cercet. șt. dr. **Gabriel Vasiliu**

În puținele studii, cercetări existente referitoare la Universitatea clujeană din perioada 1872-1919, nu sunt analizate, suficient, materialele referitoare la predarea limbii române. De la înființarea universității, a existat o catedră de limba română. Primul titular al disciplinei a fost Grigore Silași, el ocupând această funcție între 1872-1886. Însușindu-și primele cunoștințe la importante școli de la Năsăud, Dej, Cluj, Blaj, Gr. Silași își va completa studiile la Viena la Seminarul "Sfânta Barbara", unde a stat timp de 10 ani (1862-1872). Chiar din primul an de studii și-a luat doctoratul în teologie. În 1872 este numit profesor de limba și literatura română la Facultatea de Filologie din Cluj, unde funcționau la acea dată, șapte profesori maghiari și doi germani, la diferite discipline. Fiind un apărător al drepturilor tinerețului studios român, va fi îndepărtat de la catedră în 1886, după 14 ani de muncă asiduă. Încă din anul școlar 1884-85, din ordinul ministrului A. Trefort de la Budapesta, a fost absolvit de predarea cursurilor ca apoi să fie înlocuit cu Grigore Moldovan.

Lucrarea în care își expune, în modul cel mai încheșat, punctele de vedere, profesorul clujean, este "Renașterea limbii românești în vorbire și scriere", publicată în trei fascicule, dintre care primele două au apărut la Cluj în 1879 și 1881, ultima la Gherla în 1885. Învățașul din Cluj a publicat mai multe articole în revistele: "Erdelyi Muzeum", "Transilvania", "Familia", "Amicul familiei" și altele. S-a spus, pe drept cuvânt, că este singurul autor din această perioadă care a scris studii originale și competente. Cursurile ținute la facultate l-au impus și peste Carpați și, în 1877, a fost ales membru onorific al Academiei Române. Titlurile cursurilor ținute au fost publicate în Acta.Reg. Scient. Universitatis Claudiopolitanae pe anii 1872-1883. Le amintim pe cele mai importante: "Despre limba și literatura română" (1872), "Istoria limbii și literaturii române" (1872-18830; "Gramatica română - analiza limbii române" (1872), "Originea și dezvoltarea istorică a limbii române" (1872), "Dialectul românesc din Macedonia în paralelă cu limba română de dincoace de Dunăre" (1872-1879), "Derivarea în limba română" (1872, 1874, 1882), "Topica limbii și versificația" (1872, 1873, 1875), "Istoria lingvisticii românești" (1873, 1876, 1881), "Limba română din Istria și limba retroromană în paralel cu morfologia limbilor surori" (1875, 1877, 1884), "Elemente străine în limba română" (1875): "Formarea cuvintelor în limba română" (1876, 1879), "Fonetica și ortografia limbii române" (1877, 1879, 1881), "Elemente de limbă armeană de vest" (1878), "Sintaxa limbii române pe baza istoriei limbii" (1879). În paranteză sunt menționați anii în care au fost predate cursurile. Numai această enumerare de titluri ne dovedește varietatea și complexitatea preocupărilor. Din 1879, pe lângă funcția de profesor de limba și literatura română, a fost și profesor de limbi străine semitice. Preocupările lingvistice ale lui Gr. Silași s-au orientat pe patru fâgașe: lingvistică generală, istoria limbii române, definirea locului limbii române între celelalte limbi romanice, probleme de ortografie.

Gr. Silași este susținătorul părerii că limba română s-a format atât în nordul cât și în sudul Dunării căci “Dunărea, fluviu rege (...), era mai vârtos mijlocul de legătură între frații de un sânge și de o limbă decât un zid despărțitor”². Importanța studierii limbii unui popor pentru elucidarea problemelor de istorie în lipsă de alte surse, îl pun pe profesorul clujean să susțină “Pentru că unde nu mai ajung documentele și monumentele istorice, totuși rămâne încă un document și monument mai istoric decât toate, limba care cu elocință rară ne istoricește trecutul poporului”³. Acorda, în cercetările sale, importanța cuvenită contactului între diferite popoare și limbi. Convingând-se, pe baza cercetărilor, că nu există o influență în lexicul românesc din partea longobarzilor, hunilor, avarilor, Gr. Silași amintește și explică trecerea acestor popoare pe teritoriul patriei, dar insistă asupra influenței slave, maghiare, turcești și grecești. Conștient de importanța numelor topografice (=toponimice) și dialectologiei, pentru explicarea istoriei poporului român el pledează pentru o culegere și o interpretare a toponimiei “deoarece pe numirile topografice se pune în prezent mare pondere chiar și în demonstrații istorice despre începutul și locuințele mai vechi ale diferitelor ginte”⁴. Deși considerat printre ultimii reprezentanți ai curentului latinist, nu întâlnim la Gr. Silași exagerări sau vulgarizări. Aducând în discuție elemente de lingvistică romanică, el consemnează trecerea limbii române între limbile neolatine, fără drept de replică, de către părintele romanisticii, Fr. Diez. O bibliografie bogată: Diez, Hofmann, Holland, Schlegel este utilizată pentru compararea limbii române cu celelalte limbi romanice. În contextul romanisticii, studierea limbii române este necesară, deoarece ea “a păstrat chestiunile și alte elemente de limbă în forma mai străveche și mai originară decât surorile italiană, spaniolă sau portugheză și franceză de aceea P. Maior cu tot dreptul a putut afirma că ea se arată mai veche decât aceste surori, de unde unii filologi, bunăoară, englezul Bruce-Whyte, nu ezită a numi limba românească cheia limbilor romanice”⁵. Foarte multe articole le consacră și ortografiei limbii române. El privește cu satisfacție înlocuirea alfabetului chirilic cu cel latin, deoarece primul este “un impediment în dezvoltarea culturii românești”. Este cunoscută concepția Școlii Ardelene privitoare la purificarea limbii. Gr. Silași discută cele trei “operațiuni”: cea a purificării, a neologizării și analogizării. În concluzie, putem spune că profesorul clujean s-a călăuzit în toată activitatea sa privitoare la limba română după principiul susținut de Iacob Grimm ... limba noastră e totodată istoria noastră”⁶, idee competată de profesor “Dulcea-ne limba națională formează tezaurul nostru cel mai prețios ereditu (=moștenit) de la străbuni”⁷. Schimbarea din funcție a lui Grigore Silași s-a făcut nejustificat. Acuzat de oficialități că predă cursuri în limba română, activitate interzisă, la început i-a fost suspendat cursul, apoi destituit. Suntem în anul 1886. Înlocuitorul este Grigore Moldovan, care a funcționat între 1886-1918. Părerile contemporanilor, mai ales ale celor din București, despre profesorul Moldovan sunt aspre. Printre cei mai înverșunați critici se numără Ioan Slavici și Nicolae Iorga. Pentru a ne convinge, ne-am adresat acelorași surse pe care le-am folosit în cazul lui Gr. Silași: “Almanahul Universității clujene și presei timpului. În Révai Nagy Lexikon lui G. Silași nu i se acodă nici un rând, lui Gh. Moldovan 38 de rânduri.

Printr-o comparare a activității celor doi profesori scoatem în evidență *importanța primului*.

O anumită sinonimitate, referitor la activitatea științifică și didactică, o putem face și între Grigore Silași și Alexandru Roman, profesor titular provizoriu (1862-1880) și profesor titular definitiv (1881-1897) la catedra de limba română (înființată în 1860) de la Universitatea din Budapesta. Alexandru Roman a fost primit în Academia Română în 1866, a colaborat la Dicționarul român, a fost un apreciat filolog, filosof, istoric, jurist, ziarist. Și el și-a desăvârșit pregătirea tot la Institutul “Sfânta Barbara” din Viena.

Atitudinea oficialităților, atât față de Silași cât și față de Roman, este mai mult decât un argument în analiza politicii guvernanților față de personalitățile marcante ale românilor și nu numai.

Născut la Gherla la 12 martie 1845, Gr. Moldovan urmează școala în orașul natal, apoi a urmat Academia de Drept pe care o absolvă în 1876. E numit, pentru o perioadă, inspector școlar în provincia Turda. În toată pregătirea sa a fost ajutat, susținut de episcopii gherleni Vancea și Pavel. Aceste informații le aflăm dintr-un articol în care își face curriculum vitae. Timp de un an, a îndeplinit și funcția de subcăpitan de onoare la magistratura Clujului. Numirea lui ca profesor de limba română la Universitatea din Cluj, în anul deja amintit, 1886, este destul de puțin lămurită; în întreaga sa activitate s-a dovedit un disciplinat și ascultător salariat.

Cursurile ținute la facultate sunt din domeniul folclorului, etnografiei, istoriei și a limbii române. Nu vom mai întâlni preocuparea permanentă pentru limbă ca la predecesorul său. La început publică o carte de gramatică română, câteva articole despre originea moșilor și armenilor din Transilvania. De abia în anul universitar 1889-90 studenții vor putea audia două cursuri de specialitate: "Originea și formarea limbii române prezentate în literatura de specialitate maghiară" (!), în care susține cu fermitate (!), pe baza unor articole apărute la Budapesta și Viena, *originea exclusiv sud-dunăreană* a poporului român. Al doilea curs se intitulează "Pe baza studiilor române explicarea articolului românesc în cele trei dialecte". Mai rețin atenția și cursurile care sunt și publicate sub formă de rezumat în revista "Ungaria"⁸: "Elemente turcești și maghiare în limba română", "Date despre dialectul macedo-român".

Din numărul materialelor publicate în revista mai sus menționată, preocupările de limbă ocupă 25%, incomparabil mai puțin decât Gr. Silași. Putem să afirmăm, fără să greșim, că cea mai bună realizare a profesorului Moldovan a fost revista "Ungaria", intitulată destul de pretențios, "social-științifică-literară", care a apărut între 1881-1898 și între 1907-1909, la Cluj. Dar nu articolele redactorului-șef sunt cele mai valoroase, ci cele semnate de colaboratori, să-l amintim numai pe Alex. Viciu. Revista a avut un regim aparte, în lumea presei ardelenice și a presei românești. Din 1895 îi adaugă și un supliment intitulat "Cronica Româno-Maghiară". Datorită bunei înțelegeri cu autoritățile, a fost numit decan și apoi prodecan al Facultății de Filosofie, pe o perioadă de câte un an și rector între 1906-1907.

Dacă unele articole sunt simple polemici, replici la criticile la care a fost supus, ca de exemplu, "Răspuns la memorandumul tinerilor români din București" (1892) sau "Scrisoare deschisă către Urechia Vasile" (1894), "Gramatica română" este un manual destul de simplu și redus și foarte puțin original, departe de rigorile unui curs universitar. Mai interesante, dar nici acestea nu sunt originale, sunt articolele care dezbat probleme din folclorul românesc: "Poporul român din zona Aiud-Alba", "Albumul condoleanțelor" (1872), un grupaj de cântece de jale, "Balade românești", "Proverbe românești" (1892), "Coroane din florile folclorului românesc" (1884). Este și autor dramatic, a scris piesele "Ileana Cosânzeana", "Lada satului", "Dragostea lui Florica", dar și studii de istorie "Andrei Șaguna", "Mâna rusă în România" (1916).

Cu trecera anilor, Moldovan se vedea depășit, nu este exclus că i s-a sugerat o retragere, el va ceda o parte din activitatea didactică, tânărului docent Nicolae Drăganu, începând cu 1917. De mai mulți ani N. Drăganu activa ca profesor la Gimnaziul din Năsăud, făcându-se remarcat de pe vremea studenției din Budapesta. Profesor de excepție, cercetător desăvârșit, conjudețean cu Gr. Silași, îl putem considera pe Nicolae Drăganu adevăratul lui urmaș.

Cei doi profesori clujeni au avut destine diferite, primul, Grigore Silași - apreciat și iubit la București, cel de al doilea - Grigore Moldovan - apreciat și iubit la Budapesta. Ei sunt primii profesori universitari care au predat limba română la Cluj, unde au venit din toate colțurile Ardealului, tineri români, maghiari, sași, șvabi, evrei, ruteni, slovaci pentru a se instrui la cele 4 facultăți, mulți din ei, profesând până către 1930, fiind apreciați pentru cunoștințele și profesionalismul de care au dat dovadă.

NOTE

1. G. Vasiliu. Părerii despre limbă ale lui Grigore Silași. în: "Cercetări de lingvistică", XVIII (1973), nr. 1, p. 11-20.
2. Gr. Silași. Studii asupra dialectului macedo-român în paralelă cu cel daco-român. în: "Transilvania", VII (1874), nr. 8, p. 31.
3. Gr. Silași. Însemnătatea literaturii române tradiționale. în: "Transilvania", VIII, (1885), nr. 3, p. 33.
4. Gr. Silași. Reanșterea limbii române în vorbire și scriere. în: "Amicul familiei", III (1880), nr. 32, p. 263.
5. Gr. Silași. Discursuri filologice și istorice maghiare, privitoare la români. în: "Amicul familiei", I (1878), nr. 1, p. 5.
6. Gr. Silași, Însemnătatea..., p. 33.
7. Gr. Silași, Renașterea..., fasc. 1, p. 4.
8. Ungaria, revistă socialo-științifică-literară, redactată de Gregoriu Moldovan, Cluj, 1891-1898; 1907-1909.

DOUĂ IPOSTAZE ESENȚIALE

Prof. Andrei Moldovan, Beclean

1. O lucrare în actualitate

Una din cele mai de seamă lucrări ale sale este "Renașterea limbii românești în vorbire și scriere", apărută la Editura "Amicul familiei", în anii 1879, 1881, și 1885. Surprinde competența cu care abordează subiectele, bogăția documentației și solida argumentare a afirmațiilor.

În primul volum, apărut acum mai bine de un secol, autorul mărturisește scopul lucrării în "Introducere": "... de a face după puteri, la făclia științei lingvistice și a istoriei limbii noastre, o apreciere, după moment, când mai detaliată, când mai scurtă a reformelor și înnoirilor, care în epoca prezentă le vedem introducându-se, cât mai pe față, cât mai pe nesimțite, pe de o parte în vorbire (...), pe de altă parte în scrierea ././ ei¹. După cum se va vedea, scopul exprimat cu atâta modestie de autor va fi depășit.

Viziunea lui Silași asupra limbii este cea științifică, e unghiul din care și astăzi sunt abordate studiile de limbă, văzută ca un fenomen în evoluție: "Limba română, născută deodată și crescută dimpreună cu poporul român a parcurs, cum de la sine se înțelege, toate fazele de dezvoltare și a îndurat toate restriștile bimilenare ale acestuia"². Coborât din iluminismul Școlii Ardelene, astfel ne explicăm și aspectul științific și progresist al lucrărilor sale, autorul vede evoluția omului și a limbii ca produs al societății: "Încă omul, ca ființă socială ce e, nu s-a dezvoltat, nu s-a putut dezvolta unul singur, ci în societate cu alți oameni ai săi; și tot în societate cu alți oameni ai săi și-a creat și dezvoltat limba, care de aceea nu e a unui singur om, ci a unei societăți omenești, a unei națiuni"³.

Așa cum e firesc, într-o astfel de lucrare este abordată mai întâi problema formării limbii române. Silași pornește de la indoeuropeană, ajungând să vorbească de formarea limbii latine, pentru ca apoi, ca un fapt firesc, continuând procesul de formare al popoarelor și limbilor, să vorbească de nașterea limbii române. Interesant este modul de abordare a problemei, căci formarea limbii române e văzută comparativ cu formarea limbii latine, găsind argumente în elementele comune, cu mult tact și bun simț, legându-le și separându-le totodată în motiv spiralic.

Autorul, un bun cunoscător al opereri lui Hașdeu, pe care îl admiră și îl citează de multe ori, vede spațiul de formare al limbii române de o parte și de alta a Dunării, cu o primă etapă din anul 167 î.H. până în secolul V-d.H., când se formează bazele limbii române și ale literaturii sale tradiționale. Nu este neglijată și se dă atenția cuvenită influenței ce a exercitat-o limba traco-dacilor, care a dat o coloratură specifică limbii noastre.

Silași constată existența graiurilor, influențele exercitate de către limbile popoarelor vecine, sau a grupurilor conlocuitoare în limbajul regional, observând totuși că ele sunt neesențiale pentru unitatea limbii, care rămâne puternică prin elementul său latin, de o mare circulație: "Adunați rugămu-vă, laolaltă câte un țăran român din memoratele ținuturi, și să vedeți în ce parte a graiului lor românesc se vor înțelege și precepe unii pe alții. În partea elementului latino-roman străvechi, și numai sau mai numai în partea acestuia"⁴.

Interesantă ni se pare afirmația că în limba noastră se mai constată influențe ale limbii latine vulgare “în diversele dialecte străvechi italiene și de pe aiurea, precum umbricul, oscul, sabinul, etruscul ș.c.l.; ceea ce până în ziua de azi se răsfrânge în diversele pronunțări ținutale sau provincialisme românești...”⁵. Poate că un studiu istoric și comparat, în acest sens, dacă nu s-ar lăsa ispitit de idei speculative, ar merita toată osteneala.

Citându-l pe Bonfinius, un istoric de la curtea regelui Matei Corvin, Silași ridică lupta strămoșilor noștri pentru apărarea limbii mai presus de lupta pentru apărarea propriilor lor vieți: “strămoșii noștri copleșiți de ginți barbare, ca să nu-și piardă limba părinților, se luptară astfel, încât nu se părea a se lupta pentru viața-și, cât mai vârtos pentru salvarea și mântuirea limbei părintești. Ce adevărîță strălucită despre via cunoaștere de sine națională a străbunilor!”⁶.

Migrațiunea popoarelor barbare, asemuită de autor cu o noapte “lungă de patru secole”, a contribuit prin luptă și cunoaștere de sine la consolidarea limbii române, transformându-se într-o “noapte a creațiunii”.

Teoriile false și tendențioase asupra formării limbii și poporului român sunt combătute cu argumente și competență. Nu voi cita aici decât unul din argumente, în chip de concluzie, în care Silași folosește atât de cunoscuta metodă logică de demonstrație, a reducerii la absurd: “Dară e de crezare că migrațiunea unui popor de câteva sute de mii, spre a nu zice cel puțin un milion, în care sumă au trebuit să fie Românii la pretinsa lor migrațiune, să se înmulțească până la respectabilul număr de opt milioane de Români locuitori astăzi în stânga Dunării - să nu fie semnalată nici cu o iotă sau cu un cuvânt din partea istoricilor contemporani? Se poate oare măcar raționabil presupune așa ceva?”⁷. Credem că ar fi de prisos aici orice comentariu.

Grigore Silași se ocupă și de primele indicii de folosire a limbii române în scriere într-un capitol special. Citându-l pe August Treboniu-Laurian, afirmă că limba noastră a fost folosită de “împăratul româno-bulgar Ioanițiu, în câteva scrisori adresate scaunului pontifical al Romei vechi. “Interesantă și cu multe trimiteri la surse bibliografice e citarea unei bule a papei Inocențiu IV (1243-1250), care amintește de faptul că “Românii din Dacia încă pe la 1100 d.Cr. și-ar fi tradus liturgia de pre limba slavonă în limba lor națională”⁸.

Scrierea în limba română ar fi fost destul de răspândită, dacă, așa cum spune autorul, citându-l pe Hașdeu cu “Arhiva istorică a României”, la curtea sultanului Murad II, fiul lui Baiazid se eliberează “un pașaport în limba română (“Idiomatae Valahico”), pe seama unor neguțători poloni, care aveau să treacă prin Moldova”⁹. Acest document ar fi fost eliberat în timpul domniei lui Petru Aron.

Silași susține și el ipoteza conform căreia “secuiei s-ar fi folosit în scriere de literele valachilor”, și îl citează prin lucrarea lui Hașdeu “Istoria critică a Românilor” pe scriitorul maghiar din sec. al XIII-lea, Sim. Kéza. Așadar după Hașdeu “caracterele scripturale așa-numite huno-secuiești ar fi ale vechilor Daci, de care Românii ar fi uzat până către secolul XV. “Iată așadar o nouă direcție de cercetare prea ușor abandonată de cei ce studiază istoria limbii, dar mai ales a scrisului românesc.

Introducerea în biserică a scrisului și a limbii slavone avea să fie, așa cum arată autorul, o grea lovitură pentru dezvoltarea limbii române.

Abia după anul 1780 se poate vorbi de o renaștere a limbii române. Este perioada de când începe să dateze cultura științifică la români; e perioada de afirmare a iluminismului românesc prin Școala Ardeleană.

Volumul doi din “Renașterea limbii românești în vorbire și scriere” apare la aceeași editură în anul 1881 și se ocupă de purificarea limbii. Abordarea acestui subiect poate că i-a

adus lui Silași o nemerită și prematură uitare, ne datorită modalității de tratare, cât mai ales terminologiei care a făcut pe unii cercetători în mod regretabil să pătrundă insuficient esența operei sale. Cu toate acestea, abordarea științifică a problemelor dezbătute poate stârni și astăzi interes.

Cartea are capitole care se intitulează: "Purismul în limbă, îndreptăția și regulile lui", sau "Neologismul și regulile lui". Dar Silași nu a fost un adept al purismului ce siluia limba, deși îi place să folosească termenul. Așa cum am mai arătat, el consideră limba ca un fenomen în evoluție, fenomen căruia i se pot cunoaște legitățile și, în consecință, poate să fie pozitiv influențat, fără a veni în contradicție cu legile sale de dezvoltare. Neglijarea lui ar duce în schimb la surprize nedorite.

Pornind de la faptul anterior demonstrat că limba română este o limbă de esență latină, autorul constată totuși că în unele zone ale teritoriului locuit de români au pătruns și cuvinte ale popoarelor învecinate sau conlocuitoare, cuvinte care nu au circulație în limba noastră, iar folosirea lor de către unii scriitori ar fi dăunătoare. Dăm mai multe astfel de exemple printre care și aceste versuri ale unui pretins poet din Principate, model de torturare al limbii române:

Cuconiță!

În sfârșit nu am puterea să mai fiu obijduit

Și-aceasta printr-o zapiscă eu de mult ți-am doslosit

Čă făcând sprafca în mine în acest amar predmet

Din povodul Dumitale m-am trezit cu rană-n piept etc...¹⁰

Grigore Silași amintește că asemenea producții au fost satirizate și de Vasile Alecsandri.

Autorul cere multă grijă în scrierea limbii, este preocupat de aspectul ei literar care trebuie să fie unitar și se ridică împotriva unor tendințe, chiar ale câtorva cunoscuți scriitori din Moldova, de a folosi în lucrările lor vorbirea dialectală, în dorința de a o ridica la rang de limbă literară. Iată de ce se atrage atenția asupra faptului că "tratarea științei în tendința sa ultimă trebuie să fie națională, să aibă caracter național, să se facă pentru națiune, să vorbească spre națiune, să influențeze cu rezultatele sale asupra națiunii și a vieții naționale. Condițiunea acesteia este o limbă națională, care după puțină să aibă întruna acea proprietate, ce a fost și este recerută de cei mai mari filosofi și cugetători din toate timpurile"¹¹.

Neavenită este și folosirea unor cuvinte slavone sau grecești "care numai și numai în cărțile liturgice și peste tot în limba și stilul ecleziastic se află, iară în uzul comun cotidian al poporului nostru mai câte toate au fost și au rămas totdeauna număr necunoscut"¹². De aceea introducerea limbii române în biserică a însemnat un fapt de seamă pentru apărarea ființei naționale, în vremurile de grele încercări, pentru poporul nostru. Iată de ce strămoșii care au săvârșit această laudabilă și hotărâtoare faptă sunt considerați ca atare: "Ei ne româneză biserica din slavonă ce era, pentru ca cel puțin sanctuarul ei să tindă scut și adăpost limbii și naționalităților românești în acele timpuri dezastruoase, când viața politică și socială și peste tot românitatea ne era amenințată cu nimicire, pe de o parte de grecismul din ce în ce mai copleșitor, însoțit cu perfidia turcă păgână și ajutat de ea, pe de altă parte de uneltiri nu mai puțin periculoase mascate cu vâlul prozelitismului bisericesc reformat"¹³.

Acest apărător al limbii române și prin ea un nedisimulat luptător pentru unitatea națională, care este eruditul Grigore Silași, atrage atenția asupra unui fapt deosebit de actual și astăzi. El consideră că o atenție deosebită trebuie acordată limbajului tehnic și științific, deoarece în viitor va avea o mare circulație, va pătrunde mult în mase. E necesar deci ca, așa cum s-a procedat și în celelalte limbi romanice, termenii noi în acest domeniu să-i împro-

mutăm din fondul greco-latin, ceea ce ar fi într-o mai mare măsură conform cu spiritul limbii noastre. Firește, termenii pătrunși din alte limbi, care se bucură de o largă circulație și au înlocuit treptat cuvintele autohtone, ajungând să se supună sistemului nostru lingvistic, ca: plug, coasă, suveică etc. trebuie păstrați.

Procesul acesta de "purificare" a limbii, cum spune Silași, sau de influențare a ei în aspectul literar, cum am spune noi, trebuie să fie moderat. Acest lucru în primul rând datorită faptului că, ținând cont de substratul indoeuropean, nu totdeauna putem stabili etimologii exacte, datorită studiilor insuficiente există multe incertitudini, iar greșelile în procesul purificării trebuie evitate. Autorul nu uită să facă o aspră critică "purismului irațional", fan-tezist și artificial, dovedind că știe să mănuiască bine și ironia.

Firește, necesitatea ca limba noastră să se debaraseze de unele cuvinte de prisos, sau mai bine spus, să nu fie folosite în aspectul său literar, pentru a nu distruge unitatea și spiri-tul ei, nu exclude o altă cerință, și anume aceea de a se îmbogăți cu cuvinte noi, de a găsi noi modalități de expresie. Părerea lui Silași este că îmbogățirea limbii să se facă în primul rând prin formarea de cuvinte noi, folosind compunerea și derivarea, ultimul procedeu fiind mai conform cu specificul limbii române: "În acest gen al formării de cuvinte (prin derivare n.n.), neolatinele dezvoltă o adevărată și admirabilă putere creatoare"¹⁴. Limba trebuie deci să caute întâi împliniri în propria sa esență. Poate să facă apel chiar la arhaisme din vechile cărți românești, lucru recomandat cu stăruință poetilor, sau la provincialisme cu șanse de a fi ușor asimilate de toți vorbitorii.

Dacă e neapărată nevoie să se introducă neologisme, acestea trebuie acceptate cu grijă, în primul rând din limba latină, sau limbile romanice, "căci "nu e de lipsă ca îndată ce în limba-ne/.../ simțim vreo lacună, vreun defect sau altul, să luăm deauna traista de cerșetor și să alergăm după împrumut la limbile străine..."¹⁵

Academicianul Grigore Silași nu se sfiește să critice, dacă e nevoie, cunoscuți filolo-gi din acea vreme, "altcum prea meritați membri ai Academiei Române", care încearcă să introducă în limbă reguli ce contravin legilor sale interne, creând astfel adevărați avortoni lingvistici. Este consecința faptului că nu toți cercetătorii au înțeles "să procedeze din spiri-tul și în spiritul limbii sale naționale, nealergând după nu știu ce idealuri străine și după lucruri, de multe ori poate cu totul imposibile"¹⁶.

Justificată e și temerea autorului "ca nu cumva prin asemenea înnoiri și reforme (.../ să ne depărtăm prea tare de graiul viu al poporului , ceea ce n-ar putea să nu aibă urmări rele pentru avântul și cultura generală a națiunii română"¹⁷.

Cuvintele noi pătrunse în limbă trebuie să se supună presiunii sistemului lingvistic, fenomen pe care Silași îl numește "analogie": "Pentru că tot neologismul, fie acela vorbă nouă, ori frază nouă, numai așa e la locul său și de aprobat, dacă el nu e altceva decât o nouă aplicare a vechilor legi ale limbii"¹⁸.

Ultimele capitole ale volumului se ocupă de "Deteriorări ortoepico-fonetice și tonice", cât și de "deteriorări gramaticale formale". Majoritatea problemelor ridicate în ace-ste capitole, deci și propunerile, au fost rezolvate în același sens ulterior în limba noastră. Din dorința de a nu încerca să transformăm aceste note de lector într-o pretinsă analiză mai mult sau mai puțin riguroasă, nu vom intra în amănunte, amintind numai că ținuta științifică a lucrării nu suferă nici o scădere. Poate că este totuși nimerit să amintim că unele transformări ce se produc în limbă se datorează, după părerea autorului, și necesității de a economisi expresia în folosul conținutului, fenomen lingvistic valabil pentru orice limbă care caută să transmită cât mai mult prin comunicare.

În 1885 a apărut la Gherla al III-lea volum, în care Silași se ocupă de "Înnoiri în

scriere“. După ce face un istoric al scrierii în limba română, lucru de care am mai amintit, analizând evoluția scrisului românesc până la 1780, autorul analizează în detaliu “Starea ortografiei române între anii 1780-1821, cât și “Ortografia română cu litere latine între 1847-1860“.

1780 este anul în care apare la Viena prima gramatică științifică, a lui Samuil Micu-Clain, completată de Gheorghe Șincai, anul când românii încep să se ocupe de istoria lor națională, de istoria limbii. Autorul prezintă critic diferitele propuneri pentru adoptarea scrierii cu caractere latine discutând rând pe rând proiectele lui: Petru Maior, Ion Heliade Rădulescu, Titu Maiorescu, Timotei Cipariu. August Treboniu-Laurean etc..., cât și rezultatele celor trei comisii constituite în acest scop la Sibiu (pentru Transilvania), Cernăuți (pentru Bucovina) și Timișoara (pentru Banat).

Cu mult entuziasm, dar și cu luciditate, salută adoptarea scrierii limbii române cu caractere latine: “Astfel de pe la începutul anilor 60 ai secolului, produsele literare, ziarele și alte tipărituri românești, apar mai fără excepție în mândrul veșmânt strămoșesc. Literele latine în scrierea românească își serbează triumful general și definitiv, dară de ortografia unitară eram și poate mai suntem încă departe“¹⁹.

În condiții politice vitrege, atât de puțin prielnice poporului român ca acelea în care a trăit Grigore Silași, lucrarea sa *Renașterea limbii românești în vorbire și scriere*, ca și întreaga lui activitate, se reliefează ca un portdrapel al aspirațiilor spre libertate și unitate națională ale neamului nostru.

2. POLEMIST

La o primă vedere, ținuta academică a scrierilor lui Grigore Silași nu ar fi terenul cel mai indicat pentru desfășurarea unor discursuri polemice. Lucrarea sa însă, *Apologie. Discuțiuni filologice și istorice maghiare privitoare la români învederate și rectificate*, apărută în 1879, fără să trădeze ținuta de înaltă rigoare științifică, poate fi considerată un model de text polemic.

Autorul își propune să combată afirmațiile istoricului maghiar Paul Hunfalvy în legătură cu *Cronica* lui Gheorghe Șincai. Disputa propriu-zisă este atât de bine pregătită, cu o punere în scenă de o mare iscusință, încât ai impresia că nici nu mai are loc, din pricina inegalității forțelor ce ar urma să se înfrunte.

Mai întâi, Silași realizează un cadru larg, istoric, geografic, politic, în care el se mișcă cu multă ușurință și unde-și poate plimba sau ascunde adversarul devenit din ce în ce mai ridicol. Momentul apariției lucrării este prielnic: cel al afirmării românilor în plan european, după Războiul de Independență, într-o lume care le descoperă cu admirație calitățile. E contextul în care invocă geniul lui Traian ce a intuit atât de bine situația strategică a platoului transilvan, dar și contextul în care pe lângă prieteni apar și neprietenii, alături de admiratori răsar și invidioșii. Intuim fără dificultate din ce categorie face parte Hunfalvy, cu toate că Silași nu se va rezuma la simple sugestii sau afirmații.

Autorul *Apologiei* acceptă că, vorbindu-se despre istoria diferitelor popoare, este cu neputință să nu se comită greșeli, dar că ele sunt omenești și scuzabile. În schimb, când greșelile se săvârșesc cu intenție, faptul “e cel puțin nedemn de știință“. Observăm că polemistul face o portretizare indirectă a adversarului său, chiar înainte de introducerea lui în scenă. Și asta pentru că apariția personajului să fie mai așteptată, dar și mai teatrală: “Academicianul maghiar Paul Hunfalvy de vreun deceniu încoace, ca să zăăm de o expresie

trivială românească, se freacă des de români“. Așadar, el nu scrie despre români, nu comite o lucrare ce ar putea fi bănuită ca fiind științifică, ci “se freacă“, lucru care-l poate face orice ființă iritată.

O altă tușă la portretul celui care “trece drept autoritate“ ar fi aceea că el acceptă scrierea lui Robert Roesler despre români fără să aibă o viziune critică asupra ei, iar așa-zisele observații asupra *Cronicii* sunt mai mult rodul ambiției, fără să exprime de fapt o poziție științifică. Istoricul maghiar intră deci în joc cu un handicap serios. Este prilejul pentru Silași să se întrebe retoric dacă Hunfalvy cunoaște câte ceva despre ceea ce vorbește. “Răspundă chestionatul lui tratat“, adaugă, intrând astfel în miezul problemei. Și ca să nu fie acuzat că se ocupă de lucruri mărunte, precizează că asemenea lucrări denigratoare, chiar dacă sunt lipsite de fundament științific, sunt traduse în limbi de circulație și ne fac mari deservicii.

După ce dezvăluie câteva inexactități ale lui Hunfalvy, speculații și superficialități, având toate ca resort intenția mistificatoare, Silași trece pe tărâmul lingvisticii unde își ridiculizează din nou adversarul demonstrând că a pășit pe un teren ce nu-l prea stăpânește. Clarifică mai întâi problema latinei clasice și a latinei populare, a vechimii latinei populare, care ar fi anterioară celei clasice (e și o considerație logică), cât și a apropierei limbii române de latina populară, aducând argumente științifice expuse cu multă claritate și relevanță. Îi citează pe Bruce-Whyte, Petru Maior, Cipariu, Quintilian, Priscianus, Aug. Fuchs. Ridică și chestiunea unei ușoare grecizări a latinei clasice, datorată intenției scriitorilor de a imita în toate aspectele cultura elenă. Ceea ce nu a fost cazul în latina populară.

O altă punere la punct a lui Hunfalvy o face vorbind despre primii creștini din Dacia romană, de participarea lor la primul sinod ecumenic și la cele care au urmat, ba mai mult, afirmă că mitropolitul Teofil, participant la conciliul niceean își avea scaunul la Alba Iulia. El afirmă: “... sub regii Ungariei și principii Transilvaniei, din care timpuri ni se păstrează nu unul, ci zeci de documente atestatoare de existența extinderii jurisdicției chestionatei mitropolii“. Hunfalvy nu este cruțat și este trimis “la colț“ pentru lipsa de informație prezentată ca neputință, pentru că altfel ar fi rea intenție: “nu le-a citit și nu le știe d-sa? Afle-le și citească-le de la Petru Maior, A. Treboniu-Laurean și alți scriitori eminenți ai noștri. Afle despre mitropolia română din Bălgrad în Transilvania la P. Maior patru diplome deodată, în textul lor latin autentic: una a regelui Matei din 1479, alta a regelui Vladislav din 1491, a treia a aceluiași rege din 1492 și a patra tot a acelui rege din 1498, din care se vede că pe acele timpuri încă și episcopul rutean al Muncaciului, nu numai poporul român din Maramureș și alte părți ale Ungariei proprii, era supus jurisdicției mitropolitului român din Bălgrad sau Alba Iulia“.

Silași e un polemist de temut, cu atât mai mult cu cât nu o face prea des. Se pare că și George Coșbuc a învățat ceva din metoda sa. Nu vom analiza acum circumstanțele. Iată mai întâi ce cursă-i întinde Silași lui Hunfalvy: “Afle H. și învețe istoria română, înainte de a se încumeta să o critice. Învățând-o îi vor dispărea desigur multe idei stângace preconcepute, în privința românilor și - mai știi? - poate în urmă se va face și convertit român, admirându-l cu celebrul Edgard Quinet pe Șincai al nostru pentru metoda cu care el lasă totdeauna să vorbească mărturiile istorice înseși“. Ironia are greutate și sens, este în același timp de sorginte tradițională și socratică. O întâlnim la fel la Coșbuc, în forme extrem de apropiate. Poetul răspunde rar detractorilor săi, dar o face în postfața volumului *Fire de tort*, 1896, referindu-se la cei care-l acuzau de plagiat: “Mi-am pierdut vremea cu ei, adevărat, dar în schimb îmi fac și ei un bine: au să-mi citească volumul cu multă furie, cu atâta atenție încât au să le rămână în cap fraze de-ale mele /.../ și - mai știi? - până la capăt le devin maestru. Așa se convertește lumea.“

Revenind la *Apologie*, autorul îl trimite de multe ori pe comentatorul *Cronicii* chiar la surse maghiare și caută să înțeleagă patima lui împotriva lui Șincai pe care-l face "agitator": "Cu ce oare și-a meritat istoricul român o așa aspră și neîndurată condamnare din partea academicianului maghiar? Cu multe de toate. Șincai biciuiește pe toți desromâniții și renegații, arătând cu degetul originea românească a celor mai multe familii aristocratice din Ardeal".

Polemistul Silași ajunge să se abată uneori de la ținuta doctă, detașată, care lasă mereu senzația că stăpânește în mod absolut situația. O face când argumentele sunt prea aproape de ființa sa, când ele vin din sfera amintirilor. Așa, spre exemplu, când Hunfalvy îl învinuiește pe Șincai de exagerare a suferinței iobagilor în general și a iobagilor români în special, invocând un pretins "egalitarism" ce ar fi existat, autorul afirmă că Șincai "scrie încă prea domol", pentru că "nu menționează prinderea țăranilor în jug, de care cazuri scriitorul acestor rânduri încă știe unul din ținutul Șieului în nord-vestul Transilvaniei, întâmplat pe la 1846 și judecătorește documentat; el nu menționează de așa-numitul "jus primae noctis", care-l exercitară până-n zilele noastre unii stăpâni din patria noastră, după exemplul celor din Polonia; și alte asemenea, despre care multe de toate ar ști istorisi unii din bătrânii noștri".

Până la urmă Grigore Silași ajunge la concluzia că istoricul maghiar nici măcar nu a citit *Cronica* lui Gheorghe Șincai și numește metoda sa, după ce a dovedit că nu are nimic comun cu un studiu științific, "critica simplei negări": "Cine nu înțelege, că critică mai ușoară decât aceasta, decât critica simplei negări, nu este pe lume? Altceva e însă a arăta cauza negării și a documenta contrariul a ceea ce ai negat; asta e lucru de bună seamă mult mai anevoios și ostentor".

Dacă polemistul s-ar rezuma doar la atât, demersul său nu ar fi întreg, pentru că, pentru Silași, finalitatea nu poate fi doar demolarea lui Hunfalvy. El reconsideră în ultima parte dimensiunile *Cronicii* afirmând că Șincai este un cronicar al tuturor românilor și pune în relație activitatea sa cu momentul *Suplexului* (1791) ca hotărâtoare clipă a redeșteptării naționale. El conturează sensul lucrării într-un asemenea context: "Furtunile timpurilor risipise toate monumentele originii lor pe toată fața pământului, de la Roma până la Moscova, de la Constantinopole până în Asia pe de o parte, până la Varșovia și până dincolo de nordul extrem al Germaniei pe de alta. Unguri și poloni, nemți și ruși, bizantini și turci, toți pe între-cute rupseră câte o bucată din corpul istoriei românilor, ascunzând-o, acoperind-o alterând-o, decolorând-o, adesea distrugând-o chiar". Ajunge apoi la concluzia că "Șincai își propu-sese a fi un simplu cronicar, dar în realitate el e un adevărat istoric pragmatic și critic" și că "nimeni mai mult decât Șincai nu era încredințat că misiunea poporului daco-roman în curs de atâtea secole nu se schimbase până azi".

Prezența detractorului într-un astfel de context final ar fi mai mult decât umilitoare, dar Silași ține să arate că e obiectiv, că nu se lasă condus de pasiuni și, într-un gest de generozitate, amestecat paradoxal cu o undă de maliție, spune că Hunfalvy e "erudit altcum".

NOTE

1. Silași, Grigore: *Renașterea limbii românești în vorbire și scriere*, vol. I, Cluj, 1879, p. 13.
2. Ibid., p. 4
3. Ibid., p. 17
4. Ibid., p. 33
5. Ibid., p. 38
6. Ibid., p. 20.
7. Ibid., p. 56.

8. Autorul citează ca trimiteri bibliografice următoarele lucrări: "Sazavo Emanskoe sveatoie blagovestovanie", Praga, p. XVII, not. 12, Andrei Șaguna: "Istoria Bisericii Ortodoxe", Sibiu, 1860, tom. II, p. 69. Demet. Iarcu: "Catalog bibliografice românesc", București, 1873, p. VI.
9. Silași, Grigore: op. cit., p. 72
10. Op. cit., vol. II., Gherla, 1881, p. 90
11. Ibid., p. 88.
12. Ibid., p. 96
13. Ibid., p. 99
14. Ibid., p. 141.
15. Ibid., p 125.
16. ibid., p. 117.
17. Ibid., p. 119
18. Ibid., p. 145
19. Silași, Grigore, op. cit., Gherla, 1885, p. 392.

GRIGORE SILAȘI ȘI “ASTRA”

Prof.univ.dr. **Ironim Marțian**, Cluj-Napoca

Prof. **Ioan Seni**, Năsăud

Prin decretul imperial semnat și parafat la 12 octombrie 1872, se înființa Universitatea Maghiară din Cluj, drept recunoștință, (patron spiritual fiind proclamat însuși Francisc Iosif, iar rector economistul Berde Aron), cu patru facultăți: Drept și Științe de Stat, Filosofie, Litere și Istorie, Medicină și Matematică și Științe Naturale. Lansarea proiectului de organizare a unei universități de stat a stârnit speranța românilor majoritari că această instituție de învățământ va fi “paritetică” (bilingvă - română și maghiară). Zadarnic însă, căci toate memoriile înaintate guvernului de către Astra și de către fruntașii politici și bisericești ai românilor transilvăneni n-au fost luate în seamă.

S-a creat numai o Catedră de limba și literatura română la Facultatea de Filosofie, Litere și Istorie (ca și la Universitatea din Budapesta, în anul 1863), în fruntea căreia, la deschiderea cursurilor, în data de 10 noiembrie 1872, fusese numit Grigore Silași. Din totalul de 269 studenți ai primului an universitar (1872/73), numai 18 erau români, iar disciplina Limba și literatura română trebuia să fie predată în limba maghiară! Datorită autorității sale științifice (la 1881 își luase și doctoratul în Filosofie), în anul universitar 1883/84 va fi decan al numitei facultăți.

Descinsese la Cluj din capitala fostei monarhii habsburgice unde era vicerector al Seminarului Central “Sf. Barbara”, după ce își trecuse doctoratul în Teologie la Universitatea vieneză (1862), seminar pe care-l absolvise în 1859. La Viena se integrase mișcării culturale și naționale generate de Societatea Academică “România Jună” (8 aprilie 1870), condusă de Mihai Eminescu și Ioan Slavici, mai mult, participase la serbările de la Putna din 14/26 - 16/28 august 1871, prilejuite de aniversarea a 400 de ani de la edificarea mănăstirii, prima ctitorie a lui Ștefan cel Mare. Reținem din rostirea sa la festivități, semnificativă din perspectiva crezului privind unitatea românilor: “(...) în ciuda tuturor restriștilor din trecut, în ciuda tuturor adversarilor noștri seculari, toți românii au rămas una: una în limba noastră, una în datinile noastre, una în credințele și aspirațiile noastre”.

Până la suspendarea sa de la catedră (26 mai 1884), Grigore Silași a predat cursuri de lingvistică, etnografie, folclor și istorie literară, compartimente care-i confereau posibilitatea profesorului să-și etaleze erudiția. Preocupările de specialitate ale acestuia și nu numai s-au revărsat dincolo de amfiteatrele Universității, găsind un teren fertil în ogrorul ASTREI, grandioasa tovărășie de emancipare prin cultură a românilor asupriți. Dar progresul cultural al poporului, hotărâtor în evoluția social-politică a oricărei națiuni, era de neconceput fără recunoașterea primatului economic. Și ASTRA a înțeles să-și orienteze forțele întru desfășurarea unei trainice legături cu masele largi, sănătos izvor de regenerare a intelectualității, în scopul cultivării limbii naționale și înfloririi învățământului românesc, al dezvoltării științei și artei, al ridicării economiei rurale și industriale

Menirea ASTREI a fost pătrunsă de Grigore Silași, unul dintre cărturarii transilvăneni cu o înaltă ținută morală și superioară conștiință națională. Se încadrează de îndată în

activitatea despărțământului Cluj al ASTREI, întemeiat în anul 1870 aducându-și un prețios, dar necesar ajutor la întărirea elementului românesc al orașului prin determinarea creșterii numerice a românilor și, ca urmare, prin asigurarea afirmării intelectualității în ascensiune, a păturilor bancare, comerciale și industriale. Grigore Silași, Elie Dăianu, Amos Frâncu și Valer Poruțiu vor fi directorii cei mai activi ai despărțământului până la prima conflagrație mondială. În anul 1894, directorul acestuia, Grigore Silași, devenea membru fondator al ASTREI. La 1874 pune bazele Reuniunii Soldaților Români din Cluj, în ale cărei statute figurau prevederi cu caracter social-economic și cultural-politic inclusiv înființarea de biblioteci și susținerea la învățătură a tinerilor. În același an, la Adunarea Generală a ASTREI de la Deva, propune să se acorde un premiu de 100 fl. acelui cetățean care dovedește că a încurajat 10 băieți români să îmbrățișeze meseriile sau să urmeze școli superioare. "Acel bărbat erudit și stimat de toți oamenii buni", cum îl caracteriza George Barițiu pe Grigore Silași, i-a acordat tot sprijinul său avocatului Iuliu Coroianu în fondarea Institutului de Credit și Păstrare pe Acțiuni "Economul" (1886), prima bancă românească din Cluj, cu un capital social inițial de 50000 fl., împărțiți în 1000 de acțiuni (sediul despărțământului se afla în localul băncii). În perioada 1890-1895 este directorul acestui institut, care s-a remarcat prin menținerea mereu vie a conștiinței naționale. Scopurilor și înființării de fonduri filantropice le-au fost destinate însemnate cote din profitul net (de exemplu, fondurile Alexandru Bohățiel și Grigore Silași) fiind astfel subvenționate așezăminte culturale, îndeosebi școlile confessionale și întregirea salariilor învățătorilor, ca și acordarea de premii și ajutoare elevilor, "mensa academica" (1889) pentru ajutorarea studenților din familiile mai puțin avute, diferite societăți culturale studențești, precum "România Jună" din Viena și "Petru Maior" din Budapesta, și altele. Grigore Silași, a fost de asemenea, animatorul activității Casinei Române (înființată în 1860), vicepreședinte al Clubului Electoral Român din Cluj (președinte Alexandru Lazăr), club proclamând "pasivismul" (neparticiparea la viața politică a Ungariei) în consens cu tactica Partidului Național Român din Transilvania, adoptată la conferința de constituire de la Miercurea din 7-8 martie 1869 (în frunte cu Elie Măcelariu) totodată ridicându-se hotărât împotriva acordului dualist austro-ungar (1867) după ce "petiția" românilor, a cărei răspândire o asigurase Grigore Silași inclusiv prin al său "Sion românesc" (1865-1872), fusese respinsă (1866), ca și împotriva maghiarizării forțate a națiunilor oprimate prin legile școlare ale lui Trefort Agoston (1879, 1883).

ASTRA și intelectualii ei au manifestat un statornic interes față de problemele limbii române, pe primul loc situându-se, odată cu înlăturarea corsetului chirilic, stabilirea unui sistem ortografic unitar cu litere latine, în evoluție și perfecționare de la etimologism la fonetism, însă acceptând pentru început armonia celor două principii. Limba națională comună, în fond limba română literară, trebuia să fie altoită pe graiurile populare în dezvoltarea lor istorică fără să fie neglijate neologismele, împrumuturile cumpătate din alte limbi, în funcție de înaintarea științelor. Adept al latinismului, Grigore Silași îmbrățișase ortografia etimologică (1869), dar n-a pregetat să subscrie îmbunătățirilor preconizate de Academia Română din 1880 și 1881 (a fost ales membru de onoare la 13 septembrie 1877 primul Ținutul Bistriței și Năsăudului), pentru ca înaltul for științific, recunoscut și de ASTRA, să adopte în final (1904) unificarea ortografiei pe baza sistemului fonetic. Disputele lingvistice și înlăturarea asperităților au avut loc, așadar, mai întâi în sânul ASTREI încă de la constituirea ei (1861), ceea ce reflectă înțelegerea justă de către transilvăneni a funcției culturale și politice ce-o implica limba română și ca atare devansarea acțiunilor Academiei Române.

Grigore Silași și-a adus contribuții valoroase la studiul limbii române și la cultivarea limbii literare, la istoria învățământului și pedagogiei românești pe trei căi: în calitate de con-

ferențiar al ASTREI, în paginile revistei "Transilvania", organul ei de presă (Brașov, 1868-1878) și în cadrul secțiunilor literar științifice (Brașov, 1862). Semnificative sunt disertațiile sale ținute în următoarele Adunări Generale ale ASTREI: *Însemnătatea literaturii române tradiționale* (Deva, 1864); *Elogiu asupra baronului Vasile Pop* (Reghin, 1875), prilejuit de trecerea în neființă a celui de-al doilea președinte al ASTREI 1867-1875); *Caracterul și necesitatea dezvoltării lui pedagogice* (Blaj, 1877); *Universitatea de la Cotnari și învățământul românesc în secolele XV, XVI și XVII* (Șimleu Silvaniei - 1878), fiind vorba despre "școala latină" și "academia" deschise de domnitorul moldovean Despot Vodă, 1561-1563, unde a activat ca profesor, introducând un sistem elementar de idei pedagogice, scriitorul umanist german Ioan Sommer, viitor profesor și rector al Gimnasiului Săsesc din Bistrița (1567-1569).

În coloanele "Transilvaniei" îi vor fi inserate contribuțiile: *Studiul asupra dialectului macedo-român paralel cu cel daco-român* (VII, 1874); *Psaltirea calvino-română versificată - document literar - istoric din secolul XVII* (VIII, 1875), (tradusă din lb. ebraică deoarece "apa totu-i mai curată și mai limpede în izvor decât în pâraie", și tipărită la Alba Iulia în 1651, sub îndrumarea mitropolitului Simion Ștefan); *Românul în poezia sa populară* (IX, 1876; X, 1877), și aici accentuând că "(...) la lectura produselor literare populare, vrând-nevrând, îți vine în minte poezia clasică latină și elină", ceea ce înseamnă o paralelă între eroii din creația noastră populară și cei din mitologia antică. Textul disertației prezentate la Deva a fost, de asemenea, publicat (VIII, 1875), din care, comentând limba literaturii românești vechi, transpare ca această "îmbrăcăminte a cugetărilor noastre constituie un neprețuit document istoric: (...) limba, cu tezaurul ei de cuvinte, este în stare să facă și în cele mai vechi și întunecate perioade ale istoriei popoarelor atâta lumină (...). Pentru că unde nu mai ajung documentele și monumentele istorice, tot rămâne încă un document și un monument mai istoric decât toate - limba, care cu elocvență rară ne istorisește trecutul poporului; care ca o oglindă fidelă ne reflectă gradul lui de cultură, modul de cugetare și simțire, relațiunile sociale (...)".

Cât privește activitatea lui Grigore Silași ca membru al "secțiunii filologice" a ASTREI (Blaj, Timotei Cpariu; celelalte două fiind: "istorică" - Brașov, Gavril Munteanu apoi George Barițiu; de "științe naturale" - Sibiu, Andrei Șaguna apoi Pavel Vasici), în aceeași Adunare generală de la Deva au fost apreciate contribuțiile "izolate", eforturile individuale ale acestuia, împreună cu cele ale vichenotarului Comitatului Cluj, Aurel Isac, pentru că activitatea secțiunilor va stagna până în 1877, ba chiar până în 1900.

Tot pe linia cultivării limbii și literaturii române, a afirmării culturii naționale s-a înscris și Societatea de lectură "Iulia" (1872 - 1876 - 1884) ce înmănunchia studenții români de la Universitatea maghiară din Cluj, al cărui mentor fusese prof. dr. Grigore Silași (succesiv, președinții ei au fost viitorii memorandiști Iuliu Coroianu și Aurel Isac), înființată "drept omagiu închinat voivodului transilvănean Gelu". Ținea două ședințe pe lună, iar în fiecare an își organiza maiorul cu ocazia aniversării memorabilei Adunări Naționale de la Blaj din 3/15 mai 1848. În anul 1884 manifestările au cuprins comemorări ale luptelor lui Gelu și răscoalei lui Horea, fapt care determină autoritățile de la Budapesta să-i suspende activitatea, la 25 noiembrie să emită "ordinațiunea" de dizolvare (când George Coșbuc sosea la Cluj, era pusă sub anchetă) fiind considerată "cuib de agitații politice". Aceași soartă o avuse și profesorul pentru ca la 2 iulie 1886 să fie "pensionat în mod forțat". Din anul 1877 societatea avea și o "Foaie literar-socială", numită "Diorile", redactată de Petre Dulfu, primea ziare și reviste românești, a depus eforturi pentru deschiderea unei biblioteci, a întreținut solidaritatea cu ostașii români din Războiul de Independență. La 29 martie 1883, lansa un "apel" în vederea constituirii unui fond destinat întemeierii unei școli românești de fete la Cluj (există numai una de băieți, în curtea Bisericii "Bob") și o "reuniune" (președinte Alexandru Bohățel,

secretar Grigore Silași) lucra în acest scop, deziderat nerealizat.

Recunoscut ca “om de omenie și de carte”, Grigore Silași participa cu disertații la ședințele literare ale societății, dintre care amintim *Despre originea poeziei populare*, iar în anul universitar 1878/79 își încheia astfel expunerea despre *Originea poeziei culte la români*, prezentată într-un cadru festiv la Universitate: “(...) armonia pe care o vedem în toate - unitate în varietate și varietate în unitate - (...) nefiind altceva decât un avertisment ceresc către națiuni, ca să trăiască în armonie și în pașnică bună înțelegere. Căci (...) numai ceva rămâne neschimbat și nealterat până la sfârșitul lumii: eternul omenesc”, amintind concepția avansată a întemeietorilor ASTREI, desprinsă din statutele ei, în legătură cu atitudinea față de conaționali, față de cei de alte religii.

Datorită materialelor sale culturalizatoare, Grigore Silași și-a înscris numele în “oglinda fidelă” a unității poporului nostru și a legăturilor creatoare dintre români în toate domeniile de activitate, care a fost “Enciclopedia Română”, apărută sub redacția secretarului ASTREI Corneliu Diaconovici (Tom III, Edit. W. Krafft, Sibiu, 1904, pag. 957), de unde rezultă că alte două lucrări menționate aici îi întregesc opera: *Apologii. Discuțiuni filologice și istorice maghiare privitoare la români* (1879) și *Renașterea limbei românești în vorbire și scriere* (Cluj 1879, Gherla 1881; 1885).

VARIA

CONSTANȚA UNUI MIT

prof. **Constantin Catalano**

muzeograf "Muzeul memorial G. Coșbuc"

Pentru ca o prietenie să fie trainică trebuie, obligatoriu, acordul părților. Bibliografia care ne-a stat la îndemână confirmă, "volens nolens", că această aprobare, vine doar dintr-un singur sens... Dinspre Rebreanu...! De la Coșbuc... nimic despre mai tânărul său confrate! Nu avem nici cel mai lăliputan bilețel manuscris (că să nu mai vorbim despre note care să fie tipărite) din partea poetului care își făcuse deja (în 1909) o carieră literară arhicunoscută, și care reprezenta, încă din timpul vieții, un nume de referință în poezia română. Poate, în modestia sa, Coșbuc să nu se fi apucat de elogii la adresa fiului colegului său, Vasile Rebreanu, pentru a-l lăsa să dovedească singur dacă poate străbate prin mărăcinișul literelor care se găseau în pragul unor căutări originale și care, nu o dată, cădeau în extremele naționalismului, ale mimetismului etc.

Primele încondeieri rebreniene primite de gazetele din București nu l-au înduplecat pe Coșbuc să-l elogieze pe Rebreanu. Ba dimpotrivă, aflăm de la autorul "Pădurii spânzuraților", că nu-i plăceau, motivând că nu agreează proza, ca să nu mai vorbim, conform informațiilor lui Rebreanu, despre autograful autorului "Gorilei...".

Atunci, de unde prietenia, veți spune, sau mai bine zis, de unde mitul? Aflăm tot de la Liviu Rebreanu..." M-am deșteptat și am crescut în cultul lui, un cult aproape idolatru"...

Recunoștința rebreniană pentru defunctul său idol, așa cum vom vedea, sigur avea temeiuri solide, în primul rând prin sorgintea comună pe care Rebreanu o recunoștea "îndrăzneala mea de-a încerca să-l evoc pe Coșbuc n-are altă justificare, în afară de admirația mea pentru poezia coșbuciană, decât întâmplarea că, fiind aproape consătean cu dânsul..." etc. etc. (Din conferința rostită de Liviu Rebreanu în 1931 la sala Fundațiilor Regale din București). Deși nu avem mărturia lui Coșbuc despre introducerea lui Rebreanu în cafenelele literare bucureștene, știm foarte bine că proaspătul tânăr sosit în București nu putea avea acces în lumea lui Mihalache Dragomirescu, decât prin intervenția unui autorizat, cum era Coșbuc, prieten al marelui critic.

Deducem, tot din însăilările lui Rebreanu, că acesta îl cunoaștea pe Alexandru, fiul poetului despre care aflăm că era foarte talentat. Liviu era cu exact zece ani mai mare ca Alexandru și nu avea de unde să-l știe, decât din casa lui Coșbuc. Este acesta un motiv să credem că tânărul refugiat ardelean era un obișnuit al casei Coșbuc?

Nu știm câtă dreptate are marele prozator când afirmă că tatăl său purta o corespondență susținută cu poetul în prima lui perioadă de afirmare poetică cu "Nunta Zamfirei", "Balade și idile" etc. deoarece este cunoscut faptul că George Coșbuc era un "correspondent leneș", cum spunea Șerban Cioculescu, probabil invers să fi fost adevărat. Afirmăm acest lucru în virtutea ideii de "conservare" a ardelenilor intelectuali a unor documente de excepție. Și nu vi se pare curios ca o familie ca cea rebrenenilor să nu fi tezurizat măcar o epistolă a idolului lor, care, printr-o banală întâmplare, să fi ajuns până la noi?

Este demn de numele lui Rebreanu că mitul cultivat despre Coșbuc în spațiul Năsăudului îl va însoți toată viața. Se cuvine ca acum să-i revendicăm acest drept incontestabil de a fi menținut imaginea lui George Coșbuc mereu vie în cultura națională.

Iată că la numai câteva zile, în 14 mai 1918, după moartea poetului, Rebreanu vine cu un articol revendicativ "George Coșbuc" în nr. 251 al revistei "Lumina" prin care încearcă reaşezarea lui Coșbuc alături de Eminescu: "Eminescu sau Coșbuc? se pune deseori întrebară. Dar răspunsul este simplu: Eminescu și Coșbuc. Pot sta prea bine alături. Se deosebesc atât de mult, încât se completează. Ei doi dau fața și sufletul poeziei românești de până acum. *Luceafărul* și *Nunta Zamferei*" ("Lumina", II, nr. 251, 14 mai 1918, p. 1)

În 17 iunie 1925, autorul "Ciuleandrei" era ales Președinte al Societății Scriitorilor Români și, fără a pregeta măcar o clipă, îl găsim la Năsăud, răspunzând chemării sângelui de român adevărat, la serbările dedicate unui moment interior pentru urbea năsăudeană: dezvelirea excepționalei lucrări a maestrului de la Miercurea Sibiului, Corneliu Medrea, chipul eternizat în bronz al "patronului" care purta fala școlii năsădene, George Coșbuc.

Pe 20 iunie 1926 Rebreanu descindea din trenul care aducea delegați de la București și, ajuns în fața bustului "maestrului" său, al idolului său, Rebreanu afirmă: "Pentru noi scriitorii, Coșbuc înseamnă gloria literară ideală"... "Prin poezia pură a cucerit unanimitatea conștiințelor românești, a devenit un simbol național".

Din nou, peste cinci ani, în 1931, lui Rebreanu i se pare că esteți de ocazie, critica incifrată, absurdul exegeților mondeni (nu moderni), care au început să încropească o oarecare "carieră", amenințau coloanele vertebrale ale civilizației românești, împrumutând de la străini și dând prea puțin de la ei, nu va rezista și va interveni fără întârziere, pentru a călăuzi estetica literară spre lumina adevărului național. Așa s-a ajuns la acea atât de citată conferință din 1931 din sala Fundațiilor Regale: "Noua generație de critici și esteți români se uită cam de sus la "badea George" - îl găsește prea transparent, prea simplu, iar editorii se plâng că nui se mai vinde, ceea ce ar însemna că nu se mai citește. Că să continue: "M-am gândit să vorbesc puțin despre "badea George", în primul rând fiindcă dintre toți poeții noștri, el e cea mai pură și reprezentativă expresie a sufletului românesc, dar și-mărturisesc, că mie, în special, mi-e cel mai drag"

Pe 26 octombrie 1931, Puia se căsătorește cu sublocotenentul de cavalerie, Radu Vasilescu. Cine putea să fie nașă, alta, decât văduva *idolului* său, (credem că avem argumente să-l numim astfel) Elena George Coșbuc, avându-l drept însoțitor, pe vechiul prieten, luptător pentru idealurile naționale ale românilor transilvăneni, Iuliu Maniu. Pe cei doi nași, deloc "de ocazie", îi recunoaștem în fotografia cunoscută de la nunta Puiei.

Să nu uităm însă că, doar cu trei ani în urmă, în 1928, Rebreanu era foarte preocupat de aniversarea unui deceniu de la moartea lui Coșbuc, în calitatea sa de președinte al Societății Scriitorilor Români, și nu numai...

Anii au trecut peste tot ceea ce a fost Coșbuc, dar încercările autorului "Crăișorului" de a face tot ceea ce îi sta în putință pentru idolul său, chiar după moarte, nu au încetat, după cum am văzut, și acestea nu s-au limitat doar la înprospătarea memoriei cititorilor cu privire la bardul năsăudean ci și la participarea directă, pentru ajutorarea văduvei poetului prin asigurarea unei pensii corespunzătoare ca văduvă de scriitor, iar mai târziu ca beneficiară a unor drepturi ce i se cuveneau în mod firesc după punerea în scenă a unor capodopere dramatice universale în traducerea lui Coșbuc. Pentru edificarea celor interesați, reproducem scrisorile Elenei adresate atât Președintelui Societății Scriitorilor Români, cât și Directorului Teatrului Național din București:

București, 22 martie 1927

Stimate D. le Președinte,

Cu deosebită bucurie am primit vestea pe care Dv. mi-o comunicați privitor la pensia excepțională pe care "Societatea Scriitorilor Români" a hotărât să mi-o acorde.

Vă rog a transmite din parte-mi toate mulțumirile mele D.lor membri din Comitet și societății pentru bunăvoința și graba pe care au pus-o, lucruri pe cari cu multă satisfacție le pun în legătură numai cu dragostea și aprecierea de care se bucură printre scriitorii noștri poetul Gerge Coșbuc.

Dv. Stimate Domnule Președinte, Vă rog a primi cele mai distinse mulțumiri și salutări din parte-mi împreună cu dorința de a veni mereu în ajutorul tuturor celor ce vor avea nevoie.

Elena George Coșbuc

Plicul:

D-nei Sale

D.lui Liviu Rebreanu

Președintele Societății Scriitorilor Români

Verso: Elena G. Coșbuc

Loco

B.A.R.

Mss. 142. 633 (Fondul Liviu Rebreanu): Dosar 1, p. 265

S-36(1)

CLXXVIII

Noembre 2, 1933

Stimate Domnule Rebreanu,

Aducătorul acestei scrisori este un Coșbuc, strănepot de frate al lui George. El dorește să-ți vorbească, ear eu te rog să-l asculți cu toată bunăvoința ce Te caracterizează.

Nu cere ajutor material ci moral, pentru care Te rog și mulțumesc

Cu salutări prietenești întregii familii,

Elena G. Coșbuc

Plic:

Domniei sale

Domnului Liviu Rebreanu

Loco

Pietății 28-35

B.A.R.

Mss. 143. 634

Fond Liviu Rebreanu: Dosar 1, p. 266

S 36(2)

CLXXVIII

București, 19/5 1934

Stimate Domnule Rebreanu,

Mulțumesc pentru promisiunea făcută cumnatului meu, relativ la intervenția pe lângă Dl. Profesor Gusti și Vă rog să-l recomandați călduros, cari este un bun conducător, bun administrator și foarte cinstit.

Am credința fermă că Instituțiunea Fondației va produce reale foloase fiind administrată de cumnatul meu.

Vă asigur că nu veți avea nici o nemulțumire recomandându-l(*sic!*) oare ce este un om integru care a condus ateliere proprii cu peste 500 lucrători.

Vă rog primiți asigurarea sincerei mele prețuiri.

Elena G. Coșbuc

Plic:

Domniei sale

Domnului Liviu Rebreanu

Publicist

Loco

Pietății 28

verso:

Elena G. Coșbuc

B.A.R.

mss. 142.635

S 36(3)/CLXXVIII

Fond Liviu Rebreanu: Dosar 1,p.267.

Stimate Domnule Rebreanu,

Mi s-a adus la cunoștință că la Teatrul Național se va aranja un muzeu cuprinzând scrieri și altele aparținând scriitorilor noștri.

Domnul care s-a legitimat ca însărcinat a aduna aceste scrieri va veni mine, Joi să îi înmânez manuscrisul tradus de Bădicul meu, *Don Carlos*.

M-am gândit însă că pentru acest manuscris voi primi o adeverință care să aibe ade-vărata ei valoare să fie iscălită de Dumneavoastră ca Director al Teatrelor.

Dorința mea cea mai vie este ca această piesă ca și *Sacuntala* să fie jucată în apropi-ata stagiune.

Sacuntala (cred că știți) s-a jucat la Teatrul D.lui Iorga de 36(trezeci și șase de ori, sigur nu cu sala goală),

Eu toate manuscrisele le-am promis Academiei, dar ca piesă teatrală am găsit că este potrivită în muzeul ce veți aranja la Teatru.

Doresc câteva rânduri în privința aceasta de la Dumneavoastră.

Doamnei Rebreanu îi doresc sănătate, finișorilor mei gânduri frumoase.

Dumneavoastră salutările mele.

Elena G. Coșbuc

20 august 1941

La caz că acest muzeu să se desființeze, manuscrisul să fie dus la Academie.

E.G.C

Plic:

Domniei Sale
Domnului Liviu Rebreanu
Directorul Teatrelor,
Bulevardul Elisabeta
în mână

verso: Elena G. Coșbuc

B.A.R.

mss.142.636

S36(4)/CLXXVIII

Fond Liviu Rebreanu: Dosar 1, p. 268

Stimate Domnule Rebreanu,

Mă surprinde că până astăzi nu am primit din partea Dvs. nici un răspuns la scrisoarea ce v-am adresat acum ceva mai mult de nouă luni pe când erați plecat în străinătate și al cărui plic mi-a fost restituit semnat de D-na Rebreanu.

Vă rugam să interveniți la Societatea Scriitorilor Români în privința pensiei pe care o primeam și care mi-a fost suprimată temporar din motive financiare și anume din cauza pierderilor de capital depus la diverse bănci falimentare. Nu vă închipuiți, cât de greu îmi vine, Domnule Rebreanu, să insist pentru un drept de văduvă de scriitor care mi-a fost răpit, și vă asigur că nu aș(*sic*) fi făcut-o niciodată dacă nevoile materiale în care mă sbat nu m(-)ar fi forțat. Știu deasemenea că un cuvânt al D.vs.ar da un rezultat real.

Totodată vă întrebam, Domnule Rebreanu, când se vor juca traducerile defunctului meu soț "Don Carlos" și "Sacotala".

Ași(*sic*)dori din suflet să nu fiu dată uitării, văduva unuia din cei mai mari poeți ai neamului și în așteptarea unui răspuns din partea Dvs. vă rog să transmiteți, Domnule Rebreanu, mulțumirile mele anticipate pentru tot ce veți face pentru mine și sălutarile mele distinse.

Elena G. Coșbuc

București, Mai 27, 1942

B.A.R.

Mss.142.636

S36(5)/CLXXVIII

Fond Liviu Rebreanu: Dosar 1, p. 269.

Domnule Rebreanu,

Am apelat la Dumnevoastră în nenumărate rânduri, gândindu-mă că sunteți singurul în măsură să înțelegeți nevoile unei văduve de scriitor și poet.

De data aceasta cererea mea se adresează Directorului Teatrului Național, cerere care poate fi rezolvată imediat dat fiind că ea depinde numai de Dumneavoastră.

Cred că nu mai este nevoie să vă reamintesc greutățile vieții de astăzi, însă apropiatul termen al chiriei care va fi cu certitudine majorată și pe care și așa abia ajung să mi-o plătesc la timp, mă îndeamnă să cer Direcțiunii Teatrului Național dreptul ce mi se cuvine la

reprezentațiile acestei instituții de pe urma reprezentațiilor cu “Don Carlos” în traducerea defunctului meu soț și care a avut un răsunător succes. Dacă vremurile n-ar fi fost atât de vitregi, trebuie să mă credeți, Domnule Rebreanu, că n-ași(*sic*) mai fi venit să vă turbur.

Sperând că de data aceasta răspunsul Dumneavoastră nu va întârzia, vă rog să primiți, Domnule Rebreanu, mulțumirile mele anticipate și salutările distinse.

Elena G. Coșbuc

București, 3 Martie 1943.

B.A.R.

Mss.142.637

S36(6)/CLXXVIII

Fond Liviu Rebreanu: Dosar 1, p.270

PORECLE DIN SUBZONA NĂSĂUD

Prof. Mircea Prahase, Bistrița

Comunitatea, concept structural dinamic al așezării, constituie unitatea elementară a vieții social - umane, ca entitate, reprezintă un spațiu istorico-geografic și social în care omul găsește tot ceea ce îi satisface trebuințele și în care poate întreprinde orice activitate vitală fundamentală. Satul este o realitate în care se concentrează, până la *valoare de esență*, toate formele de comportament uman: economic, politic, social, moral, artistic, religios etc. - cu alte cuvinte - *toate formele de cultură*.

Într-o astfel de entitate umană de mici dimensiuni cum este satul, indivizii sunt în relații directe unii cu alții, își cunosc foarte bine genealogia ("neamul"), calitățile, defectele, obiceiurile, viciile, metehnele, ticurile, apucăturile. Însul aici se naște, aici trăiește și se desăvârșește, încât, pe drept cuvânt, comunitatea rurală a fost cracterizată de Th. Redfield ca "o structură din leagăn - până - la mormânt"¹.

În cadrul acestei comunități, oamenii se stimează și se respectă reciproc sau, dimpotrivă, își poartă ranchiună, uneori chiar pe parcursul mai multor generații. Poate și din interacțiunea acestor doi factori au apărut poreclele ("ciufuliturile"), unele cu caracter șfichiuitor, altele umoristice, altele blânde sau chiar mângâietoare.

Din multitudinea clasificărilor propuse acestor antroponime, ne oprim doar la câteva. Astfel, pentru Albert Dauzat² onomastica franceză conține trei mari grupe: nume mistice (și cele hipocoristice), nume având originea în anumite împrejurări externe și *porecle* (*s.n.*). Aceasta din urmă sunt împărțite în trei subdiviziuni: aspectul fizic, caracter și profesiunea sau obiceiurile individului. Pentru Gustav Weigand³, antroponimele sunt: biblice, vechi slave, nume provenite din regnul vegetal, animal sau mineral, provenite din verbe, adverbe, adjective sau cuvinte abstracte, precum și nume date după împrejurări externe.

Referindu-se la supranume, ca termen generic, N. A. Constantinescu⁴ propune următoarea clasificare: după aspectul fizic (caracterul feței, statura, membrele); după însușiri morale (caracterul, lacomi și avari, leneși, spriteni, alte împrejurări); superstiții; relații familiale; viața ostășească; ranguri, titluri, profesii, starea socială; ființe, plante; fenomene climatice și termeni geografici; defăimătoare.

Lingvistul columbian Siervo Castidio Mora Monroy, studiind un număr foarte mare de porecle din țara sa, a ajuns la o clasificare foarte detaliată, grupându-le după punctul lor de plecare. Iată această clasificare⁵: se stabilesc nouă grupe mari: 1 faună, 2 floră, 3 regnul mineral, 4 termeni geografici, 5 aștri și fenomene atmosferice; 6 timpul; 7 forme geometrice; 8 culori, 9 omul, relațiile și operele lui. Fiecare din aceste grupe este analizată apoi după elementele ei alcătuitoare.

În ceea ce ne privește, pornind de la realitățile întâlnite în subzona cercetată, am alcătuit o clasificare care le combină pe celelalte două, cu specificația că foarte multe porecle pot aparține unor mai multe subclase, aceste cazuri fiind notate cu *asterisc*. Cunoscând bine pe purtătorii acestor porecle, în clasificare am ținut seama de *nota dominantă* (preponderentă).

Cu privire la definiția propriu-zisă a *poreclei* (în zona la care ne referim acest ter-

men fiind aproape sinonim cu *ciuf* sau *ciufulitură*), păreri sunt împărțite. Reproducem câteva într-o ordine aleatorie. Astfel, referitor la supranume se specifică "nume ajutător sau substitutul unui nume propriu al unei persoane sau al unei familii"⁶. Cu privire la *ciuf* și a *ciufu-l(u)* se dau următoarele sensuri: caraghios, ridicol, a (se) zbârli, a (se) zborși, a batjocuri a ridiculiza, a zeflemesi⁷; cu părul în dezordine, a trage de păr pe cineva, păsare răpitoare de nopțe⁸, nume dat în glumă oamenilor, mai rar animalelor, cu părul ciufulit sau cu aspect neângrijit⁹.

Referitor la *poreclă*, întâlnim următorii termeni: nume, supranume, ciufulitură, cognomen, poreclitură, pronos; a boteza, a spune, a chema, a intitula, a denumi, a grăi, a supranumi, a numeni, a titlui¹⁰; *supranume dat, de obicei în băltaie de joc, unei persoane, mai ales în legătură cu o trăsătură caracteristică a aspectului său exterior, a psihicului sau a activității sale*¹¹ (este și opțiunea noastră această definiție a poreclei).

Referindu-se la porecle, Iorgu Iordan nota: "Majoritatea antroponimelor sunt însă din *lexicul curent* (altădată sau azi) (*s.n.*) al limbii vorbite de colectivitatea etnică respectivă. Ele sunt ceea ce specialiștii numesc cu un termen latinesc *cognomina*, adică "porecle". Nu este cazul să arăt, de altfel nici n-aș putea, cum au luat naștere, în fiecare caz sau într-o serie de cazuri similare, aceste porecle, devenite cu timpul nume autentice, prin lăsarea la o parte a numelui propriu - zis, pentru simplificare, dar și pentru că *porecla era mai expresivă lingvistic vorbind și mai "personală"* (*s.n.*), întrucât aparținea unui singur individ. În linii mari nu-i greu să ne închipuim apariția poreclelor. În cazul în care ele exprimă o particularitate fizică sau psihică a purtătorilor, situația se prezintă clar: Orbu, Șchiopu, Priceputu, Rău etc. Destul de limpede se prezintă lucrurile și atunci când poreclele sunt nume de animale: Lupu, Ursu, Vulpe, Gâscă, Cocoș, Vrabie, ș.a. Indivizii numiți la început de tot astfel, aminteau celor din jurul lor diverse trăsături caracteristice ale animalelor în discuție: erau lacomi sau cruzi ca lupul, greoi în mișcări ca ursul, șireți ca vulpea etc. Câteodată, o întâmplare din viața celui numit astfel a trezit în mintea celor din jur comparația cu un animal, de pildă, împușcarea sau prinderea acestuia în condiții grele, însușirea ilicită a animalului altcuiva (gâscă sau cocoșul) etc."¹²

În condițiile celor subliniate mai sus de cunoscutul lingvist și filolog ne este destul de greu să descoperim astăzi cum a ajuns cineva să fie poreclit de pildă, Bogălea, Bou Știorii, Crucea Bradului, Madida, Mutu cu Copacu, Oaia Boșului, Prapor Negru, Tănănauca, Tri Opinci etc., după cum se va vedea în cele ce urmează.

O definiție mult mai complexă a celor doi termeni întâlnim în *Dicționarul Academiei*¹³.

ciuf= s.m. păcălici, păcală, măscărici, bufon, iar prin extindere, cel căruia îi place să-și bată joc de alții (*ciufelnic*), om batjocoritor, cel care caută numai să ia pe toată lumea peste picior ca să stârnească râs, om glumeț, care face fel de fel de năzbâtii. Un alt sens este cel de om urât, slut, pocit, hâd, pocitură, om de batjocură, cel *vrednic de batjocură* (*s.n.*), pocitanie:

Cf. "Pân-ce-s, bade, cam negruță,

Nu-s la tot *ciuful* drăguță".

(I. Pop Reteganul "Trandafiri și viorele" p. 142).

Ca etimologie pentru acest cuvânt, H. Tiktin propune o origine onomatopeică ce ar fi comună mai multor limbi. O altă etimologie¹⁴ se referă la un vechi cuvânt german ce ar fi pătruns în limbile romanice pe două căi: *franci* (fr. touffe) și *longobarzi*, de la care au primit cuvântul *italienii* (*ciuffo*). Să se compare și cu *albanezul* *čufke* (ciucure, mătase de porumb). Prin intermediul teatrelor ambulante, cuvântul italian a pătruns, cu acest sens, la unguri, de la care l-am primit noi, *ca dublet*, în regiunile influențate de limba maghiară (Transilvania, Moldova, Bucovina).

Dintre sensurile atribuite verbului a *ciuful(u)* reținem următoarele: a sluți, a poci, a deforma, a lua peste picior pe cineva, a face de râs, a batjocori, a păcăli, a înșela, a întoarce pe cineva după cum vrei;

Cf. "Nici cu gândul n-am gândit,

Cine m-a *ciufuluit*:

Rădăcina dintre cepe

Și urâta dintre fete".

(Jarnik-Bârseanu "Doine și strigături din Ardeal" p. 433).

De aici a rezultat adjectivul *ciufelnic*, adică om căruia îi place să-și bată joc de alții punându-le diferite nume, porecle. Ca etimologie, se propune un derivat, în parte românesc din *ciuf* și din ungurescul *csufalni* ("a-și bate joc").

Prezentul articol încearcă să prezinte, cât de cât sistematic, cele peste 300 de porecle adunate de noi din satele comunei Zagra (Aluniș, Perișor, Poienile Zăgrii, Suplai, Zagra) și din Năsăud.

Ca modalitate de lucru am adoptat, în cazul în care această există, și atestarea acestor porecle (desigur ca și cuvinte cheie sau derivate sau ca nume de familie sau botez) în principalele dicționare ale limbii noastre, folosind, pentru ușurința lecturii materialului, următoarele sigle pentru dicționare și lucrările de referință:

D.A. = Dicționarul Academiei, București, 1913 și urm.

D.O.R. = Constantinescu, N. A. Dicționar onomastic românesc. București 1963

D.E.X. = Dicționarul explicativ al limbii române, București, 1975

D.N.F. = Iordan, Iorgu. Dicționar al numelor de familie românești. București, 1983.

I.P.O. = Pătruș, Ioan. Onomastică românească, București, 1980.

P.I.N. = Pătruș, Ioan. Nume de persoane și nume de locuri românești, București, 1984.

I. ASPECTUL FIZIC (fața, statura, membrele, defecte fizice)

Albu, Albușu - cf. D.N.F. p. 24; P.I.N.p. 92; D.O.R. p. 180; D.A.T., p. 102.

Badoc - cf. D.A.T.₁, P₁, p.416 ("fleancă", "fleură" în sens peiorativ; se cunoaște și varianta feminină *badoacă* - magh. bödka = cutie de lemn pentru mărunțișuri); în zona cercetată, este termen generic pentru orice fel de cutie metalică de mici dimensiuni.

Barcău - cf. D.N.F. p. 48 (magh. barko = *perciuni*, barbete, favoriți); D.O.R. p. 192 (*femeie proastă*).

Bărbosu - cf. D.N.F.p.56;D.O.R.p.191-192;D.E.X.p.79.

Bădor - cf. D.N.F. p. 207 (*creș*).

Bărnaci - cf. D.A.T.₁, P₁, p. 501 (*oacheș*, smead la față sau cu ochii negri - magh. barnas - cf. Bărnăușu).

Brihanu - cf. D.A.T.₁, P₁, p. 651 (*burduhan*).

Buba - cf.D.A.T.₁, P₁,p.661 (*bubă*);D.N.F.p.82 (*bob*, *bobiță*); D.O.R.,p.218.

Chica - cf. D.A.T.₁, P₂, p. 346 (*chică*, *păr mare* - v. sl. Kyka); D.O.R. p.425; D.N.F. p. 114.

Chișu - cf. P.I.N. p. 104 (*mic* - magh. kis); D.N.F. p. 118.

Ciotu - cf. D.A.T.₁, P₂, p. 469-470; D.N.F. p. 124; D.O.R. p. 240.

Cipu - cf. D.A.T.₁, P₂, p. 471 (onomatopee *cip* !); D.N.F. p. 128; P.I.N. p. 88; mai sigură este pronunțarea dialectată cu *chi* - ă a substantivului *chip* (poză, *fotografie*, *cadră*).

Comaci - cf. D.E.X. . 174 (rar - *comat* = care are coamă, pletos - lat. *comatus*); D.A.T.₁, P₂, p. 590 - 591.

***Coptu** - cf. D.A.T₁,P₂, p. 777; D.N.F. p. 146 (nume topic).

Cotoroaia, Cotâr - cf. D.A.T₁, P₂, p. 835 (*cot, cotar, tinda stânei*); P.I.N. p. 79 (cotor); D.O.R.p.251 (coter=cel care dă cu cotul ?!)

Crăcănel, Crăcuțu - cf. D.A.T₁,P₂,p.866 (*crăcănat*); D.N.F.p.156 (diminutiv de la crac);D.O.R.p.252(*cracă,crăcană*).

Dubză - de la verbul *a dubzi* (neatestat în dicționare) sinonim cu *a găbji*, *a găbui* (cf. D.A.T₂,P₁,p.203 - rus. gabeti = *a strâmtora*) deci "cel aflat la ananghie, strâmtorat; poate fi și un derivat de la verbul *a dubăli*, *a dubi* (ucr. dubălati).

Fâsa, Fâsna - cf. D.A.T₂,P₁,p.69 (cei care nu pot pronunța consoane *s* sonore)

Ferfetilă - cf. D.N.F.p.198 (a ferfeli, variantă a lui *a terfeli* = a murdări, a umbla neglijent îmbrăcat, a înjosi)

Fizuranu, Frizurica - cf. D.E.X.p.353 (*frizură*);D.A.T₂,P₁,p.178.

Flocea - cf.D.N.F.p.203 (smoc de păr, lână; în glumă = *om foarte păros, flocos*)

Fosanca - cf. D.N.F.p.206 (a fosa = *a făsâi*); D.A.T₂,P₁, p.161 (a făsâi; poreclă; Fosăilă, Foșalău)

Găgea - cf. D.O.R.p.281 (gage-gagiu - tc. aghadjik=*domnișor*); D.N.F. p.215; P.I.N.p.89.

***Gârbea** - cf. D.N.F.p.225 (gârb = *cocoasă*); D.A.T₂,P₁,p.226 (gârbă, *spate cârcă*); ar putea intra în discuție și verbul (dialectal) *a gârbi* = *a lătra*

Goluțu - cf. D.A.T₂,P₁, p.282; D.O.R.p.285.

Grămădeală - cf. D.A.T₂,P₁,p.296 (a îngrămădi, *a îmbulzi*, a înghesui, a strâmtora); D.E.X.p.382

Gușătu, Gușoieșu - cf.D.N.F.p. 233 (*om cu gușă, tâmpit*); D.O.R.p.290; D.A.T₂,P₁, p.331.

Harapi - cf. D.O.R.p.182 (*arap*); D.A.T₂,P₁, p.361; D.N.F.p.237

Hoajbă - cf. D.A.T₂,P₁,p.395 (*hoancă* = termen de bălăcură pentru femei, *hoască*); poate fi și o contaminare *hoască+cujbă* (gânj, vânj-vezi D.A.T₁,P₂, p.961).

Holbuc - cf. D.A.T₂,P₁, p.400 (*a (se) holba*); D.N.F.p.244;D.O.R.p.296

Hornaca - cf. D.A.T₂,P₁,p.404 (*hor*=zgomotul vâului palatin în timpul inspirației în somn); poate fi și o contaminare lexicală între *hor+a fornăi* (a sforăi, a fornăi cf. D.A.T₂,P₁, p.160).

Huhuici - cf. D.A.T₂,P₁, p. 416 (*cucuiau* = huhuiat); D.O.R.p.299 (hohă=joc cu mingea); D.N.F.p.248 (*a vui* + sufixul - *ici*)

Mândrucu - cf. D.A.T₆,p.684; D.N.F. p.311 (*mândru*, înțelept, *capabil*); D.O.R.p.324.

Neagra - cf. D.E.X.p. 592; D.O.R.p.327.

Orbu, Orbuțu - cf. D.A.T₇,P₂, p. 270-273; D.N.F.p.345; D.O.R. p.339

Pâțaca - cf. D.N.F.p.369 (*păță*=carne slabă, macră; *om slab, nevolnic*); D.A.T₈,P₃,p.744.

Pipa, Pipău - cf.D.A.T₈,P₂,p.616-617 (pipă=om îndoit ca o pipă, *adus de spate, cocârjat*); D.N.F.p.366;D.O.R.p.347 (*pipău*=cel care trage din pipă);P.I.N.p.90.

***Pupi, Pupu** - cf.D.E.X.p.762 (a pupăi = *a scoate sunete ca pupăza, a trăda, a răspândi zvonuri*) sau de la *pup* = grămăjoară, sau substantivul *pupi*= clăi de tuleni.

Purdi - cf. D.N.F.p.383 (variantă de la *purdel* = copil de țigan); D.O.R.p.354 (purd = *surd* în Ardeal)

Puținelu - cf.D.N.F.p. 384 (puțin);D.E.X.p.766

Roșu - cf. D.A.T₉, p.560-564;D.O.R.p.363;D.E.X.p.815-806.

Scânceri - cf. D.E.X. p.837 (derivat de la *scâncet*)

Schilea - cf.D.E.X.p.836 (*a schilodi*)

Șchiopu - cf. D.E.X.p. 923; D.N.F.p.433; D.O.R.p.381.

Știrbu - cf. D.E.X.p.931; D.N.F.p.437; D.O.R.p.382.

Ștreompea - dialectal = *om care se mișcă greoi, împiedicat*

Tănău - cf. D.N.F.p.443 (nume de persoană bg. Tano + sufixul-ău); poate fi o prescurtare de la adjectivul *tănănău* = care umblă fără nici un rost, *om smintit, încet la gândire și la faptă*.

Țăgănete - cf. D.N.F.p. 469; D.O.R.p.397; D.E.X. p.986

Țănănauca - vezi mai sus explicațiile de la Tănău

Țuțu - cf. D.E.X.p.990 (*țuț*=proeminență sau excrescență cărnoasă țuțui - regional = *țugui*; *țuțuian* = cioban ardelean); D.N.F. p. 472; D.O.R. p. 399 (țuț(u)=vârf)

Vais - de la germ. weiss (*alb*)

II. ÎNSUȘIRI ȘI DEFECTE MORALE (lacomi, avari, caracter, leneși, sprinteni, agili, alte împrejurări)

Adă și Na - tic verbal ce denotă *zgârcenia*

Arde - cf. D.A.T₁, P₁, p.232-234 (cel care nu iartă nimic, *hoț*)

Bacăș - cf. D.N.F.p.43 (magh. báko=*nătăng, prostănac*)

* **Barzu** - cf. D.A.T₁, P₁, p.505 (verbul *a bârzoia* = a-i sări ușor tândăra, a se mânia repede, a fi bosumflat, a fi îngâmfat, a se umfla în pene; *bârzoiat* = animal cu coada ridicată; *bârzoii* = țanțoș, mândru. Poate fi un derivat de la *barză*, formele cu r se explică prin existența unei tulpine onomatopoeice *bârz*, alături de *bâzc* cf. bârzăune); D.O.R. p. (alb. barzu = *alb*); I.P.O.p.13.

Basu - cf. D.A.T₁, P₁, p.507 (băsău = răzbunare, pică, ură, ciudă, supărare, ofensă, batjocură, viciu, apucătură - magh. bosszi = *răzbunare*); I.P.O.p.25,43; D.N.F.p.50 (bg. Baso).

Bășcuț - cf. D.A.T₁, P₁, p. 508 (bașcău=*prost*); p 507 (*a bășcăli*= a certa, a face de două parale, a mostra, a separa, a despărți, a pune de-o parte); D.E.X. p. 79 (bășcălie)

Bășcă - cf. D.A.T₁, P₁, p.507 (vezi mai sus *a bășcăli*)

Bechi - cf. D.A.T₁, P₁, p.539 ("care nu știe nimic, *prost*"); D.N.F. p. 58; D.O.R.p. 197.

Bembea - cf. D.N.F.p.60 (gr. Bembis); poate fi adus în discuție și verbul *a bombăni*, porecla referindu-se la un om mereu nemulțumit, *mutos, nesociabil*

Borgă, Borgală - cf. D.O.R.p.210 (*borgă* cu g>h = a borhoti, *a horpoti*, a mânca făcând mult zgomot); D.A.T₁, P₁, p.619 (*borhot*)

Caba, Cabu - cf. D.N.F.p.94 (tc. Kaba = *aspru, grosolan*; magh. Kaba=*prost*); D.A.T₁, P₂, p.28-30.

* **Ceali** - cf. D.A.T₁, P₂, p.250 (*cealău* = înșelător, pungaș - magh. csalo); D.O.R.p.425 (cealac = *nărăvaș, pieziș*); D.N.F.p.1098 (tc.čalac = *strâmb, aplecat*)

Chitinelu - cf. D.A.T₁, P₂, p. 217 (*prevăzător* - lat. cantelinus, cantelenus; adverbul *cățilin* = lin, fără mișcări bruște; adv. *căținel* = încet, lin, domol, cu luare aminte, încetișor, tiptil, mereu); D.O.R. p. 425

Cicăială - cf. D.E.X. p. 953 (*ticăială* - variantă fonetică dialectală ti >č = muncă fără spor, mocăială; popular = *nenorocit, necăjit, nepăstuit, sărman*)

Ciolea - cf. D.A.T₁, P₂, p. 451 (ung. csal=*minciună*); D.N.F.p.125; D.O.R. p.240

* **Dârlea** - cf. D.O.R. p. 260 (*dârlău* = funcție administrativă, *pitar*); I.P.O.p.70 (nume de familie); credem că provine de la verbul *a dârlăi* = a cânta prost cu vocea sau la un instrument, dar și cu sensul de a bate pe cineva la cap, a insista, a nu lăsa în pace, *a cicăli*

Durloi - cf. D.O.R.p.430 (durleu = *bădăran*); p. 268 (*durlău* = băiețandru); D.N.F.p.184.

***Fluștuc** - cf. D.N.F.p.204 (*fleoștină* = femeie decăzută și bețivă; *fleoștoancă* = femeie leneșă); D.E.X.p.342 (*a fluștura* = a flutura); D.A.T₂,P₁,p.145 (*a fluștura* = a mișca încoace și încolo din cap; a roti deasupra capului o nuia astfel încât aceasta să fluiera; *a fluiera*, a șuiera). Poate că verbul *a flutura* s-a contaminat cu tulpina *șlișc*, adăugându-se astfel noțiunii de mișcare și cea de sunet șuierător. Nu putem omite nici o posibilitate unei *etimologii populare* de la germ. *Frühstück* (mic. dejun, gustare), devenit tic verbal, cu confuzia celor două consoane lichide *r-l*.

Goazăr - cf. D.A.T₂,P₁,p.279 (*goz*=lucruri netrebuitoare, gunoi menajer - magh. *gaz* = *om de nimic, gunoi*)

Hacu - cf. D.A.T₂,P₁,p.337 (*mod, chip, puțință, modru* în formula de tipul "n-are hac de blestemat ce-i"); hacă = *necaz, supărare, sfadă, scârbă*); D.O.R.p.437.

* **Harhaleu** - cf. Bugnariu¹⁵ (*harbalie* = hărmălaie; *harhăl* = zgomot mare, larmă, țipăt); D.A.T₂,P₁,p.336 (*harhăl* = salbă, colan; termen de batjocură; *jidov*)

* **Hălău** - cf. D.O.R.p.438 (*a hălălăi* = a face larmă); D.A.T₂,P₁,p.437 (*a hălălăi* = a vorbi deodată, a striga, a face zgomot, gălăgie id.p.437 (*halău*=vălău, crâsnic); D.N.F.p.241 (*hălălău*, variantă a lui *hăloi*=greoi, leneș, trântor).

Hipu - cf. D.A.T₂,P₁,p.392 (*nervos, neastâmpărat*)

Pârjol - cf. D.A.T₈,P₃,p.728 (*a pârjoli* = a arde, prin extensie = cel care nu lasă nimic, *hoț, viclean*); D.N.F.p.369; D.O.R. p.342.

Putrezi - cf. D.E.X. p. 765 (*putrezit, stricat, alterat, decompus; decăzut moralicește, dăunător, corupt; foarte bogat, purulent*)

Sfâr - cf. D.N.F. p. 413 (onomatopee); D.E.X.p.857; Este evident sensul figurat = om care știe să se învârtă, *om descurcăreș, om iute, șmecher*.

Sugău - cf. D.E.X. p.910 (*bețiv*)

Tondoli - cf. D.E.X.p.957 (Tândală cu varianta regională *Tândală* = om care nu este bun la nici o treabă, care lucrează fără rost; *a tănădăli* = a pierde vremea fără rost, a umbla încet, fără spor și cu lene - ger. *tändeln*); prin extensie de sens = *om morocănos*, căruia nu-i poți intra cu nimic în voie.

Tupcil - cf. D.E.X., p.956 (*a pitula - tiptil*)

Țupă - cf. D.E.X.p.989 (*a țopăi; țup-țup; exclamație care însoțește o săritură, o mișcare bruscă*); D.N.F.p.472; D.O.R.p.399 (poreclă top = *moț* - germ *Zopf* = *coadă*)

***Zbânca** - cf. D.E.X.p. 1040 (*zbeng* = zburdălnicie, zbenguială, neastâmpăr); D.O.R.p.457 (*Sbânca* = nume de familie în Munții Apuseni regional - onomatopee *zbanc* ! = sunetul pe care-l produce o piatră aruncată pe o suprafață tare și, prin extensie, denumește un *om iute, agil, întreprinzător, neastâmpărat*)

Zdrobău - cf. D.E.X. p. 1042 (*zdroabă* = *oboseală, trudă, zbucium, agitație*); D.N.F. p. 497 (*a zdrobi*)

III. RELAȚII DE RUDEIE, PRIETENIE, VECINI

Baba - cf. D.A.T₁,P₁, p. 399-400; D.O.R.p.185; D.N.F.p.42; P.I.N.p.55,57,74, I.P.O.p.19, 22, 27, 32, 59, 92, 151

***Buna** - cf. D.A.T₁,I, p.695; D.O.R.p.222 (poate fi o prescurtare de la *bunică*); D.N.F.p.87 (toponimic); I.P.O.p.44 (nume de familie)

Câca - cf. D.A.T₁,P₂,p.10 (*bunică* în limbajul copiilor)

Coca - cf. D.N.F.p.137 (*copil foarte mic; nume afectiv dat femeilor*); P.I.N.p. 78, 96; D.O.R.p.244; D.A.T₁,P₂,p.608-609 (*pruncușor de leagăn*, termen de dezmiardare pentru copiii mici); la Zagra - *coc* = *pâine de mălai* (sens comunicat autorilor D.A. de către Ion

- Corbu** - cf. D.A.T₂,P₁, p.205 (*mamă, soră mai mare; țâță în limbajul copiilor* - bg. *gaga = cumnat, unchi*); D.O.R.p.280.
Largu - cf.D.O.R.p.307 (*vecin, megieș*; D.N.F.p.273
Șpuriul - *copil din flori* (regionalism)

IV. OCUPAȚII, MESERII, RANGURI, TITLURI, STARE SOCIALĂ

- Brigadiru** - cf. D.E.X. p. 97; D.N.F.p.80.
Căuaciu - cf. D.A.T₁,P₂,p.885 (*fierar* - sl.kovac, magh. kovács)
Cherecheș - cf. D.N.F.p.113 (*rotar* - magh. Kerekes)
Cofetaru - cf. D.E.X.p.169
Cohu - cf. D.A.T₁,P₂, p. 637 (*vatra de la gura foalelor, în care se înroșește fierul pentru a fi prelucrat*); p. 638 (*a cohăi, a cohi* p. 956 (*cohnă = cuhnă, cuhnie, bucătărie*; deci *bucătar*)
Dascălu Popii, Dascălița - cf. D.O.R.p.257; D.N.F.p.168.
Deputata - cf. D.E.X.p.247
Dubălariu - cf. D.N.F.p.183 (*tăbăcar*);D.O.R.p.167 (*a dubi* = a jupui o piele sau a decoji un copac)
***Fātu** - cf. D.A.T₂,P₁,p.74 (*slujbaș bisericesc*); D.O.R.p.273;D.N.F.p. 196 (*fecior, copil, băiat*).
Găzdacu - cf. D.N.F.p.216 (*bogat*)
***Hontu** - cf.D.N.F.p.245 (*hoantăr - cioplitor în piatră* - germ. Hund; dar și *hontău* = pajiște, brazdă cu iarbă); D.A.T₂,P₁, p. 403 (*hontăr* = roabă de transport minereul în mine; băiaș (*miner*) care scoate piatra din baie (mină)
Pecu - cf. D.O.R.p.345 (magh. pék = *brutar*); D.A.T₈,P₂, p. 371
Perțeptoru - cf. D.A.T₈,P₂,p.416 (*perceptor* cu trecerea *ce-țe* sub influența limbii germane - cf. cancelarie - cancelarie sau căntălărie; concediu - conțed etc.)
Rabu - cf. D.O.R.p.359 (*răbie = robie, rob*); P.I.N. p.67; I.P.O.p.63-64
Sârdea - cf. D.E.X. p. 864 (*sârghie - tarabă* - tc. sergi, prin confuzia g'-d')D.O.R. p. 371
Șândariu - cf. D.N.F.p.265 (variantă de la *jandarm* cu afonizare j-ș)
Șuștăru, Șuștărelu - cf. D.N.T.p.438 (germ. Schuster = *pantofar, cizmar*)
Vigilu - regional - omul care se ocupă de îngrijirea drumurilor.

V. VIAȚA OSTĂȘEASCĂ

- Azo** - cf. P.I.N.p.45, 47 (*de jos* - magh. also); credem însă că provine din germ. *al so = deci*, devenit *tic verbal* pentru cineva care a efectuat stagiul militar în armata austro-ungară
***Boamba** - ar putea fi vorba de o diftongare, specifică zonei cercetate, de la substantivul *bombă*, poreclă pentru un *om mic și îndesat*; D.N.F.p.67 (variantă populară de la boabă); D.O.R.p.205 (bob).
Pușcatu - cf. D.O.R.p.383 (*a împușca*); D.O.R.p.352 (poș,poșuri = *alice*)
Puți-Cătana - regional *puțar* = ordonanță
Tistu - cf. D.N.F.p.453 (*tist* = comandant de dorobanți), dar și om decăzut, defăimător (*trădător*).
Tunaru - cf. D.E.x.p.980;D.NB.F.p.464;D.O.R.p.393.

VI. RELIGIOASE, SUPERSTIȚII

Drăcuțu - cf. D.E.X.p.279; D.N.F.p.180; D.O.R.p.263.

***Hoge** - cf. D.A.T₂, P₁, p. 389 (*dracul, naiba în imprecății; om înalt, prăjină*); D.N.F.p.244 (dascăl la turci); D.O.R.p.438

Pocăitu - cf. D.A.T₈, P₃, p.896.

Sfântu - cf. D.E..p.857; D.N.F.p.413

Zmău - cf. D.E.X.p.1097; D.N.F.p.500 (sensul figurat din basme cu velarizarea *e-ă* specifică zonei cercetate)

VII. NUME DE FAMILIE ȘI DE BOTEZ DEVENITE PORECLE

Alexă - cf. D.N.F.p.25; D.O.R.p.7

***Banfi** - *om deosebit de bogat*, cu referire sigură la familia baronului ungur Banffi, mare proprietar de terenuri și imobile în zona Someșului

Brinea - poate fi un prenume sau un *nume de familie*

Butanu, Butica - derivat de la numele de familie Buta; butanu=*buștean* în zona cercetată; cf. P.I.N.p.20, 58, 78, 87; I. P. O. p. 99 (but = *supărare*, cuvânt viabil în zonă); D. A. T₁, P₁, p.709; D.N.F.p.91 (butan = *prost*)

Buți - cf. D.O.R.p. 225 (hipocoristic de la *Jacob*)

Chifa - cf. D.O.R.p.29 (numele ebraic a lui Petru "piatră"); D.N.F. p. 114 (*nume topic*)

Culea - cf. D.N.F.p.160 (hipocoristic de la *Nicolae*); I.P.O.p.41; în zonă porecla este pentru o femeie!

Didă - cf. D.N.F.p.171 (hipocoristic de la *Alexandrina*)

Gavriș - cf. D.N.F. 125 (hipocoristic de la *Gavrilă*)

Georgicăi - cf. D.O.R.p.65 (augmentativ depreciativ al diminutivului Georgică - *George*)

Gorcea - cf. D.O.R.p. 71-72 (hipocoristic de la *Grigorie*); D.N.F.p.65 (bg. Gorčo, căruia îi va fi corespunzând un "feminin" Gorča)

Gorla - vezi mai sus

Jâga, Jâgalău - cf. D.N.F.p.268 (variantă de la *Jiga*); D.O.R.; în zonă circula expresia *a tăia jâgul* = a arde (durea/stomacul după un anumit fel de mâncare).

Lili - cf. D.O.R.p.168-170 (hipocoristic de la *Vasile*)

Liucu, Liuci - cf. D.O.R.p.95 și 311 (hipocoristic de la *Leon*)

Mătea - cf. D.O.R.p.42 (hipocoristic de la *Dumitru, Dimitrie*)

Monu - (probabil hipocoristic de la *Ion* sau *Paramon*)

Nătoi, Nătulea - cf. D.O.R. p. 115 (hipocoristic de la *Ignatie*); I.P.O.p.65; D.N.F.p.325

Nedea - cf. I.P.O.p.19 (numele de persoană cu inițialele NE - sunt, de cele mai multe ori, forme modificate de la *Nedelja*); D.N.F.p.378.

Pantea - cf. D.O.R.p.126 (hipocoristic de la *Pantelimon*); D.N.F.p.352; P.I.N.p.82 (pantă)

Pașcalău, Pășcoi - cf. D.O.R.p.129 (contaminare lexicală *Paște+Pascu*); D.N.F.p.355 (pașcalău - *flăcău*)

Pilat - cf. D.N.F.p.365 (*nume biblic*); D.O.R.p.133

Pimăl, Pimil - nume calendaristic

Popanu - cf. D.N.F. p.374 (numele topic Popeni - *Popă*); D.O.R. p.134.

Potoschi - cf. D.O.R.p.352 (numele de persoană Potea; D.N.F.p.377 (*nume de familie polonez*))

- Procopea, Procopoaia** - cf. D.O.R.p.136 - 137 (*Pricopie* - gr. Procopios); D.N.F.p.380 (bg. Procopij)
- Riciu** - cf. D.N.F.p.393 (numele de botez bg. Ričo); D.O.R.p.361
- Ștefu** - cf. D.N.F.p.436 (hipocoristic de la *Ștefan*); I.P.O.p.99
- Ștofil** - cf. D.O.R. p. 160 (hipocoristic de la *Teofil*); poate fi și o contaminare Ștefan+Teofil (Ștefanu lui Teofil - *Ștofil*?)
- Țișa** - cf. D.O.Rp. 389 (nume de familie Țișu - Tihu - sl. "liniștit")
- *Tituș** - cf. D.Nf. p.453 (toponimic și antroponimic); D.O.R.p.162 (lat. titus = *porumbel*)
- Tomanu** - cf. D.O.R.p. 163 (*Toma* + sufixul *augmentativ* - *anu*)
- Țolca** - cf. D.N.F.p.371 (numele de familie bg. Tsolca).

VIII. TOPONIMICE ȘI ETNICE

- Americanu** - cf. D.E.X.p. 30; D.A.T1,O1, p.144
- Băcici** - cf. D.A.T1,P1, p.409 (*băcie* = colibă; *băcit* = partea locului unde se instalează coliba baciului, deci este la origine toponimic); D.N.F.p.51 (*băcie*, *stână*)
- Bâscă** - cf. D.N.F.p.66 (nume topic = *râu*, *pârâu*)
- Bibu** - cf. D.O.R.p.201 (*gaură*); D.N.F.p.63 (toponimic)
- Bichigeanu** - nume topic - Bichigiu - sat în județul Bistrița-Năsăud (cf. N.Drăganu¹⁶ -ung. Bökkös - bük= *fag*)
- Blum** - nume evreiesc de familie folosit ca poreclă pentru români
- Brohoianu** - nume topic (Brohoia - deal din jurul Năsăudului)
- Burcuș** - cf. D.N.F.p.89 (vechi nume românesc pentru *prusac*, *prusian* = burcuș, asimilat cu nume de câine); D.A.T1,P1, p. 697 (idem); D.O.R.p.423 (magh. burkos = prusian - lat. medieval borusus = câine - magh. burkos = *mișos*).
- Gereganu** - de la numele topic Vireag (magh. virag = *floare*, cu transformările fonetice proprii zonei dialectale - cf. N. Drăganu¹⁷)
- Hordouanu** - numele topic Hordou - cf. N. Drăganu¹⁸
- *Huhulea** - cf. D.N.F.p.248 (*hoholea* = poreclă dată *rutenilor* - ucrainieni din **Pocuția** - de către ruși; *hohol* = moț de păr, ciuf (hoholii își rădeau capul, lăsând în vârf doar un smoc); poate veni și de la ucr. huhulja (hohulja) = *guzgan*; D.A.T2,P1,p. 416 (a huhăi = a produce țipătul caracteristic al cucuvelei); D.O.R.p.299 (*huhul* - *hohe* = joc cu mingea atestat și în numele de familie Huhulea).
- Lăpușan** - cf. D.N.F.p.274 (numele topic *Lăpuș*)
- Pâncotaru** - cf. P.I.N.p.14 (numele topic *Pâncota*); D.O.R.p.126; I.P.O.p.121-122 (derivat cu sufixul - *ot* din *Pâncu*, *Pinca*, nume de familie)
- Plăianca, Plăianu** - nume topic Plai (Suplai) cf. N. Drăganu¹⁹; D.O.R. 364; D.A.T9, p.618
- *Rusca** - cf. D.N.F.p.401 (*rusoaică*): D.O.R.p.364-365 („loc împădurit, cu zmeură”) D.A.T9, p.631 (rusoiacă, *ucraineană*; numele dat animalelor domestice cu părul roșu în jurul botului sau al ochilor; *râpă* cu *pământ roșu*)
- Sasu** - cf. P.I.N.p.23 -24 (sas); D.A.T.p.405 (*saxon*); D.E.X.p.827; D.O.R.p.367 (“rar indică originea etnică”!)
- *Totolici** - cf. P.I.N.p.26 (tot = *slovac* în limba maghiară); D.N.F. p. 459 (totoleț = cocoloș)
- Turcu** - cf. D.O.R.p.393-394; D.N.F.p.465
- Țâbuc** - cf. I.P.O.p. 137 (nume topic cf. Țibucani); D.E.X. p. 986 (*țiba!* interjecție pentru alungat câinii, cu varianta *ciba!* - ucr. ciba).

IX. OBIECTE DE UZ CASNIC, UNELTE, INSTALAȚII, DIVERSE USTENSILE, INSTRUMENTE, JUCĂRII, ALIMENTE, ÎMBRĂCĂMINTE

- Bădâna** - cf. D.A.T₁,P₁, p. 412 (*bădană, bădan* = vas mare, cazan mai lat la fund decât la gură în care se face vin sau ȕică; în zona cercetată *se pune laptele*); D.N.F.p.52
- *Becu** - cf. D.N.F.p.58 (nume de familie); D.O.R. p. 197 (prescurtare de la berbec ?!); credem că metafora este destul de sugestivă pentru a desemna un *om cu tenul măsliniu, tuciuriu*.
- Belciug** - cf. D.A.T₁,P₁,p.538;D.N.F.p.59
- Biȕicălea** - cf. D.E.X.p.84 (variantă fonetică pentru *bicicletă*, iar prin metaforă = *om crăcănat*); în zonă cuvântul biȕicăl desemnează și *ochelarii* ("om cu biȕicăl la nas")
- Bondău** - cf. D.N.F.p.72 (variantă a lui *bondă* - *bundă*); P.I.N.p.77; D.O.R.p.209; D.A.T₁,P₁,p.614 (*bundă* + sufixul augmentativ - *ău*)
- Borodău** - cf. D.A.T₁,P₁,p.621 (numai pentru zona Năsăudului *borodău* = cuptor de făcut cărămizi)
- Buca, Bucu** - cf. D.N.F.p.82 (gr.buka (s) = *buc de cânepă*); I.P.O.p.60; P.I.N.p.39; D.A.T₁,P₁, p. 663 (pleavă); D.O.R. p.218 (*câlți, obraji*)
- Budeșcan, Budeșcari, Budișloancă, Budulău** - cf. D.A.T₁,P₁,p.672-673 (budac, budană, *budulău, budăi* = vas din doage de lemn cu cercuri în care ciobanii toarnă laptele din găleți, după ce au muls oile, și-l încheagă - ung. *bödörka* = *putinică*); P.I.N.p.51 (budală); D.N.F.p.84 (*burdihan, bocciu*). În zona cercetată există cuvântul *budeșcă* = vas de lemn, de capacități diferite, pentru păstrat laptele acru sau brânză. Tot aici este atestat substantivul *budadău*=cioban, păcurar, dar și în sensul de *fecior blăstămat*, care așteaptă să fie tras - împins. Ar putea fi vorba și de contaminare între toate aceste cuvinte care, în zonă, mai fac încă parte din fondul lexical principal.
- Butoaia** - cf. D.A.T₁,P₁ p. 709 (*butoi*); D.O.R. p.225; P.I.N. p.102
- Candrea** - cf. I.P.O. p.77 (derivat de la numele de botez Canda = *cană, canea*) D.O.R. p.228 (*cuvertură*)
- Cârjeriu** - cf. D.O.R.p.242 (*cârjă*); D.N.F.p.134
- Cârlig** - cf. D.A.T₁,P₁, p.146-148 (*cârlig*); D.N.F.p.134; D.O.R.p.243
- Ceaonu** - cf. D.A.T₁,P₁, p.263 (*ceaun*)
- Cioba, Cioiba** - cf. D.N.F.p.123 (magh. csoba = vas de lemn, *fedeles*); D.A.T₁,P₂, p.422-423 și 434
- Ciomac** - cf. D.A.T₁,P₂,p.445 (*ciomag*);D.N.F.p.125; D.O.R.p.427 (*prost*)
- Ciorbea** - cf. D.O.R.p.240; I.P.O.p.35 (*ciorbă*)
- Cleștău** -cf. D.A.T₁,P₂, p.550 (la Zagra = *clește mic, cleștuț*, în ciuda sufixului augmentativ depreciativ - *ău*!)
- Clopoțel** - cf. D.A.T₁,P₂, p.569-570; D.N.F.p.136; este porecla pentru fiica lui "Droangă"! (vezi mai jos)
- Coșuț** - cf. D.A.T₁,P₂, p.815-818; D.O.R.p.250;D.N.F.p.151;I.P.O.p.36, 45,65.
- Cuglăr** - cf. D.N.F. p. 159 (germ Kugel=*popice*); D.A.T₁,P₂,p.956 (bilă)
- Cuțat Bârnac** - cf. D.A.T₁,P₂,p. 1050-1051 (vezi la cap.I explicație pentru *bârnac*)
- Droangă, Drongi** - cf. D.E.X.p.282 (*a drăngăni* = a produce sunete discordante la un instrument); în zonă, *droangă*=clopot mare pe care-l poartă, de obicei, berbecii (alt termen este

dubă sau avion!)

Drugă - cf. D.N.F.p.183 (drugă = *fus*; a îndruga = *a răsuci cu fusul* firul de lână sau cânepă); D.O.R.p.267 (drug=bucată de lemn sau de metal).

* **Fanu** - cf. D.A.T₂,P₁,p.43 (fan = *cutia de sticlă de la felinar*); poate fi și un hipocoristic de la Ștefan (cf. D.O.R.p.154)

Felerița - cf. D.A.T₂,P₁,p.93 (măsură de 2/3 litru = *fele*); D.O.R.p.273 (fele = 0,5 litri); D.N.F.p.197 (pol. Feller)

Flotistu - cf. D.A.T₂,P₁,p.135 (*flaut* - cel care cântă la acest instrument iar prin extensie de sens și la clarinet, taragot etc.); D.N.F.p.204 (ung. flota = flaut)

Foafe, Fofa - cf. D.A.T₂,P₁,p.154 (*fusele vârtelniței; tălpii* de la războiul de țesut ; aripile de la roata morii); în zonă, sensul este de om care *morfoleşte mâncarea sau fonfâne* (vorbește pe nas)

Fuci - cf. D.A.T₂,P₁,p.183 (*fucie* = vas de lemn în formă de butoi - srb. fucija)

Furcea - cf. D.A.T₂,P₁,p.197 (*furcă de fier, cârlig de scos fânul din claie*); D.N.F.p.210 (furcă); D.O.R.p.278

Gălușcă - cf. D.A.T₂,P₁,p.214; D.N.F.p.216

***Gătina** - cf. D.A.T₂,P₁,p.237 (*lanț* - lat.catena); D.O.R.p.434 (familiar = *găoază*)

Gârlici - cf. D.A.T₂,P₁,p.230 (*strungă, gaura de la piatra de moară* srb. grlić)

***Ghinuț** - cf. D.A.T₂,P₁,p.259 (unealtă de dulgherit, *cazma* îndoită la ambele părți laterale); D.O.R.p.69 (hipocoristic de la *Ghenadie*)

Grebă - cf. D.A.T₂,P₁,p.303; D.O.R.p.288; P.I.Np.100

Gugiu - cf. D.A.T₂,P₁,p.289 (*gugi*=un fel de gulér lat și pătrat care atârână pe spatele sumanelor țărănești); p.323 (gugiuman=un fel de căciulă); P.I.N.p.32; D.N.F.p.232

Hoaspă - cf. D.O.R.p.439 (*tărăște, ceca ce rămâne după cernutul făinii*); *poreclă generică* pentru locuitorii satului Suplai.

Izmană - cf. D.A.T₂,P₁,p.932; D.N.F.p.262

Jac, Jacu - cf. I.P.O.p.13 (jacă = *traistă* - magh. zsak = sac); D.O.R.p.304

Logău - parte componentă a sistemului de prindere a cailor la căruță

Măturoi - cf. D.N.F.p.300 (calificativ depreciativ pentru un *bărbat nătâng*)

Papricaș - cf. D.A.T₈,P₁,p.88 (*ciulama de pui*)

Păpuc - cf. D.A.T₈,P₁,p.276; D.N.F.p.353

Părușelu - cf. D.A.T₈,P₁,p.83 (*par*) și p.307 ("*parii* pe care se împletesc nuiiele de la casele cu pereți din gard de nuiiele"); I.P.O.p.142; D.O.R.p.342; D.N.F.p.318

Plăcinta - cf. D.A.T₈,P₁,p.783; D.N.F.p.370; D.O.R.p.349

Pohaci - cf. D.N.F.p.372 (variantă de la pogace, *pogaci*); D.A.T₈,P₁,p.942 (pogace - magh. pogacso); P.I.N.p.83 (variantă a numelui de familie Pogaci cu trecerea ruteană a lui g-h)

Pudic - poreclă dată de la o *jucărie* cu care se trage la țintă

Rașcău - cf. D.N.F.p.388 (*rașcă*=unealtă); D.O.R.p.358 (rașcău = *jașcău* = *pungă de piele pentru tutun, cremene și amnar*); D.E.X.p. 773 (*rașcă* = unealtă pescărească); D.A.T₉,p.44 (rașcău = pripor)

Rașpili - cf. D.N.F.p.388 (variantă = *rașpă, rașpel* = pilă de oțel; *rașpil*); D.E.X.p.773

Scânciobi - cf. D.E.X.p.841 (variantă de la *scrânciob, leagăn*); poate fi și o contaminare: *scrânciob + a scânci*

Scândurică - cf. D.E.X.p.837

- * **Schipa** - cf. D.E.X.p836 (*schip* = vas de metal, ce alunecă pe role, folosit în minerit); D.N.F.p.409 (nume de familie Schip (u) - gr. Skipos)
- * **Slătinaru** - cf. D.N.F.p.418 (*slatină, saramură*); D.E.X.p.869 (*mâncare prea sărată*); credem că porecla pleacă de la ocupația respectivă (cel care transportă slatina)
- * **Stăciuneri** - cf. D.E.X.p.941 (tăciune, *a tăciuna* = a arde ceva până ajunge tăciune; tăciunat = negru (la față) ca tăciunele; la Zagra, *stăciuner* (i) - unealtă din lemn, de esență tare, cu care *se scormonește* focul pentru a înțeți flacăra și a cădea cenușa; *vătrai de lemn*)
- Sula** - cf. D.N.F.p.430 (*unealtă de cizmărie*); D.O.R.p.372; D.E.X.p.911
- Șeica** - cf. D.N.F.p.422 (șaică = *un fel de butie*); D.O.R.p.372; (șaică = butie făcută dintr-un trunchi de copac scobit bg. Sajka, tc Sayka); în zonă șaică - *otic*
- * **Șlau** - cf. D.E.X.p.926 (*șleau* = fiecare dintre cele două curele groase, funii sau lanțuri care se prinde hamul și se leagă de crucea căruței; *ștreang, trăgătoare; drum de țară* bătătorit de căruțe)
- Ștrimpu** - dialectal = *ciorap* (germ. Strumpf)
- Știucuțu** - dialectal = *bucată de mămăligă sau de brânză, boț*
- Tăpălagă** - cf. D.O.R.p.461 (încălțăminte groasă); D.N.F.p.444 (încălțăminte greoaie, *om cu piciorul mare și grosolan*); D.E.X.p.943 (tăpălog)
- Târnuș** - cf. D.E.X.p.958 (*târn* = mătură mare din nuiiele sau mărcăci; *târnă* - regional = coș de nuiiele mai larg la gură decât la fund; coșarcă, târnog; coșniță de nuiiele; vas mare cu care se transportă mâncarea lucrătorilor la câmp; *a târni* = a mătura cu târnul - figurat = a târi pe cineva trăgându-l de păr; *a părui*; *a bate zdravăn*); ar putea fi deci vorba despre un *om iute la mânie, bătauș*.
- Tășula** - cf. D.E.X.p.943 (tășulă - regior .l = *tașcă, pungă de pânză sau de piele* în care se țin diferite obiecte)
- Toșmag** - cf. D.E.X.p.959 (variantă regională de la *tocmagi, tăiței*)
- Turca** - cf. D.E.X.,p. 981 (turcă = *capră, brezaie*)
- Vășcan** - cf. D.N.F.p.484 (*veșcă* = cercul de șindrilă al sitei sau ciurului); D.E.X.p.1006 (*coajă de copac* din care se face marginea circulară a sitelor cercul din jurul pietrelor de moară sau al rășnițelor)

X. FAUNĂ (Nume de animale, părți ale corpului animalelor)

- * **Bicu** - cf. D.N.F.p.63 (bic = *taur*); D.O.R.p.201; D.A.T₁,P₁,p.555 (bică = *cremene, bicaș*)
- Buha, Buhu** - cf. D.A.T₁,P₁, p.677 (*bufniță, buhă*); D.N.F.p.85
- Buliga** - cf. D.N.F.p.87 (*buligă* = buligaie, *pasăre de pradă, uliu*); D.A.T₁,P₁,p.686; I.P.O.p.54
- Cai, Calu** - cf. D.A.T₁,P₂,p.28-30; D.O.R.p.227-229; P.I.N.p.19; I.P.O.p.13
- * **Capăi** - cf. D.A.T₁,P₂,p.101 (*copoi, câine de vânătoare*); D.E.X.p.199; (figurat = *om isteț*); prin extindere de sens; *om care vorbește mult, căpăiește, latră fără rost, cicălitor, cață*
- Căpriță, Căproi** - cf. D.A.T₁, P₂, p.109-111; D.O.R. p. 229; D.N.F.p.98; I.P.O.p.14
- Cilioaie** - cf. D.A.T₁,P₂, p.407 și 209 (*ceahlă* "Aegyptius monacus" = *vultur* - ung. csaholdia = *care schiaună*)
- * **Ciocârlan** - cf. D.N.F.p.124 (figurat = *om mândru, fudul, împăunat, cu moș*); D.O.R.p.239
- Codaț** - cf. D.A.T₁,P₂, p.628 (derivat de la *coadă*); în zonă = *viermele* (cu coadă) care se face în brânză, carne, slănină.
- Codeie** - cf. D.N.F.p.139 (*codău* = câine ciobănesc; *codel* = câine ciobănesc cu coadă mare,

termen folosit comic pentru oameni); I.P.O.p.68; D.E.X.p.169

Corbu - cf. D.A.T₁,P₂,p.780 - 782; D.O.R.p.249; D.N.F.p.146; I.P.O. p.41

* **Coroiu, Corui** - cf. D.A.T₁,P₂,p.812 (*pasăre răpitoare*); P.I.N.p.102; D.E.X. coroiat = acvilin; coroi=șoim); D.N.F.p.148 (țigan); D.O.R.p.LII și 249

Cuci, Cucu - cf. D.A.T₁,P₂, p.943-944; D.O.R.p.253; P.I.N.p.32-33

Curca - cf. D.A.T₁,P₂,p. 1014; D.N.F.p.161; D.O.R.p.254

Dihor - cf. D.E.X.p.265; D.N.F.172 ("Putorius putorius")

Foarcoș - cf. D.O.R.p.312 (magh. farkas = *lup*, cu diftongerea dialectală respectivă)

Gâță, Gâții Oprii - cf. D.A.T₂,P₁,p.235 (*miel, ied*; onomatopee pentru chemat porcii); la Zagra gâț = *purcel*

Gondă - cf. D.A.T₂,P₁,p.279 (*goandă* = onomatopee ?!); D.O.R.p.285; D.N.F.p.228; în zonă *goandă* denumește generic *orice fel de insectă*

Goțu - cf. D.N.F.p.229 (goț, goață = *dihanie de speriat copiii*); P.I.N.p.19-20: dar și nume de familie în zonă

* **Hăleni** - cf. D.A.T₂,P₁,p.346 (hală = *monstru, namilă, jiganie, lighioană, bidiganie*); p.349-350 (hale - halea! interjecție de avertisment pentru păsările de curte; a *hăli* = a mânca repede, a ascunde, a bate)

Huhurezi - cf. D.A.T₂,P₁,p.417 (*pasărea cu același nume "Asia otus"*); D.O.R.p.439.

Hulpoi - cf. D.A.T₂,P₁,p.419; D.N.F.p.249

Jambor - nume de bou

Iepure, Iepurică, Iepureni - cf. D.A.T₂,P₁,p.452 - 453 (iepure; iepurean = *câine de vânatoare*; "se zice iepurică unei femei *zburdalnice*"; D.N.F.p. 254; D.O.R.p.302

Lupu - cf. D.O.R.p.97 și 312 ("nume frecvent datorită sensului de exorcism"); D.N.F.p.284

Mânzu - cf. D.A.T₆, p. 710 -711 (*bărbat tânăr*); D.O.R.p.324

Meiu, Meiuțu - cf. D.A.T₆, p. 359-360 (*cereale*); D.O.R. p. 320; D.N.F. p. 301

Piciri - cf. D.A.T₈,P₂,P.534 (*a pichiri* = a căuta precum bibilica - "Numida meleagris")

Pițu - cf. D.O.R.p.384 (nume de vită); D.A.T₈,P₂,p.670 (*pitulice*); D.N.F.p.368; poate fi vorba și de onomatopeea cu care se strigă pisicile

Racatețu - cf. D.A.T₉,p.4 (*broțac* - "Hyla arborea")

* **Racu** - cf. D.E.X. p. 767 (*crustaceu, unealtă de scos dopuri, tirbușon*); D.A.T₉,p.3; D.O.R.p.355; D.N.F. p. 385; I.P.O.p.63

Rățuca - cf. D.N.F.p.391; D.A.T₉,p.170; D.E.X.p.780

Șoarec - cf. D.N.F.p. 435; D.Ex. p. p.927

Șuțu - cf. D.E.X.p.933 (*ciut, fără coarne*); D.O.R.p.383

Țapu - cf. D.O.R.p.395; D.E.X.p.984

Țobâc - regional - *țânțar*

* **Ursu** - cf. D.N.F.p. 476; D.E.X. p. 1001 (epitet dat unui om greoi, ursuz, nesociabil; *boț de mămăligă cu brânză la mijloc*); D.O.R.p.401 (NOTA: Ioan Pătruț²¹ remarcă faptul că există o tradiție, o manie chiar a unor autori de lucrări de antroponimie de a explica numele de persoană din cuvinte comune. Cercetătorul subliniază că, "fără îndoială, antroponimele pot și au această origine când ele reprezintă porecle sau supranume (s.n.), dar exemplele de acest fel nu sunt prea numeroase și se referă doar la nume de plante, flori, de păsări sau animale").

Vulpe - cf. D.N.F.p. 490; D.O.R. p. 412; D.E.X.p. 1031

XI. FLORĂ. Nume de plante, părți ale plantelor, caracteristici ale fructelor și plantelor, colectivități de plante

Barabou - cf. D.A.T₁,P₁, p. 488 (*cartof*, barabulă); D..F. p. 47

Bărcani - cf. D.A.T₁,P₁, p. 427 (*bărc* = dumbravă, lăstăriș de arini; dar și bărc = creștătură pe harag (*carâmb*, *răboj*) cu care măsoară bacia laptele la stână); p. 542 (*bărcă* = oaie cu lână mică și creață - magh. herek); D.O.R.p.192 (*bărc* = lăstăriș; *barcă* = *femeie proastă*); I.P.O.p.85

Bila - cf. D.N.F.p.64 (*bilă* = *buștean*); D.A.T₁,P₁,p.558 (*trunchi de arbore*, cu deosebire de brad, întreg sau scurtat); D.E.X.p.84; D.O.R.p.202 (*bil* - ucr. "alb"); I.P.O.p.112; P.I.N.p.24

Boană - cf. D.A.T₁,P₁, p. 585 (*copac găunos*; *vâzdoagă* = specie de garoafă sălbatică "Tagetes patula"); D.N.F.p. 67 (*bob*, *boahă*)

Bobu - cf. D.A.T₁,P₁, p. 587 (*bob* - "Vicia faba"); I.P.O.p.76 D.N.F.p. 67

Boca - cf. D.O.R. p. 206 (*volbură* - ung. boka - "Convolvulus arvensis"); I.P.O.p/14, 55, 60; D.N.F.p.67

Bortă, Borte, Borticuță, Bortoaie - cf. D.N.F.p.74 (*gaură*, *scorbură*)

Borza, Borzu - cf. D.N.F.p.74 (*busuioc* - ung. borz - "Ocimum basilicum"); D.A.T₁,P₁,p. 623 (*boază* = *insectă*); P.I.N.p. 51 I.P.O.p. 27, 151, 155

Cepoiu - cf. D.N.F.p.110 (*ceapă mare*); D.A.T₁,P₂,p.282 (*ceapă*); D.O.R.p.235 (derivat de la *cep*?)

Ciucău - cf. D.A.T₁,P₂, p. 490 (*ciocalău de porumb*)

Corjau, Corjăuț - cf. D.A.T₁,P₂,p. 703 (*corj* = tufă; *a corji* = a decoji un copac); D.N.F.p.147 (variantă de la *coajă*)

Dudăi - cf. D.O.R. p. 267 (*dud* = *agud*); D.N.F.p.184 (*cucută* "Conium maculatum"); în zonă dudul se numește *pomnișer*

Fansulă - cf. D.O.R.p. 432 (*fasole*); D.A.T₂,P₁,p.72

Florău - cf. D.A.2,P₁,p.142 (derivat de la *floare*+sufixul augmentativ depreciativ *-ău*)

Gâtej - cf. D.A.T₂,P₁,p.236 (*vreasc*, *surcică*); D.N.F.p.216

Hrana - cf. D.O.R.p.298 (tema *hran* = *păstaie*); D.L.R.p.329 (*secară*)

Hriba - cf. D.A.T₂,P₁,p.414; D.N.F.p.247

* **Macu** - cf. D.A.T₆, p.1-2 (*planta respectivă* sau expresia *de macu* = de loc, defel, a nu putea scoate nici o vorbă de la cineva); I.P.Op.80; D.N.F.p. 286 (floarea de mac sau magh. makk = *ghindă*)

Mășcanu - cf. D.A.T₆,p.315 (cu bobul mare despre cereale); D.E.X.p.534 (*mășcat* = *mare*, *gros măcinat*); D.N.F.p.294

Petrinjal - cf. D.A.T₈,P₂,p.341; D.N.F.p.364

Picihoc, Picioaie - cf. D.A.T₈,P₂, p.535 (*picioci* = cartofi); D.E.X.p. 686 (cartofi = magh. pityoka)

Puiu Macului - vezi explicația de mai sus

Sâmburelu - cf. D.E.X.p. 868 (*diminutiv de la sâmbure*); D.O.R.p. 370

Știuleți - cf. D.N.F.p. 337 (*știulete*); D.E.X.p. 931

Trestia - cf. D.E.X.p. 972 ("Arunda donax"); D.O.R.p. 392

Vilai - regional - floare din familia cruciferelor divers colorată (alb,roz, mov și puternic mirositoare "Mathiola incana" (*micsandă*))

Zărzărel - cf. D.E.X.p. 1037 (*corcoduș* - "Armenica vulgaris")

XII. FENOMENE CLIMATERICE ȘI TERMENI GEOGRAFICI

Bârga, Bârgu - cf. D.O.R.p.203 - 204 (germ. Berg. = *munte*)

Burlă - cf. P.I.N.p.15-16, 42, 51 (*burlă* = derivat regresiv de la *burliță*, burnă); D.A.T₁,P₁,p. 702; D.O.R.p. 224 - 225; D.,N.F. p.89

* **Ciuh, Ciuhă** - cf. D.N.F.p. 130 (*vârf de munte, măciulie, ură, pasiune*); D.A.T₁,P₂,p. 449-450 (*vârf de munte, nărav*; a sta scai pe capul cuiva, *a cicăli*, a fi insistent); D.O.R.p.241 (*vârf, jîntă*); în zona cercetată, cuvântul (pronunțat dialectal *șuhă*) desemnează un mănunchi de mlădițe tinere având în capăt o măciulie, mănunchi care se așează la marginea unui teren cultivat pentru a se atrage atenția că este interzisă trecerea animalelor sau a atelajelor; prin metaforă = *om înalt și slab, sau om urât*)

***Imbrea** - poate de la *Indrea*, numele popular al lunii decembrie (variantă) D.O.R.p. 302 (magh. Emerik)

Vântu - cf. D.N.F.p.487; D.O.R.p.408;D.E.X.p.1024

XIII. PORECLE DEFĂIMĂTOARE

Beșa - cf. D.O.R.p. 200 (porecla vine din lat. *bissire visaire*); D.N.F.p. 63 (gr. besis = *a se băși*)

Căcărează - cf. D.A.T₁,P₂, p. 10

Frencăl - cf. D.A.T₂,P₁,p. 174 (*frențe = sifilis*; bolnav de boli lundești - magh. franc = *boală franțuzească*)

Găozu - cf. D.A.T₂,P₁,p. 223 (*gaură, bortă*)

Oaia Boșului - cf. D.A.T₁,P₁,p.623 (boș = *boașe*)

Pulău, Pulis, Puță Albă, Puță-n-Petic etc.

XIV. ALTE PORECLE

Apă Răce - cf. D.N.F.p.33 ("nu este exclus ca primul termen să fie identic cu etimonul maghiar *apa* = *tată*, pe care necunoscătorii acestei limbi să-l fi confundat cu substantivul românesc *apă* - lat. *aqua*)

Bogălea - formațiune onomatopeică

Bou Știorii - cf. D.N.F.p.76; D.O.R.p.212; partea a doua a sintagmei pare a fi un hipocoristic

Brigitte Bardot - porecla fiicei unei femei poreclite Marea Galbenă!!

Cărărușă - cf. D.A.T₁,O₂, p. 129; D.E.X.p. 133

Ciumingăr - poate de la verbul *a ciumili* = a molfăi mâncare cf. D.A.T₁,P₂,p.472

Ciri - tic verbal cf. D.A.T₁,P₂, p.479 (conjuncția *tiri... tiri* pronunțată dialectal, cu sensul de *ori că ... ori că/ sau ... sau*)

Ciuscău - poate cf. D.A.T₁,P₂,p.519-520 (*ciuş-* din expresia *în ciuş* = *în cărcă*), dar nicidecum din substantivul *ciuşcă* (ardei iute), total necunoscut în zonă.

Crucea Bradului !!

Curiloaie - poate de la nume de persoană (Curila, Curelea), nu poate fi vorba despre sensul

din D.A.T₁,T₂, p. 1025 (corp electoral habzburgic)

Dârdaca - cf. I.P.O.p.70 (supranume *Dâr-Dâru*); D.O.R.p.260 (a dârdâi); D.N.F.p.174 (dârdală = om flecar, de nimic); D.E.X.p.265 (gloabă, mârtoagă)

Dirijabil - cf. D.E.X.p.279

Drujbă - cf. D.N.F.p. 183; mașină de tăiat lemne cu marca respectivă (rus. drujba – prietenie), devenit mai întâi substantiv comun și apoi poreclă

Fantea - D.A.T₂,P₁,p.48 (valet la jocul de cărți); D.N.F.p.194 (fante - gr. Fantis = elegant, filifizon)

Ghițulescu - numele unui cunoscut crainic sportiv devenit poreclă pentru un om cu un debit verbal deosebit

Hide Bou, Hidea - cf. D.A.T₂, P₁, p. 390 (îndemn pentru vite devenit tic verbal și apoi poreclă)

* **Hindăr** - poate de la ger. Hunder (*vânător*)?

Hurducuță - cf. D.A.T₂,P₁,p.421 (a hurduca, a zgâlțâi - porecla a fost dată unui stomalog !); D.N.F.p. 250

Isprava - cf. D.A.T₂, P₁, p. 905-906

* **Jeretic** - cf. D.E.X.p. 478 (jar - *jăritic*; dar și *părul scurt de pe partea din fața capului* și de pe extremitățile membrelor la ovine)

Lady !!!

Madida - probabil onomatopee

Marea de pe Guno

Măgulea - cf. D.N.F.p.297 (derivat de la *măgălie* = gămălie); D.O.R.p.314 (măgală); I.P.O.p.96

Milionaru - cf. D.E.X.p.549

Mongiur - cf. D.O.R.p.316 (tc. magh.gologan?!)

Mutu cu Copacu - cf. D.A.T₆, p. 1057-1058 (în Ardeal mut=*gângav, bălbăit*); D.O..p.330

Necaieri (sic!) - *tic verbal*

Petrea Săracului - erou de basm (vezi: I.Pop Reteganul "Povești ardelenesti" și Pop Tit Poienaru "Povești nășăudene" și "Alte povești nășăudene")

Pipăruș Petru - erou din basmele ardelenesti (vezi mai sus)

Prapor Negru ?!

Prușu - cf. D.N.F.p.382 (bruș = *boș, cocoș de pământ*); D.O.R.p.454

Pufi - cf. D.N.F.p. 382 (puf); *nume de câine mic și lășos*

Puica - Țarca - *tic verbal*

Sănădura - poate fi contaminarea lexicală *scândură+țandură*

* **Scărtăș** - cf. D.N.F.p. 409 (*scărtă* - derivat regresiv de la a scărtăi; cf. scărta - scărta = scrib); D.E.X.p. 838 (interjecția *scărț* !)

Șhircăl ?!

Tiribuc - probabil onomatopee

Tri Opinei ?!

Vagon - cf. D.N.F.p.479; D.E.X.p. 1005

Încercând să desprindem doar câteva concluzii, trebuie să subliniem faptul că una dintre cauzele sigure care a dus la apariția poreclelor, în afara celei care ține de simțul umorului atât de caracteristic poporului român, a fost necesitatea stringentă de a deosebi indivizii care purtau același nume și prenume (de exemplu, numai în satul Zagra întâlnim de peste douăzeci de ori numele Zinveliu Ion). Dacă în Moldova această distincție se făcea, de obicei, după prenumele mamei: Adăscăliței, Acatrinei, Afrăsinei, Afloarei etc.), în nordul

Transilvaniei aceasta se făcea, cu predilecție, după prenumele tatălui (Ionu lui Vasile a Petri; Ionu Flori, Tănasă a lui Simion etc.).

Pentru a simplifica acest sistem denominativ, perspicacitatea și extraordinarul spirit de observație pe țăranului au mers spre *catalogare*, pornind de la o *caracteristică esențială a individului* (aspect, însușire, calitate, defect fizic sau moral, tic verbal, nărav etc.).

Desigur, aceste două sisteme mai coexistă încă în vatra satului românesc, cel din urmă fiind însă mult mai prolific, înnoindu-se în permanență și datorită “exploziei” mass-mediei. Se mai numește încă, prin poreclă, un om Grigorea lui Ionu lui Alexe, dar și Deputat, Milionarul, Lady, Vagon, Badoc, sau chiar Brigitte Bardot sau Ghițulescu!

Așa cum sublinia N.A. Constantinescu²²: “supranumele... relevă mai pitoresc și mai pregnant, *prin metaforă (s.n.)*, caracterul fizic sau moral al persoanei, o deprindere, un gest, un cuvânt spus la un moment dat, o atitudine. De natură trecătoare la început, supranumele (*porecla s.n.*) urmărește pe ins cu tenacitate până când el însuși, biruit, îl acceptă, îl lasă moștenire vrând-nevrând, grație personalității sale în mediul social”.

NOTE

1. Cosma, Aurelia. *Relațiile de rudenie, performere ale structurii de comunitate; familia în sistemul relațiilor de rudenie din satul Pădureni, județul Vaslui*. în: “Revista muzeelor”, nr. 4, 1995 p. 56-61.
2. Dauzat, Albert. *Les noms de personnes. Origine et evolution. Prénoms. Noms de famille. Surnoms. Pseudonymes*, Paris, 1934.
3. Apud Constantinescu, N. A. *Dicționar onomastic românesc*. București, Editura Academiei R.P.R., 1963, p. XLIII.
4. Constantinescu, N. A. *op. cit.* p. L. - LIII.
5. Apud Iordan, Iorgu. *Dicționar al numelor de familie românești*. București, 1983, p. 14.
6. XXX *Petit Larousse Illustré*, Paris, 1975, p. 987-988.
7. Seche, Luiza și Mircea. *Dicționar de sinonime al limbii române*, București, Editura Academiei, 1982, p. 140.
8. XXX *Mic dicționar enciclopedic*. București, Editura Academiei, 1975, p. 156.
9. XXX *Dicționarul explicativ al limbii române*. București, Editura Academiei 1975, p. 189.
10. Seche, Luiza și Mircea, *op. cit.*, p. 706.
11. XXX *Dicționarul explicativ al limbii române*. București, Editura Academiei, 1975, p. 723.
12. Iordan, Iorgu, *op. cit.*, p. 14.
13. XXX *Dicționarul Academiei*, Tom I, Partea a-II-a, București, 1940, p. 496-498.
14. XXX “Dacoromania”, II, p. 607-610.
15. Bugnariu, I. *Dicționar popular. Cuvinte românești din jurul Năsăudului, de popor grăite și tot de popor alcătuite. Adunate de dascălul Iuliu Bugnariu* în: “Gazeta Transilvaniei”, nr. 261-265, 1887 și nr. 48-54, 1888, Brașov.
16. Drăganu, Nicolae. *Toponimie și istorie*, Cluj, 1928, p. 43-46.
17. Drăganu, Nicolae, *op. cit.*, p.34.
18. Drăganu, Nicolae, *op. cit.* p.49-54.
19. Drăganu, Nicolae, *op. cit.*, p. 122.
20. Drăganu, Nicolae. *op. cit.* p. 120-121; 145.
21. Pătruț, Ioan, *op. cit.*, p. 10.
22. Constantinescu, N. A., *op. cit.*, p. 1.

ACTIVITATEA LUI ION POP RETEGANUL LA RODNA

Prof. Liviu Păiuș, Rodna

Încercând să prezentăm activitatea la Rodna a celui care: "cu o bogată activitate în diferite categorii de folclor este într-adevăr un folclorist reprezentativ al Ardealului pentru a doua jumătate a secolului al XIX-lea"¹, se cuvine să arătăm, fie și în parte, cadrul social-politic din perioada respectivă, pentru a aprecia mai exact activitatea sa în raport cu greutățile pe care a avut de le înfruntat căci: "viața unui om nu trebuie judecată după avânturile cu care a pornit la drum, ci după obstacolele pe care societatea le-a pus de-a curmezișul gândurilor lui"².

Perioada activității la Rodna a lui I. Pop Reteganul se caracterizează printr-o îngrădire tot mai accentuată a cadrului politic de manifestare a aspirațiilor spre libertate ale popoarelor din monarhia austro-ungară, mai ales că în 1876 se desființează Districtul Autonom al Năsăudului. Cu toate acestea, perioada Districtului a fost o perioadă de avânt cultural susținut de oameni cu mare dragoste față de poporul român. Ca o consecință a acestei activități se înființează, la 1876, reuniunea învățătorilor "Mariana", care va avea ca scop: "promovarea culturii generale a învățătorilor prin înmulțirea cunoștințelor din sfera educației și a instrucției"³.

În acest climat caracterizat, pe de o parte, de ridicarea culturală inițiată în perioada autonomiei Năsăudului și, pe de altă parte, de politica tot mai fâțișă de îngrădire a școlilor românești promovată de regimul dualist, ajunge, în toamna anului 1886, Ion Pop Reteganul învățător la Rodna.

Față de popasurile scurte petrecute în diferite școli din întreaga Transilvanie, pe care le-a colindat din 1873, când este numit învățător, în timp de 13 ani a colindat 8 localități, șederea la Rodna, de șase ani, este cea mai lungă. Această perioadă a constituit intervalul de plenitudine a capacității creatoare a lui Ion Pop Reteganul în care își va vedea editate și va scrie cele mai importante opere ale sale, perioadă în care își va cristaliza concepția proprie privind rolul folclorului și modul cum acesta trebuie cules. Totodată, este o perioadă de maximă efervescență a folcloristicii, când se formulează primele criterii științifice de culegere a folclorului rezultate ale diferitelor dispute dintre folcloriști de prestigiu ca B.P. Hașdeu sau amatori, dispute la care a luat parte și Ion Pop Reteganul

Ion Pop Reteganul a căutat să vină la Rodna la câțiva ani de la absolvirea Preparandiei din Deva. În anul 1875, devenind vacant al doilea post de învățător la Rodna prin plecarea lui Constantin Pop, el concurează la ocuparea acestui post. Fiind la începutul carierei și necunoscându-l nimeni la Rodna, nu este ales, fiind preferat altul. Că Rodna era o comună căutată reiese din faptul că nu mai puțin de cinci candidați concurează la acest post, ei fiind: Vasile Dragomir din Mintiu, care va fi peste trei ani învățător la Rodna, Vasile Chita din Nimigea, Gavrilă Dudău din Poieni, Iacob Berciu dihn Maieru, care va fi învățător la Rodna peste cinci ani și Ion Pop Reteganul din Reteag. Dintre aceștia este ales Vasile Chita "fost docinte în Maieru om cu o purtare foarte bună, care e cea dintâi la un învățător"⁴.

În 1866 Iuliu Pop este transferat la Năsăud și pentru postul vacant se publică con-

curs în "Gazeta Transilvaniei" stabilindu-se ca dată 20.X.1886. În data fixată se prezintă la concurs Ion Catone din Cicudu și Ion Rusu din Sânt-Iosif (Poiana Ilvei). Este ales Ion Rusu de către Senatul Școlar din Rodna, al cărui președinte era memorandistul de mai târziu Gherasim Domide.

În 25 octombrie ajunge la Rodna și cererea lui Ion Pop Reteganul solicitând și el postul. Cu toate că fusese ales Ion Rusu, Senatul Școlar este convocat în ședință în ziua de 26 octombrie și-l alege pe Ion Pop Reteganul ca învățător.

În aceeași zi, Senatul comunică lui Ion Pop Reteganul hotărârea luată. Iată textul adresei:

"Senatul Școlar
Nr.9/1886

Cătră,

Domnul Ion Pop Reteganul învăț. gr. cat. în Sâncel. Prin aceasta și se face cunoscut cum că D-ta ești ales și primit ca învățător confes.gr.cat. pentru clasa a I-a a școlii româno-gr.cat.din Rodna Veche.

Salarul anual împreună cu acest post e 300 fl.v.a. în care e calculat și rebutul de cuartir și lemne, care se poate ridica în rate lunare pe lângă chitanța timbrată din fondul școlar al Rodnei ce se administrează în Năsăud.

Afară de acest te vei bucura de toate drepturile și favorurile ce se compet învățăt. după lege.

Se pofteste de la D-ta o prestare morală exemplară, tractare umană și metodică cu pruncii de școală, împreună cu activitatea în zel neobosit în propunerea obiectelor de învățământ, respectarea legilor școlare și a altor ordinațiuni mai înalte.

Despre ce și se comunică în acest decret de denumire spre știință și acomodare plăcută și oficioasă dispunere.

Rodna Veche în 26/10.1886

Președinte,
Gh. Domide

Secretar
Silvestru Mureșianu
înv.gr.cat."⁵

Despre această alegere, Senatul Școlar Rodna va înainta la 31.X.1886 Inspectoratului Școlar reg. Comitatens Năsăud o adresă prin care va arăta "s-au ales ca învățător Ion Pop Reteganul, învățător calificat în Sâncel, fost preparandu de Deva"⁶.

El vine la Rodna deoarece, în localitățile pe care le-a colindat, învățământul nu era așa de bine organizat ca în ținutul năsăudean și întâmpina mari greutăți cu primirea salariului și: "a servi fără plată nu puteam, că mă strâneau și pe mine alții în curele"⁷. Nici la Rodna nu o va duce foarte bine căci și aici, ca peste tot, salarul era modest și învățătorii: "sunt avizați a trăi numai din micul lor salar de 300 fl. la an, va să zică mai puțin decât un servitor de cancelarie"⁸, dar acesta îl primeau regulat și de aceea aici concureau cei mai buni învățători. Despre calitățile învățătorilor din acest ținut el va scrie: "majoritatea învățătorilor din fostul district al Năsăudului nu este cu nimic mai prejos decât cei mai buni învățători din patrie".

Ca peste tot în Transilvania, școala românească nu era o școală de stat ci o școală confesională și "Școala confesională gr. cat. din Rodna" se susține din venitele fondului școlar ce se administrează la Năsăud, din darea școlară de 5% ce se aruncă pe susținătorii

școlii și din ajutorul ce se votează anual din casa comunei politice.“¹⁰. /Inventarul pe anul 1887 Arh. St. Năsăud Fond: Sc. elem.gr.cat. Rodna pachet IV/.

Viața culturală a Rodnei în perioada la care ne referim era marcată de remarcabile figuri cum sunt: Florian Porcius, Gherasim Domide, Silvestru Mureșianu, Clement Lupșaiu, Zaharie Pop și Simion Stoica, la care se va adăuga Ion Pop Reteganul. Nu trebuie uitat faptul că în Rodna veneau foarte mulți intelectuali, nu numai dintre cei ce veneau la băile de la Sângeorz dar și din alte centre ale județului.

Înființarea, înainte de 1883, de către intelectuali Rodnei a unei societăți culturale, care mai târziu se transformă în “Casina Română din Rodna”, și construirea unui local propriu va face ca aici să grăveze întreaga viață culturală a văii Someșului de sus.

Neuitate erau aici întâlnirile culturale urmate de baluri la Casina la care erau prezenți toți intelectuali comunei, ai satelor din jur și chiar de mai departe.

La balul din 24.I.1892 iau parte următorii intelectuali:

“Dna văduvă Macarie Pop/soțul fost cancelarist/George Pop înv. în Măgura

Mihail Domide, fost director al Școlii Triviale Sângeorz până în 1890 - în 1892 înv.

în Șanț.

Ion Pop Reteganul - înv. la Rodna

Dr. Leon Scridon - Bistrița

Dr. A. Larionesi - Năsăud

Alexandru Haliță

Ion Issip, judele Rodnei

familia Porcius /3 persoane/

Lazăr Avram - preot Maieru

Zagyva Mihail preot rom.cat. în Rodna

George Nășcuțiu Năsăud

Bedo Deneș înv.rom.cat. la Școala de stat din Rodna

Simion Stoica medic veterinar cercual

Dr. Geller

Dr. Monda

Rade, preot în Sângeorz

Dr. Tripon, avocat în Bistrița

Roșiescu, notar în Bistrița

Groze, preot în Maieru“¹¹.

O simplă privire asupra acestui tabel, care notifică nu numai participarea acestora la acea întrunire, dar și contribuția pe care o dă fiecare, câștigul realizat, după acoperirea cheltuielilor, fiind destinat fondului școlastic, ne permite să vedem și substratul politic al acestei adunări. Dacă numai peste patru luni, la 7 mai 1892, are loc adunarea cercului Rodnei în care “s-a discutat atât problema reprezentării cercului Rodna în cadrul delegației care avea să susțină Memorandumul în fața împăratului de la Viena cât și alte probleme, cum era aceea a acoperirii cheltuielilor ocazionate cu această acțiune“¹², ne dăm seama că participarea lui Tripon din Bistrița și a lui Mihail Domide din Șanț nu a fost întâmplătoare iar dr. Tripon din Bistrița nu a făcut o cale atât de lungă pentru a lua parte la o întrunire tocmai în ziua aniversării Unirii, ci scopul venirii lui la Rodna a fost tocmai luarea unor hotărâri cu privire la lupta politică a românilor din acea perioadă.

Vom încerca să prezentăm succint viața și activitatea fiecăruia, cu accent pe perioada amintită, începând cu marele botanist Florian Porcius, primul academician rodnean.

Botanistul *Florian Porcius*, după o viață zbuciumată, trecută prin focul revoluției de

la 1848 și o activitate în funcții administrative la Reteag, Beclean, Turda, Săliște și Orlat, în anul 1867, este ales vicecăpitan al Districtului Autonom al Năsăudului, iar la 1877 iese la pensie și se întoarce în satul său natal, Rodna, unde va mai trăi până în anul 1916.

Paralel cu activitatea administrativă, a desfășurat o bogată activitate științifică studiind cu pasiune flora ținuturilor natale, publicând câteva studii care vor fi puncte de referință pentru cercetările de mai târziu. Această activitate este onorată de acordarea, în 1871, a ordinului "Coroana de fier clasa a III-a", în grad de cavaler, iar în 1882, Academia Română confirmă valoarea științifică a activității sale alegându-l membru activ, pentru ca în 1905 să i se acorde medalia "Bene Merenti" clasa I. Trebuie menționat faptul că toate operele sale apar în perioada de după pensionare și până în 1893, deci în perioada când Reteganul era la Rodna constituind pentru el un imbold în muncă. Totodată, Florian Porcius a contribuit din plin la dezvoltarea învățământului, la susținerea lui, întâlnindu-l mereu în mijlocul învățătorilor, conducând adunările reuniunii "Mariana", luptând pentru drepturile rodnenilor pentru care lucru a rămas în conștiința generațiilor următoare ca: "unul dintre cei mai aprigi luptători pentru câștigarea drepturilor românilor din Transilvania și în special pentru câștigarea drepturilor grănicerilor năsăudeni"¹³.

În acest context apare clară afirmația despre prietenia lui Ion Pop Reteganul cu marele botanist "după venirea la Rodna Reteganul legase relații de prietenie cu marele botanist român"¹⁴.

Un alt intelectual al satului din acea vreme era învățătorul *Silvestru Mureșianu*, cu care va împărtăși atât bucuriile nobilei misiuni asumate, cât și greutățile vieții. Pentru el Reteganul va purta și mai târziu o deosebită stimă. Silvestru Mureșianu îi citea lui Reteganul, în ultimul an al funcționării la Rodna, scrisorile și revistele căci Reteganul "suferea de ochi" iar la școală era suplinit de memorandistul Gherasim Domide, nu de către soția acestuia căci soția lui Gherasim Domide a decedat în 1883, cum au arătat unii biografi ai lui Reteganul. Asupra activității acestui învățător care și-a dăruit școlii aproape o jumătate de veac, merită să stăruim puțin.

Este numit în 1870 învățător la Rodna, în satul în care se născuse și în cei 47 de ani dedicați școlii /1870-1915/ și ?1918-1919/ a dăruit fiecărui elev o părticică din sufletul său având întotdeauna deviza: "pe fruntea învățătorului să lucească paciința din ochi, iubirea, iar gura lui să exprime adevărul"¹⁵.

Pă lângă activitatea didactică, a luat parte activă la activitățile organizate de reuniunea "Mariana", conducând, din 1899, în calitate de președinte, filiala a II-a a Sîngeorzului.

În intervalul 1880-1901 a susținut 10 disertații și prelegeri în cadrul adunărilor "Marianei". După pensionare el se integrează în viața satului îndeplinind mai multe funcții obștești astfel: "pe lângă funcția de învățător ce o îndeplinea a fost și purtătorul de cuvânt și apărătorul înfocat al intereselor acestei comune în toate ocaziile"¹⁶.

Cu un an înainte de venirea lui Ion Pop Reteganul la Rodna un alt intelectual al satului, *Clement Lupșaiu*, care de la 1858 și până la 1880 a fost directorul școlii românești din Rodna, a lăsat prin testament suma de 4.500 florini pentru scopuri școlare, sumă ce reprezenta salariul unui învățător pe 15 ani motivând acest gest prin: "am contribuit și eu după putință la ridicarea și înaintarea culturii poporului român din care sunt născut"¹⁷. Din această sumă se puteau alocă burse pentru cei ce vor studia la universități, se putea păți o învățătoare, sau se vor ajuta cei căror li se vor întâmpla unele nenorociri.

Perioada când Reteganul este învățător la Rodna corespunde cu intensificarea mișcării politice din Transilvania la care *Gherasim Domide*, directorul școlii din localitate, va avea un rol bine determinat. Participarea directă a lui Gherasim Domide la elaborarea

Memoradumului reiese din faptul că el este prezent la ședințele Comitetului Central al Partidului Național Român, în care se hotărăște întocmirea acestuia iar în calitate de protopop al Rodnei el difuzează un număr însemnat de broșuri. De aceste acțiuni nu era străin nici Reteganul, mai ales că ședințele în care s-au ales delegații din partea comunelor se țineau în sălile de clasă. Gherasim Domide face parte din delegația de 300 de persoane care a prezentat Memorandumul la Viena. Pentru activitatea sa este condamnat la doi ani și jumătate temniță de stat.

Despre stima și prețuirea de care s-a bucurat la Rodna din partea lui Gherasim Domide, cât și despre relațiile apropiate dintre cei doi vorbesc alte acte.

Imediat după venirea lui Reteganul la Rodna, acesta reușește să câștige încrederea lui Gherasim Domide. La numai patru luni și jumătate, înconjurat de greutatea din cauza salariului mic și a prețurilor ridicate din Rodna, Ion Pop Reteganul se adresează cu o primă cerere pentru acordarea unui ajutor la salariu pentru chirie.

“Onorabile Comitet Scolastic

Ceste 4 1/2 luni petrecute în opidul D-voastră mă făcură să experimentez două lucruri.

1. Cumcă aici banul, ca în toate opidele și orașele montane, nu are valoarea ce o au jos în provincie, voi să zic: toate obiectele de consum și de port sunt mai scumpe.

2. Cumcă cuartirele bune, din punct de vedere igienic, sunt pucine și foarte scumpe.

Din îndurarea Onoratului Comitet Scolastic, cu știrea și învoirea lui, ocup o chilia în edificiul școlii noastre române confesionale, care - mulțumită mi se oferă îndată la intrarea mea în funcțiunea de învățător, mai concedându-mi-se și materialul combustibil necesar la încălzire. Durere însă, m-am convins, simțesc chiar, că chilia ce o ocup este cât nu se poate de nesănătoasă, din care cauză - ca să nu-mi periclitez sănătatea - silit sunt să-mi caut alt cuartir.

Dar deoarece salariul meu e foarte modest, deoarece aici scumpețea în toate obiectele necesare unui om ce trăiește numai din bani, nu mă încumet să-mi caut alt cuartir - deși în care mă aflu văd că-mi periclitează sănătatea - nu mă încumet, zic, să-mi caut alt cuartir până voi fi convins cumcă școala aceea căreia servesc e aplecată să suporte spusele, ori mai voește a se lipsi de mine?

După aceea mă rog la On. Comitet Scolastic să binevoiască a-mi aplacida drept remunerație anuală pentru cuartir 60 fl. care să mi se plătească în rate lunare câte 5 fl. și aceea până atunci, până când școala din edificiile sale va fi în stare a-mi oferi un cuartir bun și sănătos. Asemenea, mă rog ca câtă vreme voi fi silit a trăi în cuartir afară de edificiul școlii să-mi se apalcideze un cuant de lemne ori care, ori relut pentru ele.

Sperând că Onoratul Comitet va binevoi a lua în considerare cererea mea, sunt cu toată stima supusul

Rodna Veche, 15 Mărțișor 1887

Ion Pop Reteganul, învățător²⁰

Rezoluția pe această cerere, după ce a fost dezbătută în ședința Senatului, este scrisă de Gherasim Domide și în aprobarea ajutorului, trebuie să admitem, acesta a avut un cuvânt greu de spus. Iată ce se aprobă:

“D-sale D-lui

Ion Pop Reteganul, învățător, în loco

Prin aceasta și se comunică că Senatul Școlar gr. cat. în ședința de astăzi și-a votat ca relut de cuartir câte 2 fl. la lună, începând din 1 aprilie a.c. care vei avea a o trage până atunci, când și se va putea asemna o chilie corespunzătoare în nou clăditul edificiu de școală.

Din ședința Sen.gr.cat. ținută în Rodna la 21.III.1887

Președinte

Gherasim Domide²¹

Gherasim Domide putea să promită o încăpere din noul local, deoarece în atenția comunei edificarea unui local de școală stătea de un an de zile. Astfel, în ședința din 11.II.1886, Silvestru Mureșianu face propunerea să se construiască un local de școală, iar Senatul Scolar acceptă această propunere²¹. Iată deci că Ion Pop Reteganul, sosit în toamna anului 1886 la Rodna, va participa direct, încă de la început, la construirea localului propriu de școală.

Gherasim Domide a fost un om de acțiune, atât politică cât și obștească sau culturală. Pentru ajutorarea țăranilor a înființat banca populară "Aurora" iar "intelectualii români grupați în jurul lui se organizează la inițiativa sa într-o asociație culturală care mai apoi se transformă în "Casina Română" din Rodna²².

Primul act prin care se apreciază activitatea lui la Rodna, este din 12 mai 1890 care arată: "Testimoniu". Din partea subscrisului Senat Scol.conf.gr.cat. din Rodna Veche prin acesta oficios și conștiincios se adevărescu cumcă D-lu Ion Pop Reteganul din 8 octombrie 1886 și până în ziua de astăzi servește neconținut ca învățător confes.gr.cat. la această școală și în decursul acestui timp *a arătat un zel mare și progres foarte mulțumitor cu pruncii de școală* și pre lângă această se bucură de o putere morală și politică exemplară²³.

Gherasim Domide

președinte

S. Mureșianu

notariu¹⁸

Cuvintele subliniate sunt scrise deasupra rândurilor de Gherasim Domide, ceea ce denotă buna considerație din partea acestuia.

Acest "Testimoniu" /certificat/ lămurește data fixă de când este considerat prezent Ion Pop Reteganul la Rodna, 8 octombrie 1886, deși am văzut mai înainte că a fost ales învățător la 26 octombrie 1886, dar, întrucât Iuliu Pop era plătit de la Năsăud, s-a putut plăti de la 8 octombrie 1886 salariul lui Ion Pop Reteganul la Rodna.

Al doilea act este o scrisoare confidențială către Gherasim Domide, care însoțea o cerere de-a lui Reteganul din 30 iunie 1892 către Senatul Scolar Rodna prin care cerea să i se trimită un „testimoniu oficios” din care să reiasă că pe lângă salariu a mai avut la Rodna „cuartir”, lemne de foc și grădină de zarzavat²⁴, pentru a se lua în calcul la stabilirea cuantumului pensiei. Din cuprinsul ei se află și convingerea fermă că și-a făcut pe deplin datoria și că „nu râvnesc să scrie cineva în favorul meu neadevăruri, dar că în defavorul meu nu va scrie - sunt convins”.

Tonul familiar, formula de adresare "Frate Gherasime" și unele lucruri sau necazuri familiare dovedesc că erau foarte apropiați. Dăm mai jos scrisoarea:

"Frate Gherasime,

Îți scriu din cabinetul de lucru al fratelui Scridon. De la suma pusă de voi depinde... /indescifrabil/. Tu știi cât ar face Rodna cuartirul avut, știi cât ar valora și lemnele și grădina, deci puneti prețurile după cum știi că sunt, nu râvnesc să scrie cineva în favorul meu neadevăruri, dar că în defavorul meu nu vor să scrie sunt convins. Boer a fost bolnav de moarte, asta-i cauza de nu ți-a trimis corfa /?/ mai iute. Gevi și Luiza sunt mai bine, d-nul schef al spit-alului din Dej le dete leacuri. Eu încă nu m-aș plânge așa tare de ochi, dar acum am fost cu rânza chiar ca tine.

Pe lângă altele, mai o bucurie: mi s-a îmbolnăvit o vacă care ar fi vrednică 130 fl.

Bun e D-zeu, dar cu greu cred că o aflu vie. De astăzi nu mănâncă, nu bea, nu rumegă, barem. Am cercat toate ce știu oamenii noștri, acum îndată ce vine ziua de mâine, merg. De-ar sosi numai. Mai multe din Reteag, dar te rog nu lăsa nici un minut, fă numaidecât testimoniul cerut și mi-l trimite la Reteag.

Slutări cordiale

I.P. Reteganul“

În partea stângă a scrisorii este un calcul făcut de Reteganul:

“Zi că cuartirul ar valora 120 fl.

lemnele 60 fl.

grădina 20 fl.

200 fl.

Salutări cordiale

Leon

Salutare

Nuți

Tripon“¹⁹

Printre intelectualii satului era și *Zuharia Pop*, acum notar comunal, dar care a fost timp de 14 ani învățător aici și numai unele îngrădiri ale oficialităților l-au făcut să părăsească învățământul. De altfel el a fost învățător foarte bun fiind în 1864 și 1869 evidențiat cu: “lăudătoriu care pentru d-ta să servească ca și pentru viitor de un îndemn spre păstrarea stimei și recunoștinței prin pășirea și mai departe cu același rezultat pe cariera școlastică”²³.

Pleiada cărturarilor din Rodna este întregită și de medicul veterinar *Simion Stoica*, care a activat la Rodna între anii 1885-1895. Deși este absolvent al Institutului Veterinar din Budapesta, el a câștigat o mare experiență și ca medic uman ceea ce îi va aduce o mare popularitate în rândul rodnenilor, mai ales că el absolvise mai întâi Școala medico-chirurgicală din Cluj. Paralel cu activitatea profesională, el va face o muncă de popularizare a cunoștințelor medicale și veterinare prin articolele publicate în “Gazeta Transilvaniei”.

În studiul pe care-l consacră lui Simion Stoica, prof.dr. doc. Crișan Mircioiu și T. Ghițan și apărut în “Plaiuri născădute și bistrifene”, arată că “perioada a II-a/ a activității de popularizare/situații între 1880 și 1902, este o perioadă de broșuri și cărți de popularizarea cunoștințelor medicale pentru intelectualii și țărani din Ardeal”²⁴. În anul 1891, când era medic al cercului Rodna, el publică un tratat important numit “Tractatul boalelor acute și infectătoare”, precum și un articol în “Telegraful Român”. În anii următori Simion Stoica publică și alte broșuri pe care, credem, că le-a elaborat unele din ele tot la Rodna.

Iată oamenii pe care i-a întâlnit Ion Pop Reteganul la Rodna și care îi vor stimula desăvârșirea operei sale începute mai înainte. Despre atmosfera și primirea caldă de care s-a bucurat la Rodna va vorbi în scrisorile sale din 1887 și din 1893: “eram învățător la Rodna iubit de elevi și de părinții lor, stimat de colegi și superiori și binevăzut chiar și de străini”²⁵. Activitatea lui desfășurată până la venirea la Rodna este cunoscută în acest ținut căci în anul următor sosirii la Rodna Reuniunea “Mariana” îl primește printre membrii săi, cu care ocazie va susține disertația “Mintea”, la data de 21 martie, pentru ca în toamna aceluiași an să susțină în adunarea generală ținută la Năsăud alta intitulată “Epistola în școala poporală”, lucrare foarte întinsă care ne dă o imagine clară asupra cunoștințelor sale de teorie literară. Acest studiu va apare apoi în revista “Școala poporală”, Gherla, anul I, numerele 9, 10, 11, 12 și 13 din anul 1893 și numărul 1 din 1894. Acest studiu, ce se întinde pe 17 pagini de revistă, este recomandat “Marianei” de către Gherasim Domide.

“Prea Onoratlui Prezidiu al

Reuniunii “Mariana”

În alăturare am onoarea a prezenta operatul d-lui Ion Pop Reteganul intitulat

“Epistola în școala poporală” menit pentru adunarea generală, spre folosirea ulterioară.

De la prezidiul Senatului Scolar gr.cat.

Rodna Veche 15 sept. 1887

ss Gherasim Domide²⁶

Tot în cadrul Reuniunii “Mariana” va mai susține disertația: “Fröbel și grădinile de copii”, precum și una nesemnalată de cercetătorii operei sale “Coregerea ocupațiilor școlarelor” susținută în 1891. Pentru activitatea desfășurată este ales în 1891 în comitetul de conducere al Reuniunii.

Climatul favorabil i-a dat prilejul ca această perioadă să fie cea mai rodnică din activitatea sa pe tărâm literar. Acum îi apar cele mai imortale opere:

1. “Țigani”, Blaj, 1886
2. “Stan Bolovan, poveste”, Brașov, 1886
3. “Chiuituri de care strigă feciorii la joc”, Gherla, 1887
4. “Isteață și pace, poveste”, Brașov, 1887
5. “Norocul și mintea”, Brașov, 1887
6. “Povești ardelenesti”, cinci părți, Brașov, 1888
7. “Curs practic despre cultivarea pomilor”, Arad, 1889
8. “Buchetul”, culegere de cântece, Gherla, 1890
9. “Starostele sau datini de la nunțile românilor ardeleni”, Gherla, 1891
10. “Cine nu știe striga, citească cartea asta”, Gherla, 1891
11. “125 chiuituri de cari strigă feciorii la joc”, Gherla, 1891
12. “Cartea poporului” /Carte de citire/, Brașov, 1892

La acestea, dacă mai adăugăm ediția a II-a a culegerii de poezii populare “Trandafiri și vioarele” apărută în 1891, vom avea o imagine clară asupra activității desfășurate în perioada cât a funcționat la Rodna, respectiv până în 1892, când, de altfel, se va pensiona de boală.

Tot în această perioadă trebuie amintită și culegerea colectivă intitulată: “1000 Doine”. Exemplarul descoperit la Rodna are câteva file rupte atât la început cât și de la sfârșit, dar ea apare în această perioadă deoarece Ion Pop Reteganul este menționat “învățător în Rodna Veche”. Culegerea nu a fost semnalată de cercetătorii operei sale, fiind inedită. Ea trebuie să fi apărut la Brașov, deoarece analiza caracterelor literelor corespund cu cele de la o altă culegere de folclor din 1894 intitulată: “100 Doine și Strigături culese din gura soldaților români din Țara Ardealului” de Ștefan Muntean.

Culegerea “1000 Doine” cuprinde poezii populare din aproape întreaga Transilvanie, mai puțin părțile nordice, adică tocmai acele locuri pe care le-a colindat Ion Pop Reteganul, poeziile fiind culese de învățători. Culegerea nu are o tematică, poeziile fiind organizate pe comitate, iar acestea sunt așezate în ordinea alfabetică. De remarcat că Reteganul publică folclor atât pentru comitatul Bistrița-Năsăud, cât și pentru comitatul Solnoc-Dobâca din cadrul căruia făcea parte Reteagul.

O activitate intensă a desfășurat la Rodna în privința culegerii basmelor: “Urmă Galbenă și Pipăruș Petru”, “Fiuful oii”, “Doftorul Toderaș”, “Norocul și mintea”, “Legenda Beneșului”, “Voinicul Parsion”, “Micu Grămădicul”, “Stan Pățitul”, “Crislăscan Viteaz, voinic de babă săracă”. Unele dintre poveștile sale sunt scrise la Rodna ca: “Omul cu trei sfaturi”, “scrisă la 11 noiembrie 1889 în Rodna Veche” și “Trei gologani”, “scrisă la 10 noiem-

brie 1889 în Rodna Veche²⁷.

În aceeași lucrare figurează basmele “Man Tîlhariul” și “Cuvântul ursitoarelor” cu mențiuni “Din Bârgău Transilvania” care sunt auzite tot la Rodna, căci aici veneau la vestitele târguri rodnene oameni de pe Valea Someșului, a Ilvelor și a Bârgăului.

Tot din Rodna va culege și două variante ale baladei “Miorița”, lucrări ce se găsesc în manuscrisul 4543 de la Biblioteca Academiei Române. Aceste două variante au fost publicate de Adrian Fochi²⁸. La o distanță de un veac am descoperit alte două variante ale baladei diferite de cele ale lui Reteganul. Interesant este faptul că una are doar mici deosebiri față de cea a lui I.Pop Reteganul, fără ca informatorul meu, un bătrân de 70 de ani în 1980, să fi avut la îndemână lucrarea lui Adrian Fochi²⁹.

Unele dintre acestea vor figura la loc de cinstă în antologiile de folclor, dovadă calitățile lor literare și ineditul pe care-l conțin. Pe lângă aceste basme din Rodna a mai cules o mulțime de cântece și de satirgături ale căror număr nu poate fi stabilit în întregime până când întreaga operă a lui Reteganul nu va fi publicată căci în arhivele Bibliotecii Academiei Române se găsesc multe manuscrise nepublicate încă. O preocupare deosebită va acorda în această perioadă întocmirii volumului al II-lea al “Poveștilor ardelenesti” așa cum reiese dintr-o scrisoare din 1891³⁰: Am gata și tomul II din “Povești ardelenesti” după ce tomul I apărură acum trei ani³⁰. Din puținele argumente de mai sus, reiese clar că Reteganul a impus folclorului rodnean în literatura de specialitate. Ovid Densusianu, prin 1922, culegea o variantă a “Mioriței” pe care o considera: “într-o formă care a păstrat ceva din frumusețea privită³¹”.

Ion Pop Reteganul nu s-a mulțumit în această perioadă să culegă și să publice numai folclor, ci desfășoară o intensă activitate publicistică în domeniul teoretic al cunoașterii și al culegerii folclorului. În 1887 publică în “Gazeta Transilvaniei”, în trei numere consecutive /nr.229, 230, 231/, un substanțial articol “Programa pentru adunarea materialului literaturii populare”, care cuprindea 55 de puncte, iar în 1890 publică un nou articol tot pe aceeași temă: “Despre modul de a aduna materialul literaturii populare”, în revista “Tribuna” din Sibiu³². Publicarea acestor două articole, în cele mai de seamă publicații ale vremii din Transilvania, dovedește marea autoritate în această problemă a lui Ion Pop Reteganul.

În aceste două articole, pe lângă unele idei preluate de la B.P. Hașdeu și Grigore Silași, Ion Pop Reteganul a adus idei originale în privința valorificării folclorului. Cele două articole, în care a dat “îndrumări detaliate pentru strângerea creațiilor poporului”³³, îl situează printre primii îndrumători ai folcloristicii din Transilvania. El apreciază valoarea lexicală a producțiilor folclorice fiind pentru reproducerea exactă a limbii vremii sale deoarece: “este de lipsă urmașilor noștri să le lăsăm o copie fidelă a limbii noastre ce o grăim astăzi, ca să se poată orienta, dacă limba în timp merge spre purificare ori spre împetritare și mai mare”³⁴.

El susține culegerea folclorului de către cei ce trăiesc la țară, adică în mediul lui de manifestare așa cum, mai târziu, alți specialiști vor afirma cu tărie: “Poezia populară e o creație născută din sufletul omului din popor și e un bun al sufletului poporului. Prin urmare culegerea autentică și naturală a ei nu se poate face decât în propriul ei mediu fizic și uman”³⁵.

Între cele două articole de mai sus se înscrie și articolul “Poezia populară”, publicat în ziarul “Gutinel”, în anul 1887. În acest articol propune un chestionar pentru culegerea folclorului, organizat pe cicluri.

În perioada la care ne referim, el a fost colaborator statornic al “Gazetei Transilvaniei”, dar mai ales al suplimentelor ce apăreau duminică, pe care revista le edita “pentru ca omul simplu să fie informat despre interesele și trebuințele lui”. Aniversându-și, în 1908, șaptezeci de ani de existență, revista, în numărul omagial, îl menționează astfel: “din

colaboartorii principali ai "Gazetei" de duminică au fost: dr. George Maior /economist/, mult regretatul Ion Pop Reteganul, cel mai distins scriitor popular ardelean³⁶.

A colaborat nu numai la revistele din Transilvania, ci și la cele din Principate. În 1890 colaborează la revista "Șezătoarea" din Fălticeni condusă de Artur Gorovei căruia îl va scrie din Rodna la 23 martie 1890: "Am primit "Șezătoarea". E excelentă. Daună că nu o putui ceti că pățimesc de ochi, dar mi-o ceti colegul. Îndată ce mi-o fi mai bine, o să vă trimit material berechet, având deja gata"³⁷.

Întinsa corespondență purtată cu personalități ale vieții culturale ne arată larga răspândirea a lucrărilor sale precum și prestigiul câștigat printr-o muncă susținută de atragere a folclorului în circuitul cultural.

Ion Pop Reteganul s-a bucurat de aprecierea lui Vasile Alecsandri, care-i scrie din Paris la 28 decembrie 1888 următoarele: "Domnul meu. Am primit "Poveștile ardelenesti" ce ați binevoit a-mi trimite și le-am citit cu multă plăcere, ca tot ce este popular și provine din spiritul și bogata închipuire a românului. Mă grăbesc a vă adresa mulțumirile mele și a vă îndemna ca să înainte prețioasa culegere și publicarea ce ați întreprins și care este menită a ocupa un loc însemnat în tezaurul literaturii populare. Veți primi astfel una din cele mai folosite misiuni ale unui om care își iubește neamul. Primiți, Domnul meu, împreună cu felicitările mele, asigurarea stimei bine meritate că vă păstrez"³⁸.

Correspondența purtată cu Athanasie Marian Marienescu ne aduce în lumină unele date privind activitatea din această perioadă, precum și colaborarea lui cu acest folclorist, care-i cerea o variantă din ciclul Novăceștilor. Scrisoarea de răspuns din data de 5 martie 1891 ne vorbește și despre greutățile întâmpinate în tipărirea lucrărilor sale. Redau mai jos câteva pasaje semnificative: "Colecția mea de poezii populare, aproape de șase mii se află la Academie în București spre apariție. Am acolo și balade, nu mai țin minte de mai am vreuna novăcească afară de ceast-alăturată, că indice nu mi-am păstrat, fiind tare ocupat... De prezent mă ocup cu datinile poporului nostru de peste tot anul. Opu e gata, acum îl procetesc și-i fac indicele. E mult mai voluminos decât colecția de poezii. Nu știu cum l-oi tipări, că dascăl sărac, cu salariu de 300 fl. din care am a susține familia, n-am putut pune deoparte banii necesari la așa întreprindere. Am gata și tom II din "Povești ardelenesti" după ce tom I apărui acum 3 ani. Cât vor sta netipărite nu știu...

De douăzeci de ani mă ocup cu ea /culegerea folclorului n.n./ dar să mai trăiesc de 3 ori pe atâta, n-aș putea zice că am adunat totul, deși sunt măestru în adunare și lucru tare cu spor"³⁹.

În toamna aceluiași an Ion Bianu, bibliotecarul Academiei, îi solicita lui Ion Pop Reteganul un volum de datini și credințe populare. De asemenea, în această perioadă poartă corespondență cu G. Sion pentru tipărirea culegerilor de povești în care scop îi trimite vreo 35 de povești. Din scrisoarea lui Reteganul adresată lui Alexiu Viciu aflăm că poveștile îi vor fi restituite deoarece G. Sion nu găsisese editor.

O corespondență statornică a purtat Reteganul cu Ion Micu Moldovan, fost director și profesor al Gimnaziului din Blaj și președinte al "Astrei" între 1893-1901, omul care: "a desfășurat o activitate intensă pentru difuzarea în Transilvania a cărților tipărite în România"⁴⁰. Correspondența purtată cu acesta și cuprinsă în 40 de scrisori între anii 1882-1892: "dovedesc entuziasmul și pasiunea autorului "Poveștilor ardelenesti" față de literatura populară. În același timp scot la iveală și greutățile materiale pe care a trebuit să le înfrunte inimosul învățător, care a fost I. Pop Reteganul, în acțiunea lui de strângere și tipărire a poveștilor, baladelor și poeziilor populare"⁴¹.

Pe lângă aceste aspecte, scrisorile către Ion Micu Moldovan conțin interesante

aspecte sociale ale vremii sale cum ar fi situația grea a țăranilor. Toate acestea demonstrează implicarea socială a lui Reteganul în toate localitățile prin care a colindat, profundul atașament față de situația țăranilor ardeleni, căci situația materială a acestora se răsfrânge în mod direct în activitatea școlară, atât prin faptul că nu se putea realiza frecvența elevilor, cât și prin aceea că ea influența negativ salariul învățătorilor. Despre situația neplăcută a realizării salariilor învățătorilor confesionali, de la populație, ne vorbește o revistă a vremii: "Cu toții știm cât de greu se scoate salariul învățătorului, cu necaz și cuvinte de hulă este însoțit fiecare crucerașu, ce trebuie să se deie în favorul școalei spre susținerea învățătorului. Și nici nu mă miră cât de puțin de acestea. Țăranul astăzi este îngreunat cu o mulțime de dări parte legale, parte eventuale. Asudă țăranul săracul în toată una vreme, muncește cât poate numai să câștige ceva și pentru susținerea vieții. Abia însă a cărat puținele sale bucate de pe câmp și iată că și executorii de dare sunt la dânsul. Din astfel de bani, după ce a acoperit, toate celelalte cheltuieli, apoi vine parte și învățătorului"⁴².

Cunoscând din activitatea practică lipsurile ce le cuprindeau manualele școlare, Reteganul s-a preocupat mult de îmbunătățirea lor. El dorea să se tipărească un Abecedar unic pentru toate școlile din Transilvania, cunoscut fiind faptul că fiecare confesiune își avea cărțile ei de școală. Un bun cunoscător al literaturii didactice din Transilvania, Onisifor Ghibu, arăta că: "la anul 1886 însuși talentatul prozator popular, care era învățătorul Ion Pop Reteganul, găsea că unica soluție, prin care mai putem ajunge la o situație cât de cât suportabilă, ar fi ca să se scrie pentru școlile românești o carte de citire"⁴³, iar pentru realizarea acestui dezlăsat "el propune ca toate autoritățile școlare din țară să numească câte o comisie, care să elaboreze în acest sens câte un plan"⁴⁴.

Apariția unor abecedare nu-l lasă indiferent, ci își spune părerea asupra lor scoțând în evidență calitățile și scăderile acestora nu numai în ziarele din Transilvania ci și în cele din România. În revista "George Lazăr" din Bârlad, Reteganul publică un articol despre: "Abecedarul" apărut în 1889 și elaborat de I. Dariu, A. Bârseanu și A. Vlaicu, arătând că: "ar fi cel mai bun... dar îi lipsesc literele cirilice, care sunt foarte de lipsă să le știe elevii, când ies din al doilea an de școală rămân cu cartea ce o învață din abecedar, iar literatura noastră cea mai mare parte este tipărită cu litere cirilice. Cei ce nu le știu nu o pot gusta"⁴⁵.

De o bună apreciere s-a bucurat manualul întocmit în perioada rodneană și apărut în 1893: "Cartea poporului. Carte de citire pentru anii din urmă ai școalelor populare, școala de repetițiune, cursurile de adulți și pentru poporul nostru". Din însuși titlul acestei lucrări se poate vedea marea varietate din care e compusă această carte căci ea: "cuprinde o mare bogăție de material didactic, luat parte din viața poporului. Stilul e popular, subiectele atrăgătoare atât pentru elevii mai răsați cât și pentru săteni"⁴⁶.

Acest manual se bazează pe experiența de o viață de dascăl deoarece în acest an el era pensionat, după ce fusese în învățământ 20 de ani.

Activitatea desfășurată la Rodna nu s-a mărginit la cele arătate mai sus. Pe lângă activitatea literară, el și-a adus contribuția la construirea localului de școală din această comună căci în localul fostei case capitanele, unde a funcționat școala românească în anul 1876, s-a deschis școala de stat maghiară iar românii au închiriat case particulare în care învățământul se desfășura anevoie iar învățătorii: "sunt expuși a propune într-un edificiu de școală necorespunzătoare"⁴⁷. Localul nou de școală, ridicat din contribuția sătenilor români din Rodna, fără sprijinul statului maghiar, a fost construit pe strada Mare, colț cu strada Vameșului: "în anul 1889 s-a clădit edificiul școlii confesionale și a fost deschis la 29 septembrie 1889"⁴⁸.

O bogată activitate a desfășurat Ion Pop Reteganul la Rodna în domeniul lucrărilor

practice, în domeniul pomăritului, latură ce avea o veche tradiție încă de pe vremea graniței căci “o condiție pentru aprobarea căsătoriei (de către comanda companiei n.n.) a fost aceea ca mirele să fi plantat în grădina sa un anumit număr de puieți de pomi fructiferi, lucru ce trebuia constatat de oficialități”⁴⁹. În acest fel, găsind la fiecare gospodărie pomi fructiferi, a fost ușor să contribuie la răspândirea cunoștințelor practice așa cum considera el că: “mai bine învață din praxă, din arătarea intuitivă”⁵⁰.

Acordând o mare atenție creării bazei proprii pentru producerea puieților de pomi fructiferi, Școala din Rodna, la plecarea lui de aici în 1892, avea în pomăria sa un număr de 1553 puieți. Dacă vom arăta că la numai câțiva ani, în 1900, numărul lor a scăzut la 1168⁵¹, ne vom da seama mai bine de activitatea depusă de Reteaganul în domeniul pomăritului. Despre acest lucru, biograful său arată: “a convins prin munca lui personală, a plantat și organizat unele dintre cele mai frumoase pomării din Ardeal... la Baru-Mare, la Bucium-Șasa, Vâlcelele-Rele, Rodna, Reteag etc., a plantat livezi de pomi care au constituit o adevărată școală pentru sătenii din satele repective și din împrejurimi”⁵².

Am căutat să prezentăm aici mediul în care a trăit și muncit acest harnic folclorist, precum și pe unii dintre cei care l-au cunoscut pentru a demonstra aportul lor la ridicarea culturală a maselor cu convingerea fermă că generațiile actuale vor ști să aprecieze corect activitatea lor ca un prinos de recunoștință pentru cei care “s-au perindat ca frunzele și florile anotimpurilor” /M. Sadoveanu/, dar care au lăsat pentru noi un mărgăritar al sufletului lor pentru a-l sădi în generațiile de azi.

NOTE

1. Istoria literaturii române. vol. III., Ed. Academiei, București, 1973, p. 888.
2. Octavian Goga. Pagini noi. Ed. Tineretului, București, 1976, p.2.
3. Memorialul reuniunii învățărești, “Mariana”, 1901, p. 131.
4. Arhivele Statului Bistrița-Năsăud, Fond: Administrarea bunurilor grănicerești năsăudene, Pachet CXLIII A, Dosar I.
5. Arhivele Statului Năsăud, Fond: Școala Elementară gr.cat.din Rodna, pachet III.
6. Idem, pachet III
7. I. Apostol Popescu. Ion Pop Reteaganul, Viața și activitatea. Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1965, p. 26.
8. Cererea învățătorilor Silvestru Mureșianu și Ion Pop Reteaganul nr. 64/2.XII.1887/În colecția autorului/.
9. V. Șotropa și N. Drăganu. Istoria școalelor năsăudene. Năsăud, 191, p. 15.
10. Arhivele Statului Năsăud, Fond: Școala Elementară gr. cat. din Rodna, pachet IV.
11. Idem, Pachet III.
12. Onisim Filipoiu. Contribuții istorice memorandiste. în : “Arhiva someșană”, serie nouă, vol. III, 1975, p. 345.
13. Simion Pop. Istoricul parohiei române unite Rodna Veche, 1938, Text dactilografiat /În copie în colecția autorului/.
14. Ioan Ilieș. Ion Pop Reteaganul - învățător la Rodna. în “Arhiva someșană”, vol. III, 1975, pag. 349.
15. memorialul ... p. 111.
16. Maxim Domide. Monografia școalei românești din Rodna. în “Vatra”, 1938, p. 199.
17. Instrumentul fundațional al fundațiunilor private “Lupșaiane”, Năsăud, 1904 /În copie în colecția autorului/.
18. Arhivele Statului Năsăud, Fond: Școala Elementară gr.cat.din Rodna, pachet III.
19. Idem.
20. idem, pachet IV.

21. Idem.
22. E. Bocşa - Mălin. Lupta memorandistului Gherasim Domide. în "Gazeta juridică a Transilvaniei" din 30 octombrie 1944, p. 417-418.
23. Actul nr. 29/1869/ În copie în colecția autorului/.
24. "Plaiuri născădene și bistrițene", vol. VIII, 1985, p. 20.
25. Apud: Ioan Ilieș, art. citat.
26. Arh. Statului Năsăud, Idem, pachet VI.
27. Ion Pop Reteganul. Povești ardelenesti, ediție îngrijită și studiu introductiv de Vasiule Netea. Ed. Minerva, Buc., 1986.
28. Adrian Fochi. Miorița. Tipologie. Circulație. Geneză. Texte. Editura Academiei R.P.R., Buc., 1964, p. 573-574.
29. Someș, apă mergătoare /Folclor din Rodna-Vechi cules de prof. Liviu Păiuș cu desene de Florea Gușă, manuscris/.
30. Ath. Marian Marienescu. Poezii populare din Transilvania. Ed. Minerva, Buc., 1971, p. 768-770.
31. Ovid Densușianu. Flori alese din cântecele poporului. Buc., 1966, p. 98.
32. Ion Pop Reteganul, op. cit. pag. IX /nota din subsol/.
- 33,34. I.A. Popescu, op. cit. p.110.
35. Tache Papahagi. Poezia lirică populară. Buc., 1967, p. 10.
36. Gazeta Transilvaniei, anul LXXI, Brașov, 1908, p. 128.
37. Petru Ursache. Șezătoarea în contextul folcloristicii. Ed. Minerva, Buc., 1984, p. 51.
38. Gh. Popovici. Din corespondența primită de Ion Pop Reteganul și legăturile lui cu scriitorii contemporani în "Limbă și literatură", vol. IV, p. 316-317.
39. Ath. M. Marinescu, op. cit., p. 768-770.
40. Onisifor Ghibu. Din istoria literaturii didactice românești. Ed. Did. și Ped., Buc., 1975, p. 284.
41. Apud: Ioana Botezan. Fondul de documente Ioan Micu Moldovan. în: "Revista arhivelor", anul XLVII, vol. XXXII, p. 510.
42. Ioan Ștefan Pavelea. Fondul școlastic. în : "Școala noastră, organ al reuniunii învăț. din giurul Gherlei, an.II, nr. 36 diin 10 mai 1894.
43. O. Ghibu, op. cit., p. 238.
44. Idem, p. 239.
45. Apud: O. Ghibu, op. cit., p. 343.
46. O. Ghibu, op. cit., p. 222.
47. Actul nr. 64/2.XII.1887/ în colecția autorului/.
48. Ibidem.
49. Valeriu Șotropa. Districtul grăniceresc năsăudean. Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1975, p. 205.
50. I. Pop Reteganul. Pomicultura. Șimleu, 1904, p. 99.
51. Statisticile pe anii 1892 și 1900 /în colecția autorului/.
52. I. A. Popescu, op. cit., p. 87.

EMPATIA - POSIBILITATE SUPERIOARĂ DE SESIZARE A MESAJULUI UNEI PIESE MUZEALE

ing. Dan Prahase, muzeograf Năsăud

Conform (1) empatia (care provine din grecescul *en-pathos*=simțire dinăuntru) este folosită în arta plastică și reprezintă un proces psihic prin care privitorul, aflat în fața unei opere, se transpune, intuitiv, în intenția, demersul, semnificațiile creării ei. Lansat și teoretizat în înțelesul lui actual de esteticianul și criticul german Wilhelm Worringer (1881-1965), *conceptul de empatie* este de esență romantică, prezent fiind la finele sec. XVIII în gândirea lui Herder și apoi preluat de școala estetică germană de la sfârșitul secolului XIX. Teoria rolului empatiei în înțelegerea operei de artă este complementară teoriei vizualității pure și acordă un loc de seamă substanței ideatice și mai ales emoționale a operei.

Încercăm în continuare să prezentăm, în linii mari, un exemplu de aplicare practică a empatiei, pe care autorul l-a utilizat în cazul ghidajului unor grupuri reduse numeric, în cadrul expoziției de la Muzeul Grăniceresc Năsăudean.

Expoziția de bază din cadrul muzeului este cea de etnografie. După ce grupul a vizitat expoziția de bază, a fost condus în prima sală rezervată expozițiilor temporare, sală în care erau expuse câteva picturi, lucrări pe pânză ale pictorului năsăudean Sever Mureșanu. Empatia s-a încercat la tabloul "Cina cea de Taină", copie după celebra operă a lui Leonardo da Vinci. Mai întâi, fiind vorba de ghidaj oral, s-au prezentat grupului, sub formă de discuție, acele elemente pe care trebuie să le conțină un ghidaj (informație generală despre viața pictorului român, anul de realizare a tabloului etc.), limbajul folosit de ghid fiind corespunzător nivelului de cultură generală al grupului. Apoi, fiind cu grupul în fața tabloului vizat, s-au prezentat niște informații (nu foarte detaliate, evident) despre Leonardo da Vinci și s-a trecut la realizarea propriu-zisă a experimentului empatic: s-a sugerat grupului să încerce (fiecare individual) să se transpună în interiorul tabloului, ca și cum ar sta în aceeași odaie unde se petrece acțiunea reprezentată în tablou. Intenția ghidului a fost aceea ca membrii grupului să poată sesiza foarte intim (fiecare în parte) cele mai ascunse detalii ale picturii, ca și cum ar vedea pe viu ceea ce se petrece în odaie. S-a insistat astfel pe interpretarea cât mai reprezentativă a unor aspecte de multe ori "ascunse ochiului", ca de pildă: atitudinea Apostolilor legată de momentul culminant al anunțului făcut de Isus, cum că cineva îl va vinde (agitație mare, resemnarea altora, poziția lor la masă), atitudinea lui Isus în momentul când întinde mâna către blid etc. Se precizează că ghidul a prezentat el însuși aceste aspecte și interpretări religioase și psihologice grupului, pe un ton adecvat subiectului din tablou, asta în timp ce fiecare membru al grupului a încercat să realizeze o cât mai profundă și intimă trăire interioară a scenei Cinei, tot la sugestia ghidului.

Poate că autorul n-ar fi scris aceste rânduri dacă, după părerea lui, n-ar fi sesizat că empatia, acest important fenomen psihic, n-ar fi fost favorabil. Dar modul încurajator cu care a fost calificat acest proces de către vizitatori (deci, mai exact: aplicarea empatiei pe un caz concret) sugerează afirmația că empatia ar putea juca un rol deosebit în înțelegerea fenomenelor artistice, trăirilor sufletești, a mesajelor obiectului muzeal etc. Aplicarea prac-

tică a empatiei ar reprezenta, după părerea noastră, o alternativă de ghidaj mult mai instructivă și, de ce nu, mai eficientă decât o expunere, de multe ori seacă, care nu iese din anumite tipare.

Mai departe se va încerca prezentarea câtorva aspecte cu privire la aplicarea experimentului empatic în ghidajul oral de muzeu. Ideile vor fi prezentate sub formă de întrebare-răspuns, într-o formă clară și concisă, fără pretenția autorului de a fi epuizat aspectele legate de procesul empatic.

1. Cine poate sugera (conduce) experimentul empatic ?

Evident, răspunsul este ghidul. Se cer însă îndeplinite din partea acestuia câteva cerințe de o foarte mare însemnătate pentru reușita experimentului, și anume: pe lângă cunoștințele de specialitate absolut necesare, ghidul trebuie să posede bogate cunoștințe de psihologie, pedagogie, chiar metodică (mai ales dacă este vorba de un ghidaj - prelegere). De asemenea, ar fi bine dacă ghidul ar avea și tmeinice cunoștințe de religie (mai ales), de istorie și de psihanaliză. Importanța domeniilor menționate anterior în conducerea unui experiment de această natură este evidentă. Însă, pe lângă aceste cunoștințe, ghidul trebuie să aibă un mare talent în conducerea discuțiilor cu grupul de vizitatori. Este bine ca acest experiment să fie condus mai întâi de oameni cu o anumită experiență în ghidaj (și mai ales, de cei care, poate, au mai realizat aplicarea practică a procesului empatic), dar condiția "experienței în muncă" nu este, totuși, esențială. Pe lângă acestea, este necesar ca ghidul să aibă acea bunăvoință necesară reușitei aplicării practice a procesului, să fie convins că face o treabă bună.

2. Cui i se adresează experimentul empatic ?

Experimentul empatic nu poate fi aplicat tuturor categoriilor de vizitatori ci trebuie ținut cont de câteva criterii mai importante:

a. *Numărul vizitatorilor.* După părerea noastră, este recomandabil ca experimentul empatic să se aplice în cazul unor grupuri care conțin un număr mai mic de vizitatori. Explicația este logică: în cazul unui număr mai mare de vizitatori există mai multe șanse ca un vizitator sau un grup mai mic din totalul vizitatorilor din grupul mare să nu fie deosebit de interesat de aplicarea acestui experiment și, prin diverse manifestări, să deranjeze sau chiar să întrerupă aplicarea practică a empatiei. Experimentul empatic are nevoie, pentru reușita lui, de o deosebită concentrare din partea privitorului. Dar experimentul empatic poate fi aplicat și unui grup format dintr-un număr mai mare de vizitatori, cu condiția ca grupul respectiv să fie perfect conectat la realizarea experimentului, deci să nu existe în componența grupului "turbulenți,,".

b. *Sex.* Deosebirea de sex nu este importantă în reușita experimentului empatic, esențială fiind însă realizarea unei capacități de concentrare adecvate.

c. *Vârsta.* Acest experiment nu se poate aplica în mod corespunzător în cazul vizitatorilor cu o vârstă prea mică, și asta datorită lipsei unei capacități de concentrare necesară "pătrunderii în interiorul operei de artă". Însă, de la o anumită vârstă (probabil 16-17 ani pentru băieți și 13-14 ani pentru fete), aplicarea experimentului empatic ar începe să dea, progresiv, bune rezultate.

d. *Studii și profesie.* Este foarte clar că realizarea practică a empatiei ar decurge cu tot mai mare succes în cazul în care privitorul ar poseda studii cât mai înalte. Cu cât privitorul este mai "școlit", cu atât crește posibilitatea de a se transpune mai intim în esența operei de artă. În ceea ce privește profesia, aici este mai greu de spus ceva foarte precis, dar, probabil, cei care au suficient de mare tangență (în anumite domenii) cu operele de artă și cu cultura în general sunt cei la care experimentul empatic furnizează cele mai spectaculare rezultate.

e. *Naționalitate*. În cazul acestui criteriu, procesul empatic se poate aplica, dar cu condiția ca ghidul să stăpânească cât mai bine limba (și subtilitățile ei) în care se exprimă vizitatorul. Pentru realizarea acestui experiment cu cât mai bune rezultate, ar fi bine ca ghidul și vizitatorul să aibă aceeași limbă maternă.

f. *Religie*. În general, nu este un factor determinant. Însă, probabil că pentru un om religios, privirea unei picturi (de ex.) cu subiect religios, ținând de aceeași religie cu a privitorului respectiv, îi va provoca acestuia o trăire interioară mai intensă decât în cazul unui om de o altă credință religioasă (pentru care aceeași pictură este, foarte probabil, doar o pictură și nu ceva mai mult pe plan spiritual) sau decât în cazul unui ateu.

g. *Preferințe politice*. Nu este un criteriu de care, în mod logic, să se țină cont.

Din cele afirmate până acum reiese pregnant factorul decisiv pentru realizarea cu bune rezultate a experimentului empatic: *capacitatea de concentrare, de trăire interioară, de transpunere a privitorului*.

3. Se poate aplica empatia din chiar prima sală în care intră vizitatorul?

În mod normal, ar fi necesară mai întâi o perioadă scurtă de acomodare cu muzeul, materializată prin conducerea vizitatorului prin alte săli, care nu conțin lucrări artistice. Este cazul care se aplică în Muzeul Grăniceresc Năsăudean, unde vizitatorul este condus mai întâi în expoziția etnografică, pentru a fi introdus în "atmosfera muzeului". În cazul în care nu există altă expoziție decât cea cu lucrări de artă, pentru dobândirea "atmosferei muzeului" ar fi necesară, în opinia autorului, o prezentare ceva mai pe larg făcută de către ghid a istoricului muzeului și/sau a expoziției. Acestea, evident, pentru obținerea unor mai bune rezultate în urma aplicării practice a empatiei.

4. Cum se "împacă" timpul necesar realizării experimentului empatic cu timpul afectat vizitării muzeului?

Desigur, se va proceda în funcție de timpul disponibil al vizitatorului. Dacă acesta nu are prea mult timp la dispoziție (și e bine să fie întrebat asupra acestui aspect), este mai bine ca ghidul să renunțe la aplicarea empatiei decât să nu se obțină nici un rezultat sau un efect mult depărtat de cel scontat. Vizitatorul poate fi invitat să revină când are mai mult timp, pentru a se putea încerca (cu acceptul lui, bineînțeles) experimentul empatic. Când el are timp suficient pentru vizitare, experimentul trebuie făcut în funcție de mărimea capacității de concentrare a privitorului, deoarece o concentrare foarte intensă și pe timp lung poate duce la oboseală.

Când timpul și capacitățile intelectuale ale ghidului și vizitatorului permit, se poate încerca realizarea unui experiment empatic puțin diferit de cel descris până acum, și anume subiectul lui să fie viața și realizările majore în domeniu ale autorului operei de artă, eventual (și ar fi bine) trăirile lui sufletești în momentul realizării lucrării respective.

5. Cum s-ar putea îmbunătăți efectul și condițiile de realizare ale experimentului empatic?

Pe lângă o continuă perfecționare a nivelului de cultură generală a ghidului, un element imortant îl constituie crearea unui fond sonor adecvat pătrunderii în esența operei de artă. Este știut că simțul auditiv stimulează enorm imaginația, astfel că, având și o manifestare sonoră potrivită cu tema operei artistice, realizarea practică a empatiei ar avea șanse mai mari de reușită. Pentru a sugera un exemplu, probabil că un tablou care înfățișează un peisaj de primăvară ar avea mai multe șanse de a-i fi receptat mesajul, din punct de vedere al procesului empatic, dacă aplicarea acestui proces s-ar face pe fondul sonor asigurat de muzica lui Antonio Vivaldi.

6. Ce fel de opere de artă ar fi potrivite pentru realizarea experimentului empatic?

Teoretic vorbind, s-ar putea aplica la toate operele de artă. Cele mai potrivite acestui scop par însă a fi pictura, grafica și sculptura. După părerea noastră, n-ar avea sens să se folosească acest proces psihic în cazul artei abstracte pentru că, în ceea ce privește cel puțin subiectul picturii, ar fi foarte greu de obținut un efect corespunzător. Pentru aplicarea acestui experiment, cele mai indicate opere ar fi cele figurative. Probabil că și peisajele oferă o bună ocazie de aplicare practică a procesului empatic. În mod deosebit, ar fi foarte bine ca personajele care apar în operele de artă respective să fie personaje cunoscute, și/sau să ilustreze evenimente cunoscute de către privitor. În acest fel este de crezut că s-ar realiza o mai rapidă integrare a vizitatorului în interiorul intim al operei de artă.

7. Care ar fi, pentru vizitator, avantajele aplicării experimentului empatic ?

Unul dintre avantajele reiese din cele afirmate până acum în lucrare. Este vorba de faptul că vizitatorul nu este supus neapărat unui ghidaj convențional, ci beneficiază, prin aplicarea practică a acestui proces, de o trăire interioară, de o simțire mult mai profundă a operei de artă, de îmbogățirea emoției artistice.

Un alt avantaj este faptul că, dacă vizitatorul n-a știut despre acest proces psihic, sau, chiar dacă a știut, nu l-a aplicat practic, după aplicarea lui în muzeu va putea pătrunde, chiar și sigur, fără a avea nevoie de ghidajul (nu neapărat muzeistic) altei persoane, în intimitatea cea mai profundă a operei de artă. De exemplu, după ce a fost supus acestui experiment empatic, fostul privitor ar putea, chiar și în afara muzeului, în fața unui album cu reproduceri artistice, să realizeze pătrunderea în esența temei reproducerii respective, adică este capabil să-și aplice lui însuși experimentul empatic. Evident, aceasta depinde atât de fostul privitor, cât și de talentul ghidului din muzeu de a convinge de profunzimea și caracterul benefic al procesului.

Un alt efect pozitiv ar fi faptul că vizitatorul, supus acestui experiment, va fi, dacă n-a fost până acum, "câștigat pentru cultură", și, mai ales, nu va evita muzeele și celelalte instituții de cultură. Chiar dacă viitorii ghizi din muzeele în care va intra nu vor utiliza experimentul empatic, el va ști, teoretic și practic, să și-l aplice singur.

8. Care ar putea fi tendințele de dezvoltare, în viitor, ale experimentului empatic?

Desigur, ar fi foarte multe de spus aici. Se va încerca, însă, atingerea unui aspect care, unora, li se va părea puțin exagerat. Dar noi nu facem altceva decât să ne afirmăm propria părere în legătură cu dezvoltarea experimentului empatic, mai exact la ce se poate ajunge prin aplicarea practică a empatiei.

Astfel, în "Prelegeri de filosofie a istoriei", G.W.F. Hegel afirma că istoria universală nu reprezintă decât înfățișarea spiritului în timp. Mircea Eliade preia ideea și o dezvoltă în romanul "Nouăsprezece trandafiri", în felul următor: orice evenimente, orice întâmplare cotidiană ascunde în spatele ei o simbolistică, arată un simbolism primordial, trans-istoric, universal. Eliade afirmă că dezvoltarea sensului simbolic al acestor întâmplări se poate face printr-un spectacol dramatic, adică prin teatru².

Părerea autorului este că tocmai prin experiment empatic ar putea fi relevate simbolurile care stau ascunse în spatele operelor de artă, pentru că orice lucrare artistică a unui autor ce se respectă ascunde în spatele ei o semnificație simbolică. Evident că primele lucrări de artă vizate ar fi picturile și sculpturile. Chiar dacă unele opere de artă își dezvăluie (parțial) simbolurile fără aplicarea practică a empatiei. Doar la un studiu ceva mai atent, autorul crede totuși, că, prin apelarea la experimentul empatic, simbolurile ascunse ar fi dezvăluite mult mai intim și mai complet. Este foarte posibil, însă, să existe opere artistice al căror simbol (sau simboluri), fără ajutorul empatiei, n-ar putea fi găsit, sau, poate, s-ar găsi un simbol necorespunzător. Un exemplu din literatură este "Basmul" lui J.W. Goethe, care "benefici-

ază“de o serie de interpretări, neputându-se găsi o interpretare unanim acceptată³. Tabloul “Gioconda” al lui Leonardo da Vinci este, de asemenea, interpretat în felurite chipuri, iar în cazul operelor aparținând artei moderne este foarte greu uneori să se perceapă însuși subiectul lucrării, căutarea simbolurilor ascunse devenind, în aceste condiții, extrem de dificilă. Desigur, exemplele s-ar mai putea înmulți.

Un foarte interesant exemplu de aplicare a unui experiment empatic se găsește în celebra dramă “Hamlet” a lui William Shakespeare. În actul III, scena 4, Hamlet prezintă mamei sale, regina Gertrude, două portrete: unul înfățișându-l pe tatăl său, răposatul rege, fostul soț al Gertrudei, și celălalt arătându-l pe unchiul său, actualul rege Claudius, fratele fostului rege și actualul soț al Gertrudei. Scena respectivă este departe de a fi o simplă contemplare a portretelor, este vorba de o pătrundere intimă în mesajul artistic al lor, prințul Hamlet fiind cel despre care s-ar putea afirma că “dirijează, conduce experimentul empatic”. Regina este condusă de extraordinara prezentare a portretelor făcută de Hamlet în esența intimă a lor. La buna reușită a acestui experiment empatic contribuie și prezentarea piesei de teatru jucată în actul III, scena 2, în fața regelui și reginei, puternic șocați de subiectul prezentat. În ceea ce privește revelarea simbolurilor ascunse ale celor două portrete, se pare că, din punct de vedere al teologiei, regele Claudius este, de fapt, un Cain deghizat, iar răposatul rege Hamlet este de fapt, un Abel deghizat. Actul crimei ca atare poartă un nume înspăimântător: fraticid. Este posibil ca această scenă să ducă la o altă dezvoltare simbolică, dacă este supusă unei interpretări psihanalitice, spre exemplu, în lumina teoriilor lui Sigmund Freud. Indiferent însă din ce perspectivă este interpretată această scenă, ea ilustrează o excelentă aplicare a unui experiment empatic soldat cu un efect major⁴.

Concluzia acestui studiu este, se pare, evidentă: experimentul empatic se poate aplica în cadrul ghidajului efectuat în muzee, iar rezultatele de la Muzeul Grăniceresc Năsăudean sunt promițătoare! Pe de altă parte, nu se poate pretinde cert că experimentul empatic este metoda ideală de ghidaj în muzee, putând fi și ea o metodă perfectibilă.

Ar fi, desigur, încă foarte multe de spus despre empatie. Dar, prin redactarea acestui succint studiu, autorul a dorit doar să atragă atenția asupra acestei metode foarte interesante de sesizare a semnificațiilor operelor de artă și a obiectivelor muzeale.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. xx, Dicționar de artă, București, Ed. Meridiane, 1995.
2. Eliade, M. Proza fantastică. vol. V: La umbra unui crin, București, Ed. Fundației Culturale Române, 1992.
3. Vergez, A. Huisman, D., Curs de filologie. București, Ed. Humanitas, 1995.
4. Shakespeare, W. Opere. vol. VII, București, Ed. de Stat pentru Literatură și Artă, 1959.

OPINII PRIVIND ARHITECTURA POPULARĂ DIN JUDEȚUL BISTRIȚA-NĂȘĂUD

Prof. Ioan Radu Nistor, muzeograf Năsăud

Arhitectura populară este o formă de reflectare a existenței sociale, de cunoaștere a lumii exterioare și un mijloc de transformare a acestei lumi. Referindu-ne la arhitectura populară în lemn, cert este faptul că lemnul a fost unul dintre primele materiale utilizate pentru nevoile omenești. Gradul de perisabilitate nu a permis atestări documentare atât de vechi în comparație cu piatra, deși certitudinea folosirii lemnului, ilustrată prin uneltele păstrate și, mai ales, prin continuarea utilizării acestora în timp (ferestrele, cujițe, topoare, dălți, etc.), demonstrează o întrebuințare largă a acestei materii prime.

În ceea ce privește tehnica de prelucrare a lemnului, și în zona noastră se vor găsi aceleași numeroase și variate feluri de exprimare: încovoiere, cojire, incizie, crestare, sculptare, cioplire în întreg, perforare, îmbinare, încastrare, pirogravare, poctare, strunjire și altele. Neprețuitul dar al naturii - lemnul - a fost folosit din timpuri imemorale, împărțind cu piatra și cu lutul gloria de a fi prilejuit nașterea primelor unelte, mijloace de apărare și trai, a primelor locuințe mai bune. Lemnul este atât de înrădăcinat în existența omului încât se poate vorbi de o adevărată civilizație a lui. Cultul lemnului, a arborilor în general, a născut mitologii și ceremoniale. "În țara noastră bradul și stejarul au generat o credință mistică, adică creatori de elemente cosmice, de făpturi divine și de oameni"¹.

Pe lângă faptul că lemnul a constituit o materie primă, el a fost prezent și continuă să fie în mai toate manifestările rituale sau de ceremonie ce țin de ciclul vieții (naștere, nuntă, moarte), ciclul calendaristic, zile de muncă, terminarea unor lucrări, sărbători de peste an etc. Arborele este miezul lumii, el susține bolta cerească, este axa pământului. Nu întâmpător întâlnim și astăzi în arhitectura populară simbolul bradului la porți, la frontoanele caselor, la ghibăle, sau arborele vieții pe țesături, pe unelte, ceramică etc. Iată cum, printr-o scurtă însemnare asupra acestei materii prime, se poate face o adevărată lecție de istorie, de cunoaștere și interpretare a unor fenomene, putem convinge de continuitatea noastră în aceste locuri neuitând a face legătura între români și pădure. Bogata toponimie de veche tradiție dovedește din plin întinderea, importanța și valoarea documentar - istorică și artistică a îndeletnicirilor legate de prelucrarea lemnului. "Prima dovadă de netăgăduit a prelucrării lemnului este existența uneltelor dacice de dulgherie. În continuare dovezile sunt numeroase, documentele atestând dulgherii în satele transilvane, care confecționau pluguri, vase, linguri, furci, războaie de țesut etc."².

Lemnul este clasificat, în general, în două mari categorii: de esență tare și de esență moale, cărora li se aplică tehnicile de prelucrare corespunzătoare, ținând seama și de felul de obiect ce se vrea a fi confecționat. De asemenea, tehnica de decorare se împarte în două mari categorii: intervenția în masa lemnoasă și neintervenția (lucrul la suprafață). Alte reguli pe care meșterul popular le cunoaște sunt acelea prin care el procură materia primă. Lemnul se taie de obicei în lunile de toamnă - iarnă, când seva este în cantitate mai mică și rezistența fibrelor este mai mare. Se usucă timp îndelungat și în anumite locuri.

Existența pădurilor mari și concentrarea populației pe văile mai accesibile, urmărind cursul principalelor ape din zonă, au favorizat cu precădere apariția unei admirabile arhitecturi populare cu calități utilitare în primul rând, dar și cu un decor și ornamentală deosebite.

Fenomenul pe care dorim să-l prezentăm localizat în această zonă etnografică este cu siguranță o parte din unitatea artei populare românești, a arhitecturii populare în lemn. De la început vom arăta că, dacă arhitectura locală, prin materialul și tehnica de realizare, prin planul construcțiilor, se integrează armonic în marea unitate a arhitecturii populare românești, ornamentală și decorul ce o caracterizează o individualizează prin factura stilizată și viguroasă, caracteristici datorate tehnicii de lucru folosite (dălțuire și cioplire în lemn masiv de obicei).

Meșterii populari au reușit să îmbine în mod strălucit utilul cu frumosul, atât în sistemul de construcție a caselor, locașelor de cult și a celorlalte acareturi prin așezarea lor în locuri potrivite cu fața mereu către soare, încadrate în peisajul natural din jur, respectându-se unele proporții și simetrii, cât și prin decorarea elementelor componente. Acești meșteri îmbină iscusița de constructor cu talentul de decorator. Totul poartă pecetea simțului lor artistic. Procedul de îmbinare la colțuri cu depășiri în trepte, prin cioplire simplă, dă impresia unor uriașe capete de cai. Coama acoperișurilor împodobită, crestată, de obicei la ultimul rând de draniță, amintește parcă de un stol de păsări ce se odihnesc pe hăiaș. Stâlpii de la târnaț care susțin cununile, pridvorul de la bisericile din lemn ornamentat prin cioplire cu motive în general geometrice (rozete, bumbi, zig-zaguri, romburi, cercuri, șarpante etc.) amintesc de vulturi uriași ce parcă susțin pe aripile lor toată împărăția lumii.

Deși decorul arhitecturii țărănești din aceste locuri nu este unul dintre cele mai reprezentative, el are ca și caracteristică de bază tratarea robustă (din întreg, din bucată) în volume și reliefuri pronunțate. Unitatea decorului este ilustrată și prin procedul de construire ca atare. Tehnica obișnuită în timp a construcțiilor în lemn o constituie ridicarea pe verticală din tâlpile masive (din rama de la baza construcției de pe fundament) a unor șticuți (stâlpi), pe care se amplasează de obicei o altă ramă ce formează cununa. Procedul se continuă de jos în sus prin așezarea bânelor orizontale în uluci scobiți în adâncime, acestea formând pereții. Pe acest ansamblu putem vorbi în continuare asupra decorului casei de locuit, a acareturilor, a porților, locașurilor de cult, pridvoarelor, acoperișurilor, împrejmuirilor și nu în ultimul rând a obiectelor de interior. Firește că o serie de elemente ornamentale se vor găsi pe toate acestea, diferite ca funcție și structură, dar vor fi altele specifice fiecărei categorii. În acest sens, dacă ne-am referi numai la un element de bază al construcțiilor - stâlpul - ori bandurii de la prispe, putem găsi în principiu două categorii de stâlpi: una se referă la stâlpii mai înalți și robuști, prezenți la case, biserici, acareturi și porți; a doua categorie sunt stâlpii împărțiți în două sau trei registre (registre ce se formează prin tehnica de decorare) prezenți la ușile de intrare, la porțițe, clopotnițe, verande etc. Măiestria și originalitatea construcțiilor și a decorului lor este susținută și de tehnica de îmbinare a elementelor la arcade, la consolele ferestrelor, de brâiele ce înconjoară pereții, balustradele și înfundăturile de scândură de la târnațuri și ghibăle.

Abundența de construcții din lemn este determinată de însăși bogăția existenței acestei materii prime. Spre deosebire însă de alte zone, aici, în partea de sus a Someșului Mare și pe afluenții acestuia, sistemul de îmbinare a lemnului cu piatra pentru același scop final, prezintă unele caracteristici. Cercetările de teren, unele publicații mai vechi³, relevă legătura strânsă între lemn și piatră. Această legătură nu se referă numai la tehnica generală privind durarea unei construcții ci și la modul prin care locuitorii acestor locuri țin, prin toate manifestările lor, să-și arate marea unitate spirituală și cultul pentru strămoși. Relevant este în

acest sens faptul că "pietrele de hotar" care, se pare că la început au fost pietre de căpătâi la cei căzuți în războaie, au fost aduse de la hotar, sau dintre sate și așezate ca întăritură la stâlpii de la porți, ca trepte la intrarea în biserici, ori așezate pe latura de sud-est a altarului și în vecinătatea clopotnițelor. Acest aspect ne relevă faptul că în întreaga zonă la care ne referim locuitorii ei, prin meșterii ce au durat construcțiile, au ținut să apropie memoria celor dispăruți de casa și vatra de unde s-au dus pentru vecie.

Pentru a susține mai concret cele relate mai sus, vom trece în continuare la descrierea pe scurt a locașului de cult din satul Sărata (aparținător municipiului Bistrița).

Monumentul este așezat în partea de jos a satului, cu pronaosul și turnul perpendicular pe șoseaua Bistrița - Șieu - Reghin. Din însemnările aflătoare la Cartea de Aur a bisericii și alte documente existente aici, reiese că edificiul a fost înălțat între anii 1750-54. Inscripții în legătură cu edificarea nu s-au găsit. Însă, dacă ținem seama că pe latura nordică a naosului, pe cunună, există următoarea însemnare: "CIA PRE SFÂNTUL KIR PAVEL ARON VLĂDICA ARDEALULUI" și că la 1763, deci la 10 ani de la anul presupus edificării, Episcopul Petru Pavel Aron este prezent la Salva pentru depunerea jurământului de către grănicerii năsăudeni, unde se confruntă cu răsculații bătrânului Tănase Todoran al lui Dănilă din Bichigi, anul edificării ar părea corespunzător. Cert este faptul că edificiul a fost construit de românii din satul Șomfalău, azi Sărata, cu ajutorul Parohiei Uzului, folosind lemn de stejar din pădurea Dumbrava, din hotarul satului, azi teren arabil.

Stilul construcției este ardelenesc, cu turn înalt, pridvor și clopotniță, cu icoane pictate în stil bizantin pe lemn în urma aplicării unui strat de grund. Între bărne s-a pictat pe pânză. Construcția se impune printr-un profil îndrăzneț și proporționalitate; pereții parcă se pierd sub o streășină largă dominată de un turn ce străbate înălțimile. Tot ansamblul impune monumentalitate. Abundența ciopliturilor și bogăția elementelor de decor vin să susțină grija pe care meșterii ce au durat acest edificiu au manifestat față de fiecare element în parte, pentru a-l scoate pe acesta la nivelul întregului ansamblu.

Alături de elementele tradiționale privind arhitectura populară locală, se evidențiază și câteva elemente împrumutate din stilurile istorice. Acestea se încadrează organic în ansamblu: turnul cu foișorul la bază cu traforaje și arcade. Planul construcției arată iscusința meșterilor în ansamblurile poligonale și unghiurile drepte ce evidențiază ansamblul mai îngust decât naosul și pronaosul. Capetele fețelor longitudinale au câte trei laturi în unghiuri deschise ce imprimă pereților linii armonioase. Bărnela pereților sunt migălos cioplite și încheigate în căței (vezi fotografiile).

Măiestria cu care a fost înălțată construcția o subliniază și arta cu care a fost decorată. Frumosul ce integrează practicul a constituit o preocupare deosebită aici, folosind tehnici și motive frecvente din arta construcțiilor în lemn. Un brâu sculptat în bărnele masive înconjoară mijlocul. Este un motiv decorativ de tradiție (funia), menținut în creația artistică până în zilele noastre. Împletitura funiei este întregită cu motive decorative auxiliare care, prin jocul lor de umbre și lumini, evidențiază nu numai brăul ca element principal, ci o întreagă compoziție, cu un efect artistic deosebit. În jurul altarului, brăul este încadrat de colțșori; de altfel, altarul a primit nu numai un caracter aparte prin plan, ci un cadru artistic mult mai reliefat. Deasupra brăului, sub streășină, se conturează aripi masive, capete de cai, formate de pragurile de îmbinare ale bărnelor superioare de sub cunună ale căror capete au rămas libere și se reduc în trepte. Privind aceste aripi în lumina și umbra ce o formează, te minunezi cum a putut securca să exprime atât de plastic frumosul, câtă zăbavă a trebuit pentru realizare! Ai impresia că s-au studiat intens legi de perspectivă și legi de geometrie descriptivă pentru fiecare element în parte. În jurul naosului și pronaosului se întinde un prid-

vor (prispă pe latura sudică) lată de 80 cm cu contur poligonal, conturat și scos în evidență de stâlpi de susținere și înfundătura de scânduri cioplite. Acesta vine să întregască ansamblul construcției. Stâlpii de susținere, penele și contrafișele de sprijin de la unghiurile de îmbinare au fost împodobite cu o și mai mare măiestrie: salbe de rozete, romburi și spirale totul vine să valorifice cu iscusință și rafinament ornamentica tradițională. Stâlpii și arcadele dezvăluie o preocupare deosebită în modelarea tuturor părților componente. Îmbinările sunt întregite peste tot cu compoziții în care găsim motive decorative tradiționale.

Un alt cadru deosebit prin ornamentație este ușa de acces în pronaos. Ușciorii, construiți din bârnă masivă de stejar iscusit arcuiți în partea superioară cuiți în cuie de lemn ce reliefează în contururi plastice câte două compoziții cu elemente geometrice care dau impresia motivelor în râuri de pe umerii cămășilor femeiești. Deasupra pridvorului se ridică un turn înalt, suplu, ridicat pe cruci de bârne ce se îmbucă la capete, lăsând loc de urcare la clopote.

Interiorul locașului se ridică la aceeași valoare ornamentală. Asemenea monumentului descris aici, în aria la care ne referim, există încă peste 20 de monumente, destul de bine păstrate, ce reprezintă un interes artistic și cultural deosebit.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. Romulus Vulcănescu. Coloana cerului. Buc. 1972. Ed. Academiei.
2. Documente privind Istoria României (D.R.) seria C. Transilvania, sec. 11-13, doc. 45, p.25, Buc. 1951.
3. "Revista de Sociologie românească", 1933-1938
4. Cartea de Aur a bisericii din satul Sărata, jud. Bistrița-Năsăud.
5. Constantin Giurăscu. Istoria pădurii românești din cele mai vechi timpuri până astăzi. Buc. 1972.
6. Cornel Irimic, Marcela Necula. Artă țărănească a lemnului. Ed. Meridiane, 1983.
7. Paul Petrescu. Arhitectura țărănească în lemn din România. Buc. Ed. Meridiane, 1974.
8. Tancred Bănățeanu. Artă populară din nordul Transilvaniei. Casa Creației Populare a jud. Maramureș, 1969.
9. Grigore Ionescu. Istoria arhitecturii în România, 1963.
10. Vasile Drăguț. Pictura murală din Transilvania. Buc. 1970.
11. Informatori din zona de referință.

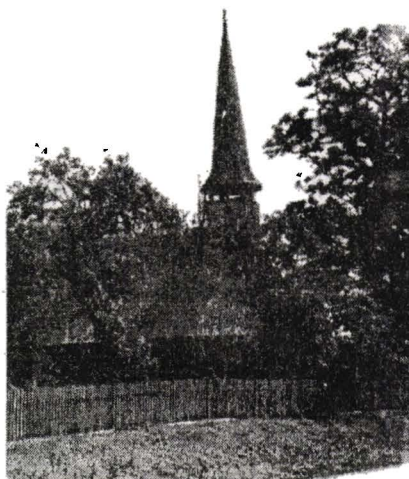

Foto 1. Biserica de lemn din Sărata.

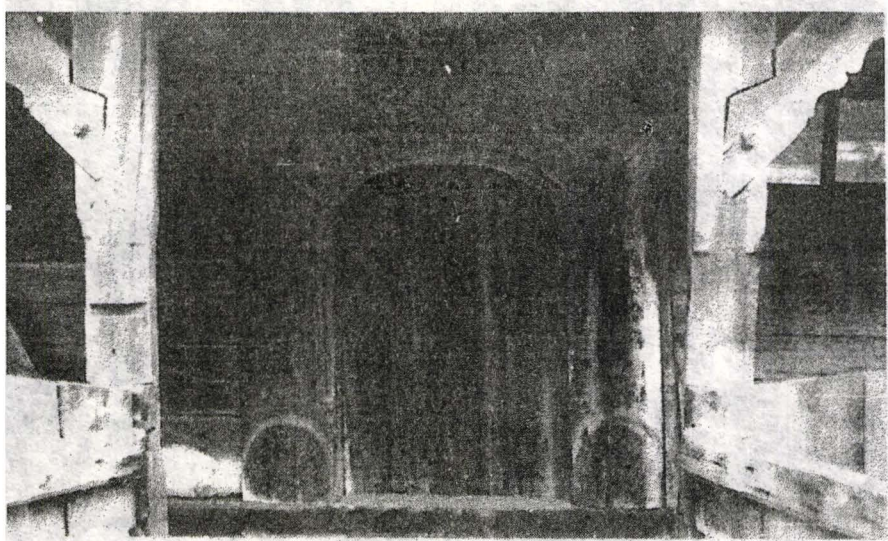

Foto 2. Ușa bisericii din Sărata.

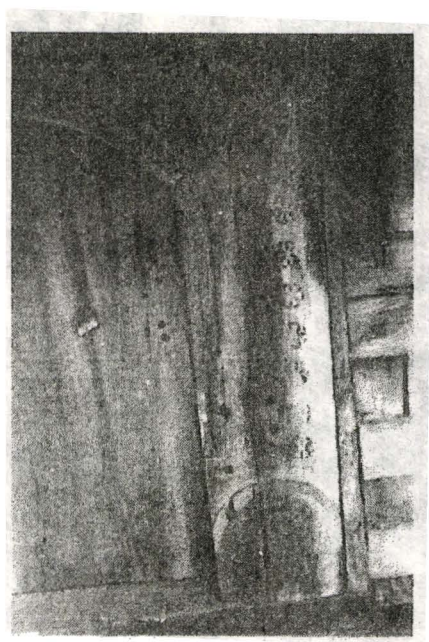

Foto 3. Ușa bisericii din Sărata.
Detaliu.

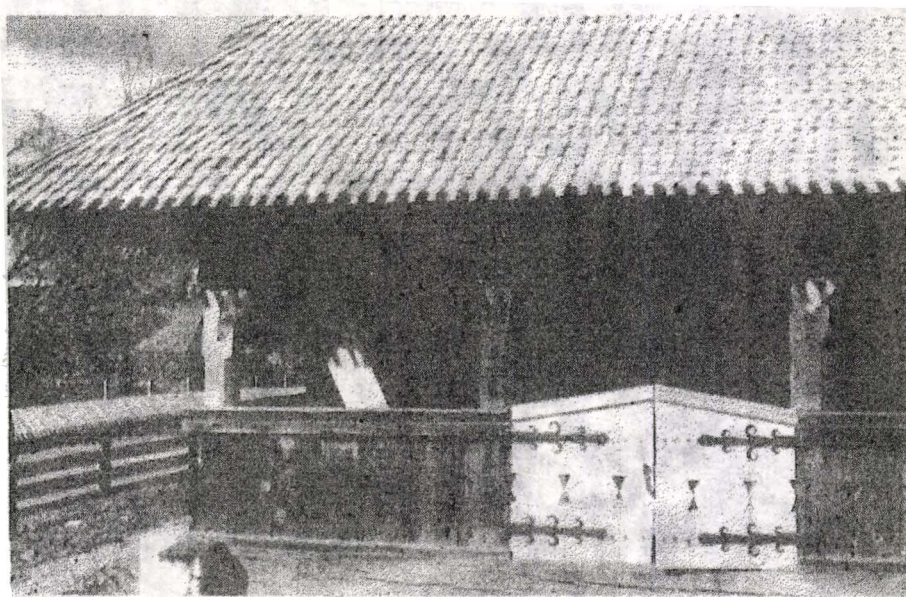

Foto 4. Sărata - Biserica de lemn.

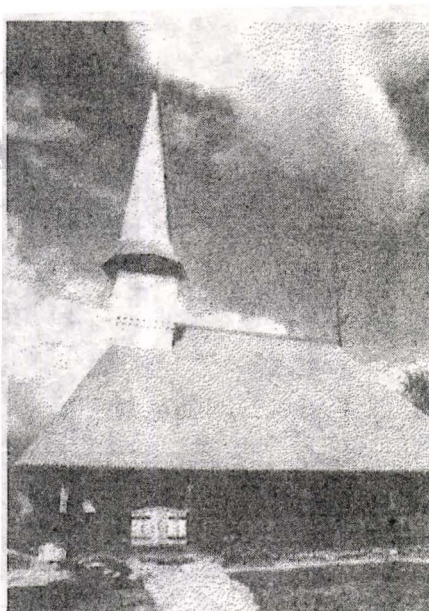
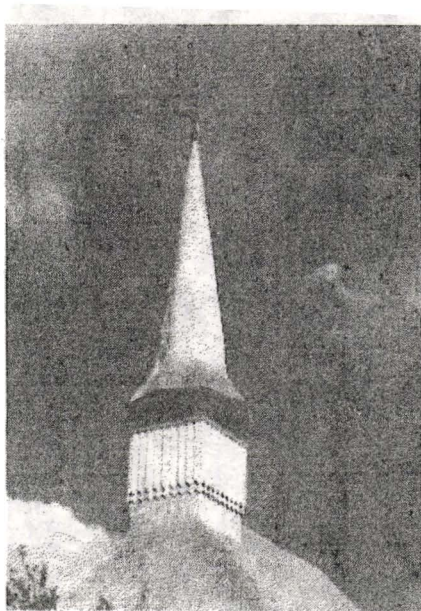

Foto 5. Sărata - Biserica de lemn.

O SCRISOARE INEDITĂ A LUI ARON PUMNUL

Prof. Traian Pavelea, Năsăud

În vremea evenimentelor din primăvara anului 1848, Aron Pumnul era titularul catedrei de filosofie la liceul din Blaj. Aici, în orașul de la confluența Tîrnavelor, tinerii intelectuali români din Târgu Mureș, Cluj și Blaj s-au adunat la sfat, de mai multe ori, spre a hotărî ce anume este de făcut pentru emanciparea economică, culturală și politică a românilor din Transilvania. Hotărârea luată de ei stabilea convocarea în grabă a unei adunări naționale. Fostul coleg de la școlile din Cluj al lui Avram Iancu, tânărul profesor Aron Pumnul, este împuternicit cu redactarea proclamației prin care românii sunt convocați la adunarea de Duminică Tomii, proclamație multiplicată de mână și răspândită prin sate de elevii săi. În adunarea de la 3/15 mai 1848 Pumnul e ales membru al Comitetului Permanent de la Sibiu. Urmărit de guvernul maghiar, trece în Muntenia, apoi în Moldova și se stabilește definitiv la Cernăuți, unde devine unul dintre conducătorii mișcării de renaștere națională din Bucovina. Lucrează la început ca redactor al gazetei "Bucovina", al cărei program se fixează în continuarea "Daciei literare". Periodic săptămânal, cu text bilingv (român și german) "Bucovina" a apărut în perioada 4 oct. 1848-20 sept. 1850 din inițiativa și prin eforturile financiare ale fraților Hurmuzachi.

În scrisoarea sa, Pumnul îl informează pe corespondentul de la Năsăud că a primit "economia trimisă", laudă zelul cu care acesta se ostenește pentru mijlocirea tipăririi cărților folositoare națiunii, își exprimă satisfacția și aprobarea față de îndemnul adresat cititorilor „Bucovinei”, de a contribui la susținerea financiară a gazetei prin "prenumerare" (taxa de abonament, achitată anticipat-n.n.). După ce arată motivul pentru care gazeta se tipărește și în limba germană, Pumnul își exprimă îngrijorarea că dacă nu vor fi prenumeratori, redactorul va fi nevoit "să pună pana jos și deodată să adoarmă și cauza românilor !"

Transcriem, în ortografia actuală textul scrisorii:

"Cernăuți, 16 decembrie 1849. Onorabile Domnule! Am primit economia trimisă, și-ți mulțumesc, dar altă scrisoare, despre care faci pomenire, n-am primit, am văzut din scrisorile alăturate zelul cu care te ostenești pentru mijlocirea cărților de tipărit pentru folosul națiunii și pentru aceea de nu vor fi românii în stare a-ți mulțami cândva, crede-mă că nu-ți va rămâne răvna necunoscută viitorilor nepoți, care pentru noi în minutele de față se vede a fi singura mângâiere. Oricât ne batem capul și asudăm, dar trebuie să mărturisim în urmă că românii noștri încă nu își înțeleg intersul său, și pentru aceea tare bine faci să-i îndemni la prenumărare pe gazeta "Bucovina", că crede Domnule și frate! înaintea germanilor și în fața tronului împărătesc numai într-o gazetă scrisă germănește ne putem apăra intersele, pentru că ei nu știu românește, deci ce se scrie numai românește, ne rămâne numai nouă cunoscut, de aici au venit că noi încă nu suntem cunoscuți înaintea Europei și înaintea tronului, și pentru aceea, precum vedem, nici nu ni se dau drepturile cuvenite. Trebuie să asudăm încă mult până vom populariza și înaintea germanilor și înaintea tronului cauza noastră, și pentru aceea între-prinderea folositoare trebuie să o sprijinim cu toții, pentru că Domnia ta știi că redactorul au tipărit în anul trecut gazeta numai pre punga sa, și prin aceea au scos dintr-o pungă o sumă

mare, deci de nu vor fi prenumeratori ca să plătească cel puțin tiparul, atunci nu mai are de unde da și așa ar fi nevoiți să pună pana jos și deodată să adormă cauza românilor! Dumnezeu cu voi cu toți!. Pumnul“.

Identificarea destinatarului scrisorii a fost relativ dificilă, deoarece plicul corespondenței s-a pierdut. În urma studierii bibliografiei corespunzătoare, am ajuns la concluzia că destinatarul este Macedon Pop, vicarul Năsăudului, unul dintre profesorii lui Aron Pumnul la Gimnaziul din Blaj. Timp de 3 ani de zile Macedon Pop i-a fost profesor lui Aron Pumnul, deoarece el a funcționat ca profesor la Gimnaziul din Blaj în perioada 1834-1838, iar viitorul părinte spiritual al lui Mihai Eminescu a fost elev al aceluiasi gimnaziu între anii 1835-1841. E posibil, apoi, ca Macedon Pop să-și fi reîntâlnit elevul la Marea Adunare a Românilor de la Blaj din 3-15 mai 1848, unde vicarul Năsăudului a participat ca delegat al grănicerilor năsăudeni și, în fine, să-l regăsească la Cernăuți, în 1849, unde același vrednic vicar a însoțit Regimentul al II-lea de graniță. Din conținutul scrisorii lui Pumnul se conturează profilul moral și cultural al vicarului care a expedit redactorului gazetei “Bucovina” o corespondență, “o economie” și i-a îndemnat pe posibili cititori la prenumerare pentru “Gazeta de Transilvania” și “Bucovina” așa după cum rezultă din textul circularei din data de 18 decembrie 1849 expedită preoților din cele 44 de comune grănicerești: “... la Brașău și la Cernăuți se tipăresc două gazete în limba română... Din inimă patriotică, amor către literatură precum și a sa cultură însuflețiți fiind mulți români, voioși se abonează... numa noi aici ne-am retras... măcar că nici într-un ținut al Transilvaniei nu se află atâtea școale ca în acesta. Să facem, Fraților, de rușine pe aceia, care ne aruncă cum că numai noi nu ne abandonăm... Unuia îi cade greu, dar tuturor la o companie: deci așa să facem“.

Tipărit la:
S.C. SUPERGRAPH TIPO S.R.L.
Cluj-Napoca